

K 104.381
3

ՆՆՆՆՆՆ

K 104. 381-4/3

გამომცემლობა
„საბჭოთა მწერალი“

Handwritten vertical text in black ink, possibly a title or list, with blue scribbles around it.

Handwritten text at the top right, possibly a date or reference number.

Handwritten text in Georgian script, arranged in three lines.

Handwritten text in Georgian script, possibly a signature or date.

საქართველოს
საბავშვო ლიტერატურის
სამეცნიერო ცენტრი

ბესიძე

თხზულებანი

ვექსელი
ჭრელი ჭრები
დღესიუნი

აღ. ბაზამიძისა ჭ. თოფუჩიას
ჩუბაჩვით

«საბჭოთა მწიგნობარი»

14 თბილისი 62

საქართველოს
საბავშვო ლიტერატურის
სამეცნიერო ცენტრი

Г 1
899.962.1
გ 123

XVIII საუკუნის პოეტისა და სახელმწიფო მოღვაწის ბესიკის (ბესარიონ გაბაშვილის) თხზულებათა ვს სრული კრებული, რომელშიაც შესულია ლექსები, პოემები და დიპლომატიური წერილები, წარმოადგენს შეექვესე გამოცემას, შეესებულს მწერლის დღემდე უცნობი ლექსებით და მისი ცხოვრების დოკუმენტებით.

K104.381
3

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ბესარიონ გაბაშვილი

XVIII საუკუნის გამოჩენილი ქართველი პოეტი და სახელმწიფო მოღვაწე ბესარიონ გაბაშვილი მწერლობაში უფრო ცნობილია ბესიკის სახელწოდებით. იგი იყო შვილი თეიმურაზ მეორის (1700—1762) კარის მოძღვრისა და საკმაოდ ცნობილი მწერლის ზაქარია გაბაშვილისა (1707—1783). დაბადებულია ბესიკი 1750 წელს¹. მომავალი პოეტი იზრდებოდა მამის ხელმძღვანელობით. ბესიკი 13—14 წლის ყმაწვილი იყო, როდესაც მოძღვრის ოჯახს თავს დაატყდა დიდი უბედურება. ზაქარიას მწვავე კონფლიქტი ჰქონდა კათალიკოს ანტონ პირველთან (1720—1788) საეკლესიო-დოგმატიკური საკითხების ნიადაგზე. პირველ ხანებში გამარჯვება მოიპოვეს ზაქარიამ და იმისმა დასმა. კათოლიციზმისადმი მიდრეკილებაში შენიშნული ანტონი საეკლესიო კრებამ თანამდებობიდან გადააყენა (1755 წ.). ანტონი რუსეთში გაემგზავრა და იქ სინოდის წინაშე სცადა თავის მართლება. როგორც ჩანს, ანტონის წინააღმდეგ ბრძოლაში ზაქარიას თანაუგრძნობდა და მხარს უჭერდა მხოლოდ მეფე თეიმურაზი, ერეკლე კი არა. თეიმურაზის გარდაცვალების შემდეგ (1762) ერეკლემ ანტონი რუსეთიდან გამოიწვია და ძველ უფლებებში აღადგინა. ეს კი ნიშნავდა ზაქარიას დამარცხებას. ზაქარიას მაინც არ დაუხვეია უკან და ბრძოლა განუახლებია, გადასულა იმერეთში და იქ მომხრეების ძებნას შესდგომია. 1764 წლის საეკლესიო კრებამ ზაქარია განკვეთა მღვდლობისაგან, შეაჩვენა და დაწყევლა. მასთან ერთად შეუჩვენებიათ მისი უფროსი სრულწლოვანი შვილი იოსები. ზაქარიას ჰქონია მონანიების საშუალება, მაგრამ იგი

¹ გ. ლეონიძე, ბესიკი, თბ. 1953, გვ. 116, შენ. 2; შ. ბურჯანაძე, ბესიკის დაბადების თარიღი (მიმოხილველი, II, 1951, გვ. 477 — 479).

გაჯიუტებულა და „მიერთგან უკეთურესთა საქმეთა მთქმე-
ლი“ გამხდარა. ერეკლეს განკარგულებით ზაქარია ურთხანს
საპყრობილეში მგდარა, ბოლოს მისთვის ჩამოურთმევიათ ქო-
ნება, წაუგვრიათ ოჯახის წევრები (ცოლი და რვა შვილი) და
ხელცარიელი გაუძევებიათ საქართველოდან¹. ეს ამბავი მომ-
ხდარა 1767 წელს. გიორგი ბატონიშვილისადმი მიმართულ
ეპისტოლეში² ზაქარია ამბობს:

მოიბარსა რა ნიკაბი, მით უარეკყავ დიდი პაპი.
აღმაფრინეს ვით რომ ლაპი, აღმათრევს მწვირე ტლაპი,
რაც მებაღა, უწყევს ხლაპი, გამომამძეს შიშველ-
ლლაპი.

მე მტირალს ქართლი გამომარეს,
ყვედრება-გმობა ზედ დამაყარეს,
მე უღლის წართმას არ მიმაკმარეს,
შვილნი რვანიცა ერთჯამ წამგვარეს.

მეტად მძიმე უნდა ყოფილიყო ნამოძღვრალის დარბეულ-
აწიოკებული ოჯახის მდგომარეობა. ეტყობა, ბესიკი სამეფო
კარზე გადაიყვანეს, იგი ჩაურციხავთ ლევან ბატონიშვილის
ამალაში. ბესიკი დაახლოებია სასახლის წრეებს, მას კავშირი და
მეგობრობა ჰქონია იმდროინდელ ბევრ გამოჩენილ სახელმწი-
ფო და საზოგადო მოღვაწესთან. განსაკუთრებით ახლოს ყო-
ფილა ჭაბუკი პოეტი ერეკლე მეორის სიძესთან, სარდალ და-
ვით ორბელიანთან და განთქმულ მწიგნობარსა და პედაგოგ
დავით ალექსი-მესხიშვილთან (რექტორთან). ბესიკს თურმე
პატივისცემით ეპყრობოდა თვითონ მეფე ერეკლე. წარმოსა-
ლევს, ახოვანს, განათლებულსა და ნიჭიერ მგოსანს დიდი
წარმატებისათვის მიუღწევია. სხვათა შორის, მას გაცხარებუ-
ლი პოეტური პაექრობა ჰქონია მახვილგონიერ და ენამჭევრ
ჭაბუა (მზეჭაბუკ) ორბელიანთან. ამ დროზე მოდის ბესიკის
უზომო გატაცება ყულარაღასის ქალ მაიათი.

¹ ი. ლორთქიფანიძე, მასალები საქართველოს ისტორიისათვის
(მე-18 საუკ.), 1940, გვ. 21—24.

² აღ. ბარამიძე, ერთი ფურცელი XVIII საუკუნის ქართული
ლიტერატურის ისტორიიდან (ნარკვევები, III, თბ. 1952, გვ. 353—358).

მაიას ჩაუგონებია პოეტის ლირიკული შედევრების მთელი ციკლი (,,სევდის ბაღს შეველ“, ,,მე მივხვდი მაგას შენსა ბრალდებულსა“, ,,მე შენმა ფიქრმა მიმარინდა“ და სხვ.). მაგრამ მალე ,,დაპბერა ქარმან დაუწყნარმან“ და ბესიკის ცხოვრების ბედი უკულმა დატრიალდა...

ერეკლე მეფე ენერგიულად უძღვებოდა საქვეყნო საქმეს. იგი ღირსეულად აძლევდა პასუხს გარეშე მტრებს და ბევრს ზრუნავდა საშინაო ცხოვრების მოსაწესრიგებლად. ერეკლე ცდილობდა მაღალი ფეოდალური ფენის თავგასულობის აღაგმვას, გლეხკაცობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას, ვაჭრობისა და აღებმიცემობის განვითარებას, საფაბრიკო მრეწველობის დანერგვას, შინამრეწველობის გაფართოებას და ა. შ. ერთი სიტყვით, ერეკლეს საზრუნავს შეადგენდა სახელმწიფოს ეკონომიური და პოლიტიკური ძლიერების საფუძვლების განმტკიცება. ამასთან ერთად იგი დაუზარელად იღვწოდა თავისი ქვეყნის კულტურულად დაწინაურებისათვის. კონსერვატიული საზოგადოებრივი წრეები, განსაკუთრებით ერისთავები და დიდგვაროვნული თავადური წრის წარმომადგენლები არ თანაუგრძნობდნენ ერეკლეს. მეფის მდგომარეობას ისიც ართულებდა, რომ უკმაყოფილო ელემენტები კავშირს აბამდნენ ვახტანგ VI-ის ჩამომავლობასთან, ლეგიტიმისტური სამართლიანობის მომიჯნავეებით ისინი ბრძოლას უცხადებდნენ ქვეყნის გაერთიანებისა და მმართველობის სისტემის ევროპულ-რუსულ ნიადაგზე გადახალისების პროგრესულ საქმეს. სარწმუნოებრივ-კონფესიური ხასიათის ფანატიკურმა ბრძოლამ ერეკლეს მოპირდაპირეთა ბანაკში მოაქცია თეიმურაზის ერთგული თანამოღვაწე ზაქარია გაბაშვილი (და იმისი ოჯახის წევრები).

ქართლიდან გაქვევებული ზაქარია რუსეთისაკენ გაშურებულა. მოსკოვში მას შემწეობა მიუღია ვახტანგის ძის გიორგისაგან. მოსკოველი ლეგიტიმისტების დავალებით ნამოძღვრალი გამგზავრებულა იმერეთში. იმერეთის მეფე სოლომონიც კანონიერად არ ცნობდა ერეკლეს უფლებას ქართლის სამეფო ტახტზე. სოლომონი ერეკლეს აღიარებდა მარტოოდენ კახაბატონად. პარტიკულარისტულად განწყობილ სოლომონს ქართლ-კახეთის გაერთიანება მთელი საქართველოს წინააღმდეგ პოლი-

ტიკურ ერთიანობას აგონებდა, ხოლო იმერეთის სამეფოს ბედნიერად მსგავს შემთხვევაში მას სახიფათოდ მიაჩნდა. სოლომონი მფარველობას უწევდა ქართლის ემიგრანტებს და იგი აწკარად ეხმარებოდა ქართლის ყოფილი სამეფო ოჯახის წევრებს ტახტის მოსაპოვებლად წარმოებულ ბრძოლაში. XVIII საუკუნის სამოცდაათიან წლებში დაიწყო დიდი პოლიტიკური შეთქმულებისათვის მზადება ერეკლეს წინააღმდეგ. შეთქმულების ქსელი ფართოდ იყო გაბმული. შეთქმულებაში მონაწილეობას იღებდნენ მოსკოველი ლეგიტიმისტები, იმერეთის სამეფო კარი, სპარსეთის შაჰი, ქართლის შინაგამცემი დიდებულები. შეთქმულების აქტიური მონაწილე გახდა ზაქარია გაბაშვილი. გამჭრიახ ერეკლეს არ გამოპარვია შეთქმულთა საქმიანობა. ანტონ კათალიკოსის მითითებით ეჭვი მიიტანეს ბესიკზე. ერეკლეს არ დაუყოვნებია და მაშინ უკვე სახელმწიფოებრივი ბოეტი სამშობლოდან გაუძევებია¹. ეს მოხდა 1777 წელს (ამ წლის იანვრის თვის შემდეგ). ბესიკს უცდია თავის მართლება. გაძევების უშუალო შთაბეჭდილების ქვეშ არის დაწერილი მისი შესანიშნავი ლექსი „ცრემლთა ისხარნი“. „დაგვბერნა ქარმან დაუწყნარმან, ზღვად ვიფარენითო“, ამბობს ბოეტი და გრძნობით მიმართავს თავის აღრინდელ ტოლ-მეგობრებს:

ცრემლთა ისხარნი, მოსისხარნი, ჩვენდა არენით,
იღმენით გულნი, პირნახულნი, შეგვიწყნარენით!
უცხოთი თემით, სოფლის ცემით გავიგარენით.

ბოეტი გულწრფელად აღიარებს: „სხვამცა პატრონი, ანუ დრონი, ვერღა დავსახეთო“. მფარველი და მწყალობელი პატრონის (ერეკლეს) „სახე უსახო“ მას გადაექცა „სავახვახოდ“. ბესიკი მოკრძალებით სთავაზობს მეფეს თავის ცეცხლდადაგულ გულს („ხელმწიფე, გული ცეცხლდაგული, სულით გამყოფლით, ჭირსამცა თქვენსა, თუ გალხენსა, მოიხმარენით!“), იგი დაუფარავად ბრალს სდებს ცილისწამებაში ვილაც „მტრებს“.

¹ არსებობს დაუსაბუთებელი მოსაზრება, ვითომც ბესიკის ქართლიდან გაძევება გამოიწვია იმისმა გახმარებულმა რომანმა სამეფო ოჯახის წევრ მანდილოსანთან.

ლექსი მთავრდება გულმოკლული პოეტის ლირიკული შექმნის ხილით:

მოყვასთა ცრემლნი სწვიმეთ ცხელნი, მტერთ იხარენით!

შემდეგაც, გვიან, უცხოეთში მყოფ ბესიკს თავისი ადრინდელი მეგობრის, დავით ორბელიანის ჩამოქვეითებისა და დამბლლების ამბავი რომ შეუტყვია, აღშფოთებით შეუკითხავს:

ნუთუმცა გველმან, ვნით მკვლელმან, გმირსა ქედასა დაგდა
საცილო?!

ვამე, თუ ხმითა შენცა მითა შევართო სევდასა, სცნა საწადილო!
(ცრემლთა მდინარე, I).

ერეკლემ არ შეიწყნარა ბესიკის სარჩელი. სამაგიეროდ შეურაცხყოფილ მგოსანს გულიდან ამოუგდია თავისი საყვარელი პატრონისადმი პატივისცემა და იმის დაუნდობელ მტერთა და მოძულეთა ბანაკში გადასულა.

ქართლიდან გაძევებულმა ბესიკმა, ისე როგორც გაბაშვილთა ოჯახის სხვა წევრებმა, თავშესაფარი იპოვა იმერეთში¹. სოლომონ მეფემ ბესიკს უწყალობა „მდივანთუხუცესობა“ და მამულები. იმერეთში გადასვლის უმაღვე პოეტი აქტიურად ჩაება ერეკლეს საწინააღმდეგო შეთქმულებაში. 1778 წელს ის გაგზავნეს სპარსეთში, სადაც მაშინ იმყოფებოდა შეთქმულების ერთი მეთაურთაგანი, ალექსანდრე ბაქარის ძე ბაგრატიონი. ბესიკმა ალექსანდრე იმერეთში ჩაიყვანა. მისი ხელშეწყობით ალექსანდრე შეუდგა ერეკლეს დასამხოზად აჯანყების ორგანიზაციას. ბესიკის ხელით იწერებოდა ალექსანდრეს პროკლამაციები. არსებითად ასეთ პროკლამაციას წარმოადგენს წინამდებარე გამოცემაში გამოქვეყნებული წყალობის წიგნი ალექსანდრე ბატონიშვილისა. უფლებო და უმამულო ბატონიშვილი „მდიდრად და უხვევით წყალობას“ ჰპირდებოდა „საქართველოს თავადთა, აზნაურთა, მსახურთა და გლეხთა“, ყველას, ვინც მისდამი ერთგულებას გამოიჩინდა და მონაწილეობას მიიღებდა ერეკლეს წინააღმდეგ მოძრაობაში.

¹ იმერეთში გაბაშვილებს გაუჩაღებიათ კულტურული საქმიანობა. ისინი უპირატესად ეწეოდნენ მწიგნობრობას (ნ. შაისურაძე, მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახი, „ქუთაისის პედაგოგიკური ინსტიტუტის შრომები“, XIV, 1955, გვ. 89—101).

შეთქმულება უდღეური გამოდგა. სასტიკად დაისაჯნენ მისი მეთაურები — ალექსანდრე ბატონიშვილი და ალექსანდრე ამილახვარი. ბესიკს სიკვდილამდე შერჩა ერეკლესადმი სიძულვილის გრძნობა. იმერეთში ბესიკი კარის პოეტის მოვალეობასაც ასრულებდა. 1782 წელს მას შეუთხზავს სოლომონ მეფის მაღალფარდოვანი ხოტბა (ტექსტი პირველად ქვეყნდება წინამდებარე გამოცემაში). დაახლოებით ამ დროს არის დაწერილი სახოტბო პოემა „რუხის ბრძოლა“ (ეს ბრძოლა მოხდა 1780 წელს).

1784 წელს გარდაიცვალა სოლომონ პირველი და იმერეთის საქმეები ძალზე აიწეწა. მეფეს პირდაპირი მემკვიდრე არ დარჩა, ტახტს ეცილებოდა სამეფო გვარეულობის წევრი ორი დავითი — დავით გიორგის ძე და დავით არჩილის ძე. იმერეთის დიდკაცების, მათ შორის გაბაშვილების, დახმარებით გამეფდა უფლისწული დავით გიორგის ძე. დავითისა და მისი მეუღლის, მამუკა ორბელიანის ასულ ანას წყალობით ბესიკმა დიდი გავლენა მოიპოვა სახელმწიფო საქმეებში.

იმერეთის სამეფო კარს გადაწყვეტილი ჰქონდა ქართლ-კახეთის მსგავსად შესულიყო რუსეთის მფარველობის ქვეშ (1783 წელს დაიდო ცნობილი ტრაქტატი ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთს შორის). ამ მიზნით 1787 წლის მაისში რუსეთში გაიგზავნა საგანგებო დიპლომატიური მისია, რომელსაც მეთაურობდა ბესარიონ გაბაშვილი. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის საკითხებს მაშინ ხელმძღვანელობდა ფელდმარშალი გრიგოლ ალექსანდრეს ძე პოტიომკინი. უკანასკნელის ბანაკი იყო კრემენჩუგში (უკრაინაში). 1787 წლის სექტემბერ-ოქტომბრიდან ბესიკიც კრემენჩუგშია პოტიომკინთან¹.

კრემენჩუგში ჩასვლისთანავე ბესიკს პოტიომკინისათვის წარუდგენია საგანგებო მემორანდუმი („აზრი და სათხოველი“ იმერთა მეფისა). ის, უწინარეს ყოვლისა, შუამდგომლობდა 1783 წლის ტრაქტატის ანალოგიური ხელშეკრულების დადებას იმერეთსა და რუსეთს შორის. მეორე მნიშვნელოვანი

¹ ა. ი. იოსელიანი, ბესიკი და რუსეთ-ოსმალეთის ომი („ლიტერატურა და ხელოვნება“, 11. X. 51).

„სათხოველი“ იყო ახალციხესა, ბათუმსა და ფოთში რუსეთის საკონსულოების გახსნა ოსმალეთის დივერსიული საქმიანობის ასალაგმავად („რათა არღა შეიძლოს ოთამანის კარმან დაფარული მტერობა არცა გარეგანით, არცა შინაგან ქვეყანასა ჩვენსა“) და ტყვეებით ვაჭრობის აღსაკვეთად („რათა დააყენოთ ჩვენის ქვეყნების ტყვის გაყიდვა“), აგრეთვე ვაჭრობისა და ალემბიცემობის გასაძლიერებლად. თანახმად ბესიკის მემორანდუმისა, იმერეთს უნდოდა აფხაზეთის გამოხსნა ოსმალეთის მონობისაგან და ბათუმისა და ფოთის განთავისუფლება. ერთი სიტყვით, რუსეთის დახმარებითა და მფარველობით იმერეთი იმედოვნებდა ოსმალეთის მიერ მიტაცებული მიწების დაბრუნებას და ქვეყნის დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფას.

1787 წელს დაიწყო რუსეთ-ოსმალეთის ომი. ბესიკს არა ერთხელ მოუხსენებია რუსეთის მთავრობისა და იმის სარდლობისათვის ოსმალეთის აგრესიის თაობაზე. ჯერ კიდევ 1784 წლის 15 სექტემბრის თარიღით ბესიკის მიერ შედგენილ მოხსენებაში აღნიშნული იყო: „ყოვლად დიდებულო ხელმწიფე! თქვენის უძლეველის ძალით გამოხსნილს ქვეყანას გარემოადგენ და ოხერყოფასა ეკლესიათასა და წარტყვენვასა გვექადიან ყოვლად ბოროტნი თათარ-ოსმანნი“. იმდროინდელ, აგრეთვე ბესიკის მიერ შედგენილ მეორე წერილში იმერეთის მეფე აცხადებდა: „თავსა ჩვენსა აღარ მივსცემთ მონად (ოსმანთა) და არცალა ჩვენგან მათი ყმობა იქნებაო“. რუსეთ-ოსმალეთის ომის ატეხის შემდეგ ბესიკი მოითხოვდა რუსეთის სარდლობისაგან სამხედრო ოპერაციების წამოწყებას იმერეთიდან: „თათრების სამტროს დროებს ჩვენ ველარვნახავთ ამისთანასო“. ბესიკს ახარებდა რუსეთის ლაშქრის წარმატებანი. მას კმაყოფილებით აღუნიშნავს თავის დღიურში ოჩაკოვის ალების ამბავი. ბესიკს დაულოცავს ოსმალთა წინააღმდეგ საომრად გამზადებული რუსეთის მხედრობა: „წმიდა გიორგი, შემწე ექმენო“, ჩაუწერია პოეტს დღიურში. ბესიკს იმედი ჰქონდა, რომ ოსმალეთის შემუსვრა შვებას მისცემდა მის ქვეყანას. კრემენჩუგიდან ბესიკი ერთხანს კიშინიოვში გადასუ-

ლა, ხოლო 1790 წლის დამდეგიდან ის იასშია, რადგანაც იასში გადაინაცვლა პოტიომკინის ბანაკმა. კრემენჩუგში, კრემენჩუგში, იასში ბესიკი სიტყვიერად თუ წერილობით პოტიომკინს ხშირად აგონებდა ხოლმე თავისი ქვეყნის „სათხოველს“ და პასუხს ითხოვდა.

1789 წელს იმერეთის ტახტი ხელთ იგდო დავით არჩილის ძემ, რომელმაც სოლომონ მეორის სახელწოდება მიიღო. იმას განუახლებია ბესიკის რწმუნებანი. მიუხედავად ხშირი ავადმყოფობისა, იმერეთის დესპანი ძალ-ღონეს არ იშურებდა მიზნის მისაღწევად. სხვათა შორის, იმ დროს კრემენჩუგში იმყოფებოდა ქართლ-კახეთის სამეფოს მისიაც მირიან ბატონიშვილის მეთაურობით. ბესიკს მიმოსვლა და პოეტური მიმოწერა პქონდა მირიანთან და იმის თანამშრომლებთან — ანტონ კათალიკოსთან¹, გაიოს არქიმანდრიტთან და სხვ. ქართლ-კახეთის წარმომადგენლებთან მჭიდრო შინაურ ურთიერთობას დიპლომატი გაბაშვილი, სამწუხაროდ, მარჯვედ იყენებდა ერეკლეს საწინააღმდეგო საიდუმლო დემარშებისათვის პოტიომკინის წინაშე.

დიპლომატიური მოღვაწეობის სარბიელზე ბესიკმა დიდ წარმატებას მიაღწია. მოლაპარაკება უკვე დამთავრებული პქონდა და უკან გამობრუნებას აპირებდა, როდესაც სიკვდილმა უსწრო. ბესიკი გარდაიცვალა 40 წლისა 1791 წლის 24/25 იანვარს². ბესარაბიის ცივმა მიწამ მიიზარა ქართველი პოეტის მხურვალე გული. თითქოს გედის სიმღერად უთქვამს უცხოეთში მყოფ ბესიკს:

პური ცივამიანი
ჩემთვის აღარ-ა დლიანი.

ბესიკის არქივი ჩვენ დრომდის მხოლოდ ნაწილობრივ არის მოღწეული. პოეტის ბევრი ნაწერი სამუდამოდ დაღუპულია. ბევრიც ჯერ კიდევ საძიებელია. არსებული მასალები მაინც

¹ ეს ანტონი მეორეა, ერეკლეს ძე.

² აღ. ბარამიძე, ბესიკის გარშემო (თბ. უნივერსიტეტის შრომები, I, 1936, გვ. 151 — 158).

საკმაოდ ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის ბესიკის პოეტურ ინდივიდუალობაზე.

თუმცა ბესიკის შემოქმედება თემატიკურად მრავალფეროვანია, ქართული ლიტერატურის ისტორიაში ის უპირატესად ცნობილია როგორც მგზნებარე, ვნებიანი სიყვარულის მომღერალი მგოსანი. ბესიკის საუკეთესო ლირიკული ლექსები („სევდის ბაღს შეველ“, „მე მიგზნედი მაგას შენსა ბრალეზა“, „ტანო ტატანო“, „მე შენმა ფიქრმა მიმარინდა“ და სხვ.) გამოუწვევია პოეტის მხურვალე სატრფიალო გრძნობებს. ბესიკის პოეზიისათვის უცხოა მწიგნობრულ-მანერული გამოხატულება სამიჯნურო განწყობილებისა, პოეტისათვის ორგანული და ბუნებრივია ძლიერი სიყვარულის უშუალო განცდა. საგულისხმოა, რომ ბესიკი უგალობდა არა განყენებულ უსაგნობას, პოეტურ ფიქციას, არამედ კონკრეტულ, რეალურ პიროვნებას ყოველი ნიშნით — მათა ყულარადასის ქალს.

ბესიკის ტრფიალებას აქვს დაუცხრომელი, ეროტიკული გატაცების ხასიათი. ის უმღერის სატრფოს გარეგნულ მოხდენილობას, სატრფოს სხეულის შნოსა და ლაზათს, სატრფოს ტანის ციალსა და რიტმულ რხევას („კვლავ მომკლა მისმან ციალმან და წელთა მიმოტანამან“). ბესიკის პოეტური შედეგრი „ტანო ტატანო“ დიდებული პიმნია ქალის სხეულის სილამაზისა.

ბესიკის გაგებით, სიყვარულს აქვს ორმაგი ბუნება, ის ტკბილიც არის და მწარეც, შვების მომცემიც და უკურნებელი ჭირის შემყრელიც. „შენის ბაგისა ორნი მეცნეს — ტკბილი და მწარე“, ეუბნება პოეტი სატრფოს და თან ევედრება:

ორკვლად შენი სიყვარული თავს დამაფარე!

პოეტს არ აშინებს სიყვარულის შხამის სიმწარე, მას განუცდია სიყვარულის მაცთური ბანგის ძალა. „პირველ შექრისა გემო იყავ, ახლა ხარ მწარე“, თითქოს უწყინარი საყვედურით უცხადებს პოეტი სატრფოს, მაგრამ „მე ტკბილის გულთ შემოგყურებო“, უმატებს. ადამიანური წყავედრება სატრფოს მისამართით სხვა დროსაც დაცდენია მიჯნური პოეტის ბაგეს:

მე გული სრულად შემოგწირე, შენ ხმა არ გამეც

მგოსანი უნებლიეთ ვახლართულა კეკლუცი ქალის მიერ და-
გებული ტრფობის მახეში, ის დათუთქულა სიყვარულის ცეცხ-
ლში:

მლიმარის პირით წამეპარე, დამიდგი მახე,
ასე მეგონა, შემრჩებოდა ეგ შენი სახე,
ანთებულს ცეცხლსა შესაწველად ხელი შევახე.

სიყვარულით დადაგული მგოსანი მოკრძალებით სთხოვს
თავისი გრძნობების მფლობელ მედიდურ სატრფოს: „დამწვარი
მაინც შემიბრალე, ბესიკი ნახეო“, „ერთხელ აღირსე შენი ხილ-
ვა შენსა მზირებსაო“. ჭირვეულ, ეჭვიან სატრფოს უმოწყალოდ
დაულახვრავს მგოსნის მგრძნობიარე გული, მგოსანი დაუტუქ-
სავს, ტრფობის ბალიდან უნუგეშოდ გაუძევებია და მკვახე სიტ-
ყვებით გაუსტუმრებია:

ხელი აიღეუ მაგ სავანებით,
შემწე იძიე ბანის-ბანებით!

სხვას გირჩევ გზასა და სხვას ძალებსა-ო.

გულმოკლული მგოსანი გაულეგია უთანაგრძნობო სიყვა-
რულის ჭირს, ის გამოტეხილად შესჩივის მკაცრ სატრფოს:

თვით შენმა გულმა კარვად იცის, ვარ შენი მკვდარი,
შენმა სურვილმან ჩამოლია გული კლდეყარი.

სიყვარულის უკურნებელი სენით შეპყრობილი მწუხარე
პოეტი ვერ შორდება „სევდის ბალის“ მიდამოებს, თუმცა ვერც
ნაღველს იქარვებს. ის გულწრფელ სამღურავს უთვლის უკულ-
მართ სიცოცხლეს („ვამ, სიცოცხლეო უკულმართო, დანაცარე-
ბო!“) და გამწირავ სოფელს. „სოფლის მკვლელი ბრჭალებით“
გატანჯული პოეტი სიკვდილს აღარ ემალება, პირიქით, თითქოს
თავი აქვს მისთვის „შენაწონები“, და თავისი ორეული ბულბუ-
ლის პირით თავდაფიწყებით ეძახის:

სიკვდილო, მოდი, მიიბარე ბულბულის სული.

პოეტი დანატრებულია სიკვდილს:

სიცოცხლის ნაცვლად მოვინატრი სიკვდილსა მწარეს.

ბესიკის პოეზიაში ძლიერად გაისმის სევდა-ნალველისა და კაემნის კილო. საუცხოო პოეტური სახეებით გამოუხატავს მგოსანს თავისი მძიმე სულიერი განწყობილება:

სევდის ვამი ვსვი, გულს დავისვი ეკალთა ნარი.

პოეტი ძლიერ ხშირად უჩივის თავის ბედს „ვა ჩემსა ბედსაო“, მისი „დღენი არს შესაზარი“. ის ყოფილა „ბედკრული“, „ბედბმული“, „ბედისაგან იავარკმნული“. მგოსანს „ჰკლავს და აწყულულებს სევდისა შხამი“, ამიტომაც „ღაწვები ცრემლით ნალარი“ აქვს, „სტირს დღე და ღამე“. ბესიკის სევდიანი განწყობილება გამოწვეული იყო მისდროინდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების მოუწესრიგებლობითა და პოეტის პიროვნული ხვედრის ვითარებით. მაგრამ ამასთან ისიც უდავოა, რომ პოეტის კაემანს საზრდოს აძლევდა მძაფრი სატრფიალო განცდები.

ბესიკის პოეზიაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს საზოგადოებრივ მოტივებს. ერთი მხრით, მას უწერია საისტორიო თემებზე, მეორე მხრით, საყოფაცხოვრებო საკითხებზე. საისტორიო თემატიკიდან გამოირჩევა პოემები „ასპინძისათვის“ და „რუხის ბრძოლა“. არსებითად ამავე თემატიკას განეკუთვნება „სამძიმარი“ (სამგლოვიარო ოდა) და დავით სარდლისადმი მიძღვნილი რიგი ეპისტოლური ლექსები. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს „ასპინძისათვის“. 1770 წელს ასპინძის მიდამოებში გაიმართა დიდი ბრძოლა ერეკლე მეფის ლაშქარსა და ჩვენი ქვეყნის დასაპყრობად შემოჭრილ ოსმალების რაზმებს შორის. ოსმალებს მაშველად ჰყავდათ ლეკების რაზმებიც. ასპინძის ბრძოლა იმითაც არის საყურადღებო, რომ ოსმალთა წინააღმდეგ ერეკლეს მხარეზე უნდა გამოსულიყო რუსეთის საექსპედიციო კორპუსი გენერალ ტოტლებენის მეთაურობით. ავანტიურისტმა ტოტლებენმა თავი შეირცხვინა, უღალატა ერეკლეს. აწყურადან უკან გაბრუნდა და ქართული ლაშქარი ბედის ანაბარა მიატოვა. ბესიკის სიტყვებით, გრაფმა ტოტლებენმა მეფე ერეკლეს ცილი დასწამა და თავისი მუხანათური საქციელით სახელი გაიტეხა („სახელი ვერა იქო“):

ვინ, მას დღის მომხსენებელ ვითარ ვინ რით განვაქიქო?
 ცილი დასდევს მეფეს! რუსთა: ზვეთის კეთილს არა, —
 ღრაფი ჯარით გამობრუნდა, — მით სახელი ვერა იქო, —
 სხვა პასუხი არვის მისცა: «სითაც მოველ, წავალ იქო!»

ოსმალ-ლექნი გაახარა და გაათამამა ტოტლებენის წასვლამ:

რა ნახეს ლექთა და ოსმალთ რუსისა გამგზავრებანი,
 წელმაგრად შეხვდათ ნიშანი, აუხდათ დანატრებანი.

გათამამებულმა აგრესორებმა იერიში მოიტანეს ქართულ
 ლაშქარზე, მაგრამ ქართველობა არ შეშინებულა, ბრძოლის ცე-
 ცხლით ანთებულა სარდალი დავით ორბელიანი. ბესიკს საუც-
 ხოოდ აქვს აწერილი სარდლის საპრაკო მამაცური მხნეობა. პო-
 ეტი ამბობს:

მაშინ გულს დაქარ მჯილითა, მიწანი შესძრენ რყვეითა,
 ცხენმან შეგატყო შექშენა, შემზადა ტანი ნძრევეითა;
 თვალნი ნაკვერცხლად შეგექმნეს, აშეთლი სისხლმორვეითა,
 ცხვირისა ნესტეთა მოქროდენ ქარნი ქვეყნისა ნგრევეითა.

დავით სარდლის ხმალთა ტრიალმა და ქართული ჯარის
 მოულოდნელმა ვაჟკაცურმა ყიყინამ ოსმალნი დააფრთხო,
 „ძღარბივით ქურქში ბრუნევედა“ მტრის თავზედი მეთაური.
 უარესი დღე გაუთენდათ ოსმალთა მაშველ ლეკების რაზმებს:

კვლავ იქეთ ლექთა ჩაუხდი, დამართნი ცისა გრეხანი,
 წინა ჩაგისდნენ დარჩევით ოსოქოლ და კატეხანი;
 ერთად გამოსქდის ფინდიხი, ვითა რა მუხის ტეხანი,
 გარდაუბრუნენ საფარნი, მიეცათ შართ გატეხანი.

დავით სარდლის ქველობით გამხნევებული და აღტყინებუ-
 ლი ქართველი მეომრები დაერივნენ ზარდაცემულსა და დემო-
 რალიზებულ მტრებს, ბევრმა უკან დასახვევად წყალს მიმართა,
 ვიწროებში და ხიდზე „ზოგნი ერთმანერთს ხოცდიან“. გზა და-
 იხერგა ოსმალთა გვამებით, მტკვარი აივსო დამხრჩვალნი ჯარის-
 კაცებით, ასპინძის ველი მოირწყო მტრის სისხლით. მტრებმა
 იკადრეს იარაღის დაყრა და ლაჩრულად შეწყალეების თხოვნა.

¹ ვრეკლეს.

„ძვირად შეექნათ თავაზი, მუხლს გეხვეოდენ საკოცადო“ ამბობს პოეტი. მხოლოდ მტრის საბოლოო განადგურების შემდეგ ჩაუგია ხმალი გმირ სარდალს: „ხრმალი ჩააგენ მაძლარი“ და „უბრძანეთ ალაფობანიო“. მეფეს ულოცავდნენ სახელოვან გამარჯვებას. „ასპინძის მიწა გიწამებსო“, აღტაცებით მიმართავს მგოსანი დავით სარდალს, თუმცა სხვაგან შენიშნავს: „ვიცი, არ გიყვარს ქებანი, ჩვეულ ვარ მე თქვენსა, დავით“.

„ასპინძისათვის“ ჟანრობრივად და შინაარსობრივად წარმოადგენს სამქებრო, სახოტბო თხზულებას. ბესიკი ქებათა ქებას ასხამს ასპინძის სახელოვან გმირს, თავის მეგობარსა და პატივისმცემელს. ერთგან პოეტი ხაზს უსვამს მათს ძველ სიახლოვეს:

ოდიღან მახსოვს მე თქვენი: იყვენით ყრმად სახელით,
შენითგან მოღმართ აქამდის შეგტრფოდის ყოვლთა ბედი.

ბესიკს თვითონ უნახავს სახელმძოხვეჭილი სარდალის საზეიმო შემოსვლა დედაქალაქში:

აწ მაშინდლისა ქამისა რამცა ვითა ვთქვა ფერია,
მახსოვს შესრული ქალაქად, მით ცრემლი თვალთა მერია:
მიჯრით გამოკრფეს მნახავნი, სწყუროდათ შენი მზერია,
იგიცა დაგინატრიდენ, თუ ვინმცა გყვანდა მტერია.

ბესიკმა ამ ლექსით გამოხატა თავისი ღრმა პატრიოტული აღტყინება ქართველი მხედრების სამამაცო საქმეებით. მან ძლიერი მხატვრული სიტყვით აღბეჭდა მომხდურ ვერაგ მტერზე შესანიშნავი გამარჯვების საერთო ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა ქართველობისათვის. მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ პოეტმა მაინც ვერ დააღწია თავი ერთგვარ ცალმხრივობასა და ტენდენციურობას. ისტორიულად ცნობილია, რომ ასპინძის ბრძოლის სულისჩამდგმელი და მტრის განადგურების სტრატეგიული გეგმის ავტორი იყო ერეკლე მეორე. ერეკლეს გეგმის მიხედვით საუცხოოდ მოქმედებდა სარდალი დავით ორბელიანი. ბესიკმა გვერდი აუარა ერეკლეს, მან საგანგებოდ შეამკო მხოლოდ სარდალის ქველობა. ბესიკმა დავით სარდალს მიაწერა ასპინძაში მოპოვებული ბრწყინვალე გამარჯვება. მარ-

2. ბესიკი

K 104.381
3

თალია, პოეტი რამდენიმეჯერ ახსენებს მეფეს, მაგრამ აქტიურ როლს მას არ მიაწერს. მხოლოდ ლექსის დასაწყისში აღუნიშნავს მას ერეკლეს საბრძოლო განწყობილების დამახასიათებელი შტრიხი:

თვით მეფე, ქართველ და კახნი ომის ხალხით ხლდებოდენ.

თვითონ ასპინძის ბრძოლაში ერეკლეს თითქოს უშუალო მონაწილეობა არც კი მიუღია. ბრძოლის დამთავრების შემდეგ „მოულოცვიდენ მეფესაო“, გაკვრით შენიშნავს ბესიკი. ესაა და ეს. ბესიკმა ობიექტურად ვერ დახატა ასპინძის ბრძოლის სურათი, მან საჭირო სისავსითა და სიმართლით ვერ გამოთქვა ასპინძის ბრძოლის ამბავი. თუ საანალიზო ლექსის აღნიშნულ მხარეს მივიღებთ მხედველობაში, მაშინ ცხადი იქნება, რომ ის დაწერილი უნდა იყოს პოეტსა და ერეკლეს შორის მომხდარი კონფლიქტის შემდეგ, ალბათ, რუსეთში. ეს შთაუფროსა საფიქრებელი, რომ უცხოეთში, კერძოდ, კრემენჩუგში, ბესიკს შეუქმნია დავით სარდლისადმი მიძღვნილი ეპისტოლე-ლექსების მთელი ციკლი. ამ ლექსებით ბესიკი განაგრძობს დავითის სახელოვანი საქმეების მკობას. ის განსაკუთრებით ხაზს უსვამს დავითის დამსახურებას ლეკების მოთარეშე ბრბოების ასალაგმავად. ერთგან, მაგალითად, ბესიკი ამბობს („რაც მიირეწა სოფელმან“):

თქვენ ოდენ შეიღნი თან გახლდენ კაცნი, სხვა არვინ მეტანი,
 შეიღასთა ლეკთა დაუდგით მახენი გასაცეტანი,
 მწუხრისა ეამჟან გაკმარნათ თქვენ მათი ცემა-ქლევანი,
 მობრუნდი გამარჯვებული თეთრსავე მჯღომი მზეტანი.

დავით სარდალი იყო ერეკლეს სიძე, ერეკლეს მისანდო პირი, რომელიც პოლიტიკურ ნიადაგზე განხეთქილების გამო გადაყენებულ იქნა სამხედრო ხელმძღვანელის პოსტიდან. დავით სარდლის დამხობას ბესიკი მიაწერს მედროვეებისა და ინტრიგანი ნაძირალების საქმიანობას. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, პოეტს დაუზოგავად შეუურისხავს დავით ორბელიანის ცილისმწამებელნი („ცრემლთა მდინარე“):

ნუთუმცა გველმან, ენით შეკვლემან,
გმირსა ქედასა დაგდვა საცილო?!

საგულისხმოა, რომ ამის შემდეგ პოეტი განაგრძობს:

ვაჲ, თუ ხმითა შენცა მითა
შეგრთო სევდასა, სცნა საწაღილო!

ამ სიტყვებით ბესიკი არაორაზროვნად ცილისმწამებელთა მოქმედების ნაყოფად თვლის თავის გაძევებას ქართლის სამეფოდან. ამავე ლექსის ბოლო სტროფის სტრიქონებში პოეტი კვლავ ამხელს საკუთარ კმუნვას:

დამკრიბნა ზარნი საკუთარნი
სიცოცხლე კმახის, გნატრი, სიკვდილო!

ბესიკს გულს უკლავდა ზნესრული სარდლის დაუმსახურებელი უპატიობა და მხნე ვაჟკაცის „უქმად დგომანი“. პოეტი პათეტიკურად ამბობს:

ლესული ხრმალი, სისხლდამშრალი,
ქარქაშს ძევს ყრილი, ვაჲ, უადგილო!

კრემენჩუგის ციკლის ლექსებიდან ჩანს, რომ „შორიშორ უცხოთა თემთა მავალ“ მგოსანს თავს დანათოდა „ვარსკვლავნი შავნი“. პოეტს იქ, უცხოეთში უზომოდ მოსწყურებია „ხილულთა დროთა ნიშატნი“, მას ჟამთა სიავისაგან შეჭირვებულს მოსძულებია ყოფა. მძაფრი ნაღვლიანი განწყობილებით შენიშნავს ბესიკი („რაც მიირეწა სოფელმან“, 2):

სისხლისა ცრემლთა დაწოთბა საბლოდ მომსურვებია,
ხილულთა დროთა ნიშატნი საბავთოდ მომწყურვებია,
ოდესნი ეამნი დამგვემენ, მით თავი მომძულვებია;
ვაი, ღარიბსა! ღარიბი ცრემლითა შეგვეწებია!

„დაუდგრომელი“ ცხოვრების მსხვერპლი მგოსანი ერთგვარად იმეორებს თავის ადრინდელ პოეტურ სიტყვებს („ცრემლთა მდინარე“, 1, 4—6):

¹ ე. ი. ყარიბს ანუ უპატრონოს, მიუსაფარს, გაძევებულს, გადახვეწილს.

სოფლისა ბრჭალმან, ვით გრიგალმან,
ჩემსა ბედასა უსწორა კილო.

ადრეც, მშობლიური ბუდიდან გაქვეებული მგოსანი ცხარედ უჩიოდა სოფლის სიმუხთლეს („დედოფალს ანაზედ“, 1, 1 — 4):

ვარ უცხო ვინმე ყარიბი ამა სიტყვისა მშობელი,
ამა მუხთლისა სოფლისა მაგინებელი, მგმობელი.

ამრიგად, ეჭვი არაა, რომ ბესიკის ნაღვლიან განწყობილებას, ბესიკის სევდასა და ცხოვრებით უკმაყოფილებას იწვევდა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ხასიათის მიზეზები.

ჩვენს ქვეყანას აუნაზღაურებელ ზარალს აყენებდა ლეკების თარეში. ლეკების მარბიელი ბრბოების თავგასულობამ იმატა XVIII საუკუნეში. ლეკების მოულოდნელი თავდასხმების თავიდან ასაცილებლად ერეკლე მეფემ შექმნა რეგულარული ჯარის მსგავსი ინსტიტუტი, ე. წ. მორიგე ლაშქარი. ამ ლაშქრის ორგანიზაცია და უშუალო მეთაურობა ერეკლემ მიანდო თავის სახელოვან შვილს, ნიჭიერ სარდალსა და გულად მეომარს, ლეონ ბატონიშვილს. ბესიკი ახლოს იყო ლეონთან. ლეონის მოულოდნელ სიკვდილს 1781 წ. ბესიკის ღრმა მწუხარება გამოუწვევია. თავისი ეს განწყობილება პოეტს მკაფიოდ გამოუხატავს ერთ სპეციალურ ნაწარმოებში, რომელსაც ეწოდება „სამძიმარი“. თხზულება მრავალმხრივ არის საყურადღებო. ესაა ახალი ქანრის ნაწარმოები, სამგლოვიარო ოდა. ოდა-პოემა. „სამძიმარი“ გამსჭვალულია მძაფრი სამგლოვიარო განწყობილებით. პოეტი, ერთი მხრით, ამკობს ლეონის სამაგალითო საგაყვაცო თვისებებს, მეორე მხრით, ამხელს შესანიშნავი მამულიშვილის უდროო სიკვდილით გამოწვეულ თავის უზომო მწუხარებას. ბესიკი უჩივის ავ დროს („ავ დროსა ჩვენსაო“), პოეტი ამბობს, რომ ლეონის მიერ ნაშენ ქალაქს „ხელჰყვეს რღვევად“ და რომ „იროდი მეფობს, სისხლის მახვილს იეფობს...“, სიკვდილი ზეიმობს გამარჯვებასო („სიკვდილი მკვებობს“).

მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ბესიკის შემოქმედებაში

„რუხის ბრძოლას“. ეს ბრძოლა მოხდა 1780 წელს. აფხაზეთის განდიდებული მთავარი ზურაბ შარვაშიძე თავს დაესხა ოდიშს. ოდიშის მფლობელმა კაცია დადიანმა დახმარება სთხოვა სოლომონ პირველს. სოლომონმა არ დაყოვნა, გაეშურა დახმარების აღმოსაჩენად. ბრძოლა მოხდა რუხთან: გაიმარჯვეს სოლომონ მეფემ და კაცია დადიანმა შარვაშიძე სასტიკად დამარცხდა. ეს თემა აულია და პოეტურად დაუმუშავებია ბესიკს. გაშლილია თემა სახოტბო პოეზიის ტრადიციების მიხედვით. ბესიკი ხოტბას უძღვნის როგორც მოკავშირეთა ჯარების მეთაურებს (სოლომონსა და კაციას), ისე ბრძოლის სხვა ხელმძღვანელს თუ შედარებით რიგით მონაწილეებს (სარდალ წერეთელს, გიორგი წულუკიძეს, ელიზბარ ერისთავს, ჩიჩუას...). პოემა დაწერილია უაღრესად მაღალფარდოვანი, ენაწყლიანი სტილით, ნაწილობრივ პროზაულად, ნაწილობრივ ლექსად. რიტორიკა თანაბრად ახასიათებს როგორც პროზითს, ისე ლექსითს ნაწილებს. ბესიკს საქმე ისე წარმოუდგენია, თითქოს ერთ მხარეზე იყვნენ მშვიდობისა და ქრისტიანული სათნოების მოყვარულნი (იმერელნი და მეგრელნი), ხოლო მეორე მხარეზე სისხლის მსმელი „აგარიანნი“. უკვე შესავალში პოეტი საზეიმო პათეტიკური კილოთი აცხადებს: „დღეს დაცემა იქმნა ქედმაღალთა მათ უცხო თესლთა აგაროვანთა და აღსდგა ბირი დავრდომილი ჩვენ ქრისტიანეთა“. ბესიკის სიტყვით, შარვაშიძეებს „მეგრელთა სისხლი სწყუროდათ, თუცა შეესვათ გობითა“. ასეთივე სურვილები ამოძრავებდათ სოლომონ პირველსა და კაცია დადიანს. სოლომონის შესახებ პოემაში ვკითხულობთ:

აზრი ყოველი მეფისა შებმა იყო და სუროდა,

თქვა: „მისთვის მოველ, ჩემთა სპათ სისხლი ვასვა, ვით სწყუროდა“.

„ქების ღირსი დადიანი“ ეძებდა ზურაბ შარვაშიძეს და გაიძახოდაო:

თუ ვნახე, სისხლით დავსთვრეო, ხორცთა შევაქნევ
კამასო.

„რუხის ბრძოლა“ მკაფიოდ აღბეჭდავს საქართველოს გვიანფეოდალური ხანის უკუღმართი სოციალურ-პოლიტიკური სინამდვილის შემზარავ სურათს. ეს ბრძოლა იყო საბედისწერო გამოხატულება ჩვენი ქვეყნის შინაგანი ფეოდალური აშლილობისა, უთავბოლო ქიშპობისა და კინკლაობისა, ქართველ მეფე-მთავართა კუთხური ინტერესების შეჯახებისა და მომაკვდინებელი სეპარატისტული მიდრეკილებების გამარჯვებისა. „რუხის ბრძოლით“ უცხო ტომის მოსისხლე მტრებად მოჩანან შინაური ფეოდალური ომების ფერხულში ჩაბმული თანამოძმენი. თავისმა იმჟამინდელმა საზოგადოებრივმა მდგომარეობამ საშუალება არ მისცა ბესიკს რუხის ბრძოლაში ამოუკითხა სამწუხარო ისტორიული სიმართლე, ეჩვენებინა ჩვენი ქვეყნის დაძაბუნებისა და ეროვნული უბედურების ნამდვილი სოციალური მიზეზები.

ცალკე ადგილი უჭირავს ბესიკის შემოქმედებაში პოემა „რძალდედამთილიანს“. ეს პოემა სატირული ხასიათისაა და ეხება საყოფაცხოვრებო საკითხს. პოეტი ჰკილავს ოჯახის წევრთა ძველი და ახალი თაობის წარმომადგენელთა (დედამთილისა და რძლის) ტრადიციულ შულსს, რაც არღვევს ოჯახის მყუდროებასა და მშვიდობიანობას, ზიანს აყენებს ოჯახის კეთილდღეობას. „რძალდედამთილიანის“ თემა ხალხურია. ქართულ მწერლობაში ეს თემა პირველად ბესიკმა დაამუშავა; მას უნდა ესარგებლა ხალხური მასალებით, თუმცა ამბავი განგებ შორეულ უცხო ქვეყანაში გადააქვს და უცხოური საზოგადოებრივი ცხოვრების დამახასიათებელ მოვლენად აცხადებს. შესავალში ავტორი ამბობს:

სოფელსა ვიყავ სამარყანდს, ვნახე საქმე საკვირველი, —
დილა მუნვე ვავითენე, სახლსვე ვიყავ წარმომსვლელი, —

აქ ვიხილე: ყვილითა ქალი მოქრის თავშიშველი,
ზილფთა შუა გამოსქვირდა დანაკაწრი ბროლის ყელი.

„რძალდედამთილიანი“ სახუმარო კილოზეა გაწყობილი და თითქოს შეთხზულია მკითხველთა შესაქცევად. პირველსავე სტროფში პოეტი შენიშნავს:

ამბავსა ქველსა მოგიბრძობ გულისა ამოდ * მღვინგლსა
 გახარებთ, ღია შეგაქცევთ ამა საქმისა მსმენელსა,
 მოკაენეთა მოგიძღვნით მუფარახისა მფენელსა.

ბესიკი მოსწრებულად ამხილებს და კიცხავს რძლისა და დედამთილის ურთიერთობის სასაცილო მხარეებს. ეს სასაცილო მოვლენები აფორიაქებს ოჯახს. ამიტომაც პოეტის სახუმარო კილო მწარე სატირაში გადადის. პოემის მიხედვით, რძალი და დედამთილი—ორნივე ასახიერებენ ჭირვეული, ავი და დაუნდობელი ბუნების ხასიათს. დედამთილი და რძალი არაფრად აგდებენ ოჯახის ღირსებასა და პატივს, ერთმანეთს ლანძღავენ და ათრევენ ქუჩური, უწმაწური სიტყვებით. სიტყვიერი ბრძოლით რომ გულს იჯერებენ, მერე მჯიღებით შეტევაზე გადადიან. ახალგაზრდა რძალი ძალ-ღონით სჯობნის მოხუც დედამთილს, სარგებლობს მისი უმწეობით, შეუბრალებლად „სწინლავს, მჯიღავს, მიმოათრევს“, სასიკვდილოდ იმეტებს. სამაგიეროდ დედის ჯავრი იყარა იმისმა შეიღმა. გაშმაგებული ქმარი ცოლს „მოსაკლავად არ იწყალდა, ვით ყასაბსა ბერივაცი“. ქმარმა მხეცურად გვემა თავისი თანამეცხედრე, სიკვდილის დღე გაუთენა. ცბიერმა და ფლიდმა რძალმა მოშაქრული, შემპარავი სიტყვებით მაინც მოახერხა თავის დაძვრენა და ქმრის მოტყუება. როცა შემდეგ დრო იხელთა, რძალმა დედამთილი კეტიტ მოკლა. პოემა იხურება ავტორის ირონიული შეგონებით, რომლითაც დაუზოგავად არის გამათრახებული საზოგადოდ ავი რძლების შეუფერებელი და მავნე საქციელი:

დასრულდა ესე ამბავი ტბილად სასმენი რძლებისა,
 დედამთილს ჰყვანდეს შორჩილი რძალი ესეთი ნებისა:
 მას სცემდეს, სახლსა აქცევდეს, იყოს გამყრელი ძმებისა,
 ქმარს თავსა სჭრიდეს სიურცხვით, იყოს შემყრელი გრძნებისა.

ავი რძლისა და მობუზღუნე დედამთილის გაკიცხვასთან ერთად ბესიკი ამხილებს ქმრის დესპოტიურობასა და უსულგულობას მეუღლესთან დამოკიდებულებაში. პოემაში მოქმედ პირად არის გამოყვანილი ანგარებიანი და მსუნავი ტერტერა, რომელიც მოხერხებულად სარგებლობს ოჯახის მოუწესრიგებელი მდგომარეობით პირადული გამორჩენის მისაღწევად

საგულისხმოა, რომ ბესიკმა აქაც გაუცხოურების სერხს მიმართა, ქართველი სამღვდლოების ზნეობრივი მანკიერება სხვა კულტის წარმომადგენელს მიაწერა. რასაკვირველია, „რძალ-დედამთილიანის“ მკითხველი საზოგადოება ტერტერაში კარგად იცნობდა ქართველი მღვდელ-ღიაკვნების საძრახის სახეს.

ბესიკს საკმაოდ უწერია პირადული ხასიათის სახუმარო-საოხუნჯო და გესლიანი სატირული ლექსები. საოხუნჯო შინაარსისაა ბესიკის მიმოწერა მირიან ბატონიშვილთან და გაიოს არქიმანდრიტთან. გესლიანად დამცინავი ლექსები კი მან უძღვნა ჭაბუა ანუ მზეჭაბუკ ორბელიანს. გარკვეულ საზოგადოებრივ ინტერესს იწვევს სწორედ ბესიკისა და ჭაბუას შწვავე პოეტური პექრობანი. ჭაბუა იყო დიდი გვარიშვილი და დიდი თანამდებობის მქონე პირი (მდივანბეგი), განათლებული, მოსწრებული სიტყვა-პასუხის პატრონი და მახვილგონიერი პიტიკოსი, ამასთან გარეგნულად მახინჯი (დაბალი, მრგვალი, კუზიანი), ხასიათით ბილწი, ავი და შურიანი. ჭაბუა ორბელიანს თავი მოჰქონდა თავისი გვარიშვილობითა და მაღალი თანამდებობრივი მდგომარეობით. შურიან არისტოკრატ პოეტს მოთმინებას უკარგავდა მღაბიო სოციალური წრიდან გამოსული ბესიკის წარმატება (გაბაშვილების წინაპრები ყოფილან მეტივე და მენახშირე გლეხები). ჭაბუას შურდა ბესიკის ტანადობა, ჭკუა, დარდიმანდული ქცევა, პოეტური ნიჭი. სხვა მხრით უღონო ბესიკის წინააღმდეგ, იგი უკბილოდ დასცინოდა პოეტის ჩამომავლობას, ხოლო მის ბრწყინვალე ლექსებს ბლიაძურს უწოდებდა (ბლიაძე იყო სახალხო მოშიირე, მესტირე). ვირტუოზული ოსტატობითაა დაწერილი ჭაბუას წინააღმდეგ მიმართული ბესიკის ერთი ლექსი, რომლის პირველი სტროფი აქ მოგვყავს:

დამპალო ლეშო, თვალხენეშო, გულადაარო,
 ეშმაკთ ბუდეო, ბეჭმრუდეო, კერპთ სადარო,
 არუზიანო, კუზიანო, მაწუნწარო,
 ხილვად საშიშო, გულმავიშო, გარსაგარო,
 მე შენი ქება მომენება, არ დაფარაო!

ბესიკი ქართული ლექსის, ქართული მხატვრული სიტყვის

დახელოვნებული ოსტატია. პოეტური სიტყვიერი ინვენტარით ის ზოგჯერ დავალებულია ძველი ქართველი კლასიკოსებისაგან, განსაკუთრებით რუსთაველისაგან, ნაწილობრივ თეიმურაზ პირველისაგან (ომონიმებით). ამასთან ბესიკი შეეცადა გადაეხალისებინა მეტაფორული სახეების ტრადიციული სტემები და ფიგურალური გამოთქმები. მან შექმნა რიგი ახალი, ორიგინალური მეტაფორები, როგორც მაგალითად: „სევდის ბალი“, „სევდის ჭური“, „სევდის ქამი“, „სევდის შხამი“, „ცრემლთა ისხარნი“, „ცრემლთა მდინარე“, „შავნი შაშვნი“ (თვალეზი) და სხვ. მოხდენილი პოეტური სახეებია „ტანის ტატანი“, „ორკეცი სიყვარული“, „ვარსკვლავნი შავნი“, „წყალთა ჩქერანი“, „მწყურვალე ხრმლის თრობა“, „შუბლის შარავანდობა“, „მიწის წამება“, „ფიქრი მიმარინდი“ და ა. შ. შესანიშნავი მხატვრული შედარებაა „ძღარბივით ქურქში ბრუნვედა“ (გზამოჭრილი და განწირული ვერაგი მტერიო). ბესიკის ლექსები მუსიკალურია, ხმიერია, მდიდარია ალიტერაციებით, საკმარისია დავიმოწმოთ მისი „ტანო ტატანო“. ლექსში „დედოფალს ანაზედ“ რიგი ტაუპებისა ზმურად გამოხატავს ადრესატის სახელს, მაგალითად:

ვფუცავ, მე არეინ მიხილავს, რომ არს შევნებით ანაო,
მთვარესა ეზრახებოდა: „შენ ვერ ხარ ჩემისთანაო!“
ვარსკვლავნი მისდა სამონოდ ვარს უდგენ თანისთანაო,
მიხლველნო, დამემოწმენით: კარგი ყოფილა განაო?

ბესიკის პოემები (და ზოგიერთი ლირიკული ლექსი) ძირითადად შაირის მეტრზეა გაწყობილი, ოღონდ შიგადაშიგ შაირს ენაცვლება ჩახრუხაული (პოემები „რძალდედამთილიანი“, „რუხის ბრძოლა“). როგორც თავის ადგილას უკვე აღვნიშნეთ, „რუხის ბრძოლა“ ნაწილობრივ პროზაულად არის დაწერილი. შაირიც და ჩახრუხაულიც ბესიკს ხშირად გართულებული აქვს ტრადიციული ნორმებისაგან განსხვავებული რითმებით. მაგალითად, ბესიკის ბევრი შაირის სტროფი შეიცავს შინაგან რითმას. ასე („რძალდედამთილიანი“, 21):

თავს დაკრა დედაბერასა, გაართხა მიწა-მტვერასა,
აგლეჯდის თმისა წვერასა, სისხლს სდენდის ჰიის ფერასა

ვითა წიწილა ძერასა შეეპყრა ლაჭებს ქვერას
მალ-მალ სცის თხემთა ზერასა, ვერ უძლო მისსა,

ჩახრუხაულ ლექსებში ბესიკის ზოგი გარეგანი და შინაგანი რითმა ერთგვარია. შინაგან და გარეგან რითმათა ეს ერთგვარობა სრულიად ახლებურ მუსიკალურ ინტონაციას აძლევს ჩახრუხაულის ტაქებს, მაგალითად (იქვე, 12):

მიუგო რძალმან სიტყვა ნასები, უთხრა პასუხად ასჯერ ასები:
=გუვე აჩემებით ვითა ხასები, ნიადგა შეცვა ძაძა-ფლასები.
ხმა ჩაიდუმე, ნუ გაქვს რასები, კაია, ნულარ მებაასები,
შენამც გათრევენ ქვესკნელს დასები, სატანას ხელით
დაიფასები!

ორიგინალური საზომით არის დაწერილი „სამძიმარი“. ამ სამგლოვიარო ოდის ყოველი სტროფი ათ-ათი ტაქებისაგან შედგება (სულ ოდაში 34 სტროფია). კენტი ტაქები ხუთმარცვლოვანია, ლუწი ტაქები კი შვიდმარცვლოვანი. შესაძლებელია წყვილ-წყვილი ტაქები მივიჩნიოთ მთლიან სალექსო სტრიქონებად, მაშინ ტაქებზე მოვა თორმეტ-თორმეტი მარცვალი. „სამძიმარის“ სტროფების დიდ უმრავლესობას აქვს ერთიანი რითმა ყველა ტაქებისათვის. ზოგ სტროფში კი ერთმანეთს ერითმება მხოლოდ წყვილი ტაქები. მოვიყვანთ ამ უკანასკნელის ერთ ნიმუშს:

ლეონის თოფი
ნეტარ თულა არს მყოფი?
ლეონის ხრმალი,
ვაი, თუმცა არს შშრალი?
ლეონის შუბი
აწ თუ სხვათ შენატყუბი?
ლეონს დამბაჩა
ცოცხალიდა თუ დარჩა?
ვაჟ, სატევარი
უმისოდ საწყევარი!

ბესიკის ლირიკული ლექსები სხვადასხვა ზომაზეა გაწყო-

ბილი. უფრო ხშირად აქვს თოთხმეტმარცვლიანი ტაბები.

მაგალითად:

ტანო ტატანო, ვულწამტანო, უცხოდ მარებო!
(„ტანო ტატანო“).

შე შენმა ფიქრმა მიმარინდა, ჩაველ ჭირებსა
(„შე შენმა ფიქრმა მიმარინდა“).

ბესიკს უწერია შვიდ, ათ, თორმეტ და თხუთმეტმარცვლიანი საზომის ლექსებიც, ასე:

იადონს ის ევარდა (7-მარცვლიანი).

სევდის ბაღს შეველ შენაღონები (10-მარცვლიანი).

შენი შაშენი შავს გალიას შემსხდარნი (11-მარცვლიანი).

მოვედ, აწ, ძმაო, ლხინად საკმაო! ვზი ჭირთა მთქმელად
(15-მარცვლიანი).

ბესიკს აქვს ნარევი მეტრის ლირიკული ლექსებიც. ასეთია „დედოფალ ანაზედ“. როგორც ცნობილია, საიათნოვასთან ერთად ბესიკმა დაამკვიდრა ქართულ პოეზიაში მუხამბაზური კილო. ბესიკის ბევრი საუკეთესო ლექსი სწორედ მუხამბაზური ყაბდისაა. თავისი ლექსებით ბესიკმა დიდი გავლენა მოახდინა როგორც მისდროინდელ პოეზიაზე, ისე XIX საუკუნის პირველი ათეული წლების პოეტების შემოქმედებაზე. ე. წ. გარდამავალი პერიოდის ბევრი მგოსნის ლექსს მიწერილი აქვს „ბესარიონის ხმა“, „სევდის ბაღის ხმა“ და ა. შ. საგულსხმოა, რომ მუხამბაზური კილოს მოძულე ვახტანგ ორბელიანი ბესიკის ლექსების შესახებ ალტაცებით წერს: „აქა ისმენენ ბესიკისას მღერას ციურსაო“. დიდად აფასებდნენ ბესიკის პოეზიას იოვანე და თეიმურაზ ბატონიშვილები.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ბესიკის ბევრი ლექსის ენა შედარებით მძიმეა, ზედმეტად მჭევრია, ზოგჯერ ხელოვნურიც. ბესიკი ჭარბად ხმარობს არქაულ ფორმებსა და ლექსიკას, ხშირად შეგნებულად ართულებს და არსებითად აბუნდოვანებს პოეტურ სახეებსა და ფრაზეოლოგიას, ერთი სიტყვით, წერს მაღალფარდოვანად და ღვლარჭნილად. საყურადღებო ისაა.

რომ ღვლარჭნილობა იგრძნობა არა მარტო სახოტბო დანიშნულების ლექსებში, არამედ პოეტის მშვენიერ სატრფიალო ლირიკაშიც, პოეტურ ეპისტოლეებში, დიპლომატიკური ხასიათის საქმიან წერილებში თუ კერძო მიმოწერაში. ღვლარჭნილობა იმდროინდელი მწერლობის ნიშანდობლივი სტილური მოვლენაა, რაც ანტონ კათალიკოსმა და იმისმა სკოლამ დააკანონეს. ბესიკიც პოეტურად აღბეჭდავს დროის ამ მწიგნობრულ-სტილურ ტენდენციებს. რა თქმა უნდა, ეს ტენდენციები ჩრდილს ვერ აყენებს პოეტის ლირიკულ შედეგებს.

ბესიკი იყო ქართული პოეზიის მშვენება. მის შემოქმედებითს მემკვიდრეობაზე იზრდებოდა და იწაფებოდა ქართველ პოეტთა მთელი თაობები. საკმარისია, თუ ვიტყვით, რომ ბესიკის პოეზიის შთამაგონებელი ზემოქმედება განუცდია ჩვენს სახალხო პოეტ იოსებ გრიშაშვილს.

როგორც ვიცით, ბესიკის ნეშტი მიიზარა რუმინეთის მიწამ. ჩვენი პოეტის საფლავის წარწერიანი ქვა სათუთად არის დაცული იასის მუზეუმში. ჩვენს დროში ბესიკის საფლავი ქართველთაგან პირველად ინახულეს და შესაფერისი ბატივი მიაგეს ნიკო ბერძენიშვილმა და გიორგი ლეონიძემ. ბესიკის სახელი ფართოდ გახდა ცნობილი რუმინეთის სახალხო რესპუბლიკაში, ბუქარესტსა და იასში იმართება ქართველი პოეტის ხსოვნის საღამოები¹, მისი ლექსები ითარგმნება რუმინულ ენაზე. ბესიკი თავისებური სიმბოლოა ქართველი და რუმინელი ხალხების ძმობა-მეგობრობისა.

აღ. ბარამიძე

¹ მაგალითად, იხ. „ბესიკისადმი მიძღვნილი საღამო იასში“ („თბილისი“, 24. III“. 59).

ლექსები

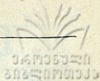
სევდის ბალს შეველ

1

სევდის ბალს შეველ შენაღონები:
მოკრეფად მსურდა ვარდის კონები.
ვარდმან შემრისხა თაემომწონები,
ისარი მტყორცა დასამონები,
სრულად მიმიღო ყოველი ღონები,
მითხრა: „იფიქრე გულს ნაქონები,
მისთვის იქმნები დასაყოვნები“.
ვერ მივხვდი მახვილგანაწონები,
მისთვის შევიქმენ ცრემლთა ფონები.

2

იასა ვჰკითხე (მუნ იღვა ნაზი):
„ვარდსა რად უქმენ კართა სარაზი?“
ამაყად მწყრალი ვნახე ლამაზი.

მანცა განმაგდო: „გარეგან გაზი!
შენგან გვაჩნია გულებსა ხაზი.
სიხარულიდამ დაბლა კერძ დაზი!
შენს გულსა ჰკითხე, მიაპყარ გაზი!
შენის გონებით იქნები რაზი:
ჩვენ დაგვთმეო და სხვას ემონები!“

3

რა ია გამიწყრა, ნარგიზს მიემართე,
სისხლის ცრემლითა სიტყვანი დავრთე,
ვეუბნებოდი: „შენ წარმიმართე
იწროს გზის პოვნად, — გზები გაქვს ფართე,
ჩემსა ნუგეშსა ხელი შემართე,
ვარდს მამუდარე, ალერსი ჩართე,
შავ გულსა ლხინი შენ მოუსართე!
შემომითვალოს: რა უკულმართე?
რად მომიგონა მოუგონები?“

4

ნარგიზი ვნახე შებრალებითა,
ცრემლსა სცვარვიდა მორიდებითა;
მითხრა: „ყარიბო!“ — მონაზებითა —
„ვარდი მით არის გულდაკლებითა,
რომ შენი იყო თავდადებითა,
თავი მოსწონდა, ჰყვანდი ნებითა,
შენ რისთვის დასთმე სხვისა ხლებითა?
რად გიკვირს, გასწყრეს ცეცხლმოდებითა?
ნაცვალი მოგხვდა დანახსოვნები!“

5

დავბრუნდი ყოვლგნით შეუბრალები,
ბალის კარს დავჯექი შენაძალები,

მე მივხვდი მაგას შენსა ბრალეზსა

1

მე მივხვდი მაგას შენსა ბრალეზსა,
 მე განგიცხადებ დანამალეზსა:
 რად არა ჰრიდენ განსაკრძალეზსა,
 ხელი რად მიჰყავ ძველსა ვალეზსა,
 რად მიჰყევ სხვათა ჭკუამთვრალეზსა?
 ნებით მოშორდი ვარდის კვალეზსა!
 არ შეგიბრალე შეუბრალეზსა,
 თუმცა უყვარდი მისსა თვალეზსა.
 რად არა ჰრიდენ განსაკრძალეზსა?

2

რადგან ძლეულხარ შენისა ნებით,
 თავს რაღად მართლობ თანისთანებით,
 ან რას იყოენი ჟამსა ხანებით,
 რას ინუგეშებ ცრემლსა ბანებით?
 ხელი აიღევ მაგ სავანებით,
 შემწე იძიე ბანის-ბანებით!
 აგრე ვერ მოჰკი ვარდსა ყანებით!
 რად გულს განიწონ საკვლად დანებით?
 სხვას გირჩევ გზასა და სხვას ძალეზსა.

3

მივედ, ყარიბო, უთხარ ბულბულსა,
 მას შევნიერსა, ტკბილხმა უსულსა!

შეგამუდარებს ქველსა სუმბულსა,
სიტყვას დაუფენს, ვითა ბუმბულსა;
შეა შემოვლენ, შეუქმენ გულსა,
ვარდსთანა მივლენ კარდარაზულსა,
მოახსენებენ მაგ შენსა წყლულსა.
ვიცი, გიხსნიან ბედითა კრულსა,
მაგრა გახსოვდეს გულსა სალებსა!

4

თუ ნახო ვარდის კარნი ღიანი,
ან მოგეგებნენ ნაზნი იანი,
ჩემ მაგიერად იგი ჭკვიანი
ნარგიზი ნახე, ქცევამზიანი,
ესრე უამბე: „იყავ სვიანი!“
ანუ სად ვვლიდე კეთილგზიანი?
ვარდი მიკითხე, აგრევე იანი,
მეცა გახსოვდე მცირედღიანი,
მომიგონებდე ფერნამკრთალებსა!

5

ნუთუმცა ნახო ვარდი მცინარე,
გარდმოუტევე თვალთა მდინარე,
პირველად ჩემგან გულმომდინარე,
სალამი ჰკადრე არსაწყინარე,
ეს შენათეალი მიუწინარე:
„მეცა ვიყავ-თქო თავსაჩინარე,
ადგილი მქონდა დასაბინარე“.
გირჩევე, შეგბრალდეს გულნამტკინარე,
მანტორ, გაბრალეზ ფესვით ბრჭალებსა!

ბულბული მოდის მწუხარებით

1. ბულბული მოდის მწუხარებით, ცრემლის ღენითა, ვეკვობ, მებაღეს დაუტუქსავს ცეცხლმოდებითა. ბულბულო, გადი ამ ბალიდამ შენის ნებითა, თორემ კრაზანა შენ დაგჩაგრავს ყოვლის გზებითა.

2. წადი, ბულბულო, შენ მებაღეს შეჰფიცე სჯული, კრაზანს ვევედრე, მოგიტეოს დანაშაული; ნარგისთან კაცი გააგზავნე: სრულ ჰქნან აღთქმული, მებაღესთანაც დაგეხმაროს ვარდის ენითა.

3. ადექ, ბულბულო, ვარდის სიტყვით მებაღე ნახე, თუ წყრომით იყოს, თავი მოიკალ, კარს დაემარხე; ეგების ბაღში შეგიყვანოს, ნარგიზი ნახე; კოკობი ვარდი არ მიგიღებს თავის ნებითა.

4. სიკვდილო, მოდი, მიმბარე ბულბულის სული: მებაღემ დასწყლა და დაპკოდა ბულბულის გული! მკვდარი ბ ე ს ი კ ი, მოდი, მნახე, ჩამიდგი სული, თუ გინდ მიწასაც მიმბარე მოყვრის ენითა!

ტანო ტატანო

1

ტანო ტატანო, გულწამტანო, უცხოლ მარებო!
ზილფო, კაგებო, მომკლავებო, ვერსაკარებო,
წარბ-წამწამ-თვალნო, მისათვალნო, შემაზარებო,
ძონწ-ლალ-ბაგეო, დამდაგეო, სულთწამარებო,
პირო მთვარეო, მომიგონე, მზისა დარებო!

2

თვალთა ნარგისი, დამდაგისი, შეგშვენის მწველად,
ყელსა ბროლებსა, უტოლებსა, გველი გყვა მცველად,
გესხნეს ხალები, მაკრძალები, ამარტის ველად,
ნარინჯნი ორნი, ტოლნი, სწორნი, მიქმოდენ ზელად,
მიწვევდენ შენად შესამკობლად, დამამწარებო!

3

ალვაო, გესხნეს ორნი ნორჩნი მოსარხვევლნი,
მკლაფნი მომკლაფნი, თითნი თლილნი მოსახვეველნი,
ზარითსა წელსა დაეკვირვნეს ქვეყანად მელელნი.
ოდეს განხვიდი, შევიმატნი ათასნი წელნი.
აწ დაშლევდიან ყოვლნი დღენი, უცხოლ ვარებო.

4

ბაგემღუმრიად ვიალერსებ, ბაგეო ვარდო!
 თვალთა სურიან ხილვა შენი, კეკელა მარდო!
 გულსა სწყურიან დამაშვრალსა, რას შეგაფარდო?
 თუცა შენ დაგთმო, ვინლა ვპოვო, სად გავიზარდო?
 უშენოდ ხილვა არვისი მსურს, შევიზარებო.

5

შენმა გონებამ მიმამსგავსა მილეულს მთვარეს,
 სიცოცხლის ნაცვლად მოვინატრი სიკვდილსა მწარეს.
 მოდით, მიჯნურნო, შემიბრალეთ, მოვლეთ ჩემს არეს,
 მკვდარი მიჯნური დამიტირეთ, დამფალთ სამარეს!
 ვაჟ, სიცოცხლეო უკულმართო, დანაცარებო!

80 შენმა ფიქრმა მიმარინდა

1

მე შენმა ფიქრმა მიმარინდა, ჩაველ ჭირებსა:
ანდამატისებრ მიმიზიდავ, ვკვავ ნამჭირვებსა.
ვარდის ბაგენი შევნიერად სხვა მაპირებსა,
ჩემებრ უწყალოდ მიიყვანებ გასაკვირვებსა.
როდეს იქნება შემომხედო გულსა მჭირებსა?

2

ეტლშვენიერად მოარული გამსგავსე მთვარეს,
შენის ეშუითა მასა შევსტრფი, ღამე ველი გარეს;
უცხო შევიქენ ცნობისაგან, ვარ ჭირსა მწარეს.
უსამართლობამ, მიკვირს, როგორ ვერ შეგაზარეს?!
არ ვიცი, ვისსა გასწყობიხარ რჯულსა, ფირებსა?

3

თვით შენმა გულმა კარგად იცის: ვარ შენი მკვლარი,
შენმა სურვილმან ჩამოლია გული კლდემყარი.
პირველ შაქრისა გემო იყავ, ახლა ხარ მწარი,
სამართლიანი გზა დააგდე, დამიბშევ კარი.
ვინც რომ ამ ჭირში დამინახავს, დამიტირებსა.

მე ტკბილის გულით შემოგყურებ, შენ მემალეები, —
გინდა, რომ მოვჰკვდე შეუყრელი, არ გებრალეები,
რამდენის რიგით ცეცხლით დამწვი, მით მჭირს ძალები.
შენსა მიჯნურსა შენი მოჰკლავს ცეცხლის ალები.
ერთხელ აღირსე შენი ხილვა შენსა მზირებსა!

დედოფალს ანაზედ

1

ვარ უცხო ვინმე ყარიბი
 ამა სიტყვისა მხმობელი,
 ამა მუხთლისა სოფლისა.
 მაგინებელი, მგმობელი,
 მონა ვარ მისი მუდამ ქამ
 და მისი შემამკობელი, —
 და იგია ჩემი ხელმწიფე
 და ჩემი დამადნობელი!

2

ვფუცავ, მე არვინ მიხილავს,
 რომ არს შეენებით ანაო.
 მთვარესა ეზრაზებოდა:
 „შენ ვერ ხარ ჩემისთ ანაო!“
 ვარსკვლავნი მისდა სამონოდ
 გარს უდგენ თანისთ ანაო.
 და მხილველნო, დამემოწმენით:
 კარგი ყოფილა განაო?

3

ცნობა მიმილო და გული,
 ხედვით შემზღუდა ანამან,
 კვლავ მომკლა მისმან ციალმან
 და წელთა მიმოტ ანამან;

კოკობსა ვარდსა ნარგიზმან
 აპყურა ცრემლი, ანამა.
 და ჯობს, რომ არ ჰყავდეს მიჯნური,
 ან მოკლას ამისთა ნამანი!

4

იაგუნდი მოცინარობს:
 «მარგარიტნო, მიახელთო!»
 სათის ტბიდგან ისარს ისერის,
 ვინ გაუვლის ახლოს ველთო?
 დაღაზერავს და მძიმედ დაჰკოდს,
 ველს განაზნევეს დია ხელთო.
 და ნეტარ, თავო, გაქვნიდეს გზაო!
 უვიცადი ვიახელთო!

5

მიმილო ცნობა —
 არ ძალმიძს მკობა —
 ჩემმან ხელ(მ)ქმნილმან, ლამაზმან ანამანი
 შემოსა ხელი,
 ითნო სახელი
 მისმან გუანმან პაწაწანამანი;
 აღხინა გული,
 წყლულ-დადაგული,
 წყალობიანმან მისმან შანამანი.
 და თქმულია ძველად:
 „ვინც იყოს ხელად,
 ეტრფე და მოგკლას ამისთა ნამანი!“

6

ხელმწიფევე, გული
 შენთანა ბმული.

წყალობი ანაღ მომცემო შუების!
 ნაზად ვინ ირთვის,
 პირი მიმირთვის
 სიკვდილმდე მტკიცე შენთ ანა ხლების;
 თუმცალა გცოდე,
 ვიყო შემცოდე,
 შენგან წყალობით ნუ მელხინების!
 და გიმუხთლე ესე,
 ვიყოცა მკვნესე,
 შენგანცა კილე ვიყოცა სხვების!

ბულბულის შურსა

1

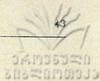
ბულბულის შურსა შევდგომივარ მუდამ მძახველი,
 მწყურნების თვალით შემოგყურებ შენი მსახველი,
 ვარდის ეკალი გულს დამესვა პირგამმახველი,
 შენგან დაკოდილს შემიბრალებს ჩემი მნახველი!
 დამაშვრალმან სულ მოვირბინე შენგნით, ახ, ველი!

2

ვარდი ხარ ჯერეთ არაშლილი, ედემს ნარგები,
 შენის ბულბულის შემაშალი, შემაშმაგები,
 შენგან ითხოვენ შეენებასა სხვანი კარგები,
 ჩემგან რად უნდა გაგიკვირდეს — დავიდაგები!
 ყოვლი მიჯნური შენ დაგიწვავს, მიწის მლახველი.

3

მე გული სრულად შემოვწირე, შენ ხმა არ გამეც,
 შენ ჩემი ჭირი გიხარიან, მე ვსტირ დღე, ღამეც.
 მითხარ, სიცოცხლის სანაცვალი ნეტარ რა მამეც?
 უბრალო სული მომაკვდინე, ლახვარი დამეც.
 ლამის რომ მოვჰკვდე, ვერ შევიქმნა შენი მზრახველი.

4

თუ სამართალი არის სადმე, გეზიანების,
 ყელი გამომჭერ, პირი დამრჩა შენის დანების.
 შენგან მოკლული ბევრი ვინმე გაიმეღავნების,
 შენი ბრალეები ჩინუმაჩინს გაიგზავნების.
 კაი და მორჩი, ჩემზედ ნუ ხარ თვალის მფახველი!

5

მლიმარის პირით წამეპარე, დამიდგი მახე,
 ასე შეგონა, შემრჩებოდა ეგ შენი სახე,
 ანთებულს ცეცხლსა შესაწველად ხელი შეგახე.
 დამწვარი მაინც შემიბრაღე, ბესიკი ნახე!
 ვაჟ შენი ბრაღი, ჩემო თავო, ღრუბელს შახველი!

მე უენი მგონე

1

მე უენი მგონე, ჭირს უემკონე, დამწვი, მალ ალო,
 ზილფო ნაშალო, უემაშალო, მკვლელო დალალო,
 მთიებო პირო, მიჯნურთ მჭირო, ბროლო და ლალო,
 კეკლუცო, ნაზო, უენ ლამაზო, ბროლ-ფიქალალო!
 მე უენსა ყარიბს და მიჯნურსა მაქვს სავალალო.

2

ჰხამს უენთვის ხელმა, სოფელს მვლელმა, თავი ჭირს.
 აროს,
 უენნი უწყალო ჰინდთ ლაშქარნი გარუეისაროს,
 მათგან დაზიდულს მშვილდსა უძლოს, გულსა ისაროს,
 დაჭრილი ჰრბოდეს, ცხოველობა გაიმქისაროს.
 მაგრამ უბრალოდ სისხლი უენზედ არს საალალო!

3

როს მოგიხილე, მყის უევიქენ თავისა მტერი:
 რად არ ვიცოდი, არა გყვანდა უენი საფერი?
 ყოვლი მოყვარე უენგან ჩივის — ყმაა თუ ბერი:
 რა გაამების, არვინ იცის; ვსცან ვერა ვერი!
 დროა, თუ მომკლავ უენ, სიკეთედაუთვალალო!

4

ძნელი ყოფილა, დამაშვრალსა შეხედეს წყურვილი,
 რა მზის სიცხოვლე მი-რა-სჭირდეს, შექმნას ურვილი.
 ვა ჩემსა ბედსა, იცი, მე ვარ სულმიწურვილი!
 მიკვირს, რად აღარ დამაკარვენ სათნი ბურვილი?!
 ჰგავს, რომ მოყვარე არად გინდა, მიუთვალალო!

5

მე შენმა თვალმა გარდმბირა, როს გნახე მთვარე.
 შვიდნი ციურნი მოციმციმედ არ შეგადარე.
 შენის ბაგისა ორნი მეცნეს — ტკბილი და მწარე,
 ორკეცად შენი სიყვარული თავს დამათარე!
 შენი მიჯნური რად დამაგდენ, შეუბრალოლო?!
 შენის ბაგისა ორნი მეცნეს — ტკბილი და მწარე,
 ორკეცად შენი სიყვარული თავს დამათარე!

ცრემლთა ისხარნი

1

ცრემლთა ისხარნი, მოსისხარნი, ჩვენდა არენით,
 ილზენით გულნი, ჭირნახულნი, შეგვიწყნარენით!
 უცხონი თემით სოფლის ცემით გავიგარენით,
 უჭნობნი ვარდნი, ესგვარ დარდნი, დავიბძარენით,
 არ ითქმის ენით, არცა სმენით, — ეს იკმარენით!

2

როს გვაგონდებით, შეველონდებით, ლომნო ყმა-ძმანო,
 თანზრდილნო სწორნო, განა შორნო, საყვარლად კმანო!
 ვა კიდევანთა, ესდენ ხანთა გლოვისა ხმანო,
 ატადის კალოს, სავალალოს, სადა ხართ, თქმანო?!
 დაგვბერნა ქარმან დაუწყნარმან, ზღვად ვიფარენით.

3

დაბერდა ყური, სევდის ჭური, რა ჰპოვა სოფლით,
 დაბინდნა თვალნი, შეუმკრთალნი, ცრემლით და ოფლით.
 დადგესცა ხელნი, მარჯვედ წრფელნი, შორნი საყოფლით.
 ხელმწიფე, გული ცეცხლდაგული, სულით გამყოფლით,
 ჭირსამცა თქვენსა, თუ გალხენსა, მოიხმარენით!

4

დღე ვნატრით მზესა, სიამესა, დილა თქვენ ვარებს,
 ღამე მთოვარე, ქველმოარე, ხასიათ გვარებს,
 ცისკარ-მთიები, სხვა ციები პირველ ვეახარებს
 და მერმე ჩრდილოს სასიკვდილოს ღრუბელს დაჭფარებს.
 ამ დღე-ღამითა და ჟამითა დავიმწარენით!

5

სიზმარს ვემონვით ძილშეკონვით, ნუთუმცა გნახეთ,
 სახე უსახო, საეახვახო, — ეს განვიზრახეთ,
 სხემცა პატრონი, ანუ დრონი, ვერღა დავსახეთ,
 ყარიბთა ბანი, გზის საბანი, ეკლით შევსჩმახეთ.
 მოყვასთა ცრემლნი სწვიმეთ ცხელნი, მტერთ იხარენით!

ვარდო სასურო

1

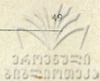
ვარდო სასურო, მაისურო, გრწყავს წვიმა, დარი!
 სულით ქებულო, შეგნებულო, სადა გყავს დარი?
 ჩემს სხვა ცემული, გულმოკლული, შორს განიგარი!
 ტანო აღვაო, მატს ხალვაო, მაქვს სანუკვარი,
 სევდა და სენი, მომიხსენი რა საუბარი.
 მე სხივცემული, გულმოწყლული, შორს განიგარი!

2

სასური მზისა, სინაზისა, შემესმა ხმანი,
 მე მსურდა თავათ, გავხდი ავათ, უწყალო ყრმანი,
 ვარ მისთვის ხელი, მომნახველი ვარ ჟამიანი.
 ტრფიალსა გულსა, სულწასულსა, ბედი და თქმანი,
 ვერ ვბოქვქე მახე, ჩემი დღენი არს შესაზარი.
 ვარდო [სასურო, მაისურო, გრწყავს წვიმა, დარი!

3

ვიხილე სახე, ვივახვახე მისთვის ხელია,
 თმა სათ-გიშერი, შევნიქერი მინა ყელია,
 ორნი ობოლნი, ნაზად მწოლნი, ბროლის ველია,
 მან მიდო შური, დასაბკური ცრემლი ცხელია.
 სევდის ჟამი ვსვი, გულსს დავისვი ეკალთა ნარი.
 ვარდო სასურო, მაისურო, გრწყავს წვიმა, დარი!

4

მინახამს წელი ჩემთვის მწველი მარად ჟამსადა,
 არა მაქვს ცნობა — უშენობა მე ერთ წამსადა,
 მთიებს რა იღებ, სულს გავიღებ შენთვის ქრთამსადა.
 მელნის ტბა იშრობს, არ შეიშრობს თვალთა ნამსადა,
 მახეს აწვები, მაქვს დაწვები ცრემლით ნალარი.
 [ვარდო სასურო, მაისურო, გრწყავს წვიმა, დარი].

5

ბ ე ს ა რ ი ო ნ ვსთქვი, ვერ გამოვსთქვი მნათობის
 ქება,
 მეღება ალი, გულსა ბრწყალი, არა მაქვს შვება,
 ასე უარი, მატყუარი, არ დამრთო ნება.
 წამ-წამ მახვილი, გარს სახმილი მისთვის მეღება,
 მოყვარე, მტერნო, გბრალდეთ, ერნო, მაქვს საჩივარი!
 ვარდო სასურო, მაისურო, გრწყავს წვიმა, დარი!

მოვედ აწ, ძმაო

1

მოვედ აწ, ძმაო, ლხინად საკმაო! ვზი ჭირთა მთქმელად:
 მწვავს ცეცხლი ძნელი, მძაფრი, არნელი, მუდამ
 მდაგველად;
 არ მაქვს თმინება, წვრთა და სმინება, — ამაღ ვრბი
 ველად,
 პოვე რა თვალი, იასბმჭვირვალი, ვა, ჩემდა მკვლელად,
 მარეხი მჭრელი, უწყალოდ მსვრელი, არს სისხლთა
 მღვრელად.

2

მთვარეა ნათლად, ბროლისა ნათლად ვნახე ჩემს არედ,
 მიმტაცა გული, მსწრაფლ დაგული, მისცა სახმარედ,
 მტყორცა ისარი, წამ ის არი მომწყლველი მწარედ,
 იძღვნა გონება, სურს მონება, ვინ არს მკრთოლღვარედ,
 იაკინთნაზავ, ნამკნაზ-შენათხზავ, მიჯნურს მყოფს ხელად.

3

შროშანთა შლილნი, ყარამფილნი, შვენვით ზვაობენ,
 თვალნი ლამაზად ეშყის სიმღიდრით მიმოარობენ,
 სუმბულ-კინამო, ვარდ-ცვარ-მინამო, მჭვრეტნი ხარობენ.

ვფიცავ, იგ მზეა, ერმი და ღია მაზედ დარობენ.
 არს მისი სახე საგლოველთ მახე, მის კერძ მზიდველად.

4

სჩაგრავს მთიებსა, ვინა ტრფიალნი შესწვა უალოდ;
 ვუნდრუკ-ზმირინებ ყრჩის ცა რაზარინ-ნარდიონ-ალოდ.
 არ გიკვირს, ძმაო, ესრეთი ვითა მქნა სავალალოდ?!
 ასპიროზ-მარგი, მუმუნვარე-მკარგი, მე ვსცან უწყალოდ.
 მიმხადა ცნობა, არა მაცნობა, არ თუ არმცველად.

რა გული დავაგე შენად სარებლად

1. რა გული დავაგე შენად სარებლად,
მუნითგან ვარდს გიფენ მით ამ არებით;
ვიცი, დღენი მისხენ შენდა მარებლად,
მისთვის თავს შეგწირავ მით ამარებით!

2. როს ვარდი მიშალე და მანდარია,
მით მოჰკალ ბულბული და მან ღარია:
კვლავ ჩემი სალბუნი და მანდ არია.
თუ მწყლავ, ნუ განმაგდებ მით ამ არებით!

3. მე იგი ვარ, ოდეს ამარეს არა,
არ იღრიდი მთენთა ამ არეს, არა,
აწ არღა მომხედე ამ არესა რა,
მე სხვათ მიცნობ სხვისა მითა მარებით.

4. ან არ მნახო, მრხეო, დაიარე-და,
ვინ უწყალოდ გული დაიარე-და!
შენთვის მკვდარს ყარიბზედ დაიარე-და,
ნუ თუ კვლავ მაცოცხლო მით ამარებით!

შავ გლახ გულო

1. შავ გლახ გულო, ვისთვის იწვი მუღამით,
მიჯნურთ ეშხი ესოდენს ხანს რიდებით?
ვისთვის ხელობ, ვისთვის! შმაგობ მუღამით?
მნათობთ სახეს გარდიფარე რიდებით!

2. მშვეენს სახეს იფარამ, მუნ დარიდა რა,
ტრფიალთ ცეცხლს უგზავნი, მუნ დარი დარა,
ვით მზემან ღრუბლითა მუნ დარი დარა.
მას მზის სხივსა ვსჭვრეტდეთ კრძალვით, რიდებით!

3. მკრა ეშხის ლახვარი დანასობითა,
დასჭრა შავ გლახ გული დანა-სობითა,
მან სევდა მიმტაცა დანასობითა,
ვიწვი მარად მიჯნურთ ეშხში რიდებით.

4. კეკლუც-ნაზი ტანად მან ისაროსა,
წარბი წვრილი წამწამმან ისაროსა,
სცან, იგი ბესიკი მან ისაროსა;
სუნით ტურფათ დააშვენოს რიდებით!

ხმა სირინოზს

1. ხმა სირინოზს, თმა-ლულამბარ-წინამოს,
 დამქროლო ნიაო, არვედ ეარე!
 მზე-აპოლოს, დისკო უძღვენ წინამოს,
 შვიდთა მთენთა ერთი ხლებად ეარე!

2. ვინ სულთ ბაზრად შეაშენენ შენები,
 მუნ სადალნი შავად საგნად შენები,
 მეტყვი: „მოი, გულო შავ გლახ, შენ ები,
 ძვირად სადმე საფარდულად ეარე!“

3. თეთრთა ზღვათა შავნი ნაგნი მანაგნი,
 ესრეთ ვჭგონე, მან ვანაგნა მანაგნი,
 არ იკადრა ლიმენს ტევრი მან აგნი.
 შავნი ჰინდნი მას დარაჯად ეარე!

4. ვსთქვი: რა ვნახე უცხო სახე და რანი,
 მიესხივნეს გულთ სათენი დარანი;
 ლალს მოეცვა ბარანის დარანი,
 ხადაფს ვარქვი: „შენ ტიელად ეარე!“

5. ვარდსა ბალი გაეწითლა არვებით,
 თუ შევეხით, ვეჭვ, უეკლოდ არ ვებით.
 მისს მაჯუნსა რამცა ჰქონდეს, არ ვებით.
 ჰხამს ეკალი ზედან გულზედ ეარე!

შაკვი შაკვი

1. შაკვი შაკვი შაკვი გალიას შემსხდარნი,
 სუფთად მხობნი, ხმაყარიბად მსტეინაენი,
 მრჩობლად მხედნი, მით ერთითა პირითა
 მათებურად სალ გულთ ამატკინაენი.
2. გაზაფხულის შემოსლვისა მხობელნი,
 ია-ვარდ-ზამბახთა მახარობელნი,
 სხვა ყვევილთა და სხვა ამბავთ მთხრობელნი,
 შაკ ხავედმოსილნი, ქუფრად მბზინაენი.
3. ერთიერთის მიმდევარნი, ერთპირნი,
 ორნი ერთის შესაპყრობლად მომბირნი,
 საშიშარად შარას თვალშემაქვირნი,
 ხან მომკვლელ, ხან მომწყლველ, ხანცა მლხინაენი.
4. შემოკერბით, მოღით, ვნახით, ვინ არნი,
 ორნი ტოლნი შაკ მოსვითა მჩინარნი,
 არმოწყენით მომღერალნი, მღიმარნი,
 ყარიბისა ცრემლის დამადინარნი.

იაღონს ის ევარდა

1. იაღონს ის ევარდა
და სუმბულს ის ევარდა.
თქვა მაისმა: „მე თქვენგან
დაბმულვარ, ისე ვარ-და!“
2. შავმან შავმან ისტვინა,
პირველ ვინ ჰკლა, ის ტვინა,
ეშყი ხმასა შეაკლა,
აშრო, ვირემდის ტვინა.
3. მალაღურმან შალა ხმა,
შეელო გულს მან, შალ ახმა;
დაეკონა ლულამბარს,
დასჭრა და მან შალახმა.
4. თუთი ლაღობს რაღა წვად,
მას ვადარნეთ რა დაწვად;
ვეჭვ, ყაყაჩოს უხარის,
გულს აჩნია და-ღა-წვად.
5. გვრიტი ყელსა უგარებს,
არ-ავხმას აუგარებს,
შეტკობობით შეღულუნებს,
თვალშებნედით გუგარებს.

6. ნარგიზს დარა მანდარა,
რამცა დარა მანდა რა;
აჭიკჭიკდა მერცხალი,
სათზედ დარა მანდ არა.

7. ბაგედ ვსთქვი შენდა, ლალო,
უცხოს ხმით გშვენს დალალო;
ჰაირს ტოროლა დაგტრფის,
შეგბრაღდეს შენდ, ალალო!

8. ნარინჯთა დახედ, დახედ,
მოკრეფად ახედა ხედ,
მაჯუნმა ხმა შევაწყევ,
ტან აღვად ახედ, ახედ.

სტვენს ბულბული

1

ვამ, საბრალო, სტვენს ბულბული ვარდა ზედა,
 ხმა საბრალოდ შეამედა;
 კოცნა ველარ გაეზედა.
 ვამ, საბრალო, აი რა,
 ხმა დამთვრალი აირა,
 რას მაისობ, ისარს ისობ,
 ის გიხარის, ვაი, რა!

2

ვამ, საბრალო, ეტყვის: „ვარდო, შენი ხახე
 ოდეს ვნახე, შექმნა მახე,
 შენსა ფერსა სული ვახე“.
 ვამ, საბრალო, აი რა,
 ხმა დამთვრალი აირა,
 რას მაისობ, ისარს ისობ,
 ის გიხარის, ვაი, რა!

3

ვამ, საბრალო, ვარდმან პირი არა შალა,
 უმზეობით დაემალა,
 ბულბულს სული გაეცალა.

ვაჟ, საბრალო, აი რა,
 ხმა დამთვრალი აირა,
 რას მათობ, ისარს ისობ,
 ის გიხარის, ვაი, რა!

4

ვაჟ, საბრალო, ყელი გარდაგო ბუღბუღმა,
 სიცოცხლის ცვარდაგუბულმა,
 შეჭბრაღდა, ხმა ჰყო სუმბულმა.
 ვაჟ, საბრალო, აი რა,
 ხმა დამთვრალი აირა,
 რას მათობ, ისარს ისობ,
 ის გიხარის, ვაი, რა!

5

ვაჟ, საბრალო, ვარდს ბუღბუღი შეეწყალა,
 ლალის ფარდა გარდაშალა,
 მაჯნუნს მიხვდა სულის ძალა.
 ვაჟ, საბრალო, აი რა,
 ხმა დამთვრალი აირა,
 რას მათობ, ისარს ისობ,
 ის გიხარის, ვაი, რა!

ჰაერი ცივნამიანი

ჰაერი ცივნამიანი
ჩემთვის აღარ-ა დლიანი;
მას ვშორავ გულსეველიანი,
ვის მოლოდნა მაქვს გვიანი.

ქუფრხვევით თვალცრემლიანი,
აღარასად-ა ხმიანი,
თავმოხრით ვნახე იანი,
სხივნი ჰკლებოდეს მზიანი.

პირველ სიმდაბლეს აღებარ

1. პირველ სიმდაბლეს აღეკარ, მზა ყვენ ლოცვითა ზენანი,
წყალობით ძალთა მფენანი!
2. ვით საწოლს შიგან ურიდად არ გექმნნეს ბრძოლად ტკენანი,
არცა გულთა კბენანი.
3. ცხენს ნუ შეაწყვდევ რაზმს ვარე, გაქენდეს ხლტომა და
ფრენანი,
ამხანაგთ ექმნა ლხენანი.
4. ასი ათასთა მგონები, გახლდეს ცხენ თავის შვენანი,
მტერთ ზარის გამათენანი!

მ ი კ ლ ე ნ ა

ჰეგა სოლომონ მეფისა

1

ვსთხოვე ზენასა, მადლის მფენასა,
შენი შემკობა, მეფეთმეფეო!
მომცა მე სიტყვა, ვინც ქრისტედ ითქვა,
ვიბყარ კალამი, მელანს ვაწეო.
ჰკრთებიან ხელნი, კალმის შემხენი,
მიირთვი ესე მცირე მწველილეო!
სწორედ არა ვთხზა, რისხვა არ მითხზა,
მვედრებელი ვარ, დიდ ხელმწიფეო!

2

მიხმს შენი ქება, თუ შემეძლება,
კეთილ თხემთაგან წარმონორჩვილო,
დავითის სქესო, მეფედ ნაწესო,
შვენიერებით აღმობუტკვილო,
სიბრძნითა ბრძენო, დავითის ძენო,

ტანად საროსებრ აღყვავებულო!
 გაბრწყინვებს ღმერთი, მტერს დაჰკარ კვერთხი,
 ხრმალბასრღესულო, აღზვავებულო!

3

იესიანო, დავით სვიანო,
 მეფევე, ღვთისაგან ამალღებულო,
 ამალღებულო, გაბრწყინვებულო,
 ღვთისაგან მეფედ დიდად ცხებულო,
 გვირგვინოსანო, სკიბტრა-ხრღმოსანო,
 ზესთა კურთხევით გამორჩეულო,
 გონებით მღაბალ, დიდებით მღაღალ,
 ზესთა მღაღლთაგან აღცენებულო!

4

ღღეს შოგცა ღმერთმან, სამებით ერთმან,
 ნიში ხელმწიფის ყოვლად მოწყალის;
 ხელი აღვიხვა, მტერი დაგიმხვა,
 ქრისტიანები ესრეთ ეწყალვის.
 აწ ამ ნიშითა მოსწყდენ შიშითა,
 ვინცა ვინ იქმნეს ფრიად დიდ ძალის.
 აწ შოგცეს ხრმალი, მტერთ საღაბვარი,
 შაჰმადის მოსაეთ ი ამან დაღის.

5

დიღმან ხელმწიფემ, მტერთა განმკვეთემ,
 კავალურია იღვაწა შენთვის;
 გარდგვიღნა მარჯვნით, მისვადნა მარცხნით,
 რათა იღვაწო ამა ერთათვის.
 მარჯვენ-მარცხენით, არსიმარცხენით,
 ხრულიად გიცვა ამა შენთათვის,
 ანღრია ხატის, ყოველთა მატის,
 დასაცველი არს მარჯვ-მარცხენთათვის.

6

ხელმწიფევე დილო, ყოველთ სადილო,
 მომლოცველი ვარ ამა ნიშისა!
 გადიდოს ღმერთმან, სამებით ერთმან,
 მვედრებელი ვარ სულის წმინდისა!
 სიცოცხლე მოგცეს, მტერი დაგიცეს,
 მხიარულ იქმენ დღეს ამ ნიჭისა!
 ამადღდეს ტახტი, ვით არაჩატი,
 ვერვინ შეიქმნეს მზრახე იშისა!

7

ვარსკვლავი იპყრეს, მტერი გაიპეს
 პირველ მოგვებთა, ოდეს მგზავრობდენ.
 ქრისტე მათ იცნეს, ეროდე ჰკიცხეს,
 წინაძღომითა აღგილს სწავლობდენ.
 ეგრეთვე დღესცა მტერი დაეცა,
 ოდეს ვარსკვლავი გულზე გხატობდენ.
 ხატი ვარსკვლავი, შენი დამცავი,
 სიხარულითა შენთან გალობდენ.

ცრემლთა მდინარე

სარდარო!

რუსეთით ყარიბი

ნაელისა მელნით აღმწები შეფერთოვანისა კალმისა
შევაწვედევ გულსა სახმლისა კელიად და მუნით გამო
ხმაიწურვილი, აჰა, სადაით სად, სიხარულო, შენ გიჟევ
სიყვარული შენი, შენგან კიდევან ქმნილი.

თქმული სპარსთა ხმის რასტის გუშაზედ: კილო
გლოვისა

1

ცრემლთა მდინარე, სისხლმჩინარე,

ბიპყრობს ხედვასა:

ვითლა ვიხილო?

სოფლისა ბრჭალმან, ვით გრიგალმან,

ჩემსა ბედასა

უსწორა კილო.

დრო მზის ფერები, ბნელ მთენები,

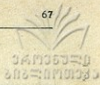
სად დაედასა,

ედემად ზრდილო!

ნუთუმცა გველმან, ენით მკვლელმან,

გმირსა ქედასა

დაგდვა საცილო?!

ვამე, თუ ხმითა შენცა მითა
 შეგროთ სევდასა,
 სცნა საწადილო! ¹

2

ვარ ვაით მგონე, შენაღონე,
 მომხსენი ახის,
 აპა, მანდა ვით!
 ტანპილო ზრდილო, მე უძილო
 ხსოვნა მაქვს სახის,
 ყაპრამან დავით!
 მე სოფლის მღურვის, შენგან ურვის,
 ხმა მესმა ზახის
 არა მანდა ვით.
 ამინთვნა გული, ხმელნარგული,
 შენს გულთა მნახის
 შესახედავით.
 დამკრიბნა ზარნი საკუთარნი
 სიცოცხლე კმახის,
 განტრი, სიკვდილო! ²

3

დას-დასად ყვარვა, სოფლის ფარვა
 და ეტლი ტკბილი
 ვინა მიგპარნა?
 სწორ ვლა მთენათა, ნაზენათა.
 შენთვის ბედქმნილი
 სად გარდედარნა?
 ეს ვითა ვითნო? ჰე, ციითნო,

¹ ორი უკანასკნელი ტაეპის შესახებ ავტორი არშიაზე შენიშნავს: „ეს ორჯერ ითქმის“.

² არშიაზე მიწერილია „ვამე თუ ორჯერ“ (შენიშვნა ავტორისა).

რად გრულავსთ ძილი,
 რამან დაგფარნა?
 სიტყვითი ლომი, უქმად მდგომი,
 ვერ მზის შეყრილი
 ვინ შეაზარნა?
 ლესული ხრმალი, სისხლდამშრალი,
 ქარქაშს ძევს ყრილი,
 ვაჲ, უადვილო! ¹

4

მზის დროშის ტოლნო, სოფლის მსტროლნო,
 მოაკრბით გარედ,
 მოიჯარენით!
 თანზრდილნო გმირნო, ჩვენებრ მტირნო,
 ვლეთ ლომის არედ,
 ვკადროთ ბარ ენით:
 ომის და ლხინის, გულმოდგინის,
 დღე გვისხენ მწარედ,
 რამც ვიხარენით!
 თუ არ შენითა მოთმენითა
 გვყოფ სულის ჩარედ —
 მტრით ვიზარენით!
 თავდაყრით, ქენვით, სულთა ტკენვით
 წარვალთ სამარედ,
 ხელდაკრებილო! ¹

¹ არშიაზე მიწერილია: „ვამე თუ ორჯერ“ (შენიშვნა ავტორისა).

[ბ ე ღ ი ს ა ღ მ ი]

სარდარო!

ყარიბი

აჰა, აქაცა აღმზიდნა შენმან სიახლის მხურვალე-
 ბითმან აღმან ყარიბი გული ჩემი და მით მწყვევარსა
 ჩვენსა აჩრდილის ფერსა ბედსა აღსინდისა უმწარეს-
 თა სიტყვათა და[უფენ, ვინაიცა შესაბამ მზიბლავისა
 მის ჟამიერისა და წამიერისა პირისა მისისა სახედ
 უსახოდ დამისახავს ესრეთ.

ხ მ ა ი ჯ ა ზ ა ი რ ბ ა ნ დ ი (მრისხანებითი)

1

ჰე, ბედო, რა ხარ, შენი ხატი ვინ სახოს,
 ყოვლ ფერობათა მონაო!
 ხელმწიფედ მზა ხარ, მაგრამ ვერვინ ვერ ნახოს
 შენის სიმართლის მგონაო,
 ანაზღი ხმა ხარ, ვინმცა რაი გიზრახოს,
 მართ არ გაგყვების ხსონაო;
 ხან ტკბილი ძმა ხარ და თუ ესრეთ გეძახოს,
 მით ცრემლთა გვექნას ფონაო!

¹ არშიაზე ავტორი წერს: „ხან ტკბილი შეუდგს“ (sic). როგორც ანა-
 ლოგიური შენიშვნებიდან ჩანს, ავტორი ორი უკანასკნელი ტაემის განმე-
 ორებას გულისხმობს.

2

ჰგავს სოფლის პირსა, ბედო დაუდგრომელო,
 სიმტკიცე შენგან ქმნილისა;
 ვინ გეტრფის, ტირსა, ქცევაგანუზომელო,
 ნატვრა აქვს მას სიკვდილისა!
 ხან ქვე შლი ძირსა, სიმაღლისა მდომელო,
 გაქვს სიცრუე სირბილისა;
 ხან დიდ ჰყოფ მცირსა, რყევადაუშრომელო,
 ხარ სიმუხთლისა კონაო! ¹

3

უცხო ხარ შობით, უღლოდ დანაბადეო,
 ვითლა გენდო, ბედლო ყბედო?
 მე შენის მკობით საბრზე გამიბადეო
 და შევიქმენ უიმედო;
 სურვით და მშობით ბევრჯერ რა მიქადეო,
 უსირცხვილოდ გარდახედო!
 სრულ პატრონყმობით ერთად გამოგვცადეო,
 ვინ ვართ მოყმე და მხცონაო! ²

4

აწ გიცან, გველო, სამოთხით განმაძეო,
 შავბედო, არსად არაო!
 ქვეყნის შემძვრელო, ეშმათა მობაძეო,
 ხან ბნელო, ხან სადარაო!
 (იღ)უმალ მჭრელო, სიდრკუის მამა-ძეო,
 (დამდ)გომო უქმად არაო!
 (გულებთ) შემკვრელო, გამყრელო, მომაძეო,
 (მლ)იქვნელო და ლადარაო! ³

¹ არშიაზე ავტორის შენიშვნა: „ორჯერ «ხან ტკბილი...»“.

² „ხან ტკბილი“ ბ [ორ]ჯერ“.

³ S ურთავს: «ხან ტკბილი...».

ნუმცა ვართ შენთა შემხვევნი წელთა,

მთა-ველ-წყალ-ხმელთა,

სვევ, შენდა შენთა ეგრე განმწვრთელთა სარგანი ყელთა!¹

ახ მე და ვახ მე, თვალნი განვახმე ცეცხლის ცრემლითა,

რასლა შექაღი, დასჳერ ფოლადი ტყვიის გრდემლითა!

3

შენს სახეს, ნახე, წინათ ბრძენ მამათ, ვითარ შვენდა მათ,

ფასიცა დაგდევს, გთქვეს წამისწამათ, გვიჩვენეს გზა მათ.

ქურდო ვაჰარო, ერთს ჰყიდი სამათ, არ ღირდეს დრამათ,

ყანდებრ გვაგემებ, თუ გენახენ ხამად, ბოლოდ ხარ შხამათ!

ახ მე და ვახ მე, თვალნი განვახმე ცეცხლის ცრემლითა,

რასლა შექაღი, დასჳერ ფოლადი ტყვიის გრდემლითა!

4

შენსა ცას ასხენ ვარსკვლავნი შავნი, მით არ სჩან მავნი,

შენსა მზე-მთვარეს აქვან იგავნი, ბნელთ მობაძავნი;

ამად გაგშორდე, არ მინდეს ზავნი, შენგან საცავნი,

რომელ მაქვს შენით ზღვად შენართავნი, ცრემლის სათავნი!

ახ მე და ვახ მე, თვალნი განვახმე ცეცხლის ცრემლითა,

რასლა შექაღი, დასჳერ ფოლადი ტყვიის გრდემლითა!

¹ ყოველი სტროფის ბოლოს S ურთავს: „ახ მე და ვახ მე“.

[ე ტ ჳ ე ლ]

სარდარო!

ყარიბი

აწ ეტლისა მიმართ ყოვლად უკუღმართ მოარისა
 გაშინჯეთ მისი სისწორე.

ხმა ნახევარ ბოზლულისა

1

ეტლი სივრცით ცას გვარობს, თუ ვინ ჰყვა გზასა;
 სიგრძე მისისა გზისა არ გვარობს ცასა.

მაშა ვითა ვსცნა?

მსურს მისი კოცნა!

2

ეტლის პირმან მიმზიდნა თვისსა ტკბილ ხმასა,
 ხმა მან მისმან განმავლო ვით ნავი ზღვასა.

მკვირს და მეოცნა,

ჭირნი მეოცნა.

3

ეტლმან ლხინსა მაწვია, ვხედევდ ვით ყმასა,
 მისმან ლხინმან ჭირების კონა მკრა მზასა,

გარე გამტყოცნა,
შორს გამაცოცნა.

4

ეტლსა პირი ზურგით აბს, შეჰგავს წყლად დგმასა.
ზურგნი მკერდად უმხრიან მას ეშმაკთ ძმასა.
ესდენ რა დრო ცნა,
სრულად ამხოცნა.

[მ ნ ა თ ო ბ თ ა ლ მ ი]

ცებთა ციითა გულამოსკენილი გიგზავებ, თემცა მუყებთან გზათა —

სარდარო!

ყარიბი

1

ე, მთოვარეო, შენნი მკვირანო,
 სად მიანრდილენ შენცა ჭირანო?
 მილევეით მოსჩან, კეთილმკვირანო,
 ან არკეკლუცნი ამაღ ტირანო;
 ვა, თუ სხვა გქონდენ შენაპირანო,
 ჩვენთა დღეთავე შემამცირანო!
 მიწყითნო მთენნო, ზე სამზირანო,
 ხელნი ამწყვეთ არგამწყირანო!

2

მივედ, ოტარიდ, სიტყვამდიდარო,
 ცორანო ცისა, გვირგვინკიდარო,
 ცეცხლისა კვამლთა გამომზიდარო,
 ნუგეშის სხივით უხვად მიმდარო!
 აღლესე ენა დამამშვიდარო,
 დასჭერ სავენნი გამაფლიდარო,

აღზადე გულსა დამაბინდარო,
ეგ არს სპასპეტი ცეცხლნაყიდარო!

3

მელტავრო ცაო, გულებთ საცაო,
ასპიროზს ამცენ, აფროდიტს აგენ,
შემოკრბით ცეზი, ჰქმნეთ საოცეზი.
ასპიროზ, საქმე შენ გამოაგენ!
სიტყვითი ლომი, ბედგანაკრთომი,
თქვით, თუ ნეტარ ვინ ვით მოიძაგენ!
ბედ-სვე-ეტლ-სოფელს, ერთპირად მყოფელს,
მაზედ აქვს ძვირნი — ესრეთ შევაგენ.

4

მზევე, შენი ცანი მე ველარ ვსცანი:
კეკლუც კოჭიმლად სხვად ვლიან გზათა;
მნათნი ზენანი, შენგამფენანი,
სრულად გარდახდენ ადგილის დგმათა;
ამღოვრენ თვალნი, ეც ყურთა ძალნი,
გზა მყევ, გაცნობებ ლომისა ხმათა,
თუ ვითარ სულთქმით, არღა უკუთქმით,
ინატრებს მისის სისხლისა სმათა!

5

მარიხ-არეავ, არსწორ მარეავ,
შენცა შემდგარხარ უსწორთა კვალთა;
ჭიმჭიმელ ხვევით, ვერღა მიმთხვევით,
კიდევან ქმნილხარ შენთა ბორბალთა!
ვისდა ვლი ძალით, მარიხო, ხრმალით?
ვისდა იკადრებ საცილო ბრალთა?
ეგე იგია, თუ გაგიგია,
ვინ მოიზიდავს სამფსონის ძალთა.

6

მიხედენ, დიავ, წყალობა დიავ,
 ცანი უცაენ, უმართლენ გზანი,
 გარდაეთ უხვად, ნუგეშის მქუხვად,
 მას მიახმარენ ზენარა ცანი!
 სად ფერნამკრთალსა, მარტორქის ძალსა,
 ძლითლა უბურიან სიკვდილნი მზანი;
 გაწირვად მისრულს სოფლის განსასრულს
 მუშთარი შვებად შეამეცანი!

7

კრონოს აღბასტრო, მიეც ემპლასტრო
 ოთხკერძოდ წყლულსა მას განწირულსა;
 აღხადენ კვართნი, სევდის დამმართნი,
 თავისა მტრულსა სიკვდილნატრულსა;
 ცანი უღღევენ, დღენი უმზევენ,
 მზენი უმწევენ ბნელმინარულსა;
 ვარსკვლავთ ცთომანი, მიმოკრთომანი
 შენ შეუსწორენ ბედგამაკრულსა!

8

ცის კარავთ სვეტნო, რიცხვ ათორმეტნო,
 აღმსთვეთ თვალნი, ფიცხლად გვალენით!
 მიაკრბით კარად, სად ლომი მწარად
 იგლოვდეს, გლოვდით, შეიბრაღენით,
 ამირსარღარი, მზეებრ საღარი,
 სწორ შეუღარი, ბნელის ხალენით!
 გულის ცა ტყდების, რიცხვსა აკლდების,
 შეწვენად მისდა მიიცალენით!

9

მთიებ-ცისკარო, თენვამიმკარო,
 მიახხენ სხიენი დღედ-ღამედ მგლეუსა;

უაჯენ ქენვა, უახლენ ლხენვა,
 აკმენ ტენვა თავისა მკვლელსა;
 განუხვენ კარნი, გულს დანაკარნი,
 სოფლის სიმძიმით ველარ შემპრველსა!
 ჩვენცა სიახლე მით განგვიახლე,
 მისის თვალშედგმის მუღამ მნატვრელსა!

რაც მიირეწა სოფელმან

ოდეს რა ვიყავ სიახლედ, მასვე ვიხსენებ თვალთა
 ღარიბთა წინაშე დამდები და შორიშორ უცხოთა
 თემთა მავალი, მას განვიხსენებ სისხლის ცრემლთა
 პატრონი.

სარდარო!
 ყარიბი

1

რაც მიირეწა სოფელმან, ვერღა დავსთვალე ჰამრიითა,
 ოდეს ვიტყოდე ენითა, სისხლი შეკუმშვის დამრიითა;
 მისი სიმწარე ყოველი გულს გარდამრთხმინ კამრიითა,
 ბოლოდ უშორეს ვლა მომცა, ვხედავცა წამიწამრიითა.

2

სისხლისა ცრემლთა დაწოთბა საახლოდ მომსურვებია,
 ხილულთა დროთა ნიშატნი საბავთოდ მომწყურვებია,
 ოდესნი ჟამნი დამგვემენ, მით თავი მომძულვებია;
 ვაი, ღარიბსა ღარიბი ცრემლითა შეგვეწებია!

3

გითხრალა, გმირო, ხსენებით, ოდენ თუ ვიძლო ენითა:
 ოდეს ავლაბრად მოვიდა აქალო თარეშ-ფრენითა,
 ავარდი ვეფხი სამღვეროდ, გაჰყევ თეთრითა ცხენითა,
 შინდორთა პირნი დაჰფარენ ლეკთა მძოვრების ფენითა.

4

მისძახდი, გმირო ბელადო: „ვინ ხარ?“ მან ხმა ჰყო:

„აქალო!“

ცეცხლსა გითხოვდა, ვით თივა: „გამოვედ ჩემ კერძ აქ,

ალო!“

გულმედგრად ლომმან შეჰყვირნე: «აჰა, ლომიო, ა, ქალო!»
 მყის შეიხვეწა რაზმს შიგან: «სჯობსო—თქვა—თავი ვაქალო!»

5

თქვენ ოდენ შვიდნი თან გახლდენ კაცნი, სხვა არვინ მეტანი,
 შვიდასთა ლეკთა დაუდგით მახენი გასაცეტანი,
 მწუხრისა ჟამმან გაკმარნათ თქვენ მათი ცემა-ელეტანი,
 მობრუნდი გამარჯვებული თეთრსავე მჯდომი მზეტანი.

6

მას აქეთ ვსთქვა თუ ყველაი, სადა ვით იყავ, სადა ვით, —
 ვა, თუ შეექმნას მსმენელთა უსმენნი ძნელნი სადავით,
 მისთვის დავადგენ მრავალნი, მცირედსა ვიტყვი სადავით:
 ვიცი, არ გიყვარს ჭებანი, ჩვეულ ვარ მე თქვენსა, დავით!

ასპინძის სატვიტო

[დავით სარდალავა]

1. ასპინძის მიწა გიწამებს, ურგებ არს ჩემგან თქმულები:
რუს-ქართველ-კახნი მოადგენ აწყურსა დარაზმულები,
მუნით წყალს — ლეკნა რჩეულნი, დაღისტანს ბიჭად თნულები,
და ოსმალთ რაზმნი ურიცხვად, მათთანვე შენართულები.

2. იქეთი პირი მტკვარისა და ველნი მეწამულობდეს,
ოსმალთა დელმა ბინიში წითელ-ყვითლთა მკულობდეს;
აბჯართა ოქრო და ვეცხლი ხვანტქრის ხაზინას სძულობდეს,
კვლავ ლეკთა ყაწიმ-შაშხანნი მცირედრე ხვარაზმულობდეს.

3. რუსნიცა წითელ-მწვანითა და ლურჯით შეხამდებოდენ,
თითბრის ჩანთანი ბრწყინვიდენ, ვარსკვლავთა ეგვანებოდენ;
ზარბაზნის გრგვინვა და თოფის ცის კიდეთ ეუბნებოდენ,
თვით მეფე, ქართველ და კახნი ომის ხალისით ხლდებოდენ.

4. ვაი, მას დღის მომხსენებან ვითარ ვინ რით განვაქიქო?
ცილი დასდევს მეფეს რუსთა: «ჩვენთვის კეთილს არა იქო!»
ღრაფი ჯარით გამობრუნდა, — მით სახელი ვერა იქო, —
სხვა პასუხი არვის მისცა: «სითაც მოველ, წავალ იქო!»

5. რა ნახეს ლეკთა და ოსმალთ რუსისა გამგზავრებანი,
წელმაგრად შეხვდათ ნიშანი, აუხდათ დანატრებანი,

6. ბესიკო

დაფ-ზურნა-საყვირს უხშირეს, შეიქნა საოცრებანი: ^{ქანდაკის}
ვის ჰქონდის მკლავთა იმედი, სრულად დაჰკარგნეს ^{მცნებანი.}

6. უიქოდ ჰგონეს ლეკ-ოსმანთ თქვენიცა გაბრუნებანი,
დას-დასად დროშა გაიყვეს, მცირე ხანს ჰქონდათ ბკობანი;
ანაზღი ელდა დაეცათ, ქართლ-კახელთ ექნათ გმობანი:
ვინ ვის უსწრობდა, მორბოდეს... ვითა ვთქვა მათი მკობანი!

7. გამოვლეს წყალი ოსმალთა და აგრევე ლეკთა კიყინით,
დელიბაშ, ალა, ლევანდი სრულ ზედ დაესხნეს მიყინით:
„დაბრუნდით, ნულარ დასდგებით! — ხმა ისმა: — რას
დაგვიყინით?“
ერთის ხმა ასად ეგონისთ, შაშხანი მოწვიმს ქიყინით.

8. მაშინ გულს დაჰკარ მჯილითა, მიწანი შესძრენ რყევითა,
ცხენმან შეგატყო შექშენა, შემზადა ტანი ნძრევეითა;
თვალნი ნაკვერცხლად შეგეჭმნეს, აშეთლი სისხლმორევითა,
ცხვირისა ნესტეთა მოჰქროდენ ქარნი ქვეყნისა ნგრევითა.

9. მედგრად გაქუსლე მიდამო, თეთრი გეაჭდა რბევასა,
სახლისა შვილნი იხელთენ, ვინ იყვნენ შენთან ჩვევასა,
ათნი სამ, გინა თუ ოცნი გისმენდნენ ომსა რჩევასა...
შავ გულო, სად ხარ, შენ გეტყვი, ვინ იყვი ჯილდო ძლევასა!

10. პირველ მიმართე წინმბრძოლთა დელებთა
შუბოსანათა,
ხან გთქვიან კაცად, ხან ფრინვლად, ხან გმირად პილოს
ტანათა.
დაჰფრიწენ მათნი წყობანი ანაზღად, მოკლე ხანათა,
კვლავ ლევანდთ გარდაელანგე, მისცემდი სისხლის ბანათა.

11. დელი ლევანდს ჰკრი, ლევანდი ბაშ-ალას
შიაბრუნებდა,
ხრმალს განერკვია, მაშალა, ძღარბივით ქურქში ბრუნევდა;

მწყურვალე ხრმალი დაგეთროთ, ცათაცა შეაძრწუნებდამ,
თეთრი ტაიჭი სისხლითა შეღებას არა ზრუნევდა.

12. კვლავ იქეთ ლექთა ჩაუხდი, დამართნი ცისა გრეხანი,
წინა ჩაგისხდნენ დარჩევით ოსოქოლ და კატეხანი,
ერთად გამოსქდის ფინდიხი, ვითა რა მეხის ტეხანი,
გარდაუბრუნენ საფარნი, მიეცათ მართ გატეხანი.

13. მოღმართ უყვილეთ გაქცეულთ, იცნეს ხმა, შედგეს
შენითა,
ყველაი შენთვის დაბრუნდა, თუ ვინ სად ჰრბოდა ქშენითა;
გაქცეულთ თათართ ველარსით გაგასწრეს წყალსა ცხენითა,
ხიდის ისარსა მისჯარენ სუნ-თათარ-ლეკნი რბენითა.

14. ზოგმან შემართა შიშითა წყალს გასვლა უფონობითა,
ზოგნი ერთმანერთს ხოცდიან, სრულად მიხდილნი ცნობითა,
არ იცოდნიან, რამცა ქნან, ვერ იყვენენ ჭკუაბრძნობითა;
მი და მო ჰკაფდი უწყალოდ, მჰკვრეტნი გაქებდეს მხნობითა.

15. არ მიეც გზანი სავალად, ოდენ ისარი საცოცად,
ერთი რა შედგის, უკანა წყალს გარდააგდის სახოცად.
ძვირად შეექნათ თავაზი, მუხლს გეხვეოდენ საკოცად,
ერთისა უიმედოთა ქართველთ აშოგვე ას ოცად.

16. ხრმალი ჩააგენ მაძლარი, უბრძანეთ ალაფობანი,
გახდა ზრიალი, იპყრობდნენ, ვით ცხოვართ სადმე ჩობანი,
მეურდოეთა მოჰყევანდეს მათნი გმირებთა მჯობანი,
მოულოცვიდენ მეფესა, იეფდა კაცნის ძღნობანი.

17. ასრე გახშირდა-ბინიში, ვით რიყე წითლად მსხდომია,
საათსა ჰყიდდნენ ყურუშად, ფოში რა მოსანდომია?!
რახტები ოქროს ცურვილი ცხენს ეღვათ მოსახდომია,
ტოლომა, ქურჭი, კაუხი ვერ რიცხვით მისახდომია.

18. ცხენნი მოჰყვანდეს ძვირფასნი, მის(რ)ის ნასყიდი
 წყლის მინაქონთა ვინ რიცხვდა, მომშთვართა თავმოძულებით,
 თოფნი და ხრმალნი რჩეულნი ყაწიმ-ძეწკეებით კრულებით,
 მაშინ დაგთქმიდნენ შაირსა სიბრძნით შემწყობნი მკულებით.

19. აწ მაშინდლისა ჟამისა რამცა ვითა ვთქვა ფერია,
 მახსოვ შესრული ქალაქად, მით ცრემლი თვალთა მერია:
 მიჯრით გამოკრფეს მნახავნი, სწყუროდათ შენი მზერია,
 იგიცა დაგინატრიდენ, თუ ვინმცა გყვანდა მტერია.

20. ცოტაი ესე ნიშანი და საქმე მით მიყბედიან,
 რომემცა მიცნა, ვის ვინა შორად გყავ მოამბედიან,
 ოდიდგან მახსოვს მე თქვენი: იყვენით ყრმად სახედიან,
 მუნითგან მოღმართ აქამდის შეგტრფოდის ყოვლთა ბედიან.

21. სახლი გულებთა სავაჰრო გედგნეს გმირსავე ტანია,
 ნარდიონს ვარჯნი ღვლარკნილნი ლულამბრებ ანატანია,
 მუნ შუბლის შარავანდობა მზის დისკოთ ნაჰკრეტანია,
 ირისე ცასა ჰფერობდა, ცით კრთოდეს ამარტანია.

22. ორთავე ტოლთა ნარგისთა შორის ვარსკვლავნი
 თემობით,
 ტოპაზის ღილთა მწყურნებთა ყორანნი სცვიდეს ჩემობით,
 შაბარდუხს შური ეპოვნა, მონებდა გუგის მრწემობით,
 მით თვალთა ჩემთა ღარიბთა ცრემლნი დაფარვენ მდენობით.

23. მზის სვეტის პინჩთა ნიაენი ტკბილ ბერვით
 პალასინობდის,
 მუნ გარე ბროწეულისა წყნარ ზღვებთა ზედან გჩინობდის,
 ბარაინს მანგნი მოეცენეს, ბალახშის ღელვით ღჩინობდის,
 მას გარე აშვი ვიშრისა სისუფთეს გულმოდგინობდის.

24. სადაფთა გარე მსხდომელთა აებნეს თეთრნი ალამნი,
 ყაფრად შედგმულსა მარმარსა ზე ედგნეს წყლულთა მალამნი,

აღვასა რტონი შეჰფრობდენ, როსტომის განასალამნი,
სამსონის ძალო ხელთაო, ხელსავე ცრემლი მალამნი.

25. ლომსა გულითა მკერდიცა ცის ლომის დაგეცაოდა,
ზურგსა მადნიტნი აღკროდა, ფოლადთა გაეხმაოდა,
მკერდთა სიმტკიცე ანდამატს თვისებრვე დაეხაოდა,
ბეჭთა და წელთა ნაკვეთი ინდთ კალამთ შენაზაოდა.

26. მათ ქვეშე წვივთა ნაკვეთნი და მუხლთა ახილეობა,
სიმტკიცე ფერხთა ირმისებრ, ბროლთლილად თითთა
წვრთილობა,
ფრჩხილთა არწივნი ნატრიდეს, აჯითა ჰქონდის ყრილობა,
სულდიდსა სული გფარვიდა, შვენოდის შენთან ზრდილობა.

27. ზრდილობად კმარდის შეხედვა უსაქმოდ ოდენ სახისა,
სახისა დაუსახისა, ვერვისგან დანაზრახისა,
დანაზრახისა თუ სადმე, ბრძენთა საქებად ახისა,
ახისა მუფარახისა, ვაი, აწ განალახისა!

28. ამას სურინ, ამად სწყურინ, აგერ სულსა განაკიდეს,
აგონდები, აღონდები, ერთსა ორად განაკიდეს,
ვაი, ვით არ, გხედავ სით არ, განატყორცი, განაკიდეს,
ესრეთ თურე აქვსყე ყურე სოფლის კვალთა განაკიდეს.

აწ აჯა-ქენვით

სარდარო!

ყარიბი

აწ აჯა-ქენვით ჩემს კალამს ვარქვ, რა(თა) გძღვნიდეს
 უენ სალამს,
 სიტყვით მართვიდეს თეთრს ალამს, უღვწიდეს ჩემს გულს
 დღეს მალამს;
 სადა ყარიბი ჰგებს და ლამს სათხ(ა)რად მიწას, მტვერს და
 ლამს,
 და მოხედვა ვალად სძევს ალამს, სიკვდილი პირსა მცემს,
 მალამს.

მირიან ბატონიშვილზე

[ზმა]

სთენდა მირიან მზეობისა დღობანი,
 სცენდა გმირიან მხნეობითა მხნობანი,
 შვენდა ზმირიან ფშვეობისა თნობანი,
 თქვენდა მირიან სუმბულ-ვარდ-იობანი,
 გულთ გამგ მირიან უთქვენოდ მყოობანი.

შირიან ბატონიშვილს

[პირველი]

[ა]

კრემენჩუკს გრიგოლ უწოდა სახელად: „სახლო უკარო“,
 შენიშნა, დავრთე ნებანი, თანხმობით თავი უკარო.
 ყოვლის სოფლისა დესპანნი აქ ყრია განაფხუკარო,
 დაბმულთა ღორთა გვამსგავსებთ, რომ გვნახოთ
 განატრუკარო.

[ბ]

„აიოს თეოს, აიოს“ — ამას ხშირად ხმობს გაიოს,
 სტეფანა უტირაყუებს, შეაწყობს ტალის ხმაიოს;
 მაიორს ზილი წილად ხვდა, უსულით სულის დგმაიოს;
 ბასისტად მანუჩარ გვრგვინავს ყვავის ხმით: „ვალალ-ვაიოს“.

8

ერანით ელჩი ამაყი აწ თუ არ იცით ვითაო,
 მიმოდარწინით იბლუნძვის ქურთუკის კულის გვითაო.
 დარბანდით მირზა სადუხი მალ-მალ ვლის ალთაფითაო,
 მარცხენა წვივი გაუსქდა ამ მყრალს[ა] სიმსივნითაო.

მირიან ბატონიშვილს

[შეორე]

შაირნი

[ა]

რაიცა, განათლებულო, გებრძანეს ჩემგან წერითა,
 ასჯერ მადლობით მკითხველი მე ვერა გავძეხ მზერითა.
 ქება მოგიძღვნა, ვითა ვთქვა, რა ჯადრო შესაფერითა?
 მუქაფად ლმერთმან გვირგვინი შეგიქმნას თვისის ცერითა!

ბ

ხრმალთა და ქაფქირთ ღირება, რადგან ოსმალთა
 გვექირება,
 მათ ვინლა აეხირება, რა გინდ სით იყოს ხშირება;
 მე მათი ასე მცირება აროდეს შემეჭირება,
 გარნა თუ ჩემი მწირება სჯულად არ დამეფირება!

ბ

თქვენ მღვდელსა თვისი ნაწერი საამჯმნოდ გაახდევინეთ.
 ცოცხალსა ტყავსა ვინ გახდის?! — მაგრამ მას გაახდევინეთ!
 მაგის აქ სირბილს და მანდა ეს რადლა გარდახდევინეთ?
 ჭაპოს ლაპობით პირს ქაფი ქაფქირით მოახდევინეთ!

მირიან ბატონიშვილს

[მესამე]

შაირი

გრიგოლ მახსოვს გამატრუკლად, ხუმრობაზე შემაფხუკლად,
 საბრალო ჰკლეს დანით უკლად, უწოდებენ კრემენჩუკლად;
 თუ მანდ იყოს თქვენში უკლად, ხრენი ხვრიტოს მკავედ
 კლუკლად;
 სჯობს არაგვზედ მისვლა წუნკლად, აქა-იქი თრევა კუნკლად.

ლექსი [ი] ჩახრიხაული

ჩვენი პაატა მამიკითხენით,
 ჩვენ უიმისოდ მოვიკიცხენით;
 ფლავისა ნაცვლად შორვა ვითხენით,
 ლომისა გულნი მით გავითხენით!

ანტონი კათალიკოსად

[ანბანთქება]

ანტონი ბნელთა განმკარგ დღე ერთა ვით ზე,
შეთერ თვით ირის კამკამ ლმობილ მთენ ნაზენ.
ორონ პეტ შამებთ რღვნილთ საბეკ ტრედ უცხოთ ფრთე,
ქვე ღრმად ყრილ შთასრულთ ჩინებულ ცად ძლევისად,
წამ ჳირთა ხმით კსნის, ჳილდობს მსაზრთა ჳოლობით.

ანტონი კათალიკოსჯედი

[ზ მ ა]

1

სამოთხით წულობს, დავითის ზმარადულობს,
 ხედვათ ზე მსტრულობს, მეორეთა აღმკულობს,
 სხეულით სულობს, სულით გონებამზულობს,
 მთით შთამოსრულობს, მეორედ მოსედ მკულობს,
 მადლით ღმერთქმნულობს, ბუნებითა ბრძენსრულობს.

2

ლივ ანტონი ავ, სულის სუნნელობს ზედა
 თხემსა მეთენსა შენსა, ათორთ ენისას
 განეყოვლადვის მკვიდროანთა მკვიდრივე:
 მიმღები მისცემ ღრუბლით სლვითა რწმუნებულთ
 მზეებრ განმყოფი სულის ძლითა უხვეებით.

მეზაბუკ ორბელიანზედ

[ანბანთქება]

1. ათინას აღზრდილს აქებდეთ ალვად აენორჩად ასულსა,
ბნელ ბაიათა ბრყვილობას, ბრანგვ-ბაბაჭყუად ბასრულსა!
გონჯნი გუგანი გაშვენის გახრილად გვერდზედ გასრულსა,
და დახე დაღრეჯით დამჩაჩულს, დედლურის დრუნჯით
დასმულსა.

2. ეშმაკსა ელაციცება, ეს ეღარების ეროდეს,
ვასილისკურად ვაგლახი ვერას ვაშსგავსე ვეროდეს;
ჯარიფსა ზანანობასა ზურგი ზევიდამ ზვეროდეს —
და შერანიელთა შკვირვისთ, მსრეთი მესმისთ შეროდეს.

3. თბილისად თემობს თხუნელა, თათები თლილებ
თოხია,
იკუნტვის, იურცხვინების, იტანჯვის, იგორგოხია,
კანჭნი კერპულად კლაკნილნი, კიღია კუზი, კოხია,
და ლურჯის ლაშებით ლაქლაქებს, ლოქია, ლოყალოხია.

4. შე მიკვირს: მისმან მამამან მანკით ამსგავსა მელასა,
ნასკვი ნაბლუნძად ნაგრები «ნახავსო ნუ ნათელასა!»
ოსმალეზრ ოხრავს ოდითგან ოსურად ოროველასა,
და პირველ პრაწითა პირელო პაპუნას პილწსა, პრტყელასა.

5. ჟამად ჟიობდეს, ჟიოდეს, ჟინიანობით ჟიობდეს,
რებითა რებდეს, რიობდეს, რას როტებს, რაკრაკიობდეს;
სვე სიმრუდიტა სიოდეს, სიბოროტიტა სტკიოდეს,
და ტ...სა ტანჯვითა ტიროდეს, ტრა.უტუნს ტატიობდეს.

6. უკულმართობს, უგლიშაობს, უკანიდგან უცხოდ უში,
ფინთსა, ფსვენსა, ფოლორცასა, ფამფალაკებს ფიცხად
ფუში;
ქედქიცვია ქამულასა ქიმისაკენ ქონან ქუში,
და ღაღუაობს, ღაბუაობს, ღაღარაა ღამის ღრუში.

7. ყელყვიციანმან ყარამან, ყაფლანიანთა ყარამან,
შებლუნძვით შეფლიდებულმან შირვანიელთა შარამან,
ჩაგრეხილმან, ჩაბანდულმან, ჩიჩახვ-ჩიჩვირი ჩარა მან,
და ცუნცულამან, ცაცუამან, ცუგრუმელა ცანცარამან.

8. ძუნძულაობს, ძაღლუაობს, ძუბეხაობს, ძღარბუაობს,
წერწეტაობს, წაწუაობს, წაბლუნძვილი წარბუაობს,
ჭეჭელაობს, ჭაკუაობს, ჭირ-ჭმუნვითა ჭარბუაობს,
და ხან ხმითაცა ხაზუაობს, ხან ხელურად ხარბუაობს.

9. კრინკიანობს, კრინწიანობს, კელსა კმარობს
კრდალის კაფით,
ჯინობს, ჯირკობს ჯორჯიჯლუნა, ჯალაბს ჯიქობს ჯორის ჯაფით;
მაი რა საძაგელია: თემი დასდევს უკან დაფით,
და ში საკიცხელი კაცთაგან, სადვენელი მუდამ ლაფით!

მეხვამუკ ორბელიანს

1

დამპალო ლეშო, თვალხენეშო, გულდადარაო,
 ეშმაკთ ბუდეო, ბეჭმრუდეო, კერპთ სადარაო,
 არუზიანო, კუზიანო, მაწუნწარაო,
 ხილვად საშიშო, გულმაფიშო, გარსაგარაო,
 და მე შენი ქება მომენება, არ დაეფარაო!

2

ბეჭ-მკერდი, კუზი და კურტუმი გაქვს უკულმართი,
 გვერდი, კისერი, პირის ფერი გონჯად დანართი,
 უთლელის კუნძის შესაგვანი, ვერგასამართი,
 სჯობს დაიკარგო, იმაღვოდე, მოგესხას ღართი!
 და ეს მიკვირს: სახლში რად გიშვებენ, მეტიჩარაო?!

3

სამართალია, არღირს იყო მაგ სახელისა,
 რადგან გიწვრთნია სიცრუე და ქცევა მელისა;
 შენნი მიჯნურნი ველად რბიან ბროლის ყელისა:
 შენმა გახეთქამ, ეშხი მოჰკლავსთ შენის წელისა!
 [და] რა იქნება, რომ შენის პირით მზეს უდარაო?

ვინც დაგინახავს, ესრეთ იტყვის: «აი ჭაბუაო!»
ვინც კარგად გიცნობს, გაიღიმებს: «დიდი ცრუაო!»
ლამით ეშმაკსა შეგადრიან, დღისით: «ბუაო».
კარგი რამ დაბადებულხარ, მაგ პირს: «ფუაო!»
მაგ შენმა სახემ სიცოცხლე ხომ დაგამწარაო!
[და] მე შენი ქება მომენება, არ დაკფარაო!

[მზივარება ორბელიანს]

სიტყვითო მზეო, ორბელიითა ძეო, უბრწყინვალესო
თავადო ზეო
და მსაჯულო მსაჯულთა და მახლობელთა მთენაო დღეო,
მზეკაბუქ!

1. შენ სიბრძნის ერქვნით ორნატ რწყულ ტბით უკიდოით და კიშენ შესხმის ენით ერმის სიტყვამცემლობით ღვთივ ნათქმულ ხატკაც, გვამ გულისსათქმელ, სქეს უციაგეს იალკიალთა და ცების ცობათა, ხოლო სამყაროებრ გარდამრთხმელ გონების ცობით და მიმხედ ერთისადმი ყოველთა შესაქდოისა და მუნ მყუდროქმნილ, სადა უცნო უვითარომანცა სტრფო ნივთმან.

2. შენ კვალად შემეცნ მხოლო მხოლოთა და გადიონისებულ ანანკებრთა კანონთა მიერ და წილმვლელ მომფრთოვნებელ მყაფრისა, სადა იწყო პირველმან ყვაველმან შეწყობისამან და პირველმან ნართმან სამუსთამან წარმოდღებად გვართა გონიერთა, რომლისა ნათხზენნი ღმერთებრ მთენარე.

3. და მუნით ქვე წარმო წარმოთა ხატთა და ხატის ხატთა შთამომრბენელი შეემეცნები, რაი უდგომ ცვლადთა და ნახიბლ-მზველაეთა არსისათა, დამმწიხნველ-მფერხველი მათი მკვეთლობ ეთერსა სამკთა მისთა თანა, ვინაიცა სჯითა ანგელ-გონიერებრითა სატებსა ქვეშე ნამდვილ არსისა სანერგეთასა განისვენებ.

4. ამისთვის აღტრფობილი გონიერი ხედვაი აღმოვალს სიტყვათა საკმეველისა შეწირვად შენდა, რომელსა ვერცალა

ორმოცნი ერმაულნი ენანი უძლებენ კოზმოპოპასა, ვარნა მალალსა მკოდოვი შესწირავს და მქისესა მდღელსა შვენი-ერნი ფერხნი დასტკებებიან (sic!) და ესრეთ მზეცა უმდაბლეს-თა შორის შთამოვალს.

5. ამით ძლით მეცა სიმკაცრე უკიმიროთა ლექსთაი იძუ-ლებითსა სიყვარულისა კვალსა შემადგინებს და ათორმეტის წლის მოუერქვენელსა გულის ქვეყანასა მამუშაეებს.

6. აჰა, ოდეს თუმცა შესთქრა მამონაი სიჭაბუკისა ეამთა, მუნთქვესვე თანად დაიფქვა და შთაიყვინთნა ღრმასა უკი-ნოსა. აწ წარჰხდეს იგი და მოთმინების ნიავმან წარიტრას შო-რად, რათა სასმინოს კარის დამრეკ-დამაამებმან ხმამან იეზოოს შენ შორის ესთ მეტყველმან: «უკეთუ მიუტევენეთო კაც-თა» და შემდგომი (წყობილსიტყვანი¹);

7. აჰა, მოვედ, აწ უკვე მოვედ ჩემდა, მოვედ და მეც მეცა მე ცაი გულისა შენისა ღრუბლით ჩემით აქამდე დაფა-რული,

რათა მყმარნი მივადგნე თვალნი აწამდე მძიმის რულითა წარპარული.

8. ჰკვეთენ უკვე შხისა სეხნამან გონიერთა ეთიოპთა შთა-მწიხნნი უთმინოების ფერხნი,

რათა უფლის სულის რწმუნების მმეცნმან სიმდაბლის ელვით სილაღესა მისსა შთასწვიმნე მეხნი.

9. შეფქვენ, შელეწენ უკვე ანდამატისა კვერით შემკამნი ჩვენნი ლომთა შუანი

და ცხოვრის სიმშვიდის ფარეხით განაძენ მგლისა არა-ბიელის შესატყვანი!

10. განგალენ ვითარ აღროსტი პირი უჩინო, მომხსენი ძვირთა და უნიშნო მყივანი ყორანი შენცა სარკმლით განჰხადენ უცილოთა ზღვის პირთა!

11. უგრძნოს შოლტითა დამხვეველმან ზეს მჩემობითსა მას ხატსა განჰკვერთხენ ზურგნი ბრალთა მეტვირთნი,

რათა გმირთა აღმხოცნი, ვითარ მამა ნოემან, დაატკბ, და-ამყუდროვნე საკვდაენი ზვირთნი.

¹ ეს სიტყვა დედანშიც ფრჩხილებითაა დახურული.

12. ზეთისხის ფურცლით მახარებელსა ხატსა უფეშითსა არქე ჩემთვისაცა ხილვა ქვეყანისა და ხმელთა,

რათა არკურად ღვინის მუშაკთა თანა გექების, მკობდე ძველთა.

13. ხუთ საგრძნო მრთელსა, ძეგლსა სიმართლის ხატსა წრფელსა, შეაკვალენ ფრთენი ხუთ ქალაქად არლა მიმხედმან უფროს მართლის თმენით,

და მით დაიქობ-ტალავარ-კარვენ ახლად ქანანად ერთსამობისა მსტუმრებნი ფრთენი რწმენით.

14. სიყვარულის გზად ამუხამამბრენ შეწყყნარებანი ჩემდა უცხოქმნილისა

და გონიერისა მუხქანჯითა, ვითარ ტარსიკონსა, გარდასქერნ ვნებანი სიძულილისა.

15. ემსგავსე ისაკს სასოფაჩენიერისა მაკურთხსა ძისას, რათა მრწემის შემეყვარმან არცალა შენ პრიდნე პირსა ესავ უხუცესისას.

16. შთამოვედ ცის კიბით იაკობის ჩვენებისა განმხილვი უსაცთუროითა უკვე ხედვა-ცნობითა.

და სიმდაბლის ფერხითა შენცა აღმვლელმან მიპკრიბენ უფლისად უნჯნიქებაძღვნობითა,

რათა განვრცნე ზღვად მიმართ სამხრად, ჩრდილოთ და აღმოსავლად თხრობითა.

17. ჰე, თუმცა მიგეც იოსები მადინელთა ვაჭართა და კრელსა სამოსელსა შენსა დავასხ სისხლი თიკნისა ბრალად,

გარნა ეგობტედ ვით ბენიამენს მოსრულსა ძმასა მყმარსა სიყვარული მამისა მომიწყე ვალად.

18. ენამძიშესა კაცსა მოჰხადე, რაი გრქვას შეშინებულსა გველით,

ხოლო უკეთუ იმარხნე მისდამი სწავლა, წიალით შენით იჩვენო თვალთა თოვლისფერ სპეტაკით ხელით.

19. გრქვას რაი ანგელოსმან უფლის ძლითნი მოსეს უდაბნოდ მიგებებანი,

მთასა ღვთისასა შეაწყვენ ძმისა ჰარონის მორჩილების ებანი

და ამბორყოფს, სიტყვანი გეჰმნნეს შენ კურნებენი, სავნებანი.

20. განსრულმან საცნაურით ზღვით არქე გულისსიტყვათა არლა ხსენებად ხორცთა სიავით,

რათა გეწვიმ-ნამცვარ-წანწკარნეს ცის პურ-მანან-მურასნი იეფობისა დამქროლვისა ნიავით.

21. ჰქმენ უკვე ჩემთვის შენცა, სიტყვითო მზეო, ვითარ ოდეს მოსემან რვალისა გველი,

რათა მიხედვით კურნებულსა მეემპლასტროვნეს ენით ნაჯბენი ძველი.

22. მე განმცხადები შენ ისუებრის თავადისა წინაშე შატროვნის ვეცხლისა, გინა ოქროს ენისა დამფლველი,

არ მააქარო ქოლვა ქვითა განტვინვით აჯა-ქენების მწვრთელი

და გულსა კლულსა ზედა ჩემსა არა აღსდგა უწყალოების ქვის ბორცი ვრცელი.

23. ჩემ ძლით აღძრულსა მადიამსა სიმდაბლის რქებით, ე გედეონისებრო, რაი მდევნელი,

ჯერ არს არლა აბიმელიქებრ მტყორცოლა ლოდი ძმასა სიკვდილ მწევნელი,

რათა და შენცა განერო საფქველთ ნატეხის მტყორცსა მრავალ თვე-წელ-მდღევნელი.

24. დაართხ უკვე, დაართხ, მანოეს ძის ძლიერისებრ ლომლექვი მყვირალი თამნად ჩვენ შორის ძლევით,

რათა გოლეულისა მგემემ ძლევის სიტკბონი მიიღნე სთვლევით

და არმიხები დალილებრთა საცთურთა უყვი ნელთნებით განერო განსლვად სულის ნათლისა ნავების კვლევით.

25. აღუხვენ შემქდარმან ლომსა, მზეო, პირნი, ვითარ ოდეს სამწყსოით დავით მხეცებთ განმგლეჯმან,

და უკუნშურდულნენ გეთელ გოლიათი, მოქადი სიმდაბლისა ქვის ტყორცებით ვიდრე სიკვდილ დამღრეჯმან.

26. შეაკარ შენცა შეყვარებასა სული იონათანებრ, ვითარ დავითისდა მან სულსა სული,

რათა ისრის სასროლის ნიშით საკვდავსა სერსა განმა-
შორნე და ცოცხლებისა ადგილად მაგო მე დაფარული.

27. სიბრძნის სიბრძნითა ღვთის ქალაქად ღვთისა სახლის
მეშენმან ჰრიდენ უკანასკნელნი სოლომონს უფროს ბრძენ-
თასა ბრძენსა.

და მოაბს აღდგმულთა სიძულილისა კერპთა მოსრვიდე
ქედთა არცალათუ მოგონებით სარწმენსა,

რათა ცნობითა მცნებისა მცველმან სიბრძნე მოხუცი არა
აღსძარცვენე მოხუცებასა შენსა.

28. არ მხილებულმყო, ვითარ ილია აქაზ, ცრულ სადმე
თქმულთა ჩემ ძლითთა ერგასისთა ორგზის წარწყმელით,

არცა ურჩების ცის დახშვით მააქაბო არმოტევეებისა გან-
წმედით.

29. მე აღმმართეღსა საძაგელებისასა და მოსაწყინელის
ვანმპრავლებელსა ბანასესნი მომაქვენ ნანვანი თანად აღსარე-
ბითა

და ნეტარ თუმცა მეუწყა: «დასცხრაო ზღვაი გონიერი
დაწყნარებითა!»

30. ძაძის შეპკრაგნა ნინეველთაი მომაქვენ დამსხურებელ-
სა თავსა ნაცარი ფრქვევით

და ნეტარ თუმცა მოსდერკ არღა დაქცევად გულის ქალა-
ქად ჩემდა შენდობის კვლევიით!

31. შთაგყვენთ მღვიმედ თმენისად ლომთა თანა დანიილის-
სა კვალთა

და დაუყვენთ ჩვენცა შუანი მყვირალთა ძალთა,

ნუთუმცალა შეგტრფოდეს, მზეო, სული ჩემი წარმხდომი
ბრალთა!

ახლისათვის სჯულისა

32. შენდობად კაცთა შთამოსრულსა მნებებელმან მიხედ
ბეთლემს უხილავისა ხილვად

და მით სიმდაბლით აღძარ ხატი მისი კურნების ხმილვად,

რათა ახალსა ადამს, უვნებელად დამცველსა დედასამოთხი-
სასა, აგემნე ხილად ახლის მცნებისა მცველმან გველის გან-
კილვად.

33. მიჰგვალენ, მზეო, მზისად აზიით სიმდაბლის ქვაბად
ოქროს ძღვნობით მურ-გუნდრუკების კმევად შეფეთმეთისად,
რათა წარხდენ იროდ უსხეულს სხვით გზით წარსრული ზე-
ცის სოფლად სეფისად

და მყუდრო სეფედ მისრულსა ყურსა არღა გესმნეს აღ-
სპობანი ჩვილებთ სისხლის ჩქეფისად.

34. გვალე, მზეო, გვალე, სიტყვა მზისთანად სიმდაბლით
მლტოლვარისა ეგებტედ მკვლეულთათვის ფარვად

და მას თანა უცხოს ხმის მთმენი მო-ღა-ჰყვე იისუ მზესა
ჭაბუქსა ნაზარეთს კარვად,

რათა მზითა მზე და ჭაბუქისა თანად ჭაბუქი სამყარობ-
დე საყვარსა ყვარვად.

35. გამოცდილისა პირველ ყოველთაისა დაღათუ არგან-
ცილისა განმცდელმან ცთომილებამან სიტყვა ჰყო მაცხოვრი-
სადცა დახრწევა პურით,

და რაი, მზეო, მე თუმცა განციდილსა ნაცვალნი მაგნე არ-
რასა მგონებელსა რისხვით და შურით.

36. მახსოვს თუ მე ესრეთ, გახსოვდესცა, თუ მე ვსთქუ:
„ძმიო ცოფად გენის მეგზებმან“.

და ესე რაი გეხსენნეს, ნავლის ცრემლით მეგლოვსა
დამასხ ცრემლნი ღმობის ცვრევით შეტყებმან.

37. აღ-თუ-ვხედ ვნებად და ხელყოფად ვნების დამდები ნე-
ბით,

ხადდე მამასა მოტევებად მწოდებელი არმმეცნთა თნებით,
რათა მართლმსაჯულსა, მსაჯულო, მიამარხნენ სათხოვნი
ბაძვანი მცნებით.

38. აღკრულსა ჩემგან ჯვარად გილონგინოსებ
და ლახვარმკვრელისა აღსარების ნაკადთა მოგინილოსებ
ნიკოდიმოს თანა მეცა, ვითარ იოსებ,

შადარფაქ-არდაგებითა შევხვევ წყლულთა ტილოსებ
და გვემით მიძინებულსა ათორ წლის მკვდარსა განგაღვი-
ძებ აღდგინებად ჩემთა სულთა და ვულთა საწადილოსებ.

39. ავაზაკისა სახით მოსრული სამოთხის კარად განვიძრ-
ცი ბრალის ძონძთა ნაქმისას,

და მახვილმოტყინარესა მცველსა ვახარებ ხმასა ჯვარით
ეშმაკთ დანთქმისას.

40. გამოსრული ხით შესრული ხითვე, ვითარმე სიტყ-
ვით, და მოსრული სიტყვითვე გვედრებ, სიტყვითო სამოთხეო,
წარმიძღვ გულის ქალაქად მაშვრალსა, განმისვენე და ნუმცა-
და მექმნების განხდა და განსვლა შენით სიცოცხლით სიცოცხ-
ლედმდე და საუკუნოით საუკუნოდ.

• • •

[და] ში. ძნელი ბნელია,
და ყოვლითურთ საზმნელია,
და ოდეს ყრუსა ნელია
და ეუბნების ველია,
და მტკიცედ იტყვის: თხელია,
და უცილობლობს მოქმელია,
და მივრთის, მოვრთის, ეძიებს,
და ხვანჯავს გაუწვრთნელია.

უოვლად წმიდის ქება

ჯერისაებრ ქება შენი არვის ძალუძს, ღვთისა სძალო,
 ჯერ არს შეკრბენ ანგელოსნი, ქვეყნიერნი კაცნი, ჭალო,
 ჯობს, რომ გიძღვნან კინამ-კასანი, გუნდრუკ-მური და შტახს-
 ალო,
 ჯვარცსმულისა ქრისტეს დედავ, ცოდვილს მკურნე,
 დედოფალო!

წმილის გიორგის შესახებ იამბიკოდ

რომელ არს კიდურწერილობა: «გიორგის ვაქებდეთ»
 თქმული ველისართონის შიერ

გიორგის მკერდთა ასპეკალებს ლოდ დება,
 ითნებს ურმის თვალს, მუშაკად იწოდება,
 ოქრო იბრძმედებს, კირს დაფლვით აქვენ ზოდება;
 რბის ქვეყნით, ცადმი ლბილებს მოგვთ აღმოდება,
 გვემა ძარღვებით მგვემელთა არს გოდება.
 იწყაროტკბილებს მსმელი კლვისა ფიალსა,
 სრულმყოფი ღვწისა განელის ნათლის კიალსა,
 ვაზი განისხლვის, რქა აღუსწრებს ტიალსა,
 აღაკმევს სულსა, აღვალს ცეზის ციალსა,
 ქრისტე აღმქმელი მიითვალავს ტრფიალსა.
 ერთნეს თან პრეტორ, ანატოლ პროტოლეონ,
 ბრძნად აღმსარებთა თანად ღულივერით წამნენს,
 დასძინებს სისხლსა ათანასიკა მოგვი

0

თ

ანბანთქუბანი ზუკუნი

ანბანთქუბა

არს ბრძენ ვნომით, დავლის ეთერს,
ვლა ზეურობს შეღვა-თნობით,
იალ-კმობით, ლალ-მინობით,
ნებ-ორბობით, პირ-ჟირობით;
როს სძრავს ტანსა, უქს ფერ-ქრობით,
ღია ყელ-შლილთ ჩაგრავს ცნობით,
ძრვა წელ მებვლ ხედვა-კმობით
ჯილდოვანობს მი-ჭობით.

ან. ალვა ხარ ტანადობით

ან, ალვა ხარ ტანადობით, ბან, ბულბულს მიგიგავს ენა,
 გან, გიბრწყინავს პირისსახე, დონ, დაბატული ხარ შენა;
 ენ, ელვარე ბადრი მთვარე, ვინ, ვარსკვლავს სურს შენი
 ბრწყენა,
 ზენ, ზილფ-კაეო, გიშრის თმაო, ჭე, ჭაერთ [და]იწყე ფრენა,
 თან, თურანი, ინ, ერანით სიცხოვლით დაგიწვამს შენა!

კან, კვდარი ვარ შენის ეშხით, ლას, ლამაზო, მამიგონე,
 მან, მიშრება თვალთა ცრემლი, ნარ, ნალვანი გამიფონე,
 ძ. ძინდის ხელმწიფის ტყვე, ონო, ოდეს დამიმონე,
 პარ, პირზედ გისხდეს ხალები, ჟან, ჟუჟუნა თვალთ მიგონე!
 რაე, როდეს ვერ გიხილე, სან, სურვილმან არ მასვენა!

ტარ, ტურფა ხარ, მშვენიერი; უნ, უდრი გავსილ მთვარესა,
 ფარ, ფერადათ აპყვავდები, ჭან, ქალნი გისხდნენ გარესა,
 ღან, ღრუბელშია ანათებ, ყარ, ყაყაჩობ სხვის არესა,
 შინ, შემრისხე უმიზეზოდ, ჩინ, არ მოხველ ჩემს არესა!
 ცან, ცუდია ეს სოფელი, ძილ, ძეძმან [მე] არ მასვენა!

წილ, წამებით ესეც კმარა, ჭარ, ჭვრეტადნა ვიქმენ ხელად-
 ხან, ხილვასა შენისათვის გავარდნილვარ, დავრბი ველად,
 კარ, ჰომალდებრ [და]გატარებ, ზღვიდამ გამოგიშვებ სველად-
 ჯან, ჯინჯილებრ ვყოფ მარგალიტს, მას დალალებს მუნით
 მცველად-
 ჰაე, ჰოე გამიხშირდა, ბ ე ს ი კ ს ესმა შენგნით წყენა!

თბილისში 1924 წლის 10 იანვარი

ნარდზედ ზმები

ვინ არ დიდსულობს, სულმოკლედ არს ყოვლგან

დანაფიცარი.

დამკართ პირსა და ტკაცი მიქმენით, თუ სცნათ, ვინც არი,
მას მოკამათე ლიზღვრად სჩანს, ვით მუხას ილი მისცარი,
ვით არ ზად ლურჯად შევიდე, არც მასთან დავიმტყიცარი.

მალრაკელ ზმები

ნიქად რა კიღარ უკადრად მე ფერხნი შევსდგენ ღონითა,
ქილ ბლაზი ერის მეტ ლიზღვით დამმხედ არ იყოს ხსონითა,
ღიაცურ კუდის კაპაი კიდედ ვერ განვლის ფონითა,
იქ იში ითქმის, აქ ვაშა, მათი რიღი მაქვს წონითა.

„ან“ზე სით მოხვალ

1. ათინად ბრძენთა განზრდილი აზიად ვმგზავრობ
 არესა,
 ამირბარს ვეყმე ავთანდილ ამოდ რა ლმობიარესა,
 ალვისა მშვილდი შემშვენდა ისრად არყისა მხმარესა,
 და არწივს აფსკასა შევაგე ჰაირ მოფრინვამკმარესა.
2. ბაბილოანით მრებელმან ბასრა ვიხილე, მსუროდა,
 ბარამის შეყრა მომესმა, ბეჟან ვემონე ყმუროდა.
 ბიისა მშვილდო ფიცხელო, ბარდის ძარისა მძმურო-და,
 და ბრანგესა შეგრტყოცე, ბაყვს ეცი, ვის ჩვევით სისხლი
 გწყუროდა.
3. გულანშაროს მხილველს მგზავრსა გურიად მოსლვა
 მენება,
 გივსა ვეახელ გოდერძი, მაშვრალს მსუროდა სვენება;
 გალი მშვილდად მაქვს და ისრად გია—გმირთ მოეხსენება.
 და გავაზსა გული განუპე, სისხლთა ვაკმაე ცენება.
4. დიგორის გადმომრებელმან დეინსა მიემართე
 ვანებად,
 დიმიტრის თავი ვამონე, დარისპან ვახლდი ყმა ნებად.
 დარიჩინისა მშვილდს ზედან დაფნის ისარი კმა ნებად,
 და დევი შემაკვდა: დაყვს შიგან დავასვი დასანანებად.

5. ევროპა მეგლო სრულებით, ზღვით ერანს-გაველ
 ცურვითა,
 ელიზბარ ვნახე, მეკეთა, ევსუქი ვახლდი სურვითა;
 ელაქტის მშვილდი უკვირდათ ეკლის ისრისა ჭურვითა,
 და ელქაჟს ვკრი, ენას დაეასვი, გახდის სიცოცხლემდურვითა.
6. ვლახეთი მოვლე ყარიბმან, ვარციხეს მოველ
 გვიანად,
 ვარამს ვესურვე, მიწოდდა ველისარიონს ჭკვიანად,
 ვარჯოვქნის მშვილდსა მიქებდენ, ვაზის ისარსა ფრთიანად,
 და ვარას გავეწონდი ვეგ ზედან, მწვადი ცეცხლს მაქვნდის
 ცურიანად.
7. ზარღანს ვიყავ, ქირხილულმან დავაგდე და ზახას
 მოვე,
 ზალდასტანის მოყმეობა მე ზურაბმან ბედათ ეპოვე,
 ზეთისხისა მშვილდსა ისრად ხე-ზმილაკი შეუგროვე,
 და ზირაქას ვკარ ზურგსა ზედან, ხელთ სიმარჯვე დავახსოვე.
8. თაბორის მთით ჩამოსრულმან თრიალეთი მოვიხილე,
 თარგამოზის მონამ თომამ კაცი ვინმცა შევიცილე,
 თელის მშვილდსა ისრის თარგად თამრი სწორი შეუკილე,
 და თახვსა თეძო შევალეწე, გული ცხელი განუგრილე.
9. იამანეთით მოსრული იმერეთს ვახლავ მეფესა,
 იაკობისად დამიწოდს იოსებს სიბრძნის მკრეფესა,
 იელის მშვილდსა და ისრად იასამანს მძღვნის სეფესა,
 და იადონს იდაყვმოლეწილს ჰპოებენ სისხლნაჩქეფესა.
10. კარნუთ კოლასა მრებელი ვმოგზაურობდი მთნებელი,
 კვირიკეს ვახლდი კიკოლა, წასვლისა დამვედრებელი,
 კიპაროს მშვილდის მკიდავი, კირკატის ისრით მსრებელი,
 და კოდარას კუჭთა დამსობი სახელის ვიყავ მკრებელი.

11. ლეის ვიყავ, ლაზეთს მოველ, ზღვა-ტყე-ველნი
 მომეწონნეს,
 ლეონ მიქეს, მას ვიახელ, ლომინ მიხმეს, შემავონეს,
 ლიმონის მშვილდს ლათანის ხე ქარქაშ-ისრად შემიკონეს,
 და ლომთა ვფრეწდი, ლავიწს ვლეწდი, ცილი არსით
 მომიგონეს.

12. მარალაით მარანდისკენ ჩავიქროლე ცხენმალობით,
 მანუჩარმა მიყმო მოსე, დამაკვირვა მასპინძლობით;
 მდგნარის მშვილდსა შევიბმიდი, მურყანს ისრად
 მასროლობით,
 და მარჯანს მუხლთა გაუხვრეტდი, არად ვიყვი გამსტროლობით.

13. ნიშაბურით მოვისწრაფე, ნუნისს მოველ
 ცხენმაშვრალი,
 ნებროთს ვახლდი: «ნარიმანო!» — ხშირად მხალის
 არამწყრალი;
 ნარდიონის მშვილდი მაშინ ნარინჯისა ისრით მთვრალი
 და ნიბლიასა ნიკარტსა კვრით განუწონი სწორად ვრკალი.

14. ოსტრიადს მყოფს მქონდა მანგი, ორბეთს მომყუა
 ღია დანგი,
 ოთარს ვეყმე ვზით პირზანგი მე ორესტი ლომის ჭანგი,
 ოლეს მშვილდი მოკლე თანგი ოსტერად მაქვს ისრად
 ფრანგი,
 და ოყარს ორმხრივ გარდავლანგი, ისრის პირსა ვხოცი ქანგი.

15. პეტრებრუხით პანკითს მოველ ყინვით მჩივი
 ვარდნაზრობით,
 პრიამს პართენ ვმსახურებდი, თქვენც გასმიათ მეფედ
 თბრობით,
 პიპილს მშვილდი გამოვსთალენ, პანტას ისრად რა სჯობს
 სწრობით,
 და პილოს პირით განაკვეთსა მივართმიდი სისხლთა ღრობით.

16. უნვანს ყოფით მი-რა-მჭირდა, უამურს შეველ
 ოვსთა ნახვად
 შურულს ვეყმე, შილ ბლავ მარქვა უცხო სჯულთა
 გარდამსახვად.
 შვერსა ვსთლიდი, ისრად შოლა ხელთა მეპყრო წანამახვად,
 და შორყორაკთა შრიალს ვწყვედდი, ვიყავ მთათა
 გარდამლახვად.

17. რუსთავს გიქებ მომავალი, რეხას მდგომი
 სანადიროს,
 როსტევანის მოყმე როსან ველსა გაველ სანაპიროს;
 რაფინდის მშვილდს თავი შესწონს, როდის ისრის
 განადიროს,
 და რქამარტოსა რიკსა შეხვდა, ძვალნი მუსრვად გარდებიროს.

18. სინდელთა ვნახენ არენი, სისტანს ვეახელ ქებულსა,
 ხაამის ყმობა შემშვენდა მე სეფედავლედ ხლებულსა;
 სარვისა მშვილდი შეფრობდა სუმბულთ ისართა კრებულსა,
 და სირინოზს ხასტვენს უმზადე, ვაი, მით დაშავებულსა!

19. ტრაპიზონს გიქებ გებული, ტანძიას სტუმრად
 რებული,
 ტროვილის მოყმედ ხლებული ტერენტი—გმირად ქებული,
 ტრევენთოს მშვილდით თნებული, ტვიის ისრითა სრებული,
 და ტეტერის ტუჩოკვრით მხრებული, ვარ თავის იმედებული.

20. ურბნისსი ურვა შემომადგა, ურუმიად ვიმოგზავე,
 უშანგ მიქეს, მას ვიახელ: უთრუთ მიხმო, შევესწავე;
 უდის მშვილდი შემეხარნეს ულბოლველის ისრითავე,
 და უზანბარს ვკარ, უკანანი განმკვეთელმან გარდუტყავე.

21. ფარფურეთით ფიცხლად მვლელმან მი-ცა-ვმართე
 ფარიზიად,
 ფარად მიყმო კაცად კარგმან, ფარნაოზად მთქვიან დიად;

ფათალოსსა ვერჩიდი მშვილდსა, ფისტა ისრად მქონდა
და ფასკუნჯს ფრთათა წავაკვეციდი, დავინებდი გულმაგრიად.

22. ქირმანს მხარი ჩაუარე, ქოისტნისა ვძიე გზანი,
ქაიყუბადს შევემონე, ჭექეოზად შევეცანი;
ქლიავისა მშვილდი მეზნეს, ისრად ქაცვი შევათხზანი,
და ქურციკს ვკვრიდი, ჭედს უგლიდი, „შაბაშ“ იყვის ჩემთვის
მზანი.

23. ღარს ღარიბობა მიმჭირდა, ღუდას გარდავლე
საგებლად,
დეკტორის ხლება მფერობდა ღამბარს ყმად დასაქადებლად;
ღერწითლის მშვილდსა ისარი ღოღნაშო უქმენ მზადებლად;
და ღორთა ღლიანი შევეფრიწნი, მწვადი ცეცხლს მაქვნდის
ნადებლად.

24. ყობანს(ს) აფხაზთ განაზარდი ყიზლარს მიველ ბიჭი
მარდი,
ყარანს ვახლდი, შეუყვარდი, „ყარამანად“ — მთქვის,
თუ — „კმარდი!“
ყამბროს მშვილდად მოვიგარდი, ყავის ისრით შევაფარდი,
და ყარყანტს ყრონტად დავაკარდი, მაგრამ მქონდა სხვაცა
ღარდი.

25. შირვანით მრები, მტერთა სამტრები,
ზღვით მონამხრები, შირაზს ჩამჭრები;
შაისა მხლები, თავ ქვისა მხლები,
შაბურ შემძლები, აწ გითხრა რები?
შიმლის მშვილდს მთლები, ისარს შქერ მთნები,
თუ ენახე მტრები, მით შევეყრები;
და შვლის შუბლად მსრები, განმასისრები,
სახელის მკრები, აღმას ისრები.

26. ჩარგაზეთით ჩინეთს შევლე, მხილველთა მთქვეს
 მამლო-ისრის,
 ჩანაგირსა თავი ვაყმე, ჩითად გეტყვი ქებას მისრის;
 ჩქონის მშვილდით, ჩინრის ისრით რასცა ვტყორცე,
 მოსრის, მისრის,
 და ჩხართესა ვკვრიდი, ჩახესა ვსვრიდი, ჰამრი ვერ ქნეს მათის
 კისრის.
27. ციმბირს ყინვა, ძალღებრ ღრინვა ვერ ვიგოენ,
 ცუცხვათს მოვე,
 ცერცვაძემან ციცი მნახა, თეთრს პურს მაჭმევს,
 გამატფოვე;
 ცაცხვი მშვილდად შემეხარნეს, ისრად ცირცელს
 შევეცნოვე,
 და ციყვთა ცხვირად დავასობდი, ტყავნი სყიდვად შევიგროვე.
28. ძიროანით ძეგლევს მარე მოვისწრაფდი მზივ და
 მთვარე,
 ძამუასა შევეწყნარე: ძალღუად მთქვის სიტყვით მწარე;
 ძელქვა მშვილდად შევიხარე, ისრად ძეწნი ვინაქმარე,
 და ძერძერუკთა ძარღვნი ვბძარე, თავი ამით შევაყვარე.
29. წინარებს მყოფსა წირქვალი მიქეს, მი-ცა-ვედ
 სწრაფითა,
 წერეთელს გული ვამონე, წეტად მთქვის ხმისა ხაფითა;
 წნორის მშვილდს ზედან წარო ვგე ისრად, რასაც ვკარ
 დაფითა,
 და წეროთა წვივთა მღეწველად დამთქმიდენ ხმა-დაფდაფითა.
30. ჭარი სრულად ვიალაფე, აღვგვალე და დავსდეგ
 ჭართალს,
 ჭავჭავაძეს მივემოყვრე, მე, ჭაბუკმზე, გეტყვით მართალს;
 ჭანდრის მშვილდი ჯაორ-ჯილდი ჭკუტის ისარს შვენდა
 ნათალს;
 და ჭაროს ჭლიკთა შევაგლეჯდი, თუ ვინ მომცემთ ამით
 ფართალს.

31. ხვარასნით მალს ცხენს მჭდომელი აწ ხრესილს
 მოველ-მდგომელი,
 ხვარაზმშას ყმობის მდომელი ხოსროვ-შირი ვარ რომელი,
 ხელთუფლის მშვილდის მრთომელი, ხართუთის ისრის
 მზომელი,
 და ხადის ვეარ ხელუკრთომელი, ხერხემალს შეუცთომელი.

32. ჯადას თიულ-მოხევეთა გამოვრიდენ, ჯოფს
 მოვემართე,
 კვანთქრის ყმობა აღვირჩიე, ჯოსროს სეხნად ვეწაღმართე,
 ჯადრაბანდის მშვილდსა ისრად ჯუმლა კილოდ მიუსართე,
 და ჯოჯობს ჯშირად ჯაჭადა ვკრი, მნატრეს, ვისცა გავეწვართე.

33. ჯანაბათს ინდნი ვნახენ პირბინდნი,
 ფრანგეთ გავარუნ ჯენევის თემად;
 ჯაჰანგირ ვნახე, ყმა კეკლუცსახე,
 ჯამასპი მარქვა და მთქვის ძმად ჩემად;
 ჯონჯლის მშვილდითა ჯაორ-ჯილდითა
 და ჯღარდლით ისრით დავლიდი ლემად.
 და ჯერანს მორბედსა უშლიდი ბედსა,
 ჯილად ვამტვრევი, მაქიან ჯვე მად.

34. ჰასურეთით ჰაერმონად მიველ, მაკლდა, იგიც ვნახე,
 ჰასრათს ვეყმე კაცსა ტკბილსა, ჰარონობით გავემზრახე,
 დავრიშულად მოვიჩმახე, მშვილდსა ხელი აღარ ვახე,
 და მთა-ველ-წყალი სრულ დავლახე, მიკვირს, შემერჩა კაცის
 სახე!

35. ჰი, სოფელო პირდამყოფელო!
 ჰი, დრკუო, ცრუო! ჰი, მრუდო, ცუდო!
 ჰი, ვაი, ჰაი! ნეტარ ხარ რაი?
 ჰი, გვარი მწარი, ჰი, მოკლე კუდო,
 ჰი, ოდეს გდევდეთ, გულს ჰვე გიფენდეთ!
 ჰი, შეხლტი, გველტი! ჰი, გვაგდებ, რუდო!
 და ჰი, შენსა პირსა ვინ ეტრფის, ტირსა!
 ჰაი, ჰაი, გიცან, ჰი, ეშმაკთ ზლუდო!

კოეკევი

რუხის ბრძოლა

[მიმართვა]

დღეს იხარებს დავით, სულიერსა ჩანგსა თანა მღალადე-
ბელი სულითა მეფე, და იტყვის: „აწ აღმისრულნა აღმოქმელ-
მან კეთილობამან, ვითარმედ: ერთგვის ვეფუცეო წმიდასა
ჩემსა დავითს!“ რომლისა შემდგომი, მსგავსად სიტყვისა
მის, მიეცემოდა მეფობაი უენი.

და რამეთუ ძეცა მისი ბრძენი იგი, სახელ-სახე სიბრძნისა
და თანამძღვანველი, უენთვის დღეს ხელჰყოფს უენისავე შე-
სხმისა აფთრათისა წერად, კალამიმხებელი თუმბუთურისა
თანად მელნისა.

ორნი იგი მეფეთა პირნი, ორძალისა ხმათა შემწყობნი,
ორკერძო გამარჯვებისა უენისა სიხარულსა მუსიკობენ და
ორთა მათ მამა-ძეთა ბრძენთა მიერ თქვენ ორთა მამა-ძეთა-
თვის მათ სამთა მეფეთა ძღვენნი შეიწირვიან.

იგი მართალი მამაი შურდულსა მრთმელობს, მრჩობლ
კერძოთა გოლიათთა განმტენიწველობს, ხოლო სხვა ესე ბრძე-
ნი მეფე კვერთხსა მას უსამართლოთა განმხილველობს.

და ესრეთ ყოველი სახლი დავითისი ხელაღტყველვილებრ განიშვებს, რამეთუ დღეს დაცემა იქმნა ქედმაღალთა მათ უცხო თესლთა აგაროვანთა და აღსდგა პირი დავრდომილი ჩვენ ქრისტეანეთა. ქრისტეს მიერ საბრხე შვიმუსრა და ჩვენ განვერენით. შეწვენა ჩვენი სახელითა უფლისათა, რომელმან ქმნა ცანი და ქვეყანა! ქრისტე აღდგა და აღმადგინა მონებ-რივისაგან მტერისა!

ბრძოლა ძლიერი აფხაზთა მიმართ მეფისა მიერ სოლომონ დავითიანისა

1. ათინელთ ენა, ქველშესაძენა,
შესხმის მოცალედ გშვენს წამისწამად,
პლატონ, უმიროს პროკლეთურთ იროს,
არისტოტელი ჰყვეს დასაწამად;
ბრძენნი და მძენნი, ფრანგნი, ბერძენნი,
ჩრდილო-სამხრელნი ხმაშენადგამად
მოკრბით სეფისდა, ქებად მეფისდა,
სოლომონისდა ხილვად, სალამად!

2. ოდეს ვისცა ეშმა ბრძოდეს, მუნ იცნობის კაცი კაცად,
ოდეს ვინ სძლოს ძალსა მძლავრსა, ჯილდო უძღვინ ქვეცა
და ცად;
დიდთა მდომთა საქმეცუდთა ბრძენი უწოდს არამაცად,
და მაშასადმე, ჯერია და სიმდაბლუ გვიჩნს ხელსატაცად.

3. მართ ჰგვანდა ნდომა აფხაზთა და ცუდნი
გამორჩევანი,
ბეჭირ-ბეგს ასტეხს ქელეშ-ბეგ და ზურაბს აღსძრავს
ლევანი;
ოთხნივე ძმანი შეითქვენეს, შარვაშისძენი მძლევანი,
და ღესპანთა ფრენით მოიხზნეს ლაშქარნი ქვეყნის მგრევანი.

4. მოკრბა დას-დასად, მწყობრ ბევრ ათასად
შარვაშისძეთა ეზო-კარებსა;
ვინ იდგეს შორად ანუ მთა-გორად,

ფერხმალიად ვლეს მათსა არებსა;
 ჯაქვე-თოროსანნი, ისარ-ფრთოსანნი
 სიმრავლით სცემდენ თვალთა ზარებსა;
 და აღთქმულნი ქრთამით ვლიდენცა ღამით,
 ვეკვე, იმზადებდენ სასამარებსა.

5. ყირიმელთ, ჯიქელთ, ალანელთ, კემურგელთ ამცნეს
 ცნობითა,

ყივჩალთა შემოიწვევდენ, ინდობდენ სჯულის ძმობითა,
 აფხაზნი შეეფიცოდენ ქრთამით და აგრევე ძღვნობითა,
 და მეგრელთა სისხლი სწყუროდათ, თუცა შეესვათ გობითა.

6. შემოკრბენ და აღნუმს სახე დაუსახეს ხშირად
 ტევრად,

ცხენთამამნი გარდარჩივნეს გარდახვეწილთ მოსაწევრად;
 ექვსნი გვარნი ექვს ენითა ერთხმაობდენ ბევრისბევრად,
 და მინდა გკითხო, ზურაბ, მითხარ: ვისი სისხლი დაიღვე რად?

7. მასმიოდა, ზურაბ, შენისა სიბრძნისა სიბერე და ამაღ
 მიყვარდი, რომენ შენის ძველის სახლის ზღუდესა ახლის შე-
 ნობის პირი ედგა; აწ — მე უბრალო ვიყო და — ხელი შეგი-
 მართებდეს უმეცრების კედლის მაშენებლად, რომემცა აღშენე-
 ბული მკვიდრი გოდოლი დაგიტევებიან და აგრევე გვარისა სა-
 ხელოვანი სიმტკიცე უწვრთველისა ჯორისა წიხნითა შეგიმუს-
 რავს და ცვილებრ ნაზელი ზრდილობისა წესი გზასა უვიცსა
 ქვად უხმარად დაგიგდიან.

8. და ამისთვის თქმულია სამართლად ესე არაკი ტაეპად:
 „ოდეს გაგწირონ ბედმან და სვემან,
 მაშინ დაგკინონ კლდემან და ტყემან“.

მის მსგავსად აღმიჩნდა თქვენი უცები მოგონება; და თუ ვით-
 ცა ტყენი და კლდენი გეცინიან, ამა ამბავმან ბოლო ცნობიე-
 რად გარწმუნოს!

9. შილინგით მიმომხლტომელნი მოვლიდენ მგერეთს
პრებელნი,

ზარბაზანთ წარმომძღვანელნი, იმედის მამაგრებელნი;
დადიანთ ძენი ლხინად სზდენ, ამისნი უაზრებელნი,
და ხმა «გვიშველეთ»ო მოესმათ, კაცნი იახლნეს მცნებელნი.

10. ქუთათისს მორჭმით მჯდომელსა,
ომისა მომანდომელსა,
მეფესა ჰკადრეს: „მგერელი
მოჰფრინავს, ჰგავს ნაკრთომელსა“.

ჰკითხა და წიგნი მოართვა,
ფიცი სწორე აქვს რომელსა.
და გალიდა: „ვალი ხრესილის
აწ უთხოვია მშრომელსა“.

11. ვითა ბავლად გამზიდელისა შავარდნისა შეხვდა შური,
გუგას ცეცხლი მოდებული გამოაჩნდა ვით ალმური.
მას ამბავსა თანა გაჰყვა გული წრფელი, არმახმური,
და რიონს გავლის, გამოჩნდება სიყვარული სიძე-ძმური.

12. წყალი გავლო, თანა წაჰყვენ,
ვინ ახლდენ სრისა ყმანია;
მსწრაფლ შეამოკლეს სიშორე
გზისა, სიგრძე და განია;
უძღვების მდაბლად სიმაღლე,
არ ღია მისთვის მნანია,
და დადიანთ მიესალამა
საიმერეთოს ხანია.

13. მისთვის თქმულია, მსმენელნო: «ამო საჭკრეტელია
ერთი მტკიცე პირი»ო.

ერთპირობისა გზათა მრებელი
არს სახალისო სასტუმრებელი;
სადაა საქმე შეუძლებელი,
იგი მუნ არის გამმარჯვებელი.

14. აწ ესეცა ვიამბოთ, თუ ვითა შეჰგვანდა სიყვარული ამიერთა სპათა, საქმეცა უდიდესი სიმდაბლითა მოიპოვეს, რომელიცა აწ ითქმის ლექსად:

15. არა ცუდ რად მოუბარნი ვაზირობდენ ამა პირით, იტყვის კაცი დადიანი, ვრცელგონება, სიტყვაზმირით: „ნუ მიხმობთო ფრიდონისებრ სისწრაფითა პურადქვირით, და მივეგებნეთ მომავალთა, მივხვდეთ მომხდომთ ღონით, მირით!„

16. აზრბ ყოველი მეფისა შებმა იყო და სუროდა, თქვა: „მისთვის მოველ, ჩემთა სპათ სისხლი ვასვა, ვით სწყუროდა“. ჭილადამართვით მიმართეს, ცხენი არვისი ბმუროდა, და ზუბლითს გამოსცდის საქმენი, ვინ ცუდად შეიჭუროდა.

17. მისცეს სული ღმერთსა, აგრევ ღონე ყოველი მიაბარნეს, სპანი მცირე წაიტანნეს, მაგრამ მათთვის ბევრად კმარნეს: ერთნი ათთა, ათნი ასთა, ასნი ათასთ შეეყარნეს. და აწ ნახენით: სიმცირესა სიმრავლე სით გაეპარნეს!

18. გაღმართ ენგურად სპა უამარნი სამ დასად მოდგეს, ბერვიდენ ბუკებს. იტყვის ქელეშ-ბეგ: „გავვლი და დავლი, ბრალი და ხმალი ჩემს ზურგს და სუკებს! ტყვე და ალაფი ვითლა მეკრძალვის? ცხენს მრავლად ვშოებ გავანატრუკებს“. და გამოვლეს წყალი, მინდორს დარაზმდენ, აწ თუ არვისგან არ შეიფხუკებს.

19. სამთა რაზმთა სამნი ძმანი უძღვინ: ზურაბ, ქელეშ, ლევან, მოყმე კარგი ძმა მეოთხე გარს ურბენდის ბეჭირ მხნევან, .

აქათ წარდგა სპასალარი წერეთელი გულსრულევან,
და გიორგიცა, ძველი გმირი, წულუკიძე მედგრულევან.

20. იქეთ და აქეთ შეიქნა შეგვიანება ხანისა,
შეექნათ რჩევა აფხაზთა, დავიწყდა ნახვა სანისა,
სთქვეს: „ნუთუ მეფე აქ იყოს?“ — რიდი აქვსთ თავთა
ფხანისა,
და უჩარდი ამოციქულეს მართლისა მისატანისა.

21. აწ მისი უკუღმართი ბედი უჩარდიას ეახლების და
ფათერაკისა კარავსა დაუდგამს მოწვევად სულისა კარვით გან-
მპარეელისა ხელმწიფისასა. ინებეთ და ჰკითხეთ მას მელსა გა-
წირულსა: „შეყრილსა ლომთა თანა სიმწარისა ჟამსა რად მი-
ხვალ, არა თუ რეგვენო და შლეგო?!“ მე რა მგამა, მიხვალ და
ნახამ და ინანებცა!

მოსვლა მის შავბედისა უჩარდიასი და აწ ომი ფიცხელი და გამარჯვება
მეფისა სოლომონისა

22. „ვაჟ-ვარირა“ს მომღერალთა აფხაზთ შექმნეს
ცეკვა-ბასტა,
იწინამძღვრეს მოციქული, წინ წარმოსდგა სამი დასტი;
ზურგად ქვევითს მოიქცევდენ, სიმაგრე სჩანს ვითა ლასტა,
და რა ზარბაზანთ შექმნეს ხველა, უჩარდიას მოხვდა ზრასტი.

ჰაი, ჰაი, საწყალობელსა უჩარდიას მის შუა მკვდრისა
კოზაკისა ხელი დაემართა.

23. მეფე მშვიდი ამას ზედან გულისობს და არა
ლაღობს,
გულსა მჯიღთა ნელ იკრვიდა, ყოვლთა გულიც მასთან
დაღობს.
„ღეთისმშობლო!“ — მთქმელობს, თვალით ცრემლთა
რუგებს წარმონაღობს,
და ვეფხფრთოვანად გარდისახობს გმირთა გმირი, სალთა-
საღობს.

24. ვით ორბი მალლით მხედვარე ხედვას მისცემდა
 ბაიას,
 ვით სონლულს დრო, ხვდა შეფრინვად წეროთა დამზარ
 ბაიას.
 წერეთელს ღვინოს მოსთხოვდა: „მანდიკს გაქვს თუ
 აგბაიას?“
 და მოართვამს მცირეს მათარით: „არ ვართ ქალაქს, დაბაიას“.
25. რა შესვა და საჭურველი მარჯვედ ყოვლი მოიხილა,
 ბრძანა: „სიკვდილს ვინ გარდურჩა, ჩვენთვის იშვა და
 შობილა,
 რით ვინ რიდა მომავალსა? არ იქნების, არცა ქმნილა!
 და გვალეთ, შვილნო, ვისცა გინდესთ, აჰა, უამი მოწეენილა!“
26. აწ ნახეთ ომი, მკვრეტელთ სანდომი
 მიდგენ მარცხნითთა მარცხად მცირენი,
 კეისართ ტოლი, შავ ჩოხით მძლოლი,
 თეთრსა ზედან ზის თავგამწირენი;
 გაჰყვა ვინ გულით, მისთანა ბმულით,
 ჭირსა ჭირობდენ არცუდმღირენი;
 და გნოლთ ჯოჯთა ქორნი, ფრთეშენასწორნი,
 როს ნახეს, გაფრთხენ ანატირენი.
27. მეფემ ვინმე წითლოსანი ერთი ნახა მათში ის როს,
 მყის მიმართა, მიიკმაკნა: „კარგი კარგმან უნდა სისროს!“
 მშვილდი ფიცხლად მოემარჯვა, მაგრამ ხმალი ვინ იკისროს?
 და ოდეს ისარს ხმალი ბასრი შეხვდეს, ველარ ღონით ისროს.
28. თუცა დგა და უწყლად ხოცდის, არ ჰქონდა შიში,
 რილია,
 ჰგავს, ევლო ბნელეთს საომრად, მით გული ედგა დილია,
 შიგან ღრუბელსა მზე ნახა ანაზღათ თვალსაბინდია,
 და გაერთა და გარდაიკარგა ცხენმალი იგი ფლილია.

29. რა იგი ვაქრა, სხვათ შეხვდა მის ცეცხლს ჩავარდნა
 მღაგე რა.

მისდევს და მისრავს, საღ ნახის, მტერი ჰყვა ვერას მაგე რა.
 „სით გავვეპარე, ქელეშ-ბეგ, რას ელდით გარდგვექარგე რა?
 და თუ სადმე ნახო ზურაბი, უთხარ: „მეფეა აგერა!“

30. ჰოი, უბადონო ოთხნო ძმანო, კარგნო ყმანო! თუცა მის
 სვე ღარიბს უჩარდიასა შემობრუნება არ დააცადეთ, აჰა, იგი
 მეფე და განიხილეთ მისი სახე, ვისცა გინდესთ. კარგთა მოყ-
 მეთა და ფალავანთა წესია: ვისცა ვინ ინებებს, ანუ მოყვარუ-
 ლად და ანუცა მტრულად შეეყრებიან; მაგრა, ვითარ გსურო-
 დათ მისსა პირსა თვალშედგმა, აწ მე გაიმბობთ:

31. რა ნახეს მეფე მიჭრილი, გულსა შეაქნეს ბაბანი,
 დაყარნეს ყოვლნი სახმარნი, გზა ძიეს გასასწრაფანი,
 ლეკურსა დრო ხვდა, მიჰკაფდა, ვით ნახა ზურგი ჯაბანი,
 და ჰაერსა შიგან ფრინვიდა ხმალი სისხლითა ნაბანი.

32. მზეს შეშურდა, მთვარეს იხმობს, მოდგენ იგიც
 ვარსკვლავთ რაზმნი კიეინს სცემდენ, სხვაცა ვითხრა განა
 კიდე?
 მარბხს ხმალი სამესისხლო მოეწვადა განაკიდე,
 და ცისა მშვილდსა გარდაეცვა კილო ისრის განაკიდე.

33. აწ ესეც ვითხრათ საკვირველი შური ვარსკვლავთაგან
 მეფისა და თუ მასთან შემწედ ვინანი მოვიდოდეს, ოდეს მარ-
 ტოდ მბრძოლი სიმაღლე მოიხილეს მათ ათორთა ციურთა,
 სვეტთა ცისათა.

34. ათორ რიცხვნი ცისა ზოდნი, ერთიერთის
 მომაწოდნი,
 მოქრინ მრბოდნი, არამგოდნი, ზარდამტეხნი, უწყლად
 მკოდნი,

ზოგნი ისართ მარჯვე მცოდნი, ზოგთა ეპყრათ ხელთა
ლოდნი,
და მათნი მსვრელნი, ვით ეროდნი, წარმწყმედნი საუკუნოდნი.

35. ვერძი მშვიდი რისხვით მრქენი სისხლის მსმელობს,
ვითარ ღვინის,
ჯურო მედგრად მისეული დამთხვევლობს მათის ტვინის,
მარჩბივი რთავს ფათერაკთა, კალოს ლეწავს მკვდართა
ზვინის,
და ლომი ხმითა სასტიკობს და ტოტს ჰკრავს ვისცა, მიაწვინის.

36. კირჩხიბი სწლავს ოროლითა, შუა მუცლად
გამპობელობს,
ქალწულს ლმობა შეშლოდა და ქვას ჰკრავს, სისხლით
დამლტოლბელობს,
ღრიანკალი გესლთა სწვიმდა, კუდის წერტით
დამსწრობელობს,
და თევზი წყლისა მინაქონთა ბოლორტყმითა დამშთობელობს.

37. საქანელმან ღრუბელთ ჯარნი სისხლის წვიმად
გარღუქცივნა,
თხისრქას ვაქებ, — გრძლად იბრძოდა, — მიყვირს, თავი არ
ეტკივნა!
მშვილდოსანმან ჯილდო ირგო: ტყვე ხუთასნი გარდირჩივნა,
და სასწორი სწონს ნაალაფევს, სარგებლამდის მიაწივნა.

38. მათ ვარსკვლავთა ფიცხელისა სახითა გულსა შური
შემადგების მის დღისათვის, ვითა მათებრივ რეცა უსხეულოდ
მფრინვალედ მორბედი კაცი დადიანი მიმოქროლვითა თვალსა
მიმტაცებს გონებისასა, და აწ მისი გითხრა:

39. ეთერისა ცეცხლსა მგვანი, ქების ღირსი დადიანი:
სახელ კაცი, საქმებრძენი, ხმალძლიერად ვადიანი,
ვით მზე ლომსა ლურჯსა მჯდომი, გმირტან-გამომცხადიანი,
და გვართ მაგვარედ განასარჯი, ქებად დაუზადიანი.

40. ხმა ლომის გვარად მიმზრახი მისჩეხდის, იტყვის
ამასო:

„ათი ათასთა დაფრეწო, ვითლა შემციდი, სამასო!“

ზურაბის შეყრა სუროდა: „ენის ისარი დამასო,
და თუ ვნახე, სისხლით დავსთვრეო, ხორცთა შევაქნევ ჭამასო!“

41. ორნი ძმანი ოთხთა ძმათა შარვაშიძეთ საპირდაპირი
გაქცეულთა განართხმიდეს, ვით ქორის ქვეშ მცირე ლაპნი;
გიორგისგან განახლეჩთა კაცთა იდგა სისხლის ტლაპნი,
და მისძახდიან: „თქვენცა იცით, ასე გვრწვთნიდენ მამა-პაპნი!“

42. შური შემჭამს გიორგისი, ძმისა დადიანის ძისი,
თუცა — კვადრებ — ტანად მქისი, საქმით, ღმერთო,
შესატყვისი,
მარდი, სწრაფი, მკვრელი ხმლისი, გამკვეთიცა აღმასისი,
და სახით ამო, საწადისი და სახელით მხედრობს ისი.

43. აწ შენი მსურს ქების კონვა, ვინ სარდლობდი,
წერეთლო!
მაშინ ჰგვანდი მეხთა ტეხას, ჯგუფთა, რაზმთა განმზნეველო,
ელვის სახედ მტერთა თვალის დამჭუხებო, შემზარველო,
და გმირის ხმითა დამჭუხებო, თხემთა ტვინის დამთხეველო!

44. შეჰგვანდა მაშინ შენისა ლომთა ლომისა მამისა
მსგავსება, ოდეს მეფისაგან მარტოდ ჭირსა შიგან შესვლა
მოიხილე და, ვითა ჩვეულებისა გვარი გაწვევდა, უხილავი
ცეცხლი ეგრეცა მოგებვია ერთგულსა გულსა ზედან. ამაღ
თურმე თქვეს: «კარგისა პატრონისა წინაშე ამოა ყმისა სიკვ-
დილიო!» შენ თუცა არ გვითხარ ჭირი შენი, ჩვენ, ეგრეთცა
ლხინად შემცვლელთა, ვიამბოთ ვალი თქვენისა გარჯილო-
ბისა მოკლედ მრავლისა წარმწერელთა:

45. შაბაშ, შაბაშ, შენდა ვაშა! თუცა გამკე ვერა დია,
შენი გვესმა მცირე ცეცხლი დიდთა ხეთა მწველაღია;

ისპად მსროლო თოფისა და ლეკურის ხარ ბელადია,
და ბრძენთა ენამ როდეს გაქოს ყოვლთვის შესაფერადია?!

46. მუნამდე პირი კალამთა თემთა ზედა მუშაკობდეს,
ვირემცა მართლისა შეცვლად უტყვებდეს, და მუნამდე ცო-
ცხალ ვიყო, ვირემცა არღა ვაქებდე გიორგის, მრავალგზით
პატრონისათვის მკედარს წულუკიძეს!

47. შეფრინდა მდომი, ვის სურის ომი,
დიდგვართა ტომი გიორგი ლომი,
ნახა რა ზომი, დასდვა საზომი,
ცეცხლანაგზომი მისდევს გამწყრომი,
ხმობდა მიმზღომი, ზოცდა მიმწღომი,
სრევდა მიმზღტომი, სძლევდა მიმჭრომი,
და ვერ დასახსომი ძალი აქვს მდგომი,
ტანი გმირგნომი, ღვთივ დანაშთომი.

48. ანუ იყო მას დღეს მგვანი სამფსონისა, მკერელო
ყბითა,
ანუ ლექტორ მარტო მბრძოლი მირმიადონთ შეფრობითა,
ვით მას ვინმე ახილევმან ფინდიხი ჰკრა უგვრობითა,
და ვსთქვი, თუ «მას ჰგავს» — ეგრევე სვრიდა და ჰფარვიდა
გულს სწრობითა.

49. აწ მე რამცა ვსთქვა, მისსა სისხლსა კარგად ასმიო
და მისი, ისრისაებრ მართალი, მოწამეცა იგია; მაგრამ აქა-
სადამე ჯერია, დიდთათვისცა ენა მცირედ ვაუბნოთ, ვითა
თქმულიცაა ბრძენთაგან არაყად მრჩობლედ:

50. ნუ გცოვნის, ღონევ, აუბნე ენა,
კარგთა ამბავთა არ შეენის ქშენა;
თუ არ უცილოდ, რაცა გაქვს ლხენა,
მოგელოს, იწყო უკვალოდ რბენა!

51. ჩემსა თვალსა და სასმენელსა რაცა მოახსენებს,
მას უმეცარი პირი ჩემი ქებად არა რიდებს, რომემცა ქედსა
ხმალი ბასრი მადგეს.

აჰა, მსმენელნო, ცოტას მოყმესა ელისბარს მოხე-
დეთ, თუ ვითა თავი ერთგულად დაუცს ერისთავსა და სიძესა
მისისა ხელმწიფისა წინაშე!

52. გვართა სახის გარდმომხატი შალვაობს და
ელისბარობს,
სჯულისა და მეფისათვის სისხლთა დენას ვერ იკმარობს,
შუად რაზმად შევლის ფრეწად, წინამდგომთა
დამამწარობს,
და მათ თხათაებრ ლომი ხოცს და მისსავ თათსა დაიგვარობს.

53. სიყრმით ჩვეული ომს, არძლეული,
გულმედგარეული, დიდგვარეული,
სარო რხეული, კეთილზნეული,
თვალსათნეული, საოცეული,
თვალსისხლრეული, მტერთ სამტრეული,
ხმალკვრით რჩეული, ანაზდეული,
და არგაქცეული, სისხლდაქცეული,
მარჯვედ მხრეული, უურვეული!

54. ავაზობდის, გავაზობდის,
დაჰქროლვიდის და სთრთოლვიდის,
ნავარდობდის, შავარდნობდის,
მიწას დასცის, დაჰქოლვიდის,
ანაზრობდის, ანაზდობდის,
განჰკათდის და განსროლვიდის,
და მილალობდის, თამამობდის,
განაზნევდის, განსტროლვიდის.

55. მისსა მცირესა სიყმესა სხვამცა მეტი რა ექმნა,
რომელ მათსა სისხლისა ტბასა მისიცა სისხლი მდინარედ შე-

სდინდებოდა, და ვითარ მთით ნადენსა ტკბილსა წყაროსა ომსა შიგან მოზრბედი ცხენითა თვისსავე სისხლსა შეხვრეტდის მის დღისათვის ღვთისა მადლობელი.

56. მართლ რომენ შენი სახელი შენსავე ჭაბუკობასა შეენოდა და სამართლად თემთა ზედა დაისმა, ჩიჩოა გვარდილო დევისმაო! მსურინ შენთვისცა მცირედი ქება, ვითა სხვანი მოწამენი ბრძანებენ:

57. მას ღღეს მსგავსი აეთანდილის, შეჭურვილი ჯაჭვით,
 ზუჩით,
 კისკასი და მკლავუებრო მისდევს ხმლისა ხლახიხლუჩით;
 ზოგნი ჩივან აფხაზები: „სით გავეჭვით, ვერ გარდურჩით!“
 და ზოგთა წყლიდგან გამოითრევს, ვით მეთევზე თევზს
 ლაყუჩით.

58. გაეხმოდის, გაეხლმოდის, დაისმოდის, დაისროდის,
 მი-დ-მოხლტოდის, მიმოსროლდის, დაიქმოდის,
 დაითქმოდის,
 შეაყენის, შეაქშენის, დაითროდის, დაითმოდის,
 და კვლავ არევედის, კვლავ არბევედის, მაიყმოდის, მაიხლმოდის.

სამძიხარი

[სამგლოვიარო ოდა]

1

მეწყენეს ხსენებად
 წარსრულთა მათ ცენებად,
 რაჟამს გენებად
 ადამ ისთვლო ხე ვნებად;
 აწ არს ჩვენებად
 ენა მკბენი მთენებად,
 მით ულხენებად
 ვსტირთ სამოთხესვე ნებად,
 ვაი, მტკენებად,
 ვაი, ძნელ ნასენებად!

2

მოვედინ, ევა,
 ტირილთა არს მოწვევა!
 განახლდა წყევა,
 სამოთხით განმოსრევა;
 დახშულ არს ძლევა,
 სჩანს მახვილით შეწვედევა.
 აჰა, ვა მე, ვა!
 მორჩი მტილთა ისხლევა,
 არღა დახრწევა,
 არცაღა ცრემლთა თნევა.

3

აბელის მტყებთა,
 შშობელთა უდროდ მმცნებთა,
 მათ თანამდებთა
 აღვახსენებ ნაკრებთა;
 შამოგჰყვენთ გზებთა,
 სხვებრ სატირალთა სხვებთა,
 ძმათა და დებთა
 სადა სად ალაგებთა,
 ცეცხლმონაგზებთა,
 საყვარლის განაშვებთა.

4

სეითს ვიტყოდეთ,
 ადამისდამი ვრბოდეთ,
 მსგავსსა ვიგლოვდეთ,
 მსგავსსავე მამას ვსთხოვდეთ,
 მათ შორის ვხმობდეთ,
 ნუმემცა სახელს ვსთმობდეთ,
 ლეონს უთხრობდეთ,
 თავთა და სვეთა ვგმობდეთ,
 მისდამი ვლმობდეთ,
 ცრემლის ნამცვრევთა ვსთლობდეთ!

5

ნოეს ზე ნართნი,
 ხმა საზარო-საბავთნი,
 მღელაენი ზავთნი,
 უთმენნი, არღა სათნი,
 აღმსპობნი მათნი,
 ვითარ ლესულნი შანთნი,
 აჰა, აწ სართნი,

მუნებურ უკულმართნი,
დავიდეს მნათნი,
საფლავად მოკამათნი.

საქართველოს
ლიტერატურის
ინსტიტუტი

6

შენდა ვსთქუ, ლომო,
მაღალ გვართოთ ტომო,
მისებრვე მხტომო,
ბრძოლადმი განუძლომო,
სად უსაზომო,
სად გზა შენდა საწთომო,
სადა მიდამო,
სად გეახლნეთ საგნომო,
ლეონ სახსომო,
ყმათ გულეებისა ხომო!

7

გამოჩნდა კალო
ატადის, სავალალო,
ოდეს გცანთ, ძალო,
ხელდაკრებით საბრალო,
გაფხიზლდი, მთერალო,
წყულულგულო და ნაეალო!
ელა ვიმსთვენეთ, მალო,
მარიხად სარბიალო,
ვპრქვენეთ: „ვინ მოჰკალო,
ოჲ, ურცხვად შეუწყალო?!“

8

ეგიპტით გამო
ხმა ისმის მიწყ სავამო,

პრულავს, საჰამო
 ძილი იოსებს ვსწამო;
 ძმანი მიდამო
 პრთვენ სისხლის ცრემლთა მნამო;
 ლომო, შენდამო
 ესელა არს საქრთამო,
 ნავლის სასვამო,
 რათა გვეპყრნეს ნახამო.

9

დავრთნეთ მოსესნი,
 ისრაილთ განაწესნი,
 გლოვა საკვენესნი
 მისდამი ჩვენდა დღესნი,
 ცეცხლების კვესნი
 შენთვის ჩემ უჰამესნი
 და მახვილმღესნი,
 გულთ გარემო ნათესნი,
 ვაჲ, უაღრესნი
 დღენი მისხენ და მსგეფსნი!

10

გტირ, სიცოცხლეო,
 არ დროით მინასთვლეო,
 დავითის ძეო,
 იღუმალ განაძეო,
 სამოთხის ხეო,
 უწყალოდ შენარხეო,
 ყმათ მაორძეო,
 თვალითღა ვერ ნაძეო!
 სადაით, ლეო,
 სად ვპოვნეთ სიახლეო?

11

აღდევინ, დავით,
 მითხარ: ლეონ სადა ვით?
 შესახედავით
 ავესალომ ჰგვანდა ვით?
 ვით დასთმენ და ვით?
 ბედნიერი სადავით,
 რომელმან ზავით
 განსცა სიცოცხლე ნავით
 და დასანთქავით
 განღეღვნა თმანი თავით.

12

ქალაქსა შენსა
 ხელჰყვეს შენ მიერ შენსა,
 სოლომონს ბრძენსა
 რღვევად ჰკადრებენ მძენსა.
 ვა, დროსა ჩვენსა,
 მსგავსადვე მოსაწყენსა!
 ჩემსა ირემსა,
 ჩემათ ღღედ მონაცემსა,
 აწ განაცემსა,
 სოფლით ურგების თემსა.

13

იროდი მეფობს,
 სისხლის მახვილს იეფობს,
 ბრძანება მჩქეფობს,
 ხმა მუნებური მკრეფობს,
 რაქელ შვილთ მყეფობს,
 ძუძუ ნავლლითა მცქეფობს,

ქუხილი მკეხობს,
 გრგვინვა ელვითა მგრეხობს,
 სიკვდილი მკეხობს,
 ლომსა მძინარეს ფერხობს.

14

ლაზარეს დათა
 ვესტუმარნეთ ცრემლზღვათა.
 მოვედინ, მართა,
 მოძღვრისად ვხმობდეთ თქმათა!
 აღვზიდნეთ ქვათა,
 ყურნი მივაპყრნეთ ხმათა,
 ქრისტემან რათა
 სიცოცხლე განუმართა,
 კვალად აღმართა,
 კვალადმცა წარუმართა.

15

მივხედნეთ დღესა,
 რა აღმართების ხესა,
 სიტყვითსა მზესა,
 მკედრად ვნებულსა განმგესა,
 მას ზედა მღესა
 მარიამ დედის ძესა,
 ლეონის მწესა,
 მათ ვსთხოვდეთ მისთვის სვესა!
 ნუთუ მერმესა
 ვემთხვივნეთ სიმარჯვესა!

16

ქუხს ღრუბლებრ გული,
 დულს შინაგანთა წყლული;

სწვიმს თვალი კრული,
 სიბნელისა ნატრული;
 სკრის ღვიძლთა მტრული
 მახვილი ორპირული;
 გეძიებს სული,
 შენდა ზრდილი აღკრული;
 ვამ, დასასრული,
 ურგებ არს ჩემგან თქმული!

17

სადა ვის ვჰგულებ,
 პატრონად მოვიძულებ,
 ვერ აღვისრულებ,
 სული ინაკლებს მტრულებ;
 ლეონ, მით ვსწყულულებ,
 მოგიხსენო რა თქმულებ,
 შენდამი ვკრულებ,
 შენდავე ვინატრულებ,
 ვვლი თვალდახშულებ,
 სიკვდილისდამი ვპრულებ.

18

შეგებრალდე ამით,
 სარდარ-სპასპეტო, წამით:
 წარტყვენეს ღამით
 ლომი შთამოი მამით,
 აღწონეს ღრამით
 პილოტანი მოდგამით,
 იგ დასაბამით
 ურჩეულესი გვამით,
 გემო ვსენეთ ვამით,
 ნავაქრები აღამით!

19

იხსენებდე რა,
 ჩემიცა სთქუ ეგერა!
 ვინა მაქვს მზერა,
 თქვენდამივე საჯერა;
 მაყენებს წერა,
 ცრემლიცა განმემტერა;
 მან მიგო სერა,
 სამსალისა ჰყო ფერა;
 აჰა, ესერა,
 ერთგულთა გულის ბგერა!

20

ჰომ, ცისა ლომო,
 ლეო, ცისავე ხომო,
 მაღალო ტომო,
 მხოლოდ მოვედ მარტო, მო,
 სად სასადგომო,
 სადა არს სრა სახსომო!
 ვა შენდა, ომო,
 უმისოდ მოსანდომო,
 ვაჲ, მიუწომო,
 ხილვადლა მიუხდომო!

21

მინდორთა თავი
 მოსძავდეს მონართავი,
 ოდეს რა ზავი
 თავს იღვევ დასაფლავი;
 მთა იქმნა შავი
 ზაფხულის განათავი,

წყალიცა მცნავი
 შენდამი დანანთქავი,
 და გზათა კავი
 აქვს შებმით შენასწავი.

22

ასპარეზი ხმობს,
 უქმად ყოფისა ხმას შობს,
 ყაბახს არღა ჰფლობს,
 ისარი უკულმართობს;
 ყირღაჯი შიშვლობს,
 ბურთსა რა ობლად იცნობს;
 ჯირითი მისნობს,
 გარდიხვეწის, განმქისობს,
 ულეოდ სისრობს,
 გული სისხლითა მისრობს.

23

ლეონის თოფი
 ნეტარ თულა არს მყოფი?
 ლეონის ხრმალი,
 ვაი, თუმცა არს მშრალი?
 ლეონის შუბი
 აწ თუ სხვათ შენატყუბი?
 ლეონს დამბაჩა
 ცოცხალიღა თუ დარჩა?
 ვაჲ, სატევარი
 უმისოდ საწყევარი!

24

ლეონის ჯაჭვნი
 ერთგულთ სახსენნი მანჭვნი,

ლეოს ხელნაენი
 მომგონებელთა მავნი,
 მისნი ბეგთარნი
 ვისად და სად შემდგარნი?
 სად არს ჩაჩქანი
 ახალშლილთ ამაჩქანი
 და ლახტი ტახტი
 სიმტკიცით გარდანახტი?

25

სადალა ცხენი,
 არასადა შემრცხვენი?
 სადა აბჯარნი,
 მაქებელთა დამჯარნი?
 ერთი თუ ობლად,
 ვაჲ, მეორე უხმობლად!
 ვაჲ, ჩემდა თვალნი,
 მათგან მიერ დღემკრთალნი,
 ასხურებნ ცრემლთა,
 განხვრეტს გულისა გრდემლთა!

26

ქორთა ყლერანი,
 ხამლით შენაფერანი,
 ძალთა ბგერანი,
 შემაქცევენი მზერანი,
 აწ, ვეჴ, ჴერანი
 რებს უენებოდ, მერანი;
 წყალთა ჩქერანი,
 არლა თევზთ გამჩერანი,
 და სხვა მღერანი
 მისადვე ჴქმნა მტვერანი.

27

მინდვრად ირემნი
 თავისუფლად მმზირენი,
 ღორნი მღირენი,
 იშვებნ განაპირენი,
 არლა მტირენი
 ქურციკთ ღედის მცირენი,
 აწ განმრინენი
 მგელნი მალლად მყვირენი,
 არლა სჩანთ მრენი,
 წარხდეს მონადირენი.

28

ფრინველნი შვებით,
 ღურაჯნი არლა ტყეებით,
 ხოხობ-კაკაბნი
 არლარა დანანაბნი,
 წერო-სავათნი,
 გნოლ-ლალლა წანამართნი,
 ტრედ-მწყურნი, გვრიტნი,
 განბევრდებიან ჩიტნი:
 ბაზიერს კრულავს,
 ძილით თავს მოიძულავს.

29

ამისნი მგრძნობნი
 უშორესნი და მცნობნი,
 მტერნი საგმობნი,
 ხრმალთა მისთა ნაყმობნი,
 აწ მალლად მხმობნი,
 იზმაიტელთა მწყობრნი,

გველით ნაშობნი,
 შვისა დასვლის შემტყობნი,
 ბედისა მსწრობნი,
 აღმართებიოა მსტრობნი.

30

ვაჲ, ღუმან ხმანი,
 სამოვნონისა კმანი,
 მუსიკოთა თქმანი,
 მუტრიბთა დასწყდეს თმანი,
 მეტოლნი ყმანი,
 მგოსან-ნოტების თნვანი,
 ჭმანი, სმანი,
 ლბინნი სრულ დასანთქმანი,
 ყოვლად სულთქმანი,
 ყოვლად სვეთ უკუთქმანი!

31

სრა ცალიერი,
 უპოვარი, მშიერი,
 საბლი ძლიერი,
 აწ სახე მიწიერი,
 შვება ციერი,
 წარნაპარ-ნაცბიერი,
 სადალა სერი,
 სტუმართა განმაბევერი?
 ვა, მგონე ერი,
 ლეო, სად ბედნიერი?

32

სად მეგობრობა,
 სად პატრონისდა ყმობა,

სად ერთსულობა,
 სად მოყვარულთ თხზულობა,
 სად კაზმულობა,
 სადღა დარბაზულობა?
 ვაი, სრულობა,
 ვაი, დაკარგულობა,
 ვა, ყმაწულობა
 დახსნილ-დანაზრულობა!

33

შორს წარხდა თემად,
 უცხოთა თანა გემად;
 ლეონ მოცემად
 ვისმცა ძალუძს საჩემად?
 გარნა სად მრწემად
 ვიყომცა მსახურ მგემად?
 მწირობა-მსხემად
 მისდა არა მაქვს კდემად;
 მას ესდევ ირემად,
 მას ნუკრად მადლის მფენად.

34

ესე იმრთმელე,
 სპასპეტო, ჰზრიად ვრცელე
 და განიმრთელე,
 ვით მე არ განვიგრძელე!
 აღავსე ღელე,
 ობლის ცრემლით ნასველე,
 მიმრავალწელე
 იგ სიმალლით ნაძველე
 და განაველე
 ვზა იწრო ძველ ნაძნელე!

რ ძ ა ლ დ ე დ ა მ თ ი ლ ი ა ნ ზ

რძალ-დედამთილის შუღლი და ბჭობა

1. ამბავსა ქველსა მოგიტხრობ, გულისა ამოდ
მლბენელსა,
გახარებთ, დია შეგაქცევთ ამა საქმისა მსმენელსა,
მოკაეშნეთა მოგიძღვნით მუფარახისა მფენელსა:
და მიუპყართ ყური მთქმელსაცა, ამისა წარმომჩენელსა!
2. სოფელსა ვიყავ სამარყანდს, ვნახე საქმე
საკვირველი, —
დილა მუნვე გავითენე, სახლსვე ვიყავ წარმომსვლელი, —
აქ ვიხილე: ყივილითა ქალი მოჭრის თავშიშველი,
და ზილფთა შუა გამოსჭვირდა დანაკაწრი ბროლის ყელი.
3. მას მოსდევდა დედაბერი გულგამწყრალი, კბილთა
მღრჭენი,
მოპყიოდა: „ო, როსკიპო, სით სად მირბი ჩემი სენი?
აწ ურცხვინოდ მიისწრაფი თავშიშველი, არამრცხვენი,
და ჩვენ გითხრიდეთ სამარესა შენის თავის დამვარცხენი!“
4. რა დედაბრისა ყივილი მას ქალსა ყურსა მოესმან,
დაბრუნდა ვითა გრიგალი, წამს შეუცადა — ჰყო ეს მან,
იგი ბებერი მოვარდა, ვერ შეიმაგრა დოესმან,
და მათი კივილი იკვირვა მან კიდობანმან ნოესმან.

5. თითო მჯილი ერთმანერთსა შემოჰკრეს და შეიტაკნეს,
 კვლავ დაზიდნეს თმანი მათნი, თავ-კისერნი გაიკაუნეს;
 თავსა ჰკრიან, არ რიდიან, ქვემოქცევენი იატაკნეს,
 და სურდათ, სწყურდათ გაწეწანი, ამად ბრძოლა არ იკმავენეს.

6. ხანმან განვლო, არ იკმავენეს, იბრძოდიან ვითა ლომნია
 სწეწდენ, გლეჯდენ, პირთ აფხეჭდენ, გადიადდა მათი ომნი;
 არ იბრალდენ, არც იწყაღდენ, იყვენენ ორნივ სიკვდილს
 მლომნი,
 და რძალმან სძლია, დედამთილი ქვეშ მოიგდო ვითა ცომნი.

7. რძალმან უთხრა: „ბედმან მომცა, რაცა მქონდა
 განაზრახი,
 მკვლელი ჩემი ხელთა გიგდე, ამად შემხვდა მუფარახი;
 თავსა მქონდა შენგან რეტი, როს გინდოდა, მყის გამლახი,
 და აწ მე ვჰპოვე შენზედ ფლობა, რადლა მინდა-კანანახი!“

8. რძალსა ეტყვის დედამთილი: „ძველი ღღენი
 მოიგონე,
 რომ მე მქონდა შენდა მიწყვი სამსახურად ჩემი ღონე!“
 ქალმან უთხრა: „ეშმაკობით თავი ვერა მომაწონე,
 და მაგ სიტყვითა ვინა გიხსნის, ვერცა თავი დამაღონე!“

9. კვლავცა ეტყვის დედამთილი: „რამან შეგქმნა
 აგრე კუშტი?
 თავი სრულად დამინაყე, ტანი მიქმენ ძირსა ღუშტი!“
 მან ვედრება არ უსმინა, კისერს წაჰკრა ექვსი მუშტი,
 და შეგვებრალდა დედაბერი, განს გაუგდეთ იგი ფუშტი.

10. როს გაშველდენ, წა-ცა-იქცნენ ერთი იქით, ერთი
 აქეთ,
 კვლავ დაიწყეს ენით ლანძღვა, ვინცა სძლია, მოდით აქეთ
 აყვედრიან ერთიერთსა, ჩვენ თამაშა გაუბაქეთ,
 და უცხოლ ლანძღეს პირისპირად, ჩვენ არც ერთი არა ვჰბაქეთ.

11. რძალსა უთხრა დედამთილმან თავ-თმა-კაწაწ-
 გაწაწილმან:
 „თუ არ მისწრა მე სიკვდილმან, ადრე გნახავ, დაგვქვას
 წილმან,
 ესრეთ მნახოს ჩემმა შვილმან, არ გაცოცხლოს ვით
 სიკვდილმან;
 და რაზედ მომკალ არკეთილმან, ფოლორცმა და
 გარეცხილმან?!“

12. მიუგო რძალმან სიტყვა ნასები, უთხრა პასუხად
 ასჯერ ასები:
 „გყვე აჩემებით ვითა ხასები, ნიადაგ მეცვა ძაძა-ფლასები;
 ხმა ჩაიდუმე, ნუ გაქვს ხასები, კაია, ნულარ მებაასები,
 და შენამც გათრევენ ქვესკნელს დასები, სატანას ხელით
 დაიფასები!“

13. რძალმან უთხრა: „გამოგექე, რათ მომდევდი
 შესაპყრობლად?
 არ მიაჯე, არ გამიშვი, მე ვიდოდი ჩემად სოფლად;
 აწ იკმარე, ჩამომეხსენ, თვარა შეგიქ ველარ მხმობლად,
 და შენ ფარეხის ქოფაქზედა მკლავს ვიხმარებ დასამხობლად!“

14. დედამთილმა ვერა გასცა მას პასუხი ამის მეტი:
 „აფსკა ორად გაგწყვეტია და შექნილხარ ჭკუაცეტი,
 წყულმან, გლეჯას ჩვეულმან, დამახვიე თავზე რეტი,
 და იგი დღე ღმერთმან მაღირსოს, მეც ამელოს შენზე კეტი!“

15. სწყევს და ემუქვრის ბებერი: «შენ ორად
 გარდაგკუჭო,
 გაგიხმოს ღმერთმან მარჯვენე და ჩემი მკვლელი მუჭაო!»
 ქალმა გამწყრალმა შეხედა, წარბები შეიხმუჭაო,
 და წყევს მუჭათად მიუგო: «იკმარე, ტარაკუჭაო!»

16. ეს უთხრა რძალმა პასუხად თავისა დედამთილასა:
 „გამეცალე, ნუ მესყეფვი ვითა ქოფაქი დილასა,

თვარამ სათუოდ არა მჩანს, არცა დავზოგავ სილასა,
და ვიფიცავ ვალა-ბილასა, ქვას დაგიმარჯვებ კბილასა!

17. არ ღია სთმობდა ბებერი, ყვირის მართ ვითა
ყორანი,

აღივსო მოთამაშითა მის სახლის ღობე-ყორანი,
ბებერმან უთხრა: „მელირსოს განახო უსულო მძორანი,
და ვერ შესძლო ჩემის ცოდვითა, ვერც გააწიო სწორანი!“

18. რძალმა მიუგო კბილთა ღრჭენითა,
სიკაპასისა გამოჩენითა:
„გახსოვს, რომ გყვანდი მუდამ სენითა,
არ ღია ითქმის კაცის ენითა,
აწ მეც ვიხილე ცრემლთა დენითა,
ამად მაქვს გული შვება-ლხენითა,
და აწ გამეცალე თავშეწყენითა,
თორემ გაგაგდებ ქვის დაშენითა!“

19. ეტყვის რძალსა დედამთილი: „ვიცი, ამად
მემტერები,
მართალს ვიტყვი, არნაქორსა, არც ღია დაგეფერები:
მრავლად გივის კუროები: ქაბუკები და ბერები,
და იგი გსურს ადრე მოგიკვდე, პირზე იგლისო ფერები!“

20. ამა ქალს ცეცხლი მოუღვა ენითა დანაკვესები,
დედამთილისგან არას ჟამს არ მოესმინა ესები;
ფერხის ტერფამდინ გაუხდა მას ქრუანტელი ზესები,
და ბებერს მივიარდა, თავს დაკრა, მუნ ვნახეთ დანაკვენსები.

21. თავს დაკრა დედაბერასა, გაართხა მიწა-მტვერასა,
აგლეჯდის თმისა წვერასა, სისხლს სდენდის ჭიის ფერასა;
ვითა წიწილა ძერასა შეეპყრა ლაჯებს ქვერასა,
და მალ-მალ სცის თხემთა ზერასა, ვერ უძლო მისსა მზერასა.

22. ესზომი სცა, ვირემ სულის დაღებაზე დააყენა, სწიხლავს, მჯიღვავს, მიმოათრევს, ბებერს დაუღუმა ენა. რძალსა უთხრა ამოკვენესით: „შეგრჩეს ჩემი სისხლთა დენა, და შემოქმედი არა დასთმობს, რომელი ფლობს ზესთაზენა!“

23. არ შეიბრალა ბებერი, არცა რა გაუგონა მან, არცა ვედრება უსმინა ქალმან თავმოსაწონამან; ბებერს ილაჯი მიხადა მან სისხლის ნამთა ყონამან, და ეხვეწებოდა დახსნასა, ვითა უფალსა მონამან.

აქა ქალისა შეპყრობა ქრმისაგან და ბოძსა საცემრად მიკვრა

24. მათ შულლსა ზედა მოესწრა მის ქალის ქმარი ფეთითა, იკითხა — რა მომხდარაო? — თვალის მი და მო შეთითა, ქალსა მივარდა გამწყრალი გულითა ანაგზეთითა: და «ადარ ვაცოცხლებ, მოვკლავო, ანდერძს აუგებ ზეთითა!»

25. დედასა კითხაეს: «რა გიყო, ან რა გაწყინა, მითხარო, ჩემო ამაგო, რად უკმუნავ, ან გაწეწილი ვით ხარო?» ბებერი ამოწუწუნდა: «მიჯობს სამარე მითხარო, და მოდი და გამოიმესალმე, პირშეო შვილო, სით ხარო?»

26. ამა სიტყვამ გაახელა, ვითა მგელი, იგი კაცი, კრევდის ცოლსა ცხვირსა, პირსა, განდის მწარედ ლაწა-ტკაცი, მოსაკლავად არ იწყალდა, ვით ყსაბსა ბერი ვაცი, და «მიშველეთო!» — გაკიოდა ქალი იგი ნაფაცფაცი.

27. კვლავ დაზიდნა, მიწას დასცა: თავსა, კისერს გარდალაჯა, მრავლად გლეჯდის თმათ ნაწნავსა, ლაწვ-ბაგები დაებლლაჯა; უსვენებლივ სამს საათსა სცა და ხვეწნა არ იაჯა. და სხვას პატარძალს ნუ-მცა-ვისსა ნუ უნახავს ასრე ჯაჯა!

28. როს დაასუსტეს ცემითა, შეკრეს მაგრა საბლის
თოკით,

მკლავწაკრული წინ წაიგდეს, თან მისდევდენ თმისა ხოკვით;
პატარძალსა დაედალა ენის წვერი სისხლთა ლოკვით,
და ბებერს ქირი მოუღბინდა, როს იხილა თავმოპლოკვით.

29. მაშინ მოეცა ბებერს ლხენანი,
როს ნახა რძალი ცრემლთა მდენანი;
ეტყვის: „ბედითო, მომხვდა ზენანი,
ოდეს გიდუმდა შხამი ენანი!
არ დია შეგრჩა მინდვრად რბენანი,
არც ფოლორცებში გამოჩენანი;
და ვახ, რომ ვიხილე შენს გულს კბენანი,
ხმაჩადუმებით აღმოქშენანი!“

30. ბებრისა მის ყვედრებამან და-ცა-ლია იგი ქალი,
სულთა მწველი სიტყვა უთხრა, მოუთუთქა გული სალი,
ცემა იგი დაავიწყა, კვლავ მოუღდა უფრო ალი.
და ქალი ფიქრობს: „ნეტარ სითა გარდვიხადო ესე ვალი?“

31. სახლს მიიყვანეს შეკრული, ვა განმრავლებით
მზრუნავი,
გლოვისა გაფრიალებით ქალი მისდევდა მკმუნავი.
ბებერმან უთხრა: «ვახ მეო, ვიხილე მიწას მბლუნავი,
და კუროთა უნახაობით სახლს უნდა ეგდო მკმუნავი!»

32. როს შეიყვანეს, მიაკრეს ბოძსა მაგარსა დედასა:
ხან დედა სცემდის, ხან შვილი, იძახდის ზედისზედასა,
თხემისა დანაკრავიდგან სისხლი ჩასდინდა ქედასა.
და ბებერი კრევდის მკერდასა, იგ უფრო მოგვრის ბნედასა.

33. კრევდის ბებერი მწარე-მწარესა,
ხმა გახდის ღაწვსა ვითა ზარებსა;
მოთამაშენი მოკრბეს კარებსა,

ნახვად იღებდენ ქრთამად ფარებსა,
 ვინც იყვნენ გზებსა ანუ შარებსა,
 მინდვრად წარსრულნი სხვებ რად არებსა,
 და რომელნიც ყიდდენ ფარჩა-ლარებსა,
 მოადგნენ ეზოს სახლის კარებსა.

34. უთხრა ბებერმან: «სათემოდ გარცხვინე,
 მოგაყივნეო,
 შენითა სიფოლორციითა ესგვარი საქმე ივნეო;
 მოდი და ფერხთა დამლოშნე, სიკახპე დაივლინეო,
 და ნეტარ მე, ცეცხლით დამწვარი გული ძლივ გავიმზივნეო!»

35. მის ქალის დღენი დალივნა მან ყვედრებამან
 სრულადმან,
 ეტყვის საკვდავსა სიტყვასა, ცეცხლი მოუგზნა გულად მან;
 უთხრა: «ვერავენ დაგიხსნას შენ ჩემის ხელით სულადმან,
 და იხილე თემის შარამან, რა გიყავ მხნემან, გულადმან!»

36. ეტყვის ბებერი ძალუას: «დაგიჰკნობ გულსა
 სალუას,
 ცრემლით აღგივსებ თვალუას, მოგაკლებ ღონე-ძალუას;
 დაგაგლეჯ ზილფსა ქავლუას, გარდვიხდი ჩემსა ვალუას,
 და ფუ მაგისტანა ქალუას, აღარა გიხმობ ლალუას!»

37. პირსა ხელის ჩაქანებით სწყევდა რძალი, არ აკურთხა:
 „ხვაშიადი გაგიმკლავნდა, ფუო, — პირსა შეაფურთხა, —
 განსოვს, რომე თათაშობდი?“ ხელ-მკლავიცა განგაურთხა.
 და იბრიყვა რძალი ბებერმა, შეაშინა ვითა ფურთხა.

38. კვლავ უთხრა რძალსა: „მომშორდა მე უწინდელი
 სენები,
 ვახ მეო, რომელ გიხილენ თვალით ცრემლმონადენები;
 აღარ ღირსება ვიოტე, ღირსება შემხვდა ზენები“.
 და გაცხარდა ბერი ბებერი, გაილამსა ენები.

39. არ შეიწყალა ცემითა, არცა ყვედრება ანაკა,
უახლებს ჭირსა ძველებსა, გონება დაუბანაჯა;
არ კაეშანსა პირდება, საკვდავად დაებანაჯა,
და ვერ გასძლო, ქმარსა ეს უთხრა: «ანუ მომკალო, ანა კა!»

40. ეაჯდა ქმარსა დაღრეჯით: „აენი მაშორვე, მეყოფა,
ახლოს მეახლა სიკვდილი, სული და ხორცი მეყოფა;
აწ მოიხსენე იგი დღე, როს მჭონდა შენგან მე ყოფა!
და მიკვირსო, აღარ გეწყალავი, ლახვარი გულსა მეყოფა!“

41. კვლავ უთხრა ქმარსა: „ვარ შენი ფერცხალით
ამონაღები,
ერთხორცობისა კურთხევა გვაქვს ღვთისგან წამონაღები;
შევხორცდით, ამოდ ვხარობდით, შეებაცა გვქონდა ჩაღები,
და აწ მიკვირს, შენი სასურვი ღაწვი რათა ქმენ ნაღები?!

42. მე მომკლავ, მარა სათემოდ შერცხვები, მოიყივნები,
ყოველნი სულნი დაგგმობენ, ჩემის სიკვდილით ივნები!“
ქალმან ერთისა საუბრით ქმარს გული უქმნა მტკივნები,
და მყის შეიწყალა, ჩამოხსნა ქალი საბრალოდ მიივნები.

აქა ქალისა მისგან ანღერძი სიცრუისა და მოტყუება ქრმისა

43. ქალი ჩამოხსნა, დაიწყო ხელთა და ფერხთა
წყვეტანი,
საცდენლად მომაკვდაობდა, ველარ აილო ზე ტანი;
მიმოხედვიდა საკვდავად მართ ვითა ჭკუაცეტანი,
და მას მართლისაგან შეექნა სიცრუვე უფრო მეტანი.

44. ქმარსა მისსა ებრალოდა მისი ცოლი ეგრე მყოფი,
მოიგონა ძველნი დღენი, ჭმუნვა შეექმნა სამყოფი,
ქვე-ქვე გახედვით იხალა ქმარი გულ-ლახვარნამყოფი,
და ქალმან მტირალმან მიუგო: „დღე მოგვეახლა გამყოფი!“

45. კვლავცა იტყვის: „რადგან ორნი ჩვენ ერთხორცილი
შევიქმნენით,

მან საქმემან გარდაგვძლია, მისთვის მიხსენ სისხლთა
დენით;

მაგრამ შეახლა სიკვდილი არდაფარვით, გამოჩენით,
და ლმერთს ავედრე სული ჩემი, ნუთუ იხსნას ზესთაზენით!“

46. ავედრა ქმარსა სიტყვა ორები

კეთილნაქსული, მაგრამ ჭორები:

„საფლავს მიიღენ ჩემნი მძორები,

თან გამატანე ქალნი სწორები;

შემომაყარენ მიწა-ყორები,

არ დამეხვიენენ ყორან-ბორები,

და რათგან მკლავთაგან განგეშორები,

თვალთ მაპკურენ ცრემლთა ფონები!

47. ვიცი, შენ ჩემი სიკვდილი ქვეყნად დაგაკლებს არასა,

მაგრამ გენუკვი, სურვილსა ნუ გარდატარებ ჩქარასა;

ვა, გეთხოვები, სიკვდილსა მივყევარ სულთა მპარავსა,

და აწ გესალმები ყველასა, სოფელსა, მთა და ბარასა!

48. სიკვდილის ეამს ვერა ვნახენ ვერა ძმა, ვერცა

მშობელი,

ისწრაფის ჩემსა სიკვდილსა საწუთრო მიუნდობელი“.

ქმარს უთხრა: „წადი სწრაფითა შენ ჩემი ტკილად

მხმობელი,

და ტერტერა ადრე მომგვარე სულისა შემამკობელი!“

49. ქმარს მომაყვდავი ეგონა, ცხელ-ცხელი ცრემლი

ყარა მან,

ატირდა, თავსა ცემითა ლაწვები დაიღარა მან;

ქალმა ტერტერა ავედრა, კარს გარე გამოგარა მან,

და როს კაცი გარეთ გავიდა, წაკლიტნა კარი ჩქარა მან.

აქა შებურობა დედამთილისა რძლისა მისისაგან და სიკვდილი

50. აცთუნა ქმარი, გაგზავნა ნამტირალევი გულითა,
ქალი კისკისით წამოხლტა გულითა მზიარულითა,
ღმერთსა მადლობა შესწირა ხორცითა, მერმე სულითა:
და «უეცრად შემსვდა საქმეო, არ მიყიდნია ფულითა».

51. კარი წაკლიტა სასწრაფოდ, ბებერი დარჩა შინა შას,
ეძებდა ჯოხსა მავარსა, არ შეედრება ფინა მას;
იპოვნა კეტი საცემრად, გულს შეუფინა ლხენა მას,
და მარტომან იგდო ბებერი, ვინ აღუღგება წინა მას!

52. საბლითა შეკრა ბებერი, მისი ამაგი, გამდელი,
ჭერსა დაკიდა შეკრული, ვითა საზეთე კანდელი;
საცემრად მიდგა კეტითა, ან გიყი იყო, ან დელი,
და ფორთხალებს იგი ბებერი, ვით ორაგული ქანდელი.

53. რძალუა გაცხარებული გარსა ურბენდა ცემითა,
უწყალოდ დაკრის კეტითა, ზათქა გამოხდის თხემითა;
ეტყვის: «გონებლი შევბასა შენ სიკვდილითა ჩემითა,
და მაგრამ წადილი მელირსა, მით ვარ გულითა ლხენითა!»

54. ბებერი მალა გაკივის, ვედარ გაუძლო ტკენამან,
რძალსა მიუგო: «მარჯვენე ხელი შევახმოს ზენამან!»
არ შეიბრალა მყვირალი მან ქალმან კბილნარტუნამან,
და ეტყვის: «არ დია ვიურვი, დედამთილისა ლხენამან!»

55. იტყვის: «ღმერთო! — დედაბერი — რამცა გცოდნე
მე ასეთი?
სასიკვდილოდ მიგიცივარ, მიბრაგუნებს ვითა ფეთი;
განმარინე ამის ხელით, მომიტევე, რაცა ვსცეთი,
და ოლონდ ამას მომარჩინე, თუნდა მომეც ჯოჯოხეთი!»

56. ქანცგაწყვეტილი ბებერი ეაჯდა მცირეს ლხენასა,
ეტყვის: «ძალუავ, დამთხოვე უშველებელსა სენასა;

ვიცი, შენ ჩემი სიკვდილი არას მოგაგებს წყენას,
და მაგრამ ამაგი არ დასთმობს, მაღლა აღხედე ზენასა!

57. პირგაწყრომით ბებერს უთხრა: „ღია გიცნობ

კუდიანსა,

შველა შენი არ ეგების, ნურას ექვავ ცუდიანსა;

აწვე სულსა შეგიგუბებ, თვალთ დაგიხშავ ბუდიანსა,

და რად გეგონა მომჩებოდი ვითა მთვრალსა ლუდიანსა?“

58. ბებერმან უთხრა: „შენ ჩემგან ესგვარ რა გახსოვს

ჭირები,

ჭერსა დამკიდე საბლითა, შვება არა მაქვს მცირები,

სიკვდილს შექადი, უწყალოვ და ჩემი არდამტირები,

და ვგონებ, რომ არად მიგაჩნდეს არც სჯული, არცა ფირები!“

59. რძალმა უთხრა დედამთილსა: „ცრემლსა ცუდად ნუ

აფონებ,

ბელზებულსა რაებს ჩმახავ, ანუ რითა დამაყოვნებ?

კუდიანურს მოიგონებ, თაიგულებ შემაყოვნებ,

და თავსა ცუდად ნუ მაწონებ, ვერა რითმე დამალონებ!“

60. ეს უთხრა და უწყალოდ კრა, ხმა გაისმა ხმელთა

არედ,

ყოვლით ასოთ გამოყონა ყირმიზულმა სისხლმან გარედ;

ვითა როსტომ ლახტის მქნევი, კეტსა ხმარობს ეგრე ჩქარედ,

და დაკრის, დაკივის, დაბნედლის, შეუქმოდის დღესა მწარედ.

61. თამამად კრევედის, არ თუ ზაროდა,

პირქუშსა ვეფხსა დაედაროდა;

მისსა სიკვდილსა ღია ჩქაროდა,

არსირცხვილითა დაედაროდა;

ესოდენს ცემას არ აკმაროდა,

ბებერი მკვდარსა დაედაროდა;

და როს ნახა რძალმა, სული წაროდა,

მყის ფეხაკრეფით გაიპაროდა.

62. ძალუამ თქვა გულსა შინა: „ჩემი ქმარი აწვევ მოვა,
საწუთროს გამომასალმებს, მე ცოცხალი აქ თუ მშოვა“.
ფიცხლავ კარსა გამოიჭრა, არ აყოვნა, არც ამდოვა,
და იგი კეტი მხარს გაიდვა, ესე ჭკუა მოიპოვა.

63. მისგან ნაბნედი ბებერი ეგრე გაუშვა კიდული,
თვით გარდიხვეწა სწრაფითა, საქმე ქმნა ღია ფლიდული,
მიიმღერს ბებრის სიკედელსა ვით ბეზირგანი ხრიდული,
და მი და მო თვალთა აშეთებს კეტის ხელმონაკიდული.

64. ოდეს გასცილდა სოფლისა არესა, მთასა და ბარეა,
შემოხლტის და შეიშლიგნის: „ნეტარ ვინა დამაზარეს!“
იტყვის ღიღინსა: „სალ გულო, კაეშანთა ვერ დაგფარეს!“
და თავს უთხრა: „გმართებს ეგვანო ათხუთმეტის ღლისა
მთვარეს!“

65. თქვა: „სამშობლო ახლოს მახლავს, მივისწრაფო
უნანურად,
რაც რამ ვქმენი — ვერა მიგრძნან, დავიჩნით საქმე ნურად,
ჭირი არად შევიცნით, შევება შევქმნა უცნაურად,
და არცა მომკლას ჯავრმან მისმან, ვისაც უქმენ პირი მურად!“

66. ესე თქვა და დაინახა სამშობლოთა სახლი ახლო,
მუნ შევიდა დამაშვრალი, კეტსა ხელი აღარ ახლო,
თქვა: „ნაქმარი ნუთუ მიგრძნან, მარჯვე სიტყვა მოვიახლო,
და უსალამო მშობელ-ძმათა, არმორცხოვით მოვიმძახლო!“

67. მშობელთაცა მიესალმა ქალი თავმოსაწონია,
კითხეს მოსლვისა მიზეზი — მას უწინ მოუგონია;
მარჯვედ აღმოთქვა ტყუილი, არ ვექობ, ცოდტა გონია,
და თქვა, თუ: „ლაშქარი დაგვესხა, წაგვართვეს, რაცა
გვქონია!“

68. სახლეულთა დაიშართლეს ეს ანბავი მისგან
 თქმული,

უთხრეს: „მარტომორჩი რითა, ანუ, ბეჩავ, შეგვრჩა სული?“
 მან მიუგო: „მეცა მიკვირს, რადლა მომყვა მკვდარი გული,
 და მავრამ მადლმან თქვენმან მიხსნა, ლეთისგან ვიქვენ
 დაფარული!“

69. ატირდეს და შეიბრაღეს, მათი შვილი ტკილად
 კოცნეს,

ხელგანპყრობით ღმერთსა მადლი შესწირეს და გაიოცნეს,
 გულსმოდგინედ უმასპინძლეს, მათი ღბინი გააოცნეს:
 და გორთა გორი გაფრიალდა, ცხვარ-ძროხანი დაუხოცნეს.

70. სახლეულთა მიითვალეს, მათ ეგონათ მონარჩომი,
 თქვეს: „მადლობა მრავლად გვიღირს, რადგან იხსნა ჩვენი
 ტომი!“

განსვენებად მიიყვანეს, დაუფინეს ერთი გომი,
 და ნაომარმან მიიძინა, მკლავზე მიწვა ვითა ლომი.

აქა ქმარმან ტერტერა მოიყვანა და ბებერს იხილავს მკვდარს და კერში
 კიდებულს

71. ტერტერისა წამომყვანი კაცი მოვა გულმოკლულად,
 თქვა: „ცოცხალს ველარ მიუსწრებ, გამიშვია მძიმედ
 წყლულად;

თუ მკვდარია, მეცა მოვკვდე, კლდეს გარდვიჭრე
 დაფარულად,
 და ცოცხალი თუ კვლავცა ვნახო, იგ მეყოფა სიხარულად!“

72. შევიდნენ სახლსა კაცი და ტერტერა გაჩქარებულად,
 მიმოიხედეს, ვერ პოეს ვერც მკვდარი, ვერცა რებული;
 ჩალილისფრული ბებერი იხილეს დაკიდებული,
 და ტერტერა ფიქრმან მოიცვა, შეიქმნა გაკვირვებული.

73. მას კაცსა კითხავს: „რა არის, ან რა კიდია ჭერისაჲსაჲსა
 კაცს ჭავრისაგან კბილები შეეკრა, მიხვდა ვერასაჲსა
 თაჲ-პირსა ცემით შეჰყვირა: ევამეო ჩემსა წერასა,
 და მაცდუნა ჭვეყნის შარამან, მზის აღარა ვარ მზერასა!„

74. კვლავ თავსა დაგმობს: „უჭკუოდ შევცთიო ვითა
 სულელი.
 რად არ ვიცოდი, ფოლორცმა ჩემზე შეყარა სულ ვრი?
 არვის უქნია ეს საქმე, ქართლი კვირობენ, იმერი,
 და თუ უსიკვდილოდ გარდამრჩეს, მაგლიჯოს კახპამ თმა-
 წვერი!“

75. იცემს თაჲ-პირში სისხლის ტყეებითა:
 „დედავ, მე მოგკალ ჩემის ნებითა,
 იმ უნამუსომ შემკრა გრძნებითა,
 სხვაგან გამგზავნა მოკვდინებითა:
 აწყვეტდა თავსა ორგულებითა,
 შემბრალდა, წაველ შექირვებითა;
 და მცოდნოდა, ქოვლობს მაცთურებითა,
 დღეს უმოკლევდი მტვერში ვდებითა!“

76. იგლოვს და იტყვის: «დედაო, რა მიყვეს, ვერა
 ხედაო?
 შემქნია გულსა ბნედაო, არავინ მივის მწედაო,
 პირშავი დაგტირ ზედაო, მაგრამ ვერ გაგიბედაო,
 და გამზარდე კაის ზნედაო და აწ ჭმუნვითა მჭედაო!»

აქა ტერტერა ჩამოხსნის ბებერსა

77. კაცმან უთხრა ტერტერასა: „ჩამოხსენ ჩემი
 მშობელი!“
 სულთქმიდა, მწარედ ოხრვოდა, ვამის ვაებით მშობელი:
 „დედავ, სით ვპოვო ის ფლიდი და ჩემი დამამშობელი?
 და ვიხელთო, დავსწვა ქურაში, ვით ცვილი დასადნობელი!“

78. ტერტერამ მოხსნა სასწრაფოდ საბრალო ბერი
ბებერი:

„ბედმა შემასწრა საშოვარს, თეთრი მერგება მე ბევრი,
მოკერბით, წესი აუგოთ, ვინც იყოთ მღვდელი ან ბერი,
და ვისწრაფოთ, ადრე დავმარხოთ, ვინემ დადგეს ღეკემბერი!“

79. გალურჯებული ბებერი იღვა გაბერვით გულა რა,
შეუტრეს კუბო მაგარი, ვით დედალს კრუხს საბუღარა.
კაცი ტერტერას ევედრის: „ისმინე ჩემი მუღარა:
და ნაცემარ ტანზე რიღებით შემოახვიე სუღარა!“

80. კაცმან გოდებით, გლოვა-ბოდებით
დედას გასტირა: „მიხვალ გარებსა,
შვილის მონებით, უცხოს გონებით
ველარ გიხილავ, განვლი კარებსა!
მოზინდარებით, სულის მთქნარებით
მე აქ მიტევებ შეუწყნარებსა!
და ობოლმდარებით, გულდამდნარებით
სევდას მიახლებ სამსალმწარებსა!“

81. დედავ, რად დახე ეგ ტურთა სახე?
მღუმარედ ვნახე, „ვა“ შემოვსძახე.
ცნობამიხდილი და თავმოხდილი
გტირ, ხარ მიცვლილი, ეს რა მოვსძახე?!
შენი სამარე მეცა დამარე,
ვითამ არს არე — ეს განვიზრახე.
და ძუძუვ და უბე, შვილს გული ულბე,
ნუ დაიგუბე, თორემ გამლახე!

82. დედავ, მშვიდობით, და ღვთის მინდობით
მე გესალმები — ეს არის სწორე!
იყავ ცხონებით, ვარდის კონებით,
შვება-ლხენითა კეთილმამდორე!
რძალმა გიმარცხა, გზა დაგიფარცხა,
შენ გუნდთ შეგრაცხა, ტკბილად იცხორე!

და აწ მას ვიპოვნი, აღარ ვიყოვნი
ვადნო ვით თოვლი ეშმაკის მორე!“

83. საჩქაროდ წიგნი მისწერა კაცმან თავის ცოლეურსა:
„წყრომითა გწერ, არსიტკბოთი, წიგნსა სისხლში
მორეულსა,
ასრე გხედავ დღეის წაღმა, ვით ჩინელს კაცს შორეულსა,
და დაგზოც ერთად დედ-მამ-შვილთა ვით ნადირთა გარეულსა!“

84. რაც მე მიყო თქვენმა ქალმა, არ უქნია არა
რძალსა.
ეშმაკობით მომაკვდაობს, გამოიღვეს ღონე-ძალსა,
ქმარს ფლიდობით გამიტყუებს, ოდეს გავალ, წაჰკლებს
კარსა,
და საცემარად დედამთილზედ კეტს აიღებს ვით მაყარსა.

85. თუ სიკვდილი არ გინდოდესთ, გამოგზავნეთ ეგე
ავხმა,
რად მომიკლა სატრფო დედა, რად დაჰკიდა ჰერში ფრახმა?
რად გაცოფდა ურცხვი, უცბი, რად დაათრო ლუღმა,
რახმა?
და ჯერ დავიჭერ, ცხვირ-პირს ვათლი, მერე „... ხუთმა ბახმა!“

86. როს გაშალეს წიგნი მძახალთ, მყის შეექმნათ
კმუნვა-ურვა,
ნახა მკვლელმა დედამთილის, იწყო თრთოლვა, ოფლში
ცურვა,
ხმა შესძახეს: „ეს რა გვესმა?“ ჰკიოდიან — „უი“ —
რვა-რვა.
და ზაფრანის ფერად ქცეული ნახეთ ქალის პირის-მურვა!“

87. უთხრეს დედ-მამამ, რძალმა, ძმამ და დამ:
„ჩვენ არ დავიდებთ შენის ქმრის სისხლსა,
ხელშეკრულს მიგცემთ, დედას ვაფიცებთ,

მოგვლავს უცილოდ როსკიბს გაქნილსა,
 დედამთილის მკვლელს ცეცხლს მოგიგზნებს: მწველს,
 იქ ღმერთი წაგწყმედს სატანად ქმნილსა!
 და კაპასო მქისავ, ეშმაკის ქისავ,
 ჯოჯოხეთს ჩასძვერ ბნელს აღმოქმნილსა!“

აქა კაცი ვაჟრა ცოლფურთახ

88. თვალის შეთებით გაიჭრა კაცი, აღარ არს ჭკუაზედ:
 „იმ აფთრის ღღენი დავლიო, მოვაბა ცხენის ძუაზედ“.
 ითხოვს სიღედრი შენდობას, ვით კაცისმკვლელი მოარზედ,
 და სიძე არ უსმენს: „მოვჰკლაო, უწყალოდ განვჰკვეთ
 შუაზედ!“

89. სიღედრი ცრემლით, ვედრებით სიძეს ეხვევის
 ყელზედა:
 „თუ ღღე მინდოდეს უშენოდ, მყის დამიბნელდეს მე
 მზე-და!
 ვამართლო ქალი არა ჰხამს, შეცოდება აქვს თქვენზედა,
 და მაგრამ გვაჯი, არ მოჰკლა, არ გარდმიჩეხო კლდეზედა!“

90. მიუგო სიძემ სიღედრსა: „მკლავს, მომერია სევდაი!
 რა მიყო მტერმან ღვთისამან, რაზე მომიკლა დედაი?
 როს ვნახე ჭერში კიდული, მსწრაფლ დამემართა ბნედაი,
 და ვერ გავსძლებ მეცა, თუ ნაცვლად თავს არ დავარტყი
 ხვედაი!“

91. ეს სთქვა, საჩქაროდ ხმალმოწვდით მივარდა
 ცოლსა ვით ლომი:
 „ნუ ჰგონებ, ცოცხალს აწ შენს თავს ამ ქვეყნად ჰჭონდეს
 სადგომი,
 დედამთილის მკვლელს სიმაგრედ მოგიგონია სად გომი,
 და ერთს ასეთს დაგკრავ, სული გხდეს, მეორე აღარ განდომი!“

92. ამისი მსმენი პირს იხოკს სულთქმა-ვახეხილ
რძალუა:

„სიკვდილის სასმელს მასმევენ, აღარ მაქვს ღონე-
ძალუა,
კვლაცა ვეცადო, საფერო სიტყვა შევმზადო მალუა,
და ტკბილად ვეუბნო ყელგდებით, დაუღბო გულ კლდე-
სალუა!“

93. ქალი სტირს ნაზად, ხმას აწყობს საზად:

„ვაი თუ ხმალი მიჭიროს გაზად!
ლომო და მზეო, გიწევ მკლავზეო,
აწ მკლავ წამზეო, მხლი ერთ ნაგაზად!
მზე ხარ მარდია, ჰქმენ ნავარდია,
ეს სავარდია იყნოსე მაზად!
და შენთვის ურვილსა, გნუკავ სურვილსა,
გულდაბურვილსა, გამზადო რაზად!“

94. მიუგო ქმარმან მედგრად, მგელურებ:

„ჰქოვლობ და კუდს სძრავ ტურა-მელურებ,
მართლად თავსა სდებ, სტირი ბერულებ,
მაგრამ შხამს მასხამ, გულს მკბენ გველურებ.
სიკვდილს იგონებ, გამაველურებ,
გესლის დამთხვევი თვალს მიირულებ;
და დედამთილს მოჰკლავ, სისხლში იცურებ,
ხან მუხლზედ იცემ, ხან გარდიბრუნებ!“

95. ქალი ღუმლით, ეშყით, სურვილით

ზის ხელმოჭობობით, ცრემლს აფრქვევს ხშირად:
„დამატყდით, მთანო, ხენო და კლდენო,
გულის ხელმწიფე მყავს განაპირად!
ნეტავი იმ დღეს, რომ გამილიმდეს,
ბროლის მკლავზედან ვიხილო ძილად,
და მონას მოლარეს, მისთან მწოლარეს
ლალის ბავითა მკოცნიდეს ტკბილად!“

96. ბერები დასად, ტერტერა ასად
შესარიგებლად მოვიდნენ მალვით,
ეს უთხრეს სიძეს: „წინ სჯული გვიძეს,
უნდა გაუწყოთ, ბრძენთ სოქვეს უმაღ ვით.
სჯულით ვამტკიცებთ, შენ ღმერთს გაფიცებთ,
შენს ცოლს შერიგდი, გმონებდეს კრძალვით!
და სიდედრ-სიმამრით, შვება-სიწყნარით,
ლოცვა-კურთხევით წახვიდე დავლით!“

97. მიუგო კაცმან: „მოძღვარნო და ჩემის სულის
მამანო!
მორჩილვარ თქვენი, ბრძანების, დედის სიკედლიმან მე
მავნო;
იმისი ცოდვა იტვირთოს ამ ჩემმა ცოლმან, ამანო!
და რადგან შუა ხართ, არ მოვჰკლავ, ცოდვა ზღოს მისმან
თავმანო!“

98. შერიგდენ მოძღვრით ცოლ-ქმარნი, დაწერეს ფიცის
წიგნები,
ეს უთხრეს ქალსა: „ქრმისათვის აღარ შემზადო ლიქნები;
დედამთილისა საფლავზედ ზედ დააფარე ფიქლები,
და იმისი სული იურვე, სანამ ცოცხალი იქნები!“

99. მოლხენით არის ძალუა, არ შეიჩნია არაო,
ქმარს უთხრა: «ადრე ვისწრაფოთ, სახლს ვეპატრონოთ
ჩქარაო!
არ იცი, ჩემო სიცოცხლევ, შინ არავინ გეყავს, არაო,
და დედამთილის საქონელი ეგებ სხვამ მოიპარაო!»

100. წარვიდა კაცი თავის სახლს, ქალი უკან სდევს
ურცხვადრე,
ქმარს ჰკითხა: „ვექობ, დედამთილს დარჩა კარგი რამ
საჩადრე,

მის მოსახსენად მე მქონდეს, რადგან არს ჩემი საკადრე
და მადლობა გვიღიროს, რომ მოკვდა, დავმარხეთ, მოვრჩით. მას
ადრე!

101. დასრულდა ესე. ამბავი ტკბილად სასმენი
რძლებისა,
დედამთილს ჰყვანდეს მორჩილი რძალი ესეთი ნებისა:
მას სცემდეს, სახლსა აქცევდეს, იყოს გამყრელი ძმებისა,
და ქმარს თავსა სჭრიდეს სიურცხვით, იყოს შემკვრელი
გრძნებისა.

სკოლაში

საქართველოს
საბჭოთაო
სკოლა

პირ ზამბახნი

დუგაის ვეშა

1. პირ ზამბახნი, ღაწენი ვარდნი სად არი?
სახე სავსე მთვარის მზგავსი, სადარი;
ბროლის ცაზედ ქუფრად ხალნი იმკობის,
ყორნის ბოლო მშვილდ-ქამანდი სად არი?

2. გიშრის ტბანი განზიდულან სადარად,
წარბთა და წამწამთ ისარნი სად არი?
შენი ტრფობა საიდუმლოდ მესახა,
ეშთ მიზეზნი სურვის ბანგი სად არი?

3. დიახ, გშენის ეგ სიტურფე, ნაზობა,
ბესიქის მოლხენის დანგი სად არი?

დილას მთიებს

1. დილას მთიებს აღმომჟვირვალს დახედა:
 ვიცი, მზეებრ სხივთა მტყორცნის ისარად;
 გულო, ტრფობის კლასებს(?) ზესთა დახე-და,
 რადგან სატრფოს სამყარო უძს ის არად.
2. განმაკვირვებს მნათობს ჩემთვის უდარე,
 დღე დისკობრ ღამე ცთომილს უდარე;
 უწყი — მომკლავს, მზადა ჰქონან სუდარე;
 ტყბილს ნარგიზებრ ჰინდი გარს სცვენ ისარად.
3. ბროლ საშუალ ლალი ისპობს დაწვები,
 ვარდნი ჰბავობს ვისის ეშხის დაწვები,
 მარგალიტთა წყობილი მცეს დაწვები,
 უწყალობით მაჰქნობს, იჩნევს ის არად.
4. მალრიბ მზეობს, მაშრიბს შექმნენ მწველადა,
 ლახვრით დამჟერ, სისხლით მორწყენ მწველადა,
 რაზომც მრისხავ, კვლავ ეტკობის მწველადა,
 რად ვერ მიცნობ მე სხვა ვარდი ისარად.
5. მკვდარქმნილ გულსა განმითენე, მო, არე,
 ვარდ უწყალობავ, მუშთარი მოარე!
 ვიცი, შენით დამშვენდება მოარე,
 ამა ყარიბს თავუჩნო საქმისა რად!

შეგვართი, როს ვნახე

1. შეგვართი, როს ვნახე წალკოტს მსხდომარე.
 სად ვარდი შლილა და შეენის არე,
 სხივთ მოფენილნი უცხოთ ზდილობენ.
 დავბრუნდი მუნ ვით, დავშთი მგლოვარე.
2. მთიებო, შენ გიშრის თვალსადა,
 კეკლუცთა მიმოსვლა სადა,
 ტკბილად უბნობა სადა,
 ვით მიუცივარ წვასადა!
3. თმენით მტანჯვენ, თუცა მდაგვენ, ვით მე მალხენენ.
 მსურს, მინდა ვაქო მუდამ ბულბული,
 შეყრობით ვარდთან ხმით დადაგული,
 ჰყეფს ქადაგებით, შლით ვერნახული,
 ღამე მკლამს ოხვრა, დღენი [შ]აქვს მწარე.
4. ნარგიზნი ჰგრძნობენ: ვარდის ქებითა
 იასამან ოხრავს მწუხარებითა,
 ზამბახნი შლილან გარსა კრებითა,
 მეც ან მიმსურნე, ან გამატარე!
5. რადგან შევიქენ, მონა ვარ მარად,
 მიმართებს მოესთქვა ლექსი ამგვარად:
 ესღენი ტანჯვა მაკმარე მწყნარად,
 ბ ე ს ი კ ი ერთ მცირედს მეც დამადარე!

უწყლავსა მირსა

1. უწყლავსა ჳირსა მალვასა,
 სევდისა ოხვრის კრძალვასა
 სურვილი შესჳრის, ღონებსა
 შეხედვა ტანად აღვასა.
2. ვემონე ტურფათა ხალთა,
 ბაგენი ღაწვნისა ღალთა;
 მხედველნი მის შუქთანა აღთა,
 მით ბროლნი ღალნი ეღვასანა.
3. კეკლუცსა შვენის შემკობა,
 კიპაროზ ტანზე გაწყობა,
 ნაზი ქცევით მისი გრძნობა —
 ფიანდაზ შლილსა ხიღვასა.
4. პირბადრსა ხალნი ჰფეროდეს,
 ჳვრეტითა ვით ვძლო მე როდეს?
 ბესიკიც ტკბილად მღეროდეს,
 მამცემს საკმარის ბრალვასა...

რხევით ნაზო

თეჯლისის ხმაზედ

1. რხევით ნაზო, ტანალვადო გვარადა,
ბროლის მკერდსა შუქი მნათობს ეს არე;
მისი მზე ხარ საყნოსებლად მარადე,
მიჯნურსა სწევამს სათის ინდი ისარე!
2. ედემს ვარდი აღნაზარდი არია,
მჭვრეტელთათვის გიშრის ტბანი არია;
ტრფიალთ დაჰკოდს, სისხლის ზღვითა არია,
სუნთქვა, ოხვრა შავ გლახ გულსა ისარე!
3. ვარდი კრძალვით არ იშიშვის, არა-და,
არშიყს ათრობს, არას უძღენის არადა;
ცრემლის ღვართან მის წინაშე არა-და,
გრძნებულს სჩაგრავს, ეშხით სდაგავს ის არე!
4. ვარლო, ბრძანე: ვით შეგამყო და რითა?
მზეო, სხივი მცირე მფინე დარითა!
ნუთუ დამგმო ნაცვლად სხვაოა დარითა,
ბ ე ს ი კ ფიცხლავ ტრფობა გულსა ვისარე.

მზემ განრისხებით განმაშორა

1

მზემ განრისხებით განმაშორა, მითხრა: წარვედა.
 დაჰკოდა გული, აწ არ მინდა სიტყვა მწარედა.
 ესრეთ დასჯილი ვიღამ მკურნოს, გულს ვიარე-და!
 ვედრებ მაღირსოს სასალბუნოდ თვისი არე-და.
 მე იგი მომკლამს, რა ვიხილო კარნი დახშული.

2

დაბინდნენ თვალნი ცრემლის ღვრითა, დღეს ვზი მწარესა,
 ჰო, ვითლა უძლო, ვერმჭვრეტელმან, მე მის არესა?
 შეკრბენ ჭალათნი, გარს მომერტყუნენ, ზედან მჯარესა,
 არ განმიკითხეს, მყის მესივნენ, გულს მისარესა.
 დავწყველე დღენი შობისანი, ვიწვი დაგული.

3

დახედე, გრძნობამ ვით მიმუხთლა, არ მყო ასე რა,
 მზე განმირისხა, ისარი მკრა, გული ასერა.
 მე ეტლმან ჩემმან სხვა პატიეთა არ დამაჯერა,
 დამსვა მტირალი, სიკვდილს ვიწვევ, ველი ასერა.
 მცირედს სიცოცხლე მიენდობის, იქმნას ტანჯული.

არხევ ტანსა

1

არხევ ტანსა, გულწამტანსა, სარულად,
უცხოდ გშვენის, არე-არედ აარე;
მიჯნუნს შეუქმ სიცოცხლესა სარულად,
ამად სახე მათ მნათობთა აარე.

2

ბაგე ლაღობს, ბალახშისა საღარნი,
ლაწვთა ვარდნი გარდაგშლიან საღარნი,
დახე, შენთვის ხელნი საკვდად სად არნი?
ჰხმობენ, მისსა უმჯობესი აარე.

3

ძოწის მჯობმან, ბალახშისა დაღალმან,
უწყალოსა სიკედილისა დაღალმან,
დახე, გული მძაფრად დაწვა დაღალმან.
რასა ჰყოენი? არ მასმინო, აარე.

4

შენით მქროლვენ სურნელების არაენი,
სულსა მპარვენ, მაგრამ სხვათა არა ვნი.

შენ წინაშე მე მიქმნია არ ავნი,
დრო არს, ზავის მოციქულნი აარე.

საქონის
სამსახურის

5

მსგავსად მზისა, სოფლად შუქთა მაარო,
რად არა სჯობს მე შენს არეს მაარო?
სხივნი მდიდრად ჩემს გულს ნაზად მაარო.
სიციცხლის კარს, ვლახ, ყარიბი აარე!

ქუფრ დრომონნი

1

ქუფრ დრომონნი, ლურჯთა ზღვათა მაარნი,
გლოვა სრულნი, სისხლის ცრემლდაუფარნი,
რებენ ნაზნი, შავად შემოსად მკმარნი,
სკმუნვენ ტკბილგვარ ტრფიალთა დამამწარნი.

2

ვარდსა ნამვენ დასაზრობლად არმრიდნი,
ღრუბელს ჰფარვენ კრთოლვარ მნათობნი შვიდნი,
თალხად სჩანან წყნარნი, გონებამშვიდნი.
ამად დახშეს მკვრეტად წყალობის კარნი.

3

ბრალ არს ლალნი, დაემზადნენ ქარვათა,
ძოწ-ბალახშნი შეიქმოდეს ფარვათა;
ჭირებს მიმცემ, ვფუცავ ასთა, არ [რ]ვათა.
გბრალდე, დამოქმენ ქვე უფსკრულს ცრემლთა ღვარნი.

4

ყამნი ტკბილნი, ტაროსი გვაჭვს ამონნი,
სვეს კეთილად უცურვიან ნამონი,

რა არს კმუნვა შუქებ დასალამონი,
შორს განხადე, გლახ, გულთა შემაზარნი!

5

გლოვას მიეც სიხარულის პკურება,
ქუფრ თალხოზას უქმენ ნათლის სხურება,
რომელიც გულს უზომოდ ეწყურება.
მაშინ ყარიბს დღე ესხნეს მდიდრად მტკბარნი.

დახე. მაისის ბულბულო

1

დახე, მაისის ბულბულო, ვით დღენი ნათლდებიან,
 ზურმუხტის ფერად ველნი ნაზად აპყვავდებიან.
 სულმილეულთა მიჯნურთ ქამნი ეხარებიან,
 ნუთუ ელირსოთ ხილვა, ვისთვის სულნი ხდებიან?
 მაშა, დასძახე ტკბილად, ვინ ვისთვისცა ბნდებიან,
 ნუთუ შენცა გეკურნოს, რაცა ცეცხლი გდებიან!

2

იწყო ბულბულმან სტვენა, ყვავილთ ფეროვნებანი
 რა იხილა, უახლდა თვისნი აშვიობანი,
 დაჰფრინავს თავს გარემო, აქვს სუნნელთა ტრფობანი,
 ჰყეფს საწადელისა ხმითა, ვინ ჰყოს მის ოდნობანი!
 ეძებს ვარდსა, მუდარობს: „მოვედ, რად ყოვნებანი?“

3

ვარდი, ფერით მდიდარი, ნახა ტურფად მრხეველად,
 ყოველთ სუნნელთ ყვავილთა ფერითა დამნახველად,
 ტკბილად მხმობი საბრალო შეიქმნა ცრემლთა მღვრელად,
 განკვირდა მისსა ეზომ შვებას, იქმნა ხელად,
 ქვე მიწას დაეკვეთა, ყვავილთ ეკვირვებიან.

შეჰკრბნენ ნაზნი სუნსეღნი, ჰკადრეს: „ყვავილთ მეფეო,
 ბრალ არს მოკლას ურვილმა შენთვის ტკბილად მყეფეაო,
 ყოველთა ფეროვნებად უცხოდ ხე მიმკრეფაო,
 მიხედუ მოწყალებით, თუ სულნილა ჰრჩებიან,
 გვაროვნებით მდიდარო, შთამოსირვით სეფაო!“

ვარდმან იღმო, მოხედა მით მლიმარის თვალითა,
 უბრძანა: „ჩემთვის ხელო, მასვე შენის ბრალითა.
 მობრუნდი, ნუ დაიწვი ჩემის ეშხის ალითა,
 იყავ, მჰვერეტდე, იშვებდე, ნუ ხარ გულით მკრთალითა!“
 ბულბული განცხოველდა, ღაწვნი აღარ სჰკნებოდა.
 დახე, მაისის ბულბულო, ვით ღღენი ნათლდებიან!

ეშხისა ზღვასა

1

ეშხისა ზღვასა მიველ ნაპირას,
 უცილოდ შევბასა ჩემსა ვგონებდი,
 დამხვდა საყვარელი მე მისსა მზისად,
 შევიქმენ გონებას, მას ვიგონებდი.

2

ხოხბის ფეროვნება ტანთ დაუსახე,
 ვერ ოდენ შეხედვა ვიმუფარახე;
 მყისად შემიპყრობდა სურვილისა მახე,
 მისთვის საგონებლად არ ვიყოვნებდი.

3

ვსთქვი, სულის შემწირველს მომცეს გულითა,
 მივმართე, შემექმნა სიხარულითა;
 ვსცან, რაყიფი მასთანა სჯდა შევებითა.
 დავბრუნდი მტირალი, მას ვიგონებდი.

4

ბევდის წალკოტს შეველ, წალკოტ მქმუნვარედ,
 მუნ ვიხილე ვარდი ნაზად მლიმარედ,

მწაღდა, ჭირნი ჩემნი მეთქვა მღუმარედ.
მუნცა რაყიფი მხვდა, სად არ ვგონებდი.

ქართული
ბიბლიოთეკა

5

დავწყველე საწუთრო, მუხთლად ბრუნვანი,
შორს ქმნილსა მის მიერ დამშთეს ჭმუნვანი;
ვგონებ მუშაკს, მას არა აქვს ზრუნვანი,
თუ აქვდეს, სულისებრ გულს ვიგონებდი.

რა ქმნას გულმან

1

რა ქმნას გულმან, როს კმუნვა არ მოეხსნას,
 რა ქმნას სევდამ, თუ სწყლავს მარად დაგულსა?
 რად იგულის, სად ვარდი არ მოეხსნას,
 ეკალს კრეფდეს, ხელს იკოდდეს და გულსა.

2

თუმცა გაშლის ჩემთვის ფურცელს ვარდი ა,
 შეხამებით სოსან-შროშან-ვარდია,
 მისთვის მსხვერპლად მე მარად შზა ვარ დია,
 თვით ხელმწიფას გარს მხლებელად მოეხსნას.

3

მავრამ სად(ა) სიმღერის ხმა ისმოდა,
 სად ფიალა სურვილისა ისმოდა,
 სად სიმუხთლემ დაიმკვიდრა ის მო და,
 ბნელი სევდა, გულს მანტია მოეხსნას.

4

იბზარვიან ბროლნი, ლალნი, მინანი,
 მეც თუ მასთან მოვეკდე, ნულარ მინანი!

საუკუნოდ მძინარს მწვედეს მინანი,
მათთვის ვნება, სჯობს სული ხორცს მოეხსნას.

ქართული
ბიბლიოთეკა

5

ზანთ საკვდავად გულნი მისნი მიხარეს,
ბროლის ვარდი, ბროლის ტანი მიხარეს,
რევ რად[?] მტვერი მიგიახლეს, მიხარეს,
მზის ზოსტერი ჩემად ჯაჰვად მოეხსნას.

6

ოდეს ვარდმან ოხვრა ჩემი ისმინა,
ცრემლმან დაეღლა და დასეტყვა ის მინა,
მე მას ვწიგრძნობ, ერთი ოდეს ის მინა,
და ვით გულსდა სიხარულად მოეხსნას.

ისტორიული სახუთეხი

[მოგზაურობა სპარსეთში]

დღიური

ქ. მე იობის ნათესავი გაბაონელიძე, ძე მოძღვრისა ზაქარია ყოვლად ღირსისა, ოდეს ვიყავ წლისა კმ [28]; მაშინ ვცხოვრებდი იმერეთს მახლობელ მყოფი სოლომონ ძლიერისა და განმაახლებელისა მეფისა დავითიანისა, რამეთუ ამას შინა ეამთა წარვივლინე ხსენებულისა ამის მეფისაგან ერანად, შირაზს ქალაქად, ქარიმხან ზანდისა თანა.

და წარსრულმან ავგვალე რაჭით მ... მთანი მყინვარენი და მივედ დიგორს — ოვსეთს, ხოლო მუნით ...იამ მცირე და განვისვენე მოსდოვს... ავვისტო იყო მაშინ კმ [28]. ხოლო მუნით) ყიზლარად და ყიზლარით ასტარხანს. ათცხრამეტ-ოდენ დღე მუნ დავდევ.

ასტარხნით შთავჯედ ხვამსქლდსა. ზღვისა ჭირით და დღე-ვა-გვემულეებით ოცდამეათცხრამეტესა დღესა შინა წყლისა მოჩივარი განვედით მამულსა გილანისასა და მივედით ქალაქსა, რომელსა ეწოდების რაშტი.

პერმეცა წარსრულმან მუნიდაღმა მეექვსესა დღესა შინა
ყაზმინ ქალაქსა ორი დღე დაეყავ. ყაზმინით მეოთხეს დღეს
სავე ქალაქსა ერაცისასა ერთი დღე განვისვენე და მუნით
ყუმს მესამესა დღესა შთავედით. ქა...ნს დიდსა და პიდარსა
ქალაქსა სამ დღე დამვანებელთა ორ დღე შემდგომად მესა)-
მეს დღესა მივედით საკვირველსა და ფრიად დიდ შენიერსა...

[ქ რ ო ნ ი კ ე ბ ი]

კაპიტან ფაშა მოვიდა ზღვის ჯარით მაისს კე [26] ქრისტეს აქათ ჩღბჳ [1788] და მაშინ ერთმა რუსის პორუტჩიკმა თავისი თავი ნავიანად და თათრები მათის ნავეებით როგორ დასწვა და აღისპნენ, და ეს იყო აჩაკოვს შავსის ზღვის პირს ქრისტეს აქათ ჩღბჳ [1788].

აპრილის კ [20] დიდი ღრად ფერდმარშალი რუმიანცოვი გავიდა საომრად ას ოცი ათასის კაცით რუსეთის ჯარით დუნა მდინარის პირების დასაპყრობად სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა. და ესე არს დიდად სახელოვანი და გამოცდილი, რომელმაც უპირველესს ოსმალების ბრძოლაში სტამბოლს საფარი მიუახლოვა, ვიდრე სამისა საათისა სავალად და შერიგებამ გაჰყარა. ეს რუმიანცოვ პეტრე ალექსანდროვიჩი ღრად ფერდმარშალი, ქს)ცი დიდად სახელოვანი.

ამავე წელს იქმნა ამისი გალაშქრება.

ამ რუმენცოვის ჯარები შევიდნენ, ივლახ-ბუღდანი წაართვეს ხონთქარს, ორჯერ კიდევ სხვაგან გაემარჯვათ, ურიცხვი მოსრეს თათრები.

ესეც ამასვე წელს მოხდა ჩვენს აქ კრემენჩუკს ყოფაში.

მაისს ე [5] წაბძანდა უგანათლებულესი კნიაზ პოტემკინი III, მეორე ფერდმარშალი, რომელიცა უპირველესცა ყოფილა ოსმალთა ბრძოლაში, მრავალთა სხვათა და სხვათა კავალერთა მიერ სახელოვანქმნილი შორის დიდისა როსიისა, [უგანათ-

ლებულესი მთავარი დიდისა რუსეთის ხელმწიფისა ეკატერინა მეორისა აღეჭსევნა და ფრიად გულითადი მეგობარი მისის იმპერატორების დიდებულებისა, რომელსაც გაჰყვა დიდის რუსეთის ჯარები მრავალგვარითა შემზადებითა, და ამას აქვს ბრძანება, რათა შეეზღოს კაპიტან ფაშას სახელითა ყოვლად ძლიერისა ღვთისათა. მის შემდგომად განმზადებულარს¹, [რათა] ანატოლისა და პონტოს ზღვის პირების ქვეყნები დაიპყრას და რათა მათ ზედა ილაშქროს ზღვით და ხმელით. წმიდა გიორგი, შემწე ექმენ!

და რაიცა ღმერთსა ნებავნ ქრისტეს მოსახელთათვის, იგი იყავნ!

აღიწერა იენისსა გ [3] ამავე წელს.

ჩვენს ექიმს ჰრქვიან მიხაილუ გრიგორიესინ ბორისევიჩი, რომელიც არის [შტა]ფლეკარი. და ესე არს მღვთივ მოცემული იმედი და მრავლად იღვაწა ჩვენთვის.

ამ უგანათლებულესმა კნიაზ პოტემკინმა ფერდმარშალმა აილო ციხე-ქალაქი აჩაკოვი დეკემბრის ექვსს [წმიდისა] ნიკოლოსის დღესასწაულს დღეს და უწოდა ადგილსა მას ნიკოლა.

სხვა რაც იქ მოხდა, ქვემოთ რვეულში იხიეთ.

და ეს იქმნა ქრისტეს აქათ ჩღპშ [1788].

¹ მომდევნო ორი ასო ვერ ირჩევა. აღდგენილია: რათა.

[მ ი მ ო წ ე რ ა]

მიწერილი ბესარიონისაგან პასუხად სულხანთან

ესეც მხოლოდ შეყვანილება და არავითარი თხოვა,
ანუ საგანსა ვითარსამე ზედ მიწერილი.

ბრწყინვალე თავადო და სულისა ჩემისა ნათელმკრთოლ-
ვარე გულითადო მეგობრობისაო! ვითარ ვიწყო, ანუ რომე-
ლი დასაბამი ვჰყო ქებისა თხზვად უწრომოსია ამის ნათლი-
სა, რამეთუ ჰსჯა ბრჯგუვდების და ენა მოუძღურდების, არა-
მედ გონება მიკინდონტებულია, მოწყლილ სიბრძნისა გამო-
რიქრაცდების მისის შარავანდედის ბრწყინვისაგან, მუნიდგან
ეგ სახედველ გამოჰკრთების მშტვენი ხმა იადონისა.

მე მისის სმენით და ნასიბრძნის ქარტის ხილვით გონება
ნესამყაროების და ესრეთ ნოტიოს ღრუბლით გამო ცვარი
სიხარულისა გადმოიმცვარევის შინაგანობასა ზედა ჩემსა.
ორნატი სულისა აღმიორძინდების და მის დამკად აღვმართავ
ალამსა და მის ხუვილის ნეშტსა ვიპყრობ ვითა კალამსა და
მციირეს ქარტით უპასუხებ სალამსა. გარნა სირცხვილადცა
მიჩნს, რამეთუ ამისს ყოფად არა ძალმიძს კმად, ვინაიდგან
დისკო მზისა გამაკრთოლეებს ოქროვანთა სხივთა და ვითარ
უძლებს დაჟღლილი თვალი განცდასა მისსა! ჰე, კეთილ არს
ფრიად, თუმცა მციირედ მაინც განიცადოსმცა მან იგი შუქ-
მოიეფე შარავანდედი ყოვლისა კეთილობისა.

ხოლო შენ, კეთილობაო სამოთხისა ნორჩო ყვავილგარდა-
ფენილო, იადონებრ ხმა მწვლილ მშტვენო და ტკბილხმოვა-

ნებით ყურთა მიმტაცო, რიტორ უებრო, სუნნელ წარდისაოთქა
 დამატკობელო, თვით ზენა სუფევისაცა სიტურფეო და პირ-
 ველიდგანვე ყოვლად კეთილობისა ხატებაო, მცირედ ოდენ
 ძალმექონ არიან თვალნი ჩემნი გაშტერებულნი განცდად
 უფსკრულ ნათლოვანისა სხივისა შენისა.

მე ზესიკი შენი მონა
 ვარ შენ შორის მღოგვის წონა,
 გარანა მეგობრობის მტრფობი
 ბესარიონ გაბაონი.

[დიდ იმპერატრიცა ეკატერინას]

უყოვლითადესო და უთვითმპყრობელესო და უსაზოგა-
 დოესო ხელმწიფეო, მპყრობელო სრულიად რუსეთისა და
 სხვათა და სხვათა და სხვათა!

ყოველთა ქრისტიანეთა აღმართებისა მღვიძარედ მო-
 ღვაწეო და უმღვთივდიდებულესო მონარხინავ, დიდო იმ-
 პერატრიცა ეკატერინა ალექსიისავ, ყოვლად მოწყალეო
 ხელმწიფე!

სულისა ტრფიალებათა ძლით უსაცთუროდ სასოებისა
 დამდებელი ყოვლად უმდაბლესითა კრძალულებითა გამოუთ-
 ქმელისა ტახტისა წინაშე თაყვანისცემასა განვაცხადებ და
 ყოვლად უმოწყალეესისა იმპერატორობისა ქვეშე ფერხთა
 შევრდომით ჩვენისაცა აღმართებისა და აღდგინებისა უმ-
 ხურვალესსა ვედრებასა განვფენ.

ყოვლად უდიდებულესო ხელმწიფე, მონარხობითისა შე-
 წყალეებისა ჩვენისა და მეორედ აღმართებისა გამოხსნისა და
 ნუგეშინისცემის დრონი და ჟამნი არიან. და ვინათგან თქვენის
 მოწყალეობით გამოხსნილი არის ეს ქვეყნები და ჩვენ უსჯუ-
 ლოთა მათ ოსმანიანთაგან მრავალი ზანი არის, რომ განვთა-
 ვისუფლებულვართ და ვესავთ დიდებულსა ხელმწიფობასა
 თქვენსა და ვადიდებთ აურაცხელსა მოწყალეობასა თქვენსა.

ქართული
ენის

აწ უმეტესად საზრუნავი არის იმერეთის უწყალობაჲთაჲ მელთაჲცა თქვენი ერთგული მონა და კურთხეული მეფე ჩვენი სოლომონ უწყალომან სიკვდილისა მახვილმან მიწასა შინა დაამკვიდრა და ამისნი მსმენელნი ყოვლად ბოროტნი მტერნი ჩვენი ოსმალნი გარემოს ქვეყნებისა ჩვენისა საზღვრებთა ზედა დადგენ და მარად დღე წარტყვენვისა და აობრების მუქარას გვეწერენ და ფრიადის ლაშქრებით ჩვენზედ მახლობელ არიან, ვითარცა თვით მათგან მოწერილის წიგნებით და ბეჭდებით და თვით ზვანთქრის გამოგზანილის ფარვანით განეცხადება ყოვლად დიდებულსა ხელმწიფებასა თქვენსა.

ჩვენ თუმცა მზა ვართ ქრისტიანობისათვის სისხლთა ჩვენთა დათხევად და ჩვენის შეძლებისაებრ თავსა ჩვენსა აღარ მივსცემთ მონად და არცალა ჩვენგან მათი ყმობა იქნება. და ღმერთმან ნუ ყოს, მაგრამ უმეტესის ჯარებით და შეძლებით მოვიდნენ და მახლობელ არიან ჩვენზედ ესრეთ, რომელ ყოველ ჟამ ომისა და შებმის ფიქრით მზა ვართ სისხლთა დათხევად და არღარა დამორჩილებად სარცხვინოსა უფლებისა მათისა.

ამისთვის სწრაფის მგზავრობით გვიახლებია დიდი უფალი და მწყემსსმითავარი ჩვენი ამისი უწყიდესობა კათოლიკოსი ყოვლისა საიმერეთოსისა და აფხაზეთისა მაქსიმე და ამასთანა ჩვენის ქვეყნისა უპირატესი სარდალი და სახლთუხუცესი და სიძე ჩემი კნიაზი წერეთელი ზურაბ და ამასთანა მდივანბეგი ჩვენი კნიაზი დავით, რომელნიცა ერთობით თანაგანზრახვითა ჩვენითა დიდთა და მცირეთა ერთბამად აღვირჩიეთ და დაგვირწმუნებია ყოველი სათნოველი ვედრება ჩვენი, და ესენი განაცხადებენ თითოეულად საზრუნველსა ჩვენსა მოხსენებითა უგანათლებულესისა დიდისა ვფეთმაშალისა და უწარჩინებულესისა დიდის თავადის გრიგორი ალექსანდროვიჩისათა, ხოლო სქესით ვიდრემე პოტემკინისათა, რომლისა მომართ კურთხეულსა ძმასა ჩემსა მეფესა სოლომონს ბრძანებული იმედი ჰქონდა თქვენის უმაღლესის ხელმწიფობისა მიერ.

აწ ჩვენცა ფრიადის ვედრებით ვითხოვთ მასვე მოწყალებას რათა ხელთა ქვეშე მაგისტა დაფარულ ვიქმნეთ და

ყოველი საქმე ჩვენი მაგის უგანათლებულესობას მოხსენ-
დებოდეს და კეთილად განაგებდეს ყოველსა ქვეყანისა ჩვე-
ნისა საჭიროსა საქმესა, რომლისა მიმართ ყოვლის ჩემის მინ-
დობით მეცა ესრეთ იმედულ ვარ და მორჩილებითა ყოვ-
ლისავე შეძლებისა ჩემისაებრ. და აწცა ჩემ მიერი საწადე-
ლი სავედრებელი საქმეები მაგათის უგანათლებულესობისა
მიერ უნაკლულად განცხადდება და საერთოდ დამტკიცებუ-
ლი ხელითწერილი ბეჭდებისა სიმტკიცითა და აღთქმითა
მოერთმევა ღვთისმოყვარესა ხელმწიფებასა თქვენსა.

[ბეჭედი დავითისა]

[მ ა ს ზ ა]

უყოვლიადესო, უზენაესო და უყოვლადღიდებულესო ხელმწიფეო
სრულიად როსიისაჲ და სხვათა და სხვათა და სხვათა!

დიდო და ყოვლად მოწყალეო იმპერატრიცა
კატერინა ალექსისაო!

ურიცხვთა ბრალთა და ცოდვათა ჩვენთა ძლით მიწაქმნილ-
ნი და ყოვლად დამდაბლებულნი სრულიად საიმერეთოი-
სა მკვიდრნი, ესე იგი უწმიდესი კათოლიკოსი, ყოვლად სამ-
ღვდელონი მიტროპოლიტნი და ეპისკოპოსნი და ყოველნი
სამღვდლონი წესნი, და ამათ თანა ერთობით ქვემოისა ივე-
რიისა მთავარერისთავნი, სპასპეტნი, თავადნი, აზნაურნი და
ყოველი საერო მხედრობა და წესნი ერთბამად ურთიერთი-
სა თანაგანზრახვითა ვიკადრებთ თაყვანისცემად უმაღლესისა
ტახტისა წინაშე და მღუღარითა ცრემლითა მვედრებელნი
განვაცხადებთ ჭირთა ჩვენთა, რომელთაცა ძლიერად მოღვა-
წე ჩვენი გამომხსნელი ხელმწიფე მეფე სოლომონ უწყალო-
სა სიკვდილისა მიერ მიგველო და ჩვენ ერთობით ობლად
დატევებულ ვართ და, ვითარცა გვმართებს, შავითა დაფა-

რულ ვართ მისთვის ყოველნივე მისისა დამიწებრსა მგლოვან
რენი და მარადის სულთქმით მომხსენებელნი მისნი, რომ-
ლისა სახელი იყავნ საუკუნოდ კურთხეულ უფლისა მიერ!

აწ ყოვლად მოწყალებისა თქვენისა და ღვთის მოყვარი-
სა ხელმწიფობისა მინდობილთა ამათ შემდგომად აღსრუ-
ლებისა მისისა. ერთობით ყოველთა აღვირჩიეთ მეფედ და
პატრონად ჩვენდა ანდერძისა მისისაებრ შემკვიდრე იმერე-
თისა ბაგრატიანი, უხუცესი ყრმათა შორის, ძე მეფის ძისა
გიორგისა და ვით, და დავაწილეთ სამეფოსა სახლსა ში-
ნა თვისსა და ყოველსა ამას სამკვიდროსა ზედა ამისსა,
რომლისა თანა ჩვენ ყოველნი ერთობით მეფითურთ ჩვენით
პირველისა მის მეფის ანდერძისაებრ განცხადებულად აღვ-
სთქვამთ და აღვიარებთ ხელმწიფობასა თქვენსა და საუ-
კუნოდ ერთგულად ყმად შემკვიდრეთათვის რუსეთისათა,
ვითარცა ერთგულ და დამორჩილებულ არიან მკვიდრნი
დიდისა რუსეთისა იმპერიისანი, რათამცა ვიყვნეთ ერთგუ-
ლად მონებად და ყმობად ხელმწიფობისა თქვენისა და უმა-
ლღესთა შემდგომთა შემკვიდრეთა რუსეთისათა, რომლისა-
თვისცა ყოვლით სიტყვით და საქმით ჩვენით უარგვიყოფი-
ეს სხვანი ხელმწიფენი და თვითმპყრობელნი და უცხო-
ყოფთ თავთა ჩვენთა და ყოველსა ამას ქვეყანასა მათგან
და არარაი გვენბავს სხვათა მფლობელთა, თვინიერ უზენა-
ესისა მფარველობისა და ხელმწიფობისა თქვენისა.

და ამიერითგან მეფე ესე ჩვენი დავით და შემკვიდრენი
ამის ქვეყანისანი და ჩვენ ყოველნივე სამლონნი და საერო-
ნი შეუფრდებით გამოუთქმელსა და უზენაესსა ტახტსა ქვეშე
და ვითხოვთ პირველად, რათამცა ხსენებულსა ამას უგანათ-
ლებულესსა მეფესა ჩვენსა ზედა მოავლინოთ თქვენის ყოვ-
ლად მოწყალების ფარვანი და ჩვენდა პატრონად და მეფედ
დაამტკიცოს მოწყალემან ხელმან თქვენმან და, მეფობისა
ნიშანნი ვითარცა ქართლისა და კახეთისა მეფესა ზედა მოივ-
ლინა, მის მსგავსის მოწყალებით ამისი ახოვანი სიჭაბუკე
და მეფობაც განანათლეთ, რომელსაცა ყოველივე სასოება
თქვენის უდიდმოწყალებობისა[დ]მი დაუცს და მზა არს სისხ-
ლით თვისით მსახურებად ხელმწიფობისა თქვენისა და ჩვენ

ქრისტეანეთათვისცა იღვწის და ზრუნავს ყოვლის შემწობით თვისით და განაცხადებს ყოველთა მახლობელთა და შორიელთა შორის დიდის რუსეთის ხელმწიფისა და მემკვიდრეთა მისთასა ყმობასა და უშიშრად აღიარებს თქვენის დიდებულების ერთგულობასა.

ყოვლად დიდებულო კელმწიფე! თქვენის უძლეველის ძალით გამოხსნილს ქვეყანას გარემოადგენ და ოხერყოფასა ეკლესიათასა და წარტყვენვასა გვექადიან ყოვლად ბოროტნი თათარ-ოსმანნი, რომელთაცა დიდად უხარისთ კურთხეულის ჩვენის მეფის სოლომონის სიკვდილი, და ჯარებით ჩვენის ქვეყნების სასაზღვრებზედ მოვიდნენ და პირველისა მის მსგავსად საძაგელსა საქმესა აპირობენ და ამ ქვეყნების აოხრებას. მოგვხედოს და იზრუნოს ნეტარმან დრომან თქვენმან და იზრუნოს კვალად გამოხსნა ჩვენი დიდებულებამან თქვენმან და მოეცეს უხვად მოწყალებითი საფარველი ესეოდენტა წმიდათა ეკლესიათა და მონასტერთა (sic), ესეოდენტა სამლოთოთა დასთა და ქრისტესმოყვარეთა მხედრობათა და ერთა, რომელნიცა ერთობით პირმიწადადებით და სულთქმით ვედრებასა განვფენთ წინაშე უმაღლესისა ტახტისა.

დიდებულო ხელმწიფე! მოწყალის თვალით შთამოგვხედეთ და ისმინეთ მოხსენება უმდაბლესი უგანათლებულესისა მეფისა ჩვენისა მიერ და ჩვენ ყოვლად უმდაბლესთა ამით ქრისტეს სამწყსოთა ნუ დაგვიტევენთ პირთა შინა მძვინვარეთა მგელთასა და მონარხოებითი შეწყალება მოავლინეთ ჩვენზედაცა და ყოველსა ამას ქვეყანასა ზედა, რომლისა შესავედრებელად ერთითა პირითა და ერთითა ხმითა და სიტყვითა აღვირჩიეთ და ვაახელით თქვენს დიდებულს ხელმწიფობასა და თქვენსა ღვთისმოყვარესა იმპერატორობასა: დიდი უფალი და მწყემსთმთავარი ჩვენი აფხაზ-იმერთა კათოლიკოსი მაქსიმე, რომელსა ყოველნივე ზოგად მინდობილ ვართ სულით ჩვენით და ხორციით, და ამასთანა ყოვლისა ამის ქვეყანისა და მეფისა ჩვენისა ერთგული თავადი წერეთელი და სარდალ-სახლოუხუცესი ზურაბ და ამასთანა ერთგულებით მარადის თანამზრუნველი და ნამ-

სახური მეფეთა ჩვენთა კნიაზი მდივანბეგი და ვით, რომელთა თანა დასამტკიცებლად თვით ამისი უგანათლებულესობა მეფე მოაწერს ხელსა და დაბეჭდავს ბეჭდითა სამეფოთა და ჩვენცა ესრეთ მოვაწერთ და ესრეთ დავამტკიცებთ საუკუნოთა სიმტკიცითა და აღთქმითა. თვესა სექტემბერსა ათხუთმეტსა, დღესა კვირიაკესა, ქრისტეს აქათ ჩღვდ [1784].

მე ყოვლისა საიმერეთოისა უფლისწული დავით [ბეჭედი]¹.

მაღალშობილო ბრილადირო და კავალერო ვასილ სტეფანიჩ,
მწყალობელო ჩემო ხელმწიფე!

იმისი სიმაღლე ჩემი მოწყალე ხელმწიფე მეფე დავით თავისის ქვეყნით, სამღვდელოთი და სამხედროთი და ყოვლის იმათის შეძლებით, — როგორ სრულისა და მართალის გულით, — მაგათს უგანათლებულ[ეს]ობას მოენდვნენ და რამდენი ხანი არის შეურყეველის თავეთის ფიქრით უეჭველად შემწეობის პასუხს ითხოვენ და ვერ ეღირსნენ აქედამ ერთს რასმე პასუხის მიღებას და ნიადაგ მოელიან, რას გვიბრძანებენო. მაგრამ რომლის მიზეზით ვეყენებოფ, არ ვიცით, რომ ყოველმა იმათმა სათხოველმა სისრულე და მაგიერი პასუხიც ვერ მიიღო.

ამისთვის მაგათს უგანათლებულესობას იმისმა სიმაღლემ მეფემ საიდუმლოთ ქეშმარიტის წერილით, როგორც თათრებს საქრისტიანოების სამტრო თადარიგ[ი] და მომზადება ჰქონდათ, ყველა თითოეულად მოსწერა, და სხვა საქმე, რომელიც უფრო თქვენსა და ჩვენს ძალებს შემოიღებს, ჩემის

¹ ტექსტს დართული აქვს აგრეთვე ბეჭდები ალექსანდრე არჩილის ძისა, მაქსიმე კათალიკოსისა, ქუთაისის მიტროპოლიტის დოსითეოსისა, გელათის მიტროპოლიტის ეფთვიმესი, ხონის არქიეპისკოპოსის ანტონისა, თავად გრიგოლ წულუკიძისა, ელისბარ ქსნის ერისთვისა, თავად პაპუნა წერეთლისა და თავად ბერი წულუკიძისა.

პირით და წერილით ყოველივე სიმაართლით გამომიცხადებია, ამისთვის რომ უეჭველად ვიცოდით, რომ ეს დროები და საქმე შემოვიდოდა და გამოცხადდებოდა.

რომლისთვისაც ცხრა თვე არის, რომ მე აქ კრემენჩუკს მარტოს ყოფნით და უსაქმობის სიმწარით ვიტანჯები. მე თუმცა მმართებს, რომ მისის სიმაღლის ერთგულებისათვის უფროსი სასჯელიც მოვითმინო, მაგრამ მე არ ვიცი, რომლის სამსახურის მოქმედი ვარ და რით ვინუგეშო, რომ ჩემს თავს ასე დავიწყებულს ვხედავ და ჩვენს საქმეს პასუხის ღირსება არსით არ უჩანს; და კიდევ ვხედავთ, რომ თათრების სამტროს დროებს ჩვენ ვეღარ ვნახავთ ამისთანას და, რომ არ მოვახსენოთ, არ შემოიძლია. და თუ ახლა, ამისთანას დროს, ჩვენი მეფე და მისი მხედრობა აქედამ ახლაც უპასუხოდ დარჩნენ, ვიცი, რომ მტერნი სემაგრეს შეიმატებენ და ჩვენც უიმედოს ფიქრით სიმაჩვევს ვეღარ მივიღებთ და ახლანდელი საქმის სიადვილე მერმე სიძნელეში შევა.

თუ აქედამ არაფერი პასუხი მიუვათ, როგორ შეიტყონ და რა ქნან და ან ხონთქრის მამულებს ხმალი რომლის იმედითა და რიგით უჩვენონ. აქ ჩემი ასე დავგვიანება და უსაქმოდ ყოფნა ან თქვენთვის რა შესამატი არის და ან იმათ რას არგებს? მე არ ვიცი, რა უნდა ვქნა. რამდენჯერაც მოვახსენეთ, უპასუხობის მეტი სხვა არა შემეიტყვია რა და, თუმცა თქვენ არ შეგაწუხოთ, მაშ, ვის უნდა მოვახსენოთ? ვინ მიცნობს და ან აქ მე ვის ვიცნობ?

ღვთის სიყვარულისათვის, გაისარჯენით! სახელოვანის საქმის დროები ეს არის. ჭეშმარიტებით მოვახსენებთ ყველას და ვიცი, რომ თუ თქვენ იმათ საქმეს აწ არ დაავგვიანებთ, იმისი სიმაღლე ჩვენი მეფე ღვთის მოიმედე არის, რომ სახელოვანი საქმეები მალე გიჩვენოთ. და თუ კიდევ არ ინებებთ და ამისთანას დროებშიაც უიმედო და უპასუხო გაუშვით, საკეთილო რიგები ბეჯითობას ვეღარ მიიღებს და ამით ქრისტიანული გარჯილობა და ფიქრიც ნაკლებობაში შევა. ამისთვის ჩემს მძიმეს ვალდებულებას თქვენ მაღალ-შობილებასთან საიდუმლოს ჩემის ხელითწერილით ვაცხადებ; თუმცა რიგი იყო, რომ თვით ჩემის პირით უფრო

გრძლათ მოგხსენებოდათ, მაგრამ უბძანებლად აქედამ წა-
მოსვლა ვერ გამიბედავს. და ამისთვის რომელიც მაგათის
უგანათლებულესობის ნება გვებძანება, ჩვენ ჩვენის მორ-
ჩილებით და ერთგულებით უმდაბლესათ იმას ვეცდებით.

თუმცა უმრავლესი და უფროსი საქმეები გაქვსთ, მაგრამ,
თუ მიხედავთ, ცოტა საქმე არც ეს იქნება, თუ აღრევე ინე-
ბებთ და გვიბძანებთ რასმე; და თუ არა, უმჯობესი თქვენ
იციოთ; მე რომელიც ჭეშმარიტებით ვიცი, იმას მოვახსენებ
თქვენს მაღალშობილებას.

ჩემის ხელმწიფის ერთგული მოსამსახურე, მისის სიმაღლის მოწყალის
იმერეთის მეფის დავითის უმდაბლესი მონა კნიაზი, სეკრეტარი და მწიგ-
ნობართუხუცესი ბესარიონ ზახარიას ძე გაბაონელიძე

ქრისტესა აქათ ჩღბ [1788],

იენისის ბ [2].

უგანათლებულესო კნიაზო,
მოწყალეო ხელმწიფე!

საჭირო არს, უგანათლებულესო კნიაზო, რათა მიხედოთ
მოწყალებით მდგომარეობასა ყოვლად მოწყალისა მეფისა
ჩემისასა და მისცეთ სიმტკიცე მას, რომელსაცა უძღვის კე-
თილსაქმენი მამულისა თავისისათვის და რუსეთისა მიმართ.
ვინაცა ამის მიზეზისათვის ღირს არის იგი, რათა იზრუნოს
მისთვის ყოვლად მოწყალემან მონარხინამან, ვინათგანცა
სცნა მან მტერნი რუსეთისანი მტრად თვისდა და დაჰკარგნა
ვნებითა მცნობთა შათთა საქულველნი მოქმედებანი, რო-
მელიცა შვენის არაკეთილმდომსა მეზობელსა ჩვენსა ჩვეუ-
ლებით.

წარმოიდგინე, ჰოი¹, მამაო ჩვენო უგანათლებულესო კნი-
აზო, მხეცებრივ მაწყინებელნი საქმენი მეზობლისა ჩვენი-
სა, თუ ვითარ თვისითა მაცდურობითა აბნელებს მფარვე-

¹ დედანშია: ჰი.

ლობასა თქვენსა ჩვენდამი, რომელიცა უღირს ჰყოფს მოგონებადცა ხელშემოსილის რუსეთის საჭურველით გამოხსნილს მამულსა ჩვენსა და არ წარმოიდგენს თავსა შორის თვისსა დედობრივსა მარჯვენესა მონარხინა დიდისასა, რომელიცა არა განგვეშორების ჩვენ.

უგანათლებულესო კნიაზო, დააყენოს ჟამდმდე სიყვარული თქვენმან უგანათლებულესობამ, რომლითაც კაცთმოყვარება თქვენი ჩვენდამო აღნთებულ არს, და მიუტევეთ ადგილი სიმართლეს, რომელიცა სრულიად აღმოაჩენს დამნაშავესა. აწ შევადართო მოქმედებანი ყოვლად მოწყალისა მეფისა ჩემისა და ზემოხსენებულისა მეზობლისა, რომელნიცა უსამართლოდ მოქმედებითა თვისითა მისცა სიმძიმე რუსეთს ამღვრევთა და უმიზეზოს თხოვნითა ხან ჯარისა და ხან ხაზინისათა და, გარდა ამისსა, დაივიწყნა პირობანი, რომლითაცა შეკრულ არს ზეგარდმო უფლისა მიმართ, რათა შეიწყნაროს ცხებულისა მისისა დიდისა ეკატერინას პირობანი. გარნა გული მისი არა დასცხრა საიდუმლოს შეკრულობით მტერთა თანა რუსეთისათა, რომლისაცა მავნებლნი მოქმედებანი ზეგარდმომან უფალმან გამოაცხადა წინაშე ქვეყანისა; ხოლო სიმართლის მცველმან და ერთგულმან რუსეთისამან მეფემან ჩვენმან დავით განიშორა ყოველი სიმძიმე რუსთადმი და კეთილის აზრითა დაანახვა მოვალეობა მამულისაგან თვისისა რუსეთს, რომელიცა ხელშემოსილმან ძლევისა საჭურველმან რუსეთისამან იხსნა იგინი. და ამ მიზეზით ითხოვდა რაევდენითამე მეცადინეობითა, რათა თავის შეძლებით და თვისის ჯარით ამისთანას დროებში ემსახურა რუსეთისათვის და ამით აღესრულებინა მოვალეობა ქვეყანისა და ქრისტიანეთა შორის შეკრულობისა.

უგანათლებულესო კნიაზო, მეოხო ჩვენო! ინებეთ წარსვლად ჩემისა ყოვლად მოწყალისა მეფისა მიმართ. და თუ არ ინებებთ, ამას ვითხოვ, რათა ნება მომცეთ გასტუმრებათ ძმისა ჩემისა, რომელიცა მყოფობს ჩემთანა, რომლისაცა იმედი მაქვს, რათა ესე მსწრაფლ წარვაგლინო და უგვიანოდ მგზავრობითა გამოგიცხადოსთ სიმართლით მდგომარეობა

მეფისა ჩვენისა თქვენდა მსწრაფლ მიღებათა თვით მეფისა და ვითის წერილისათა თითოეულად. არამედ ვგონებთა შეტყობის იმედით, რომელ საქმენი ესენი რაიმესა¹ ნაკლულვანებასა მიაყენებენ მეფესა ჩემსა.

თქვენის უგანათლებულებობის მოწყალისა ხელმწიფისა ჩემისა უმაღლესი მონა, იმერეთის მეფის ელჩი და ტაინი სეკრეტარი კნიაზი პესარიონ ღაბაონი

ოქტომბერი იდ [14]. 1789 წელი

ყიშენეს

უგანათლებულებო კნიაზო,
მოწყალო ხელმწიფე!

ახალციხეს დასვით რუსეთის კონსული, რათა არღარა შეიძლოს ოთამანის კარმან დაფარული მტერობა არცა გარეგანით, არცა შინაგან ქვეყანასა ჩვენსა.

ბათუმს — გურიას ნავთსაყუდელზედ და ფოთს — ოდიშის ნავთსაყუდელზედ სიტყვა ითქვას. და თუმცა ნებით გაუშვან, უმჯობესია ჩვენთვის, და თუ არა, იმ ორს ადგილსაც რუსეთის კონსული დასვით, რათა დასაყენოთ ჩვენის ქვეყნების ტყვის გაყიდვა იმ ადგილებში და ეგრეთვე სავაჭრო რუსეთის [ნავებიც] მოვიდოდნენ ამ ხსენებულს ნავთსაყუდელზედ.

აფხაზეთი დაიდვას თავისუფლად, რომელნიც ოსმალოს ხლმით დაპყრობილნი არი არიან, და ნება მიეცესთ მათ, რომელთაცა საქმე ჩვენს ციციტ, რომ მალე აღიარებენ ქრისტიანობას, და ისინიც, როგორც ჩვენ, საფარველსა ქვეშე რუსეთისასა შემოვლენ და უხლმოდ მორჩილებას მიიღებენ. და ესეც დაიდვას, რათა ამ აფხაზეთის ნავთსაყუდლებზედაც რუსეთის ნავებმა ივაჭროს, რომლითაცა თქვენ მალე ნახავთ სარგებელსა არამცირელსა.

უკეთუ უმაღლესმან კარმან რუსეთისამან დასდვას სხ-

¹ დედანშია: რაიმესა.

ლავ მფარველობა იმერეთზედ, ის უმჯობესი იქმნება, და უკეთესა რომლისამე საქვეყნიეროს გასინჯვით! ახლა განცხადება ამისი არ ამჯობინოს, მაშა საიდუმლო შეკრულება დაიდვას! დრომდინ იმერეთსა და რუსეთს შუაზედ, რათა სარგებლობა ორთავე დრომდინ! საიდუმლოდ და დაფარულად მუშაობდეს.

და ესეც თუ ამჯობინოთ, რათა აქემდეს მეფესა იმერეთისასა თვითუფლება, ვითარცა შვენიის თვითმპყრობელსა, და რათა აქენდეს მას შეკრულებისა და განხსნისა ნებსა ომისათვის მაჰმადიანთა ზედა, რამეთუ მიზეზითა ამით რუსეთი იმერეთიდან დაფარულს! ძალს შეიმატებს ოსმალთა ვნებასა ზედა, და არც ექმნება ვისმე მიზეზი, როგორც ოთამანის კარს, ეგრეთვე სხვათა ქვეყანათა, რომლითაცა მთელნი ქვეყანა რუსეთს ვერ უსაყვედურებენ. და ამ სახის დადებით იმერეთის ძალით ადვილათ წაერთმევის ხსენებული იგა ბათუმიც და ფოთიც.

თქვენის უგანათლებულებობის, ჩემის მოწყალის ხელმწიფის მონა, იმერეთის დესპანი და მესაიდუმლოე მდივანი
კნიაზი ბესარიონ გაბაონელიძე

წელთა 1789, დეკემბერს 5.

თანამდებოვითი მოხსენებაი უგანათლებულესობისადმი თქვენისა!

ბრძანებისაებრ თქვენისა უგანათლებულებობისა, რომელიცა მე უფალმან ლაშქაროვმან იმედულმყო მსწრაფლ წარსვლად მაშულად ჩემდა, რომლითაცა ვებედავ ამას მოხსენებად: რათა ადრე მოხდეს წარსვლაი ჩემი და ამით უმეტეს მარგებლობას ელოდეთ, რომელ არს აზრი კეთილი მეფისა ჩემისა და სამსახური იმისის იმპერატორების დიდებულებებისადმი, და ეგრეთვე უმცირესი დაყენებაი ჩემი და უპასუხობა

¹ იგულისხმება ფელდმარშალი გრიგოლ პოტიომკინი.

მისცემს სიმძიმესა კეთილსა აზრსა მისსა მდგომარეობისაებრ მამულისა ჩვენისა. ამისთვის უმდაბლესად ვითხოვ თქვენის უგანათლებულესობისაგან არ დაავდოთ მეფე ჩვენი უპასუხოთ და ამით წარუშართოთ საზოგადო მარგებლობაი, ეგრეთვე აუწყოთ აზრი ომისა და მშვიდობისა საზოგადოსა მტერსა ზედა და მიეცეს შეტყობინებით დრო მეფესა ჩემსა, რათა ამით უკვე აღიღოს დროიანად თვისი ზომა და საკმაოდ აჩვენოს შეკრულება და ერთგულობა თვისი რუსეთს.

იმერეთის დესპანი კნიაზ ბესარიონ გაბაოვი

იანვარს 9, წელსა 1790,

იასსა

[წერილი კობიომაკიტან]

წყლულნი მამულისანი და ტკივილნი მისნი, აღძრულნი შურითა და მანკიერებითა მეზობლისა ჩვენისაგან, აღმოიტაცებენ პირით ჩემით მოხსენებად წინაშე კეთილმოქმედისა ჩვენისადმი, უგანათლებულესო კნიაზო!

დადგინებული კეთილმდგომარეობითა საზომისაებრ თვისისა მამული ჩვენი დაუძინებელისა, დაუშრომელისა ღვაწლითა ნეტარხსენებულისა მეფისა ჩვენისა სოლომონის მიერ, რათა არა მიეცეს შემუსრვასა მტერთა მიერ, ამისთვის დაუშკვიდრა იგი ყოვლად უავლუსტესსა დიდსა ეკატერინას, რომელმანცა გვირგვინოსან ჰყო კეთილნებობითა თვისითა და ეგრეთვე ცნობითა მამულისაგან ჩვენისა.

და იყო კეთილმდგომარეობა მისი დროდმდე კავკასიის ლიხიის მთავრისა, მის მაღალმსვლელისა ღენარალ-პორუთჩიკის პავლე სერგეივიჩის პოტემკინისა მუნ ყოფადმდე, რომლისაცა მიზეზი კეთილწერილობათა თვით თქვენითავე მაღალმბრძანებელობითა იყო.

და რამეთუ განცხადებულ იყო მოწყალება და კაცთმოყვარება და განფენილ უკვე ყოველთა შინაგანთა და გარე-

განთა და ეგრეთვე სინორებთა ზედა რუსეთის იმპერიისათა, რომლითაცა იშვა თვით მხეცებრთა მათ ხალხთა შორის შუი-დობა და სიწყნარე, რომელსაცა მიეცა საფუძვლიანი მიზეზი ღენარალ პოტემკინს ცნობისა და ქცეულებისა მათისა შეფერებითა და ესრეთ აღლაგმა მანკიერობა მუნებურთა მთავართა მათთა დაცვისათვის საზოგადოსა შუიდობისა.

ეგვეითარი ქებული და შესამატი პოლიტიკა გულმოდგინებითი მის ღენარალისაგან იმედულ გვყოფდა ჩვენ, ვითარმედ კეთილმდგომარეობა იმერეთისა არღარა მიეცემის შემუსრვასა და კეთილმოქმედება იგი მისი იყო მაკვდინებელი წყლული მეზობლისა ჩვენისა უიმედოქმნითა დაწყებისაებრ მისისა მავნებლობისაგან, ვინათგანცა იგი წინათვე მხედველ იყო ვნებასა თვისსა მით, ვიდრე შესამატსა თვისსა, და ამისთვის დაჰფარევდა დროსათვის მას.

რომელსაცა მიეცა დრო იგი განშორებითა ზემოხსენებულისა ღენარალ პოტემკინისათა და ახალცვალებითა სხვის მთავრებისათა, რომელნიცა მხოლოდ ოდენ საჭურველითა იმედულ ჰყოფდენ საქმის სისრულესა და განეშორნენ შეუსწორებელსა შესამატსა ნაყოფსა მას პოლიტიკისასა, რომელსაცა ვგრძნობთ ჩვენ საქმისაგან და ტკივნეულ ვართ.

და ამ დროების მხედველმან მეზობელმან ჩვენმან დააფუძნა სხვადასხვას სახის დაფარებითა შემოყვანად რუსეთს შინა მეთვალენი ერთგულნი ყმანი თვისნი და ნება დართო მათ განწესებად სამსახურსა შინა რუსეთისასა, რათა ამით უკვე საწადელი თვისი სცნას და თვითცა თვისი აღასრულოს. რომელთაგანი არს პირველი არზიმანდრიტი გაიოს, რომელიცა არს სრულმყოფელი და თანაგანმგებელი პოლიტიკათა მისთა და საქმეთა, და მეორე არქიერი ხარჭაშნელი, რომელიცა შემოვიდა კანკლის გაკეთების მიზეზით და შემდგომად განწესდა ვიკარიად მოსკოვსა შინა, და მესამე არს განწესებული ინოსტრანია კალევიასა შინა აბითურაბ, რომელნიცა აღძრვენ უსაფუძველოს წერილების გაგზავნითა მეზობელთა ჩვენთა აღშფოთებად და შურად ვნებათათვის ჩვენთა.

ეგრეთვე არ დააგდო თვისდამი მიზიდვად კავკასიის ლინიაზედ მყოფი და სათარგმანოს საქმეებში სახმარად ბართლომე სავარსიმძე მიცემითა მისდამი აზნაურობის ხარისხისა, რომელიცა გლეხი იყო და იცნობებოდა რუსეთს შინა გვარისა მისისა ვითარება, რომლისათვისცა მეფემან იმერეთისამან, ამების მცნობელმან, აღიღო ზომა სიფრთხილისა თვისისა და დადვა უმჯობესისათვის, რათა განეშოროს ბადესა მას შეკრულსა ლინიაზედ მისდამი თვინიერ წერილისა თვისისა თვისის კაცის ხელით გამოგზავნად თქვენისა უგანათლებულესობისადმი და მავნებელნი საქმენი იგი მათნი მიუტევა ღვთისა სამართალსა, რათა მან გამოაჩინოს.

მართლმსაჯულმან უფალმან არა დააგდო საქმენი იგი სავარსიმძის მრავლის უკეთურების მაშენებელისანი დროთაგანვე ნეტარხსენებულისა მეფისა სოლომონისათ და მიუშვა იგი მიღებად მეზობლისა ჩვენისაგან აწ ახლისა პატივისა თავადობის მიცემით, რომლისაც ძმებს ერთს კაპიტნიობა იმისის არტილერიისა და მეორეს პორუთჩიკობა მოუვიდათ და მიეცათ, და გამოაჩენენ ამით მათ შორის შეკრულობასა.

ესე უკვე გვაძლევს სიმართლის მიზეზსა და ჩივილსა მოხსენებად თქვენის უგანათლებულესობისა მიმართ, რამეთუ მიზეზითა ამით მეზობელმან ჩვენმან მიიზიდნა ბადესა შინა თვისსა მცხოვრებელნი ასტარხანს და ეგრეთვე ყიზლარს, მოსდოვს და მათ ლინიათა ზედა მყოფნი, რომელნიცა იმედღულად საქმობენ გაგზან-გამოგზანიითა წერილებისათა და ამით უკვე აძლევენ ქვეყანასა ჩვენსა ვნებასა.

წინათვე თქვენს უგანათლებულესობას ამ მიზეზით მოვახსენე წერილით კიშენოვს, რათა გამოგზანილი წიგნი იმერეთიდან თქვენთან გარდითარგმნებოდეს და არა ლინიაზედ, რათა სიმართლით მოგხსენდესთ იმათიცა და ჩვენიც და ამით განირჩიოს სიმართლით წყლულება წინააღმდეგათა.

და ქეშმარიტებისათვის ვინათგან იმყოფების აქა არქიმანდრიტი გაიოს აღთქმით განმზადებული მეზობლისა ჩვენისაგან ალავერდის მიტროპოლიტად კახეთს შინა, რომელიცა იმყოფების აქა მატყუარობითა და არა სამსახურითა, რა-

მეთუ გამოაჩენს ესე ხსენებული მიტროპოლია მათცა ხსენებულითა სიმართლეთა ჩემთა.

იმერეთის დესპანი კნაზ ბესარიონ გაბაოანელი

წელსა ჩღბი [1790], თვესა მარტსა მ [8].

იასში.

ბრწყინვალეო დრაფო !,

მოწყალეო ხელმწიფვე!

აზრი და სათხოველი შეფისა ჩვენისა

1. რომელიც საქართველოს და რუსეთს შუა შეკრულება და ტრაქტატი დაიდვა, ეგრეთვე მეფე ჩვენი ითხოვს.

2. და შემდგომი სამეფო ნიშნები სრულებით, რომელიც მის სიმაღლეს მეფე ირაკლის ებოძა.

3. ახალციხეს დასვათ რუსეთის კონსული, რათა არღა შეიძლოს ოთამანის კარმან დაფარული მტერობა არცა გარეგანით, არცა შინაგან ქვეყანასა ჩვენსა.

4. ბათუმს—გურიას ნავთსაყუდელზედ და ფოთს—ოდიშის ნავთსაყუდელზედ სიტყვა ითქვას. და თუმცა ნებით გაუშვან, უმჯობესია ჩვენთვის, და თუ არა, იმ ორს ადგილსაც რუსეთის კონსული დასვათ, რათა დააყენოთ ჩვენის ქვეყნების ტყვის გაყიდვა იმ ადგილებში და ეგრეთვე სავაჭრო რუსეთის ნაგებიც მოვიდოდნენ ამ ხსენებულს ნავთსაყუდლებზედ.

5. აფხაზეთი დაიდვას თავისუფლად, რომელნიც ოსმალის ხლმით დაპყრობილნი არ არიან, და ნება მიეცესთ მათ, რომელთაცა საქმე ჩვენ ვიცით, რომ მალე აღირჩევენ ქრისტიანობას, და ისინიც, როგორც ჩვენ, საფარველსა ქვეშე რუსეთისასა შემოვლენ და უხლმოდ მორჩილებას მიიღებენ. და ესეც დაიდვას, რათა ამ აფხაზეთის ნავთსაყუდლებზედაც

1 იგულისხმება ალექსანდრე ანდრიას ძე ბეზბოროდყო.

რუსეთის ნაგებმა ივაჭროს, რომლითაცა თქვენ მალე ნახავთ სარგებელსა არამცირედსა.

6. უკეთუ უმაღლესმან კარმან რუსეთისამან დასდვას ახლავ მფარველობა იმერეთზედ, ის უმჯობესი იქმნება, და უკეთუ რომლისამე საქვეყნიეროს გასინჯვით ახლა განცხადება არ ამჯობინოს, მაშა საიღუმლო შეკრულობა დაიდვას იმერეთსა და რუსეთს შუა, რათა სარგებლობა ორთავე დრომდინ საიღუმლოდ და დაფარულად მუშაკობდეს.

7. და რათა აქმდეს (sic) მას შეკრულებისა და განხსნისა ნება ომისათვის მაჰმადიანთა ზედა, რამეთუ მიზეზითა ამით რუსეთი დაფარულს ძალს შეიმატებს ოსმალთა ვნებასა ზედა, და არც ექმნება ვისმე მიზეზი, როგორც ოთამანის კარს, ეგრეთვე სხვათა ქვეყანათა, რომლითა მთელი ქვეყანა რუსეთს ვერ უსაყვედურებენ. და ამ სახის დადებით იმერეთის ძალით ადვილათ წაერთმევის ხსენებული იგი ბათუმიც და ფოთიც.

ბრწყინვალეო ღრაფო! ეს პუნქტები მის უგანათლებულესობას კნიაზს მივართვი, როგორც მისი ანდერძი მქონდა, როდესაც ჩემი ძმა მიიცვალა, იმისი ხელით დაწერილი, და კვალად თქვენს ბრწყინვალეობას განუახლებ.

თქვენის ბრწყინვალეობის მსახური, იმერეთის დესპანის მიცვალბულის ძმა კნიაზ სვიმონ გაბაოვი.

წელთა 1791,
დეკემბერს 3

[ალექსანდრა ბატონიშვილის წალოგის წიგნი]

ქ. სახელითა ერთარსისა სამგვამოვნებით ცნობილისა, სახიერებით კაცთმოყვარისა მღვთისათა და ერთისა მის სამებისაგანისა სიბრძნისა ღვთისა ზორცქმნილისა დედაშობლისა მარადის ქალწულისა მარიამ სასოისა ჩვენისათა. ესე ჟამთა და წელ-ზრონონთა აღმასრულებელი წყალობის წიგნი გიბოძეთ ჩვენ, მეფეთმეფისა ვახტანგის ძის ძემან და დიდად

სახელოვანის მეფისა მღვთივ¹ კურთხეულისა ბაქარის ძემან ბატონის შვილმან ალექსანდრე, შენ, საქართველოს მკვიდრსა თავადასა და ჩვენის დიდებულისა სახლისა ერთგულებისათვის თავდადებულსა, მამა ცეცხლითა დამწვარსა კახის ბატონის ერეკლეს მიერ და შენ ხელით და თვალით დაშავებულსა და მათგან ექსორიაქმნილსა და ჩვენსა დიდ ერთგულებით მსახურებულსა ჩვენსა თავადასა თავდგირიძეს იესე ელისბარის ძეს და შვილსა შენსა ელისბარს და ყოველთა სახლისა შენისა შთამომავალთა, შვილთა და შვილისშვილთა.

აწ გვიბოძებია ჩვენი სახასო კეხვი გლეხითა და სამოსახლოთა ციხიან-მამულიანად, აჩაბეთი გლეხიან-მამულიანად, სასახლით და ყოვლის მისის საქებრით და უძებრით. ამათ ვარდა გიბოძეთ არაგვის ერისთვის მამულიდამ ქემერტში სრულად მინდიაშვილები მათის ალაგ-მამულით, ნასყიდით და უსყიდით. კიდევ არაგვის მამულიდამ ურგებაულზედ გიბოძეთ ფუტურაძისეული საკვამლო, დღეს რომ ბერი მინდიაშვილი სახლობს, კიდევ იქავე თაზია ჯოხაძე თავისის სრულის მამულით.

ესენი თქვენის დიდის ერთგულებისა და თავდადებულობისათვის გიწყალობეთ და გიბოძეთ, ოდეს ქუთაისს ძმისა ჩემისა იმერეთისა მეფისა სოლომონისთანავე ვიყვენით. ამას ეამსა ესენი გვიწყალობებიან და შემდგომადცა ამისსა სხვისა წყალობისა მომლოდნედ იყოფოდეს ყოველი სახლი თქვენი. და ოდეს მღვთივ წყალობათა შვილთა ჩვენთა ესე იხილნეს, ჩვენებრვე ჩვენთა ერთგულთა ესრეთ დაგიმტკიცონ და შემდგომთა ჩვენთა მეფეთა და დედუფალთა, თვინიერ წყალობისა და დამტკიცებისა, არა ხელყონ შლად, არცა რაისამე მოკლებად, ამისთვის რომ პირველ ყოველთასა ჩვენგან წყალობის წიგნი ანუ სიგელი კიდე ამისსა-ჯერ(ეთ) არვისმე ჰბოძებიან.

და დამერთმან ყოველთამან ბედნიერ ქმნას და კეთილ, რათა სხვათაცა შვილთა ჩემთა საქართველოსა თავადთა, აზნა-

¹ დედანშია: მღვთიუ.

ურთა, მსახურთა და გლეხთა თანად წმიდისა ეკლესიისა ჩვენისათა მიიღონ ჩვენგან და შეილთა ჩვენთაგან მდიდრად და უხუცებით წყალობა, ამინ.

აღიწერა ხელითა ჩვენის ერთგულის გაბაოანის აზნაურისა ბესარიონის მიერ თვესა მაისსა კა [21], წელსა ათას შვიდას ოთხმოცდაერთსა.

[ბეპელი]

[დავით იმერთა მეფის წყალობის წიგნი]

ქ. წყალობითა ყოვლად სახიერისა და ბუნებით მოწყალისა ღვთისათა ჩვენ, მღვთივ¹ დამყარებულმან იმერთა ზედა და თვითმფლობელმან, მეფემან დავითიანმან დავით ესე წყალობის წიგნი გიბოძეთ თქვენ ჩვენთა ერთგულთა აზნაურთა კიკნაძეს პაპუჩას შვილს ზოსიას და კიკნაძეს გიორგის შვილს ზოსიას და კიკნაძეს ბერის შვილს ზაუსტას ესრეთ და ესევეითარად, რომ მოხვედი და გვევედრენით, შეგიწყალეთ და გიბოძეთ, რაც სადმე თქვენი სამკვიდრო გლეხი იყოს ან ნაყიდი ან გირაო, ამაში თქვენთან სიტყვა აღარავის ჰქონდეს, თქვენთვის გვიბოძებია; თუ თქვენ ჩვენნი ერთგულნი იყვნეთ და ჩვენი გერჩიოსთ სხვას მებატონეს, გქონდესთ და გიბედნიეროსთ ღმერთმან ჩვენსა ერთგულეზასა და სამსახურსა შინა. და თუ ამაებში მოდავე ვინმე გამოჩნდეს, სამართალი არც თქვენ დაუტვიროთ, აწ არიან გამრიგენი და თანამოწამენი ჩვენნი თავადნი: ჩვენი სიძე ქსნის ერისთვის ძე ელისბარ, ერისთვის შვილი შოშიტა, ავიაშვილი ქაიხოსრო, აბაშიძე სვიმონ, აბაშიძე ზაალ და სხვანი ყოველნივე საჩინონი კარისა ჩვენისანი. და მე მდივანს გაბაშვილს ბესარიონს დამიწერია და მოწამეცა ვარ. მაისსა [1], ქრისტეს აქათ ჩიღე [1785].

მეფე იმერთისა დავით

¹ დედანშია: მღუთუ.

[**დავით იმერტა მეფის შეწირულობის წიგნი**]

შენ, ქრისტეს მღვთისა სიტყვიერისა ვენახისა შევნიერსა რქასა, შეიდგზის უძლეველსა დიდსა მოწამესა ქრისტესსა, ილორისა მთავარმოწამესა გიორგის, ჩვენ მადლთა შენთა წმიდათა შეურყვევლად სასოებისა¹ ზედა დასდებელმან და მიძღვმად შეწევნისა შენისა მეძიებელმან მეფემან ყოველისა საიმერეთისამან დავითიანმან დავით თანად ერთხორც ქმნილისა ჩვენთანა დედუფალოდედუფლისა ანნა ორბელ-ყაფლანიითა უბრწყინვალესისა ასულთ ვიგულმოდგინეთ სულთა და ხორცთა ჩვენთა საოხად საძიებელი საქმე ესე, რომელიცა უწინარეს კურთხეულსა დიდსა მეფესა ალექსანდრეს სათნოყოფითა და კეთილსინდისითა თვისითა ზონს ჭავჭვიანიძენი სახეჯანთქროს საურისაგან შენნი ყმანი თავისუფალ ექმნა და დღეთა და დროთა სივრცისაგან შენდა შემოწირულნი ყმანიც ავთა ეამთა შეხლომით საოხროდ და უპატიოდ გაეხადათ და შეწირულნიც სიძველითა შეშლილი და განხრწნილ იყვნეს, ეგრეთვე კუხს მოსახლენი შენდა შეწირულნი გლეხნი სხვათაგან იმსახურებოდნენ და შენს წმიდასა ეკლესიასა მოკლებულ ჰყავდენ. აწ მინდობილთა სახელისა შენისა წმიდისათა, დიდო მხედარო მღვთისაო გიორგი, მრავალ ძიებით და სამართლად გამოკვლევით ყოველნივე ყმანი შენნი მოკითხულ ვყვენით და ერთად შევეკრიბენით ზონს წმიდასა ეკლესიასა მორულთა და თითოეულად სახელდებით აღვიწერეთ მსახურად ილორის ეკლესიისად და ამასთანა ძველნი წერილნი მეფეთანი შევამოწმენით. ვითარ აცხადებდა წერილი, შენაწირი დიდისა მეფისა ალექსანდრესი და მეორისა მეფისა ალექსანდრესიცა და კვალად სხვაი კურთხეულისა და ძლიერისა მეფისა სოლომონისი, რომელთაცა სიმართლით და სამართლად ასევე დაემტკიცებინათ, გარნა უზრუნველობითა და უპატიოებითა ფრიად დაძველებულ იყვნეს მეფეთა წერილნი, ხოლო ჩვენ წყალობათა შენთა და შეწევნათა ოხისა მოხოველთა ჩვენც

¹ ხელნაწერშია: სასაობისა.

ესრეთვე ვითნებით და ესრეთ განვაგეთ და ესრეთვე კეთილ-
 განჩევით დავამტკიცეთ პირველვე ესრეთ შეწირულნი ყმა-
 ნი შენნი: ხონს მოსახლე გლეხი ჭამჭიანიძე კაკურია, მეორე
 გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე ივანა, მესამე გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე
 დავითა, მეოთხე გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე სვიმონიკა, მეხუთე
 გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე ხუცესი სვიმონ, მეექვსე გლეხი ხონს
 ჭამჭიანიძე მოგელიეი, მეშვიდე გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე სვი-
 მონიკა, მერვე გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე გიორგი, მეცხრე გლე-
 ხი ხონს ჭამჭიანიძე სვიმონიკა, მეათე გლეხი ხონს ჭამჭიანი-
 ძე გიორგი, მეათერთმეტე გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე მოგელია,
 მეათორმეტე გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე მამისთვალი და მეათ-
 ცამეტე გლეხი ხონს ჭამჭიანიძე გიორგელა; ამას გარდა კუხს
 მოსახლე ერთი გლეხისი კაკაბაძე მამისთვალი, მეორე გლე-
 ხი კუხს კაკაბაძე ხვიჩარეი მესამე გლეხი კუხს მოსახლე
 [გიორგი, მეოთხე [გლეხი] კაკაბაძე, კუხს მოსახლე მამისთვა-
 ლა, და მეხუთე გლეხი კუხს მოსახლე კაკაბაძე მახარობელ.
 ესენი ერთობით გამოვიძიეთ და კვალად განგვიახლებია ამ
 პირობით, რომ სამეფო საქვეყნოს სამსახურს გარდა,
 რაც ბეგარა ან საუდიერო მართებდესთ შენაწირავის დავთ-
 [რის]აებრ ილორის წმიდის გიორგის ეკლესიასა და ხატს მი-
 ერთმეოდეს უნაკლულოდ, ასე რომ სხვას ხელი ამაში არა-
 ვის ქონდეს; მეორედ ესრეთ, რომ ავის დროსა და უსამართ-
 ლოებისაგან დიდის მეფის ალექსანდრეს ამოკვეთილი სახვან-
 თქრო საური მრავალჯერ გარდახდოდათ და რთმეოდათ და
 აწ ჩვენ მიერ არაოდესღა ეთხოვოს და არც გარდახდეს და
 ყოველითურთ სამსახურით შენს წმიდას ხატს მსახურებდენ
 და შენსა წმიდასა ეკლესიასა შინა ყოველსა წელიწადს შენს
 წმიდას დღესასწაულობას დღეს ჩვენთა სულთა და ხორც-
 თათვის ეამს გვიწირვიდენ და მოგვიხსენებდენ წინაშე ხა-
 ტისა შენისა წმიდისა, რამეთუ ყოველივე სასოებაი ჩვენი შენ-
 დამი დამოკიდებულ არს და შენითა ძლიერებითა დავსთრგუ-
 ნავთ მტერთა ხილვადთა და უხილავთა. ამიერითგან ნუმცალა
 ვინმე იკადრებენ მეფენი, გინა დედუფალნი, ნუ უფლისწულ-
 ნი და ნუცა მთავარნი კადრებად და შლად ამისსა, რამეთუ დი-
 დი შემწე არს მეფეთა და მსასოებელთა თვისთა; და სხვათა

მეფეთა და პირველ ჩვენსა ყოფილთა პატრონთაცა ესტეტივე დაუმტკიცებიათ და ესრეთ განუგიათ. ხოლო უკეთუ არა რიდოს ვინმე და იკადროსმცა ხელყოფად და შეშლად ამისსა, იყავნ კაცი იგი, გინა მღედრი, ქრისტეს სიტყვიერისა ვენახისაგან უცხო ქმნილ და მოკვეთილ, და შენმან ძლიერმან ხელმან, დილო მოწამეო ქრისტესო, დააკვეთენმცა მასვე წამსა შინა პირდამართ მიწასა ზედან და ღრმამან დანახეთქმან შთანთქენინ ხორცი მისნი და სულნი და ჩვენთა ბრალთა წილმცა დასაჯენინ შენმან მაცხოვარმან დღესა მას საშინელსა სამსჯავროისასა, ჰოი, ქრისტეს მღვთისა ჩვენისა მთავარმოწამეო გიორგი! და რომელთაცა ესრეთ დაამტკიცონ და ყოველი ამას შინა წერილი ესრეთ ჩვენებრვე აღასრულონ, შემწე ეყავნ მათ ძლიერი მარჯვენე შენი და დაიცვენ შვიდგზის უძლეველითა მკლავითა შენითა ყოველსა შინა ძრვასა და დაწყნარებასა, ამინ.

აწ არიან მოწამედ ამისსა ღმერთი და ყოველნი სათნონი მღვთისანი და კვალად ჩვენნი სასონი წმიდანი და ყოვლად სამღვდელონი: უფალი ქუთათელ მიტროპოლიტი დოსითეოს, გაენათელ მიტროპოლიტი უფალი ეფთვიმი და მთავარეპისკოპოსი უფალი ანტონი და ამათანა სამღვდელონიცა დასნი; კვალად მოწამედ არიან ყოველნი დიდებულნი თავადნი და სარდალ-მოურავნი ჩვენისა ამის ქვეყანისანი, რომელთა თანა უმაღლესისა ბრძანებითა მე ყოვლად უმდაბლესსა მონასა მეფისასა. მდივანთუხუცესს გაბაშვილს ბესარიონს დამიწერიან ხელითა ჩემითა განსაძლიერებლად კეთილად მსახურისა და უმაღლესისა¹ მეფისა ჩვენისა თვესა ნოემბერსა ოცდაერთსა, ქრისტეს აქათ ჩღბე (1785), დღესა შაბათსა.

მეფე იმერეთისა დავით

¹ ხელნაწერშია: ხუმაღლესისა.

საქიობკავშირ გასკლუხი

[იხმართა მუხის ღავითის მოკითხვის წიგნი]

ქრისტე აღგა, ბესარიონ!

ქ. სრულიად საიმერეთოს მეფე დავითის მარად კეთილსაგონისო ძმაო, კნიაზ-მდივანო გაბაონელო, მრავალი მოკითხვა და უენსად სუფევის სიხარული მომიხსენებია. მერმეთ ჩენს ამბავს იკითხავ, ღვთის ნებით, როგორც შენ გიამება, ჩვენ და ჩვენი ქვეყანა ისე მშვიდობით და უჭირველათ ვიმყოფებით. ამდენს ხანს შენი ამბავი რატომ არაფერი მოგვწერე? მგზავრი კაცი როგორ დაიღვევა, რომ ერთი წიგნი არ გამოგვიგზავნე და შენი ამბავი არაფერი გვაცოდინე? ღვთის ნებით, თუ მშვიდობით და უჭირველათ იყო, შენი ამბავი ყოველისფერი წიგნით გვაცნობე და შენი წამოსვლაც სჯობს. თუ ღვთის ნება იქმნეს, წამოდი, ნულარ დაიყოვნი, ამდენი ხნის მოცილება კმაარს. პეტრე თეკლოს, რომელიც ლინიაზედ იმყოფება, ჩვენთვის წიგნი მოეწერა, ყოველად მოწყალე ხელმწიფის გამარჯვება და ციხეების აღება ეხარებინა. მის უკეთეს სასიხარულოს რას ვისმენდით?! ღმერთმან მათი ხელმწიფობა უმეტესად აღამაღლოს მრავალს წელს, მათი გამარჯვება და მოწყალება ჩვენ ნუ მოგვაკლოს! შენი მშვიდობის ამბავი ყოველისფერი წიგნათ მოგვწერე.

ქორონიკონს ზღბთ [1789], მასსა

იმერეთის მეფე დავითი

[მღივანბეგ ღვინოს მინაწერი]

ქ. მღივანბეგი დავით შრავალს მოკითხვას და აღრე ხილვის ნატრას მოგახსენებ. ჩვენ გვეცინოდი, მაგრამ თქვენ უფრო დიდი ხანი დაიგვიანეთ.

Поступивший в должность покойного Имеретинского посланника Висариона Габаонова брат его Семен Габаонов, прилагая список о свите при нем находящейся, просит о производимом брату его жалованьи в день по десяти рублей, также и о невыданом ему за одиннатцать месяцев, а как при том и грузинский посланник князь Сулхан Туманов прежде довольствовались жалованьем по представлению моему, то потому и ныне осмеливаюсь донести вашему Графскому Сиятельству.

Премиер майор Семен Игнатьев

1791 года
декабря дня

В должности Имеретинского посланника князя Симеона Габаонова ко мне Игнатьеву следующего содержания письмо:

Прошу ваше высокоблагородие донести его Графскому сиятельству о крайностях как моих, так и свиты при мне находящейся с переводчиком, чрез не получение порциона сего года с февраля 1-го числа.

Его Графское Сиятельство утруждал я особоподанным писмом, в коем хотя и изъявил о причине крайности моей, но как она увеличилась до такой степени, что лишился и дневного пропитания, то по долгу возлагая на вас труд,

прошу не оставить донести и испросить благоволения его графского Сиятельства в отпуске производимого нам порциона.

Переводил премьер майор Семен Игнатьев

декабря дня

1791 года

მალაშობილო უფალო სიმონ იაგორიჩი!

ვითხოვ თქვენი მალაშობილებისაგან ჩვენი გაჭირება მის ღრაფობის ბრწყინვალეობას გამოუცხადოთ და იმის ბრწყინვალეობასაც მოხსენებული აქვს, რომ ამ წლის ულუფა თებერვლის პირველიდამ არ მოგვეცემია მე და ეგრეთ ჩემთან მყოფს პეროჩიკს. და ვითხოვ, რომ განუახლოთ მის ბრწყინვალეობას ღრაფს, რომ მეტად გვიჭირს, დღიური საზრდელი არა გვაქვს, და თანამდებობა გაქვს, რომ გამოუცხადოთ ჩემი გაჭირება.

იმერეთის ელჩის მიცვალებულის ძმა

კნიაზი სვიმონ გაბაოვი

დეკემბერს 18,

წელთა 1791

ბრწყინვალეო ღრაფო,

მოწყალე ხელმწიფევ!

მისმა სიმაღლემ მეფემ იმერეთისამ დავით წარმოგზავნა მისის დიდებულების კარზე ჩემი უფროსი ძმა კნიაზი ვისარიონ გაბაშვილი, რომელიც (sic) კრემენჩუკს მის უგანათლებულესობას წიგნები და ყოველივე მისი სათხოველი წერილით გამოუცხადა, რომელიც აზრი შემოკლებით ამ წიგნში¹ ძევს. მერმედ ორ წელიწად შემდგომად მეფე

¹ იგულისხმება „აზრი და სათხოველი მეფისა ჩვენისა“, რომელიც დაბეჭდილია აქვე (გვ. 203-204).

იმერეთისა გამოსცვალეს და იმის ალავს დაჯდა მეფე სოლომონის ძმისწული, არჩილის ძე, მეფე სოლომონ (მეორე), ეგრეთვე იმის სიმაღლეს კურთხელი გამოეგზავნა და ამ მდგომარეობითვე მივლო ჩემი ძმა, მის უგანათლებულესობასთან წიგნი მოეწერა და ისევ პირველივე აზრი და სათხოველი დაემტკიცებინა. მერმედ კრემენჩუკიდან დაიბარა და ამ ჯარიანობაზე თან ახლდა განუშორებელად. მეწია უბედურება და ჩემი ძმა მიიცვალა იანვარს 25. კვალად მისის უგანათლებულესობისაგან ვითხოვე ჩემს ქვეყანაში გაშვება და მებრძანა სერგია ლაზარიჩის¹ პირით «მცირედს ხანს მომიცადეო და პეტრებრუხიდან რომ გამოვბრუნდები, დაუყოვნებელად გაგისტუმრებ სრულის პასუხითაო». მერმედ ეს უბედურება მოიწია და უგანათლებულესი კნიაზი მიიცვალა და დავრჩი შეიღის კაცით² ამ უცხოს ქვეყანაში. ეს თერთმეტი თვეა, რომ განწესებული ულუფაც აღარ მიგვიღია და, რაიცა გვაქმდა, ყოველივე განვსყიდეთ და ვართ უნუგეშოთ ამ მდგომარეობაში. ვითხოვთ თქვენის ღრაფობის ბრწყინვალეობისაგან, რომ დაუგდებელი ვიყოთ თქვენის მოწყალებისაგან.

თქვენის ბრწყინვალეობის უმდაბლესი მსახური, იმერეთის დესპანის ძმა
კნიაზი სვიმონ გაბაშვილი

1791 წელთა,
3 დეკემბერს

¹ ლაშქარაშვილის.

² მიცვალბულის იმერეთის ელჩის დარჩომილი:

ქ. იმერეთის ელჩის მაგიერი სვიმონ გაბაოვი.

ქ. მის უგანათლებულესობასთან კათალიკოსისაგან გამოგზავნილი ანტონი გაბაოვი.

ქ. ლევონტი ნიქარაძე.

ქ. ამირანაშვილი ივანე.

ქ. ლაშხისშვილი დავით.

ქ. დათუკა გქელიძე.

ქ. ივანე შვერელი.

ქ. პერეოჩიკი აფიცარი ივანე მიქელაძე.

ბესიკის

ბესიკის თხზულებათა სრული კრებული უკანასკნელად გამოქვეყნდა 1932 წელს (მესამე გამოცემა, ალ. ბარამიძისა და ვ. თოფურიას რედაქციით). იმას ემყარება შემდეგდროინდელი შემოკლებული გამოცემები: 1940 წლისა (სასკოლო ბიბლიოთეკის სერიაში, ალ. ბარამიძის რედაქციით) და 1948 წლისა (პოეტის ბიბლიოთეკის სერიაში, ლევან ასათიანის რედაქციით).

ბესიკის თხზულებების, განსაკუთრებით ლირიკული ლექსების, გამოცემა მეტად ძნელი და რთული საქმეა. პოეტის ავტოგრაფები ცოტა მოგვეპოვება, ცალკეული ლექსები გაბნეულია შედარებით გვიანდელ მრავალრიცხოვან ხელნაწერ ალბომებში, ანთოლოგიებსა და ქრესტომათიებში. ბესიკი ძალიან პოპულარული პოეტი იყო, მას უკვე სიცოცხლეში ჰყავდა თაყვანისმცემელნი, მიმდევრები და მიმბაძველები. ამის გამო მისი ლექსების ერთი ნაწილი სხვების ნაწერებს შეერია, ბესიკს მიაწერეს რიგი სხვისი ნაწარმოებნი. ნამდვილისა და მიწერილის გარჩევა ადვილი არ არის, ენობრივ-სტილისტიკური ანალიზის კრიტერიუმში სახიფათოა: ბესიკი მთელი სკოლის მეთაური გახდა, მიმბაძველები და ეპიგონები

იმეორებდნენ მეთაურის ენობრივ-სტილისტიკურ თავისებურებებს. აღნიშნულმა გარემოებამ გამოიწვია საჭიროება გამოცემას დართოდა სპეციალური განყოფილება — სადავონი.

ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის (აწ ხელნაწერთა ინსტიტუტის) ხელნაწერთა ფონდების აღწერილობათა გამოქვეყნებამ¹, ლენინგრადის სიძველეთსაცავთა ხელნაწერების შესწავლამ და უკანასკნელი დროის კვლევა-ძიებამ ბევრი რამ გააჩვენა და დააზუსტა ბესიკის თხზულებების საკითხში.

წინამდებარე გამოცემისათვის მესამე გამოცემასთან შედარებით რედაქციის მიერ დამატებით არის გამოყენებული შემდეგი მასალები:

1. საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის (ლენინგრადში) ქართულ ხელნაწერთა ფონდი, კერძოდ ამ ფონდის ხელნაწერი E-23, თეიმურაზ ბატონიშვილისეული კრებული². კრებულს დაუცავს თეიმურაზ

¹ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (H კოლექცია). აკად. ს. ჯანაშიას საერთო რედაქციით. ტომი I, დასაბუქდად მომზადებულია ხელნაწერთა განყოფილების თანამშრომლების ლ. ქუთათელაძისა და ნ. კასრაძის მიერ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ. 1946; ტომი II, შედგენილია და დასაბუქდად მომზადებული ილია ქუთათელაძის მიერ, ილია აბულაძის რედაქციით, თბ. 1951; ტომი III, კორნელი კეკელიძის საერთო რედაქციით, შედგენილია და დასაბუქდად მომზადებული ქრისტინე შარაშიძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ. 1948; ტომი IV, კორნელი კეკელიძის საერთო რედაქციით, შეადგინა ქრისტინე შარაშიძემ, თბ. 1954; ტომი V, შედგენილია და დასაბუქდად მომზადებული ლუბა მეფარიშვილის მიერ, აღ. ბარამიძის რედაქციით, თბ. 1949; ტომი VI, შედგენილია და დასაბუქდად მომზადებული ნ. კასრაძის, ე. მეტრეველის, ლ. მეფარიშვილის, ლ. ქუთათელაძისა და ქ. შარაშიძის მიერ, აღ. ბარამიძის რედაქციით, თბ. 1953; ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერები (A კოლექცია), ტომი V, ალექსანდრე ბარამიძის რედაქციით, შეადგინა ლილი ქუთათელაძემ, თბ. 1955.

² ამ კრებულის ფოტოპირი დაცულია საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში.

რაზის ჩანაწერი: „ესენი შევაკვრევიან. საერო ლექსნი არიან, ზოგნი ძველნი და ზოგნი ახალნი, ზოგნი სალადობელნი და ზოგნი სააშიკონი, და რჩეულნი. წელსა 1819, ნოემბრის 14, ქ^ს ფ^ზ, მეფის ძე თეიმურაზ. Разный стихи и путешествие Иона Архиерея“. კრებული წარმოადგენს ერთგვარ ქრესტომათიას. შედგება სხვადასხვა პირის მიერ გადაწერილი რვეულებისაგან. ქრესტომათიის მნიშვნელოვანი ნაწილი გადაუწერია თვითონ თეიმურაზს. მასვე ეკუთვნის რიგი ჩანაწერები და შენიშვნები.

2. იმავე ფონდის ხელნაწერები M-5 და E-31. პირველი წარმოადგენს სვ. ტაბიძის მიერ გადაწერილ კრებულს. გადაწერის თარიღია 1837 წელი. მეორეც ლექსების კრებულია. გადაწერილი უნდა იყოს XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში¹.

3. ლენინგრადის სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა ფონდი, განსაკუთრებით ამ ფონდის ხელნაწერი კრებული № 18/23 (საბინინის კოლექციისა). ამ კრებულის ერთი რვეული (გვ. 153—165) შეიცავს სპეციალურად ბესიკის ლექსებს. ისინი საყურადღებოა რედაქციულად. ბესიკის ლექსების შემცველი რვეულის ქაღალდის ჭვირნიშანი უჩვენებს 1806 წელს. ტექსტები გამოწერილი უნდა იყოს ავტოგრაფიდან.

4. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის საკუთარი კოლექციის (Q) ხელნაწერების ფონდი. ამ ფონდის ხელნაწერებიდან დიდ ინტერესს იწვევს №№ 27 და 1067. № 27 ლექსების ალბომია, ფაქიზად არის გადაწერილი სოფიო მაყაშვილის მიერ 1868 წელს („ესე ლექსთ ალბომი ეკუთვნის კნეიენა სოფიო მაყაშვილის ასულს, ვადიწერა იანერის 20-სა 1868-სა წელსა“). № 1067 წარმოადგენს იოანე მამუჩაშვილის კრებულს. შედგენილია 1811—1813 წლებში, ძირითადად პეტერბურგში. კრებულის ერთი ნაწილი გადაწერილია „ქალაქს ვარონიეს“. კრე-

¹ ამათი ფოტოკოპიებიც დაცულია საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში.

ბულში შეტანილია დღემდის უცნობი მწიგნობრის ძველდღის იოანე მამუჩაშვილის საკუთარი ნაწერები ლექსად. გარკვეულ ინტერესს იწვევს მამუჩაშვილის თავგადასავალი, რაც გადმოცემულია ვრცელ ლექსში „უბედურებისა და ამ წუთისოფლის საჩივარი“. საყურადღებოა აგრეთვე „ანდერძი იოანე მამუჩაშვილისა“. ეს ლექსები ჩაგონებულია დავით გურამიშვილის მიერ (კრებულის პირველ ნაწილს შეადგენს „დავითიანის“ ტექსტი, გადმოწერილი 1811 წელს პეტერბურგში გურამიშვილის ცნობილი ავტოგრაფიდან). მამუჩაშვილის კრებულში მოიპოვება ბესიკის რამდენიმე ლექსი.

5. „კალმასობა“ იოვანე ბატონიშვილისა (ხელნაწერთა ინსტიტუტის S კოლექციის ხელნაწერი № 5375). „კალმასობასაც“ შემოუნახავს ბესიკის რამდენიმე ლექსი.

6. ქუთაისის სამხარეთმცოდნეო მუზეუმის ხელნაწერი № 580, გადაწერილია XIX საუკუნის შუა წლებში (ქალაქის ჰვირნიშანი უჩვენებს 1840 წელს). ეს ხელნაწერი წარმოადგენს ალბომს. დაუცავს ბესიკის უცნობი ლექსები¹.

7. ბესიკის უცნობი ლექსები, გამოვლენილი იასე ცინცაძისა და ს. ყუბანეიშვილის მიერ.

8. დოკუმენტური მასალები ბესიკის შესახებ, რომლებიც გამოავლინეს რუსეთისა და საქართველოს სიძველეთსაცავებში ალ. ბარამიძემ², ი. ლორთქიფანიძემ³, ქ. სანიკიძემ⁴, შ. ბურჯანაძემ⁵ და ა. იოსელიანმა.⁶

¹ ქ. სანიკიძე, ახალი მასალები ბესიკის შესახებ (ა. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, VIII, 1948, გვ. 117—136).

² ბესიკის გარშემო (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, I, 1936, გვ. 149—162).

³ მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი II. მასალები საქართველოს ისტორიისათვის (მე-18 საუკ.), თბ. 1940.

⁴ დასახელებული წერილი, გვ. 121—124.

⁵ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ისტორიული დოკუმენტები და არქივები. II. ისტორიული დოკუმენტები. ტექსტი შენიშვნებითა და საძიებლებითურთ გამოსაცემად მოამზადა შ. ბურჯანაძემ, თბ. 1953.

⁶ ბესიკი და რუსეთ-ოსმალეთის ომი (1787—1791), გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 11. XI. 51.

უბირველეს ყოვლისა მნიშვნელოვნად იცხრილება ბესიკის სადავო ლექსების განყოფილება. ლილი ქუთათელაძემ გამოარკვია, რომ სადავო ლექსების მოზრდილი ჯგუფი („მოგზორდი სულსა“, „ვართ კარგის მგონე“, „ამბავს ავწერ აღრინდელსა“, „აღვახვამ ქებად ბაგესა“, „როს განვიცადე ტურფაო“, „მე სული ჩემი ფეშქაშად“) ეკუთვნის იმერთა ბატონიშვილს გიორგის (1778 — 1807), „ხუბმარდიანის“ ავტორს¹.

ახლა საკმაო საფუძვლიანობით შეიძლება ითქვას, რომ ბესიკს არ უნდა ეკუთვნოდეს სადავოთა ჯგუფის შემდეგი ლექსებიც: „მოით, მიჯნურნო“, „შეყრილან ერთად მკრთოლვარენი“, „როს განვიცადე ბედკრულმან“, „გულს ასხივე“, „ბაიათი“ („აწ ვიწყო ბაიათი“) და „გამტყორცნა სოფელმან“.

„მოით, მიჯნურნო“ს ბესიკს მიაწერს ხელნაწერი № 390 H. ამ ხელნაწერის ძირითადი ნაწილი გადაწერილია დავით თუმანოვის მიერ 1820 წელს (აღწერილობა, I, 291); მეორე ნაწილი, რომელიც შეიცავს სხვადასხვა ავტორის ლექსებს, უფრო გვიანდელია. გადამწერი ცუდად ერკვევა ლექსების ავტორთა ვინაობაში. მაგალითად, ალექსანდრე ჭავჭავაძის ცნობილ ლექსს „ლოთებო, ნეტავი ჩვენა“ ჭერ თავში აწერია „თავადის იავორ ეგნატის ძის თუმანოვის თქმულია“ო (გვ. 50), მხოლოდ ლექსის ბოლოშია შენიშნული „თავადის ალექსანდრე ჭავჭავაძის თქმულია“ო. ბესიკის უდავო ლექსს „შავ გლახ გულო“ ეს კრებული თელის იოსებ ნაცვლის თქმულად (აღწერილობა, I, 289). თეიმურაზ ბატონიშვილისეული ქრესტომათია (აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ხელნაწერი E-23), M-5 და E-31 „მოით, მიჯნურნო“ს

¹ ლილი ქუთათელაძე, ბესიკის ზოგიერთი „სადავო“ ლექსის ავტორისათვის („მნათობი“, 1958, № 3, გვ. 113—125) (შდრ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (H კოლექცია), II, გვ. 245 — 247; III, გვ. 358—359); ს. ჭანაშვიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის IV სამეცნიერო სესიის მოხსენებათა თეზისები, თბ. 1956, გვ. 6.

ავტორად აცხადებს ვახტანგ (ალმასხან) ბატონიშვილს. იგივე ქრესტომათია და M-5 იმავე ვახტანგ ბატონიშვილს აკუთვნებს აგრეთვე ლექსს „შეყრილან ერთად მკრთოლვარენი“. ვახტანგისეულად თვლის მას ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი Q 851 (გადაწერილია XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში, დაუცავს ჩანაწერი 1819 წლისა). თეიმურაზისეული კრებულთა ლირიკული ლექსის „როს განვიცადე ბედკრულმან“ ავტორად მიჩნეულია ლევან ბატონიშვილი. ლევანსავე აღიარებს ამ ლექსის ავტორად საბინინის კოლექციის ხელნაწერიც № 18/23, E-31 და იოვანე ბატონიშვილის „კალმასობა“¹; „გულს ასხივე“ს ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი S 1516 აკუთვნებს დავით ბატონიშვილს. „ბაიათს“ ბესიკს მიაწერენ მხოლოდ ზ. ჭიჭინაძისა და ს. გორგაძის გამოცემანი. არც ერთმა ხელნაწერმა ეს ვარაუდი არ დაადასტურა. „გამტყორცნა სოფელმან“ სხვადასხვა რედაქციით მოიპოვება რიგ ხელნაწერებში (A 1610, A 1676 ბ, H 2661, S 1540, S 1576 გ, S 3688, S 3723). მაგრამ არსად არ შეგვხვდრია ჭიჭინაძისეული გამოცემის მეექვსე სტროფი, სადაც მოხსენებულია ბესიკი („მე ბესიკს მესიზმრა საწუთრო ვალთა“). სამაგიეროდ ხელნაწერებში გვხვდება გამოცემით უცნობი საექვო ტაეპები:

მე მონა შევქმნილვარ ანტუანეტისა,
იგი სხვისთვის კვდება და მე მისთვისა.

„ალაღებს ბაგებს“ და „ათენს ბნელს გულსა“, როგორც ცნობილია, გარკვეულად მიაწერს ბესიკს ოსე გაბაშვილი (ბესიკი, მესამე გამოცემა, 1932, გვ. 179). ეტყობა, ოსე გაბაშვილზე დამყარებით ამასვე იმეორებს იოანე მამუჩაშვილი. უფრო სარწმუნოა იოვანე ბატონიშვილი. იგი „ალაღებს ბაგებს“ თვლის ვახტანგ ორბელიანის ნაწარმოებად². სხვათა შორის, შევნიშნავთ, რომ ეს ლექსი მოიპოვება ვახტანგ

¹ კალმასობა, I, კ. კვეკელიძისა და ალ. ბარამიძის რედაქციით, თბილისი, 1936, გვ. 299.

² კალმასობა, I, გვ. 290.

VI-ის კრებულში, რომელიც გადაწერილია მელქისედგე კავკასიის მიერ არა უგვიანეს 1737 წლისა (ხელნაწერთა ინსტიტუტის Q 548, გვ. 263). ბესიკის თხზულებათა მესამე გამოცემის შენიშვნებში (გვ. 179) აღნიშნული გვაქვს, რომ „ალალებს ბაგებს“ და „ათენს ბნელს გულსა“ მოიპოვება ბესიკის ავტოგრაფულ კრებულში ავტორწარწერილად „ვახტანგ ორბელიანისა“. „ვახტანგისავე“, ოლონდ შემდეგში წარწერანი გადაუხაზავთ. ახლა ნათელი ხდება, რომ ეს წარწერანი სწორად გამოხატავდნენ საქმის ვითარებას.

„სოლომონ მეფის ეპიტაფიის“ ბესიკისადმი კუთვნილება სადავო აღარაა. უკანასკნელ დროს აღმოჩნდა ამ ლექსის ბესიკისეული ავტოგრაფი (ხელნაწერთა ინსტიტუტის Q 337 გ¹).

ბესიკის სახელით გავრცელებული სამი ლექსი — „სევდის ლაშქარი“, „ენახე პირშე“ და „ვაშა მას დღეს“ თუმცა ერთი ავტორწარწერილიანი ალბომით (S 1540) მიეწერება ჩვენს პოეტს, მაგრამ უფრო ძველი და უფრო სანდო ხელნაწერებით (S 1516, S 1543, S 3723) ისინი მოთავსებულია დიმიტრი თუმანიშვილის ნაწერებში და იმასვე უნდა ეკუთვნოდნენ კიდევაც. განსაკუთრებით საყურადღებოა ხელნაწერი S 1543². ამ ხელნაწერის ის ნაწილი, სადაც მოქცეულია დიმიტრი თუმანიშვილის ლექსები, მათ შორის სამი დასახელებული ლექსიც, გადაწერილია XIX საუკუნის პირველ მეოთხედში (ქალაქის ჭვირნიშანი უჩვენებს 1816 წელს). უკვე ე. თაყაიშვილმა დაიმოწმა ამ ხელნაწერიდან დ. თუმანიშვილის ჩანაწერი: „რაც ჩემგან ნათქუამი ლექსებია, ამის ქვემოთ დამიწერია. მდივანი თუმანიშვილი“ (Описание... II, 173). ე. თაყაიშვილს მოყვანილი აქვს ამ ჯგუფის ლექსების დასაწყისი სტრიქონები (იქვე). მაგრამ აღმწერლის სია ძალზე ნაკლებია, კერძოდ მას გამორჩენია სამივე საცი-

¹ აღ. ბარამიძე, ბესიკის გარშემო (თბ. საბ. უნივერსიტეტის შრომები, 1, 1936, გვ. 162 — 163).

² გ. ლეონიძე თავის მონოგრაფიულ ნარკვევში ეხება ამ ხელნაწერს, სწორად აფასებს მას, მაგრამ ასახელებს არაზუსტად — S 1534 (ლიტერატურის მატანე, № 3—4, გვ. 430; ძიებანი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, გვ. 258; ბესიკი, თბ. 1953, გვ. 114).

ლობელი ლექსი. თვითონ ჩანაწერიც არამც და არამც ავტოგრაფული არაა. ლექსების ეს ჯგუფი ვილაც ნაკლებად და ხელოვნებულ გადამწერს შეუსრულებია. აქ ტექსტები ძალიან დამახინჯებულია. ამისდა მიუხედავად, საეჭვო არ უნდა იყოს, რომ S 1543-ის ლექსები ავტოგრაფული რვეულიდან მომდინარეობს. დიმიტრი თუმანიშვილის ნაწერების დასადგენად ამ ხელნაწერს აქვს დიდი მნიშვნელობა. S 1516 და S 3723 ხელნაწერების ტექსტები მოცულობის მხრით ძირითადად ემთხვევა S 1543 ხელნაწერს. სამივე ხელნაწერს შემოუნახავს სამივე საცილობელი ლექსი. ყოველივე ეს ცხადყოფს, რომ „სევდის ლაშქარი“, „ენახე პირმზე“ და „ვაშა მას დღეს“ დიმიტრი თუმანიშვილისაა და არა ბესიკისა¹.

ბესიკის კრებულიდან ამოვიღეთ კიდევ ორი ლექსი: „ახლად აღვამკობ ალვასა“ და „მიწურვილობდა ზამთრისა ეამი“. პირველი არის დიმიტრი ბაგრატიონის ნაწარმოები და მოიპოვება იმის ავტოგრაფულ კრებულში (ლენინგრადის აღმოსავლეთ-მცოდნეობის ინსტიტუტის ქართულ ხელნაწერთა ფონდის № 82, ძველი შიფრით), მეორე ლექსი ცნობილია ერთადერთი ხელნაწერით, გრიგოლ ბატონიშვილის ანთოლოგიით (H 2130). ანთოლოგიის შემდგენელი ამ ლექსს უყოყმანოდ აკუთვნებს ბესარიონ გაბაშვილს. ლექსის ერთი ნაწყვეტი იპოვა ი. გრიშაშვილმა ალ. ჭავჭავაძის ნაწერებში. ი. გრიშაშვილის დაკვირვებით, ამ ნაწყვეტის შემცველი ხელნაწერი უნდა წარმოადგენდეს ალ. ჭავჭავაძის ავტოგრაფს². ხელნაწერი მართლაც ტოვებს ავტოგრაფის შთაბეჭდილებას.

ორიოდე სიტყვა იმ ლექსის შესახებ, რომელიც იწყება სტრიქონით „ჰაერი ცივანამიანი“. ტექსტი შემოუნახავს რამდენიმე ხელნაწერს, მათ შორის ორი ეკუთვნის ბესიკის პირად მეგობარს, ცნობილ მდივანმწიგნობარსა და პოეტს და-

¹ ამ მხრით არ გამართლდა ადრე გამოთქმული მოსაზრება (ალ. ბარამიძე, თუმანიშვილი თუ ბესიკი? „ლიტერატურული საქართველო“, 30. IX. 38).

² ალექსანდრე ჭავჭავაძე, თხზულებანი. ი. გრიშაშვილის რედაქციით, წინათქმით, შენიშვნებით და ლექსიკონით, თბ. 1940, 38-310.

ვით რექტორის (S 1512, A 1164). დავით რექტორი ორივეჯერ, უფრო ბეჯითად A 1164 ხელნაწერის ტექსტის კომენტარში, ლექსს მიაწერს ბესიკს და იმის წარმოშობას უკავშირებს კონკრეტულ გარემოებას. დავითი წერს: „ესეც (ე. ი. ლექსი „ჰაერი ციენამიანი“. რედ.) ბესარიონ გაბაონისაგან არის ნათქვამი [ყულარადასის ქალს მია]ზღედ სიკვდილს შემდგომად. საბრალობელი თავის თავს [მაია იას] უძახდა და ბესარიონ მისი მეგობარი იყო და ეს ერთი შაირი კრემენჩუკს ეთქვა“¹. ამ ლექსის გამო თეიმურაზ ბატონიშვილი შენიშნავს (ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ქართულ ხელნაწერთა ფონდის E-23): „ძალუა ქეთევანის (ქ - ვნის). ნათქომი. ეს ანტონი კათოლიკოსმა² დამაწერინა, ქეთევან ბატონის სძლდს ნათქომია, მუხრანბატონის ქალისა“. მაგრამ იმავე კრებულში სხვაგან სხვა ხელით მოყვანილია ოთხსტროფიანი ლექსი, რომლის ბოლო სტროფსაც წარმოადგენს „ჰაერი ციენამიანი“. მთელი ეს ოთხსტროფიანი ლექსი კი ამ შემთხვევაში მიეწერება მუხრანბატონის დედას ვარვარას: „მუხრანის [ბატონის]³ დედის ვარვარას ნათქვამი“. საქმის ასეთ ვითარებას ერთვის დავით რექტორის ერთგვარი ყოყმანი, რაც დასტყობია S 1512 ხელნაწერის ტექსტის კომენტარს: „ესეც ბესარიონ გაბაშვილისაგან მგონია ნათქვამად ყულარადასის ქალს მიაზღედ სიკვდილს შემდგომად. ჰაზრი იმასა ჰგავს და საბრალობელი თავის თავს მაია იას უძახდა და ბესარიონ მისი მეგობარი იყო და ეს ერთი შაირი კრემენჩუკს ეთქვა“⁴. ამ კომენტარში გამოხატული ყოყმანის მიუხედავად დავით რექტორს კარგად სცოდნია, რომ ბესიკს კრემენჩუკში შეუთხზავს სამგლოვიარო ხასიათის ლექსი, როდესაც მაიას გარდაცვალების ამბავი შეუტყვია. ყოველ შემთხვევაში ჭერჯერობით არ მოიპოვება საკმარის საბუთი იმისათვის, რომ „ჰაერი ციენამიანი“ დაეაცილოთ ბესიკის სახელს:

¹ ბ ე ს ი კ ი, თხზულებათა სრული კრებული, აბ, 1932, გვ. 121.

² ერეკლე შეორის ძემ.

³ დედანში ერთი სიტყვა წაშლილია და ვერ იკითხება.

⁴ ბესიკი, 1932, გვ. 121.

წინა გამოცემებისგან განსხვავებით, წინამდებარე გამოცემაში იბეჭდება ბესიკის სახელთან დაკავშირებული რამდენიმე ახალი ლექსი და დოკუმენტი. ბესიკის ერთი უცნობი ლექსია იმერთა მეფის სოლომონის ქება. ეს ლექსი აღმოჩნდა მოსკოვის სამხედრო-საისტორიო არქივში (ფელდმარშალ პოტიომკინის ფონდი, შეკვრა 3, საქმე № 6 1782 წლისა, ფურცელი 9). იგი იბოვა და რედაქციას გადმოსცა პროფ. იასე ცინცაქემ¹. მანვე გამოარკვია, რომ „ქება“ შეთხზული უნდა იყოს 1782 წელს, როდესაც სოლომონ პირველი რუსეთის მთავრობამ დააჯილდოვა ორდენითა და ლენტით. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ბესიკის უდავო კუთვნილებას შეადგენს სოლომონ მეფის ეპიტაფიაც.

ბესიკის სამი უცნობი ლექსი გამოაქვეყნა ქეთევან სანიკიძემ². ესენია: „მზემ განრისხებით განმაშორა“, „არხევ ტანსა“, „ქუფრ დრომონნი“. სამ ახალ ლექსს მიაწერს ბესიკს ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი Q 27. როგორც ზემოთ ვთქვით, იგი ფაქიზად გადაწერილი ალბომია, ალბომის გამომწერი და პატრონი ყოფილა სოფიო მაყაშვილი. ალბომში ავტორწარწერილად შეტანილია ბესიკის რამდენიმე ლექსი, მათ შორის სამი უცნობია („დახე, მაისის ბულბულო“, „ემზისა ზღვასა“, „რა ქმნას გულმან“). ბესიკისეულად მითვლილი ეს სამი ლექსი ექვებს აღძრავს მხატვრული სრულყოფილობის თვალსაზრისით³. ალბომიც ძალზე ნაგვიანევია. ამიტომაც მათ ვბეჭდავთ „სადავო“ ლექსთა განყოფილებაში (ეს განყოფილება დავტოვეთ წინამდებარე გამოცემაშიც). კვლავ სადავოთა რიგში ვტოვებთ კიჭინაძისეული გამოცემის იმ ლექსებსაც, რომელთა ნაკვალევი ჯერჯერობით ხელნაწერებში არ ჩანს. სადავოშივე შეგვაქვს ქ. სანიკიძის მიერ გამოქვეყნებული ლექსებიც (შემოუნახავს ერთადერთ ნაგვიანევი ხელნაწერს).

¹ რისთვისაც დიდ შალლობას მოვახსენებთ.

² ახალი მასალები ბესიკის შესახებ, გვ. 125 — 126.

³ ზოგჯერ ბესიკის პოეტური ფრაზეოლოგიის წაბაძულობაც იგრძნობა (შდრ. მაგალითად „სეველის წალკოტს შეველ“ [„ემზისა ზღვასა“] და „სეველის ბაღს შეველ“).

საქართველოს ცენტრალური არქივის ფონდის ერთ საქმეში (№ 418) აღმოჩნდა ბესიკის რომელიღაც უცნობი ლექსის ნაწყვეტი. შინაარსის მიხედვით იგი მიეკუთვნება ბესიკის სატირული ლექსების ციკლს, კერძოდ, ჰაბუა ორბელიანის გასაკილადად შეთხზული ლექსების ციკლს. ტექსტი იპოვა და რედაქციას გადმოსცა დოც. ს. ყუბანეიშვილმა¹.

ყურადღებას იქცევს გრ. ფერაძის წერილი „ბესარიონ გაბაშვილის გამოუქვეყნებელი ლექსი“². ამ წერილში განხილულია ბოდბის სამკითხველოს (ოქსფორდში) ერთი ქართული ხელნაწერი კრებული, რომელიც გადაწერილი ყოფილა 1835 წელს ლუკა ისარლოვის მიერ (ხელნაწერი 1894 წელს ზ. ჭიჭინაძისაგან შეუძენია და ინგლისში წაუღია უორდრობს). კრებულში, სხვათა შორის, შეტანილი ყოფილა ბესიკის ერთი ავტორწარწერილი ლექსი („ჯერისებრი შესხმა შენი“) და ორიც ავტორწარუწერილი, რომელთაც გრ. ფერაძე მიაწერს ბესიკს. პირველი უცნობი ლექსი წარმოადგენს სოლომონ მეფის ეპიტაფიას („დიდ სოლომონ მეფის საფლავზე დაწერილი“). მოგვყავს ტექსტი მთლიანად და უცვლელად:

ამის ავი კაცი ვიყავ ტყვე არვის ვაყიდვინეო
 შეიდი წლის ხმელი ქათამი ხეს შევესვი და ვაყიდეო
 მწემში (?) ვასუქე ვაღიდე ჩიროს ქვეშ დავაძინეო
 ოსმალს ქვეყნები წავართვი მათგან ხარაჯა ავიღე
 ამა საქმისა მოქმედმან ცხრა აღლი ტილო წავიღე.

გამომცემელი შენიშნავს: „თუმცა ამ მინაწერში³ არაა ნათქვამი, რომ ეს ეპიტაფია უნდა ბ. გაბაშვილს ეკუთვნოდეს, მაგრამ ის დიდი მეგობრობა, რომელიც ამ ორ პიროვნებათა შორის არსებობდა, შესაძლებლად ხდის ამგვარ მოსაზრებას. ცნობილია აქამდისინ სამი ეპიტაფია⁴ ბესიკის სოლომონ

¹ რისთვისაც დიდ მადლობას მოვახსენებთ.

² უფრნალი „ჯვარი ვახისა“ (პარიზი, 1931, № 1, გვ. 19 — 24).

³ გულისხმობს მინაწერს: „დიდ სოლომონ მეფის საფლავზე დაწერილი“.

⁴ მხედველობაში აქვს სოლომონ მეფის ეპიტაფიის სამი სტროფი (ბესიკი, ს. გორგაძის რედაქციით, თბ. 1912, გვ. 161; ბესიკი, თბ. 1932, გვ. 103).

პირველ, იმერთა მეფეზე (1752-1781); სამივე გამოცემაშია ს. გორგაძის მიერ“ (გვ. 21). მართალია, ბესიკი დახლოებული იყო სოლომონთან, შეუთხზავს იმისი ქებაც და ეპიტაფიაც, მაგრამ ზემომოყვანილი ლექსი იმდენად უვარგისია (და თანაც ბოლო ორი ტაეპი ხალხურია), რომ ყოველად შეუძლებელია იგი ბესიკს ეკუთვნოდეს.

გრ. ფერაძე უფრო დაბეჯითებით მიაწერს ბესიკს სატრფიალო შინაარსის მეორე უცნობ ლექსს. ამ ლექსის ტექსტიც აქ მთლიანად მოგვყავს, რადგანაც იგი მიუწევდომელია ფართო მკითხველი საზოგადოებისათვის (დაუუსვით სასვენი ნიშნები, დაეყავით სტროფებად, ცვლილებებს აღვნიშნავთ სქოლიოებში).

1

წარმდგეს რა ჰაზრთა შინა ის ერი,
ეტყვის გლახ გულს: ოდეს მასთან ისერი,
აწ ნაცვლად შეგებისა საკვდად ისერი,
მით გული უმეტეს ლახვარს ეგების.

2

ვის მკეთრი (sic) უბნობა და თქმა ახს ენით,
მოწმეთ უბრძანეთ და უხუცესთ ახსენით,
სოფლით განაწირი საუნად, ახ, სენით!
გრძნობა¹ ამას ყოველ ავლად ეგების.

3

ლტოლვილისა სამოსი ვინცა იცონა,
გულისთქმა ბაგითურთ მტკიცედ იცონა,
მარად ცრემლით ლოცვა არა იცონა,
არ შთაეარდეს საფრხესა მას ეგებ ის.

¹ დედანშია: ჰგრძნობა.

4

ვის გსურს სოფლით იქმნა არა დაგული,
 საღმრთოს სიბრძნეს მიეცე გონი და გული,
 ბოროტისთვის გრძნობა მტკიცედ დაგული,
 ნეტარება ესრეთ მყოფთა ეგების!

5

ესრეთ იქმს საწუთრო ბევრ სახედ ავით,
 ფრიად მის მკაცრ ჭვრეტა¹ ხამს სახედავით,
 რეცა მაგალითი ჰყო სახე დავით.
 მით განერო სოფლით, საცთურო, ეგების.

6

დამტკიცებული ჰყოს ეს მარად მზერამან,
 საწუთოს ბრუნვანი თქმად არ ეგების;
 ვით ბნელ ჰყო დღე ჩემი, განმყო მზე რა მან,
 ესრეთ მომნდოთ მისთა მახელ ეგების.

7

ოდეს იწყოს ეტლმან ვისდა სადარად,
 ეღვარე ჰყოფს კრთოლვით სვიანთ სადარად;
 უშიშრად ვალს, უნებს, ჰგონებს სად არად,
 მუნით წვიმა-ჭეხა წინა ეგების.

8

სოფლის შვება ცხადი, გინა იგავი,
 დასასრულ განსკვერიტო, არის იგ² ავი;

¹ დედანშია: ჭვრეტა.

² დედანშია: იგი.

თუმცა მისნი ნივთნი სრულად იგავი,
უცილოდ განქარდეს, ბოლოდ ეგ ების.

9

სვე-ბედი, ვით ორთქლი, დამი¹ წამისა,
განაქროს სოფელმან და მიწამ ისა;
მას სიცრუედ იგ ვერ დამიწამისა,
ამიერ უმკვიდროდ ვინცა² ეგების.

10

საცთურთა მანაჲთ ჰსწნა მან გალია,
მით განხრწნა სიცოცხლე და მან გალია;
მუხთლობით ლესული ჰსდგა მანგალია,
ივარჰყო ვანი, საღლა ეგების?

მოყვანილი ტექსტის გამო გრ. ფერაძე საგანგებოდ აღნიშნავს: „ეს... უფრო გაცილებით ძლიერ მაინტერესებს და მსურს ამაზე სპეციალისტთა ყურადღება მივაქციო“ (გვ. 22). ქვემოთ ავტორი თავმდაბლურად აცხადებს: „თუმცა მე ქართულ საერო ლიტერატურის დარგში არ ვმუშაობ და ამის გამო ჩემს აზრს ისეთი მნიშვნელობა არ ექნება, როგორც ამ დარგში მომუშავე სპეციალისტისას, მაგრამ ჩემის აზრით ეს ლექსი უნდა ეკუთვნოდეს ბესიკს“. რედაქციის მოსაზრებით, ძლიერ საეჭვოა, რომ ბესიკი იყოს საცილობელი ლექსის ავტორი. ლექსი საერთოდ სუსტია. შინაარსობრივად მას ახასიათებს ბესიკისათვის შეუფერებელი სარწმუნოებრივი განწყობილების ტენდენცია („ვის გასურს სოფლით იქმნა არა დაგული, საღმრთოს სიბრძნეს მიეცეგონი და გული“), არც არავითარი ფორმალური მინიშნება მოეპოვება ბესიკის ავტორობის სასარგებლოდ.

წინამდებარე გამოცემაში იბეჭდება ბესიკის მიერ შედგენილი, ან ბესიკის სახელთან დაკავშირებული რიგი მნიშვნე-

¹ გამომცემელი განმარტავს: ორთქლი.

² დედანშია: ვინცა.

ლოვანი დოკუმენტები. ორი საბუთი, სახელდობრ ბესიკის წერილი კრემენჩუკიდან 1788 წლის 2 ივნისის თარიღით ბრილადირისა და კავალერის ვასილ სტეფანიჩის სახელზე და ფელდმარშალ პოტიომკინისადმი საიდუმლო მოხსენებითი ბარათი, შედგენილი კიშინიოვში („ყიშენევეს“) 1789 წლის 14 ოქტომბერს, მოიპოვა და თავაზიანად დაუთმო რედაქციას დოც. ა. იოსელიანმა¹. ბესიკის ელჩობისა და გარდაცვალების გარემოებას უკავშირდება ალ. ბარამიძის მიერ გამოქვეყნებული ერთი წყება საბუთებისა², რომლებიც ჩვენს გამოცემაშიც შევიდა. სამი საბუთი იბეჭდება ქ. სანიკიძის პუბლიკაციის კვალობაზე³. ბესიკის ორ მოხსენებითს ბარათს ვებეჭდავთ შ. ბურჯანაძის მიერ გამოქვეყნებული ტექსტის თანახმად⁴ (ოლონდ გავმართეთ დედნის მიხედვით).

ახალი ხელნაწერი მასალების მიხედვით აქა-იქ შესწორდა ბესიკის თხზულებათა წინანდელი გამოცემების ტექსტი. სანიმუშოდ დავასახელებთ ბესიკის ცნობილ ლექსს „ცრემლთა ისარნი“ (სათაური მიღებულია ლექსის პირველი ტაეპის პირველი ორი სიტყვისაგან). რიგი წინათ გამოყენებული ხელნაწერები, იოვანე ბატონიშვილის „კალმასობა“ და ლენინგრადული ნუსხები (თეიმურაზისეული კრებული E-23, აგრეთვე E-31 და M-5) იძლევა წაკითხვას „ცრემლთა ისხარნი“. ეს წაკითხვა სწორია ფორმითაც და შინაარსითაც. მოგვყავს მთელი ტაეპის ტექსტი:

ცრემლთა ის ხ არ ნი, მო ს ის ხ არ ნი, ჩვენდა არენით.

¹ რისთვისაც დიდ მადლობას მოვახსენებთ. საბუთის დედნები დაცულია სსრკ შსს საარქივო სამმართველოს ძველი საბუთების ცენტრალური არქივის პოტიომკინის ფონდში (ა. იოსელიანი, ბესიკი და რუსეთ-ოსმალეთის ომი, გაზეთი „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 11. XI. 51).

² ბესიკის გარშემო (თბილისის უნივერსიტეტის შრომები, 1936, გვ. 157—162).

³ ახალი მასალები ბესიკის შესახებ (ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, VIII, 1948, გვ. 121—124).

⁴ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ისტორიული დოკუმენტები და არქივები. II. ისტორიული დოკუმენტები, თბ. 1953, გვ. 14—16.

იხსარნი შინაგანად ერთმეზა სიტყვას მოსიხსარნი. ამიტომაც ხ-ანი („ისხარნი“) ტექსტისათვის საჭიროა. სიტყვის ამ ფორმას საცხებით ამართლებს მისი შინაარსი. სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით, იხსარი ეწოდება ადრე მომდარებელ ჩქარ წვიმას. გამოდის მშვენიერი მეტაფორა. აღდგენილი ტექსტი უნაკლოა აზრობრივადაც და ფორმითაც. საგულისხმო ისიცაა, რომ ლექსის ბოლო ტაეპი არსებითად იმეორებს ამავე პოეტურ ფიგურას: „მოყვასთა ცრემლნი სწვიმეთ“. მაშასადამე, ტექსტი იხსნება და იხურება ერთნაირი მეტაფორით. ახლებურ წაკითხვას მხარს უჭერს ლექსის კომპოზიცია.

ხელნაწერებზე დამყარებით გაგმართეთ „ცრემლთა იხსარნის“ სხვა ადგილებიც:

„ვა კიდევანთა, ესდენ თქმათა გლოვისა ხმანო“ (2, 3) ახალ გამოცემაში ასე იკითხება: „ვა კიდევანთა, ესდენ ხანთა გლოვისა ხმანო“. „ესდენ ხანთა“ს უპირატესობა აშკარაა და ამაზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ. მე-4 სტროფის ბოლო ტაეპში ნათქვამია: „ამ დღე-ღამითა და ქამითა დაემწარენით“. დაყოფილი სიტყვის ნაცვლად ახალ გამოცემაში მივიღეთ „დავიმწარენით“. ეს ფორმა იმიტომაა სწორი, რომ პოეტი საკუთარ გულის წუხილს გამოთქვამს.

მოვიყვანთ ტექსტის გამართვის ორიოდ მაგალითს დავით ორბელიანისადმი მიძღვნილი ლექსების ციკლიდან. აღდგენილია „აჯა-ქენვის“ ერთი დაკლებული ტაეპი. თვითონ გამოთქმა „აჯა-ქენვით“ წინა გამოცემებში დაბეჭდილია დამახინჯებულად „აჯაქენვით“. ქენვა იმავე მნიშვნელობის სიტყვაა, რაც აჯა. აქ გვაქვს ე. წ. სინონიმური პარალელიზმი. ტექსტი გაიმართა საბინინისეული ხელნაწერისა და მურაჩაშვილის ნუსხის მიხედვით. საბინინისეული ხელნაწერი საუცხოოდ ასწორებს ბესიკის ერთი ცნობილი ლექსის უაზრო ტექსტს. ეს ლექსია (ძველი სათაურით) „რაც მიიწერა სოფელმან“. საბინინისეული ხელნაწერი ამის სანაცვლოდ გვაძლევს: „რაც მიიწერა სოფელმან“. სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით მორეწა ნიშნავს „ხელფასის

აღებას“. პოეტი ამბობს: „რაც მიიჩნევა სოფელმან, ვერ-
ლა დავსთვალე ჰამრითა“ (წინა გამოცემებშია: ამრი-
თა). ჰამრობა აღრიცხვია (საბა). პოეტი ჩივის: რაც
სასყიდელი მიიღო (ჩემგან) წუთისოფელმა¹, იგი ვერ აღვ-
რიცხეო. ფორმაც გაიმართა და შინაარსიც ნათელი გახდა.
„ცეცხლისა კვალთა“ („მნათობთადმი“, 2, 3) გავასწორეთ
საბინინისეული ხელნაწერის მიხედვით გამოთქმით „ცეცხ-
ლისა კვამლთა“.

აღნიშნულ ხელნაწერზე დამყარებით ახლებურადაა წარმო-
დგენილი მთელი ციკლის ლექსების თანამიმდევრობა. ცვლილე-
ბებია შეტანილი წინამდებარე გამოცემის ტექსტის საერთო
დალაგებაშიც.

როგორც ვხედავთ, ეს ახალი გამოცემა რამდენადაც შეიძ-
ლება უფრო სრულყოფილია. მთელი ტექსტი ხელახლა შედა-
რებულია მანამდე ცნობილ და შემდეგ მოძიებულ ხელნაწე-
რებთან და მათზე დამყარებით დაზუსტებულია რიგი ადგილე-
ბი, გათვალისწინებულია შემდგომ ჩატარებული კვლევა-ძიე-
ბის შედეგები. რედაქციამ საერთოდ თავი შეიკავა ტექსტის
ხელყოფისაგან და მასში ნებისმიერი ცვლილების შეტანისა-
გან, გაასწორა მხოლოდ აშკარა შეცდომები. რედაქციამ ანგა-
რიში არ გაუწია იმ კრიტიკულ შენიშვნებს, რომლებიც დაუ-
საბუთებლად და ამდენადვე უმართებულოდ გამოითქვა წინა
გამოცემის თაობაზე².

წინამდებარე გამოცემაში დამატებით არის გამოყენებუ-
ლი შემდეგი ხელნაწერები³.

¹ ე. ი. რაც ჰირი, განსაცდელი მომაყენა წუთისოფელმაო.

² გ. ლეონიძე, ბესიკი, თბ. 1953, გვ. 114—115 (ვასახელვებთ მო-
ნოგრაფიას, რომელიც რამდენჯერმე გამოიცა); შ. ბურჯანაძე, ისტო-
რიული დოკუმენტები, გვ. 14—16; შდრ. ისტორიული დოკუმენტები
იმერეთის სამეფოსა და გურია-ოდიშის სამთავროებისა, ტექსტი გამოსცა
შ. ბურჯანაძემ, თბ. 1953, გვ. 11, შენიშვნა.

³ ხელნაწერი H 2540, რომელიც შეიცავს „სამძიმრის“ ტექსტს, წარ-
მოადგენს ავტოგრაფს.

M — იოანე მამუჩაშვილის კრებული (ხელნაწერთა ინსტიტუტის Q 1067).

T — თეიმურაზ ბატონიშვილის კრებული (ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ხელნაწერი E-23).

J — იოვანე ბატონიშვილის „კალმასობა“ (ხელნაწერთა ინსტიტუტის S 5375).

S — საბინინისეული ხელნაწერი (ლენინგრადის სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის საბინინისეული ფონდის ხელნაწერი №18/23).

ST — სვიმონ ტაბიძის ხელნაწერი კრებული (ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ხელნაწერი M-5).

E-31 — იმავე ფონდის ხელნაწერი კრებული XIX საუკუნის პირველი მეოთხედისა.

ბასიკის ავტობრაფი

მე, იოანე მამუჩაშვილი ვადაცხადებ, რომ ჩემი ხელნაწერი „კალმასობა“ და „საბინინისეული ფონდის ხელნაწერი №18/23“ არის ერთი და იგივე ხელნაწერი, რომელიც აღწერილია ზემოთხსენებულ ნაშრომებში. ჩემი ხელნაწერი „კალმასობა“ და „საბინინისეული ფონდის ხელნაწერი №18/23“ არის ერთი და იგივე ხელნაწერი, რომელიც აღწერილია ზემოთხსენებულ ნაშრომებში. ჩემი ხელნაწერი „კალმასობა“ და „საბინინისეული ფონდის ხელნაწერი №18/23“ არის ერთი და იგივე ხელნაწერი, რომელიც აღწერილია ზემოთხსენებულ ნაშრომებში.

ბასიკის ხელმოწერა

იოანე მამუჩაშვილი

გიგლიობრასია

უმთავრესი ლიტერატურა ბესიკის ცხოვრებისა და
შემოქმედების შესახებ

1. С. Д. Бурнашев, Картина Грузии или описание политического состояния царств Карталинского и Кахетинского, Тифлис, 1896.
2. თავდასავალი იესე ოსეს-შვილისა, სარგის კაკაბაძის გამოცემა, თბ. 1913; იესე ბარათაშვილის ცხოვრება-ანდერძი. ტექსტი გამოსცა შესავლით, შენიშვნებით, ლექსიკონითა და საძიებლებით ავთანდილ იოსელიანმა, თბ. 1950.
3. იოვანე ბატონიშვილი, კალმასობა, I, კ. კეკელიძისა და ალ. ბარამიძის რედაქციით, თბ. 1936.
4. შიმოსვლა ანუ მგზავრობა იონა რუისისა მიტროპოლიტისა, პ. იოსელიანის გამოცემა, თბ. 1852.
5. ოსე გაბაშვილის წერილები ანა დედოფალთან, ს. კაკაბაძის გამოცემა, თბილისი (1913).
6. Евгений (Болховитинов), Историческое изображение Грузии в политическом, церковном и учебном ея состоянии, СПб. 1802.

7. მასალები საქართველოს ისტორიისათვის, შეკრებილი ბატონიშვილის დავით გიორგის ძისა და მის ძმებისა, მ. ჯანაშვილის გამოცემა, თბ. 1905; დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია. ბაგრატი ბატონიშვილი, ახალი მოთხრობა. გამოსცა თამარ ლომოურმა, თბ. 1941.
8. კატალოგი წიგნთ-საცავისა თეიმურაზ ბატონიშვილისა. დაამზადა გამოსაცემად, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ს. იორდანიშვილმა, თბ. 1948.
9. П. Г. Бутков, Материалы для новой истории Кавказа, СПб. 1869, I, II, III.
10. М. Броссе, Взгляд на историю и литературу Грузии (ЖМНП, 1838, VII).
11. მისივე, Histoire de la Géorgie, II, 1857.
12. დ. ჩუბინოვი, ქართული ქრისტომატია, სანკტპეტერბურღს 1846, II (პირველი გამოცემა); 1863, II (მეორე გამოცემა).
13. პლატონ იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, თბ. 1895; პლატონ იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, აკაკი გაწერელიას შესავალი წერილით, რედაქციითა და შენიშვნებით, თბ. 1936.
14. ზ. ჭიჭინაძე, წერილი რედაქტორთან (ბესიკის თხზულებათა გამოცემის გამო), გაზ. „დროება“, 1885, № 152.
15. ივ. როსტომაშვილი, ბესიკი (რუსულ-ქართულ ენციკლოპედიურ ლექსიკონში, IV), 1899.
16. А. Цагарели, Грамоты и другие исторические документы, т. II, в. II, СПб. 1902.
17. თ. ქორდანი, Описание рукописей церковного музея, I, 1903.
18. ე. თაყაიშვილი, Описание рукописей „Общества распространения грамотности среди грузинского населения, II, 1906-1912.
19. მისივე, არხეოლოგიური. მოგზაურობანი და შენიშვნანი, თბ. 1907.
20. მისივე, საქართველოს სიძველენი, III, თბ. 1910.
21. ეგრი [იონა მეუნარგია], ახლად ნაპოვნი ლექსები მე-

- თვრამეტე საუკუნის ნიჭიერის მწერლის ბესარიონ გაბაშვილისა, რომელიც ცნობილია ბესიკად („ივერია“, 1886, № 198).
22. ისტორიული დოკუმენტები („ივერია“, 1902, № 116).
 23. Ал. Хаханов, Очерки по истории грузинской словесности, III, Москва, 1901.
 24. მისივე, ქართული სიტყვიერების ისტორია (უძველესი დროიდან XVIII საუკ. გასულამდე), თბ. 1913 (მეორე გამოცემა).
 25. М. Г. Джанашвили, К материалам по истории и древностям Грузии и России, Тифлис, 1912.
 26. ნ. ნ. ზაქარია ჭიჭინაძე, სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის საბჭოს (საიუბილეო) გამოცემა, თბ. 1922.
 27. ვ. კოტეტიშვილი, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბილისი — ქუთაისი, 1925.
 28. აკაკი წერეთელი, რჩეული ნაწერები, II (1926), IV (1928).
 29. Гр. Гарели, Из грузинской литературы XVIII века (О радостях жизни и о Бесики, их томном певце), „Закавказье“, 1911, №№ 275, 276.
 30. ს. კაკაბაძე, წერილები და მასალები საქართველოს ისტორიისათვის, I, თბ. 1914.
 31. ი. გრიშაშვილი, საიათნოვა, თბ. 1918.
 32. ალ. თორაძე, ბესიკის (ბესარიონ გაბაშვილის) ცხოვრება და შემოქმედება, ქუთაისი, 1919.
 33. ა. პაპავა, „შენგან გვაჩნია გულებსა ხაზი“ (ბესიკის პორტრეტისათვის), გაზ. „ლომისი“, 1923, № 27.
 34. ს. გორგაძე, მასალები ბესიკის ბიოგრაფიისა და კრიტიკული ტექსტისათვის (გაზ. „ბახტრიონი“, 1922, № 1).
 35. მისივე, ბესარიონ გაბაშვილის დღემდე უცნობი სამგლოვიარო ოდა „სამძიმარი“ („მნათობი“, 1924, № 7—8).
 36. მისივე, ბესარიონ გაბაშვილის (ბესიკის) ახლად აღმოჩენილი ლექსები და ავტოგრაფები („ჩვენი მეცნიერება“, წელიწადი II, № 1, 1924).

37. მისივე, ერთი სადავო საკითხის გამო ბესიკის ცხოვრებიდან და შემოქმედებიდან (ეურნალი „ქართული მწერლობა“, 1927, № 2).
38. ნ. ნიკოლაძე, რჩეული ნაწერები, I, ს. ხუნდაძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და შენიშვნებით. თბ. 1931.
39. კ. ქეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, 1924, 1941, 1952.
40. თ. ბეგიაშვილი, ქართული სიტყვიერების ისტორია, II, თბ. 1931.
41. გრ. ფერაძე, ბესარიონ გაბაშვილის გამოუქვეყნებელი ლექსი (ეურნალი „ჯვარი ვაზისა“, პარიზი, 1931, № 1).
42. ა. გაწერელია, ბესიკი (თხზულებათა კრებულის გამოცემის გამო) („მნათობი“, 1932, № 10—12).
43. მისივე, ნარკვევები ქართული პოეტიკიდან, თბ. 1938.
44. გ. ლეონიძე, ბესიკი, მარმონტელი და ლესაყი („ლიტერატურული საქართველო“, 30. IX. 38).
45. მისივე, ბესიკი („ლიტერატურული საქართველო“, 11. IV. 41).
46. მისივე, ბესიკი (მონოგრაფია) („ლიტერატურული მატრიანე“, წიგნი 3—4, 1942, გვ. 341—432. იგივე ნაშრომი შევიდა გ. ლეონიძის წიგნში „ძიებანი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“, თბ. 1949, აგრეთვე წიგნში „გამოკვლევები და წერილები“, თბილისი, 1958, და ცალკეც დაიბეჭდა, თბ. 1953).
47. ალ. ბარამიძე, ბესიკის გარშემო („თბ. სახ. უნივერსიტეტის შრომები“, I, 1936; იხ. აგრეთვე ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, 1940).
48. მისივე, ისევ ბესიკის გარშემო (გ. ლეონიძის მონოგრაფიის გამო) („თბ. სახ. უნივ. შრომები“, ტ. 43, 1951; აგრეთვე ნარკვევები, III, 1952).
49. მისივე, ბესიკი („ლიტერატურული საქართველო“, 20. 1. 39).
50. მისივე, თუმანიშვილი თუ ბესიკი? („ლიტერატურული საქართველო“, 30. IX. 38).
51. მისივე, ბესარიონ გაბაშვილი (იქვე, 7. II. 41).

52. მისივე, Жизнь и творчество Бесики („Заря Востока“, 4. II. 41).
53. მისივე, ბესარიონ გაბაშვილი (გაზ. „კომუნისტი“, 12. II. 46).
54. მის. ხელთუბნელი, ბესიკი თუ დ. თუმანიშვილი? („ლიტერატურული საქართველო“, 1. XI. 38).
55. ტ. რუხაძე, ბესიკი და მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრისა და მე-19 საუკუნის დამდეგის ქართული პოეზია („ლიტერატურული საქართველო“, 7. II. 41).
56. ალ. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, ი. გრიშაშვილის რედაქციით, წინათქმით, შენიშვნებით და ლექსიკონით, თბ. 1940.
57. ი. ლორთქიფანიძე, მასალები საქართველოს ისტორიისათვის (მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი II, თბ. 1941).
58. ს. იორდანიშვილი, ბესიკის 2 ლექსის განმარტებისათვის („მნათობი“, 1942, № 9).
59. კ. ქეკელიძე, კიდევ „ატადეს“ შესახებ („ლიტერატურული საქართველო“, 2. XII. 42).
60. ნ. ბერძენიშვილი, მასალები საქართველოს ეკონომიური ისტორიისათვის, I, თბ. 1938.
61. მისივე, ძლევაი (რუმინია-ბულგარეთში მოგზაურობიდან), თბ. 1949.
62. თ. გიგინეიშვილი, ბესიკის საფლავი („ლიტერატურა და ხელოვნება“, 9. X. 49).
63. ა. კაცაძე, ბესიკი („ახალგაზრდა კომუნისტი“, 17. II. 46).
64. ქ. სანიკიძე, ახალი მასალები ბესიკის შესახებ („ქუთაისის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები“, VIII, ქუთაისი, 1948).
65. ა. იოსელიანი, ბესიკი და რუსეთ-ოსმალეთის ომი (1787—1791) („ლიტერატურა და ხელოვნება“, 11. XI. 51).
66. შ. ბურჯანაძე, ბესიკის დაბადების თარიღი („მიმომხილველი“, II, 1951).
67. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ისტორიული დო-

კუმენტები და არქივები. II. ისტორიული დოკუმენტები. ტექსტი შენიშვნებითა და საძიებლებითურთ გამოსაცემად მოამზადა შ. ბურჯანაძემ, თბ. 1953.

68. კ. ქეკელიძე, ა. ბარამიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია (V — XVIII სს.), თბ. 1954.
69. ნ. მაისურაძე, მწიგნობარ გაბაშვილთა ოჯახი („ქუთაისის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები“, ტ. XIV, 1955).
70. გ. ლეონიძე, ბესიკ გაბაშვილი იასში („ლიტერატურული გაზეთი“, 29. VI. 56).
71. ლილი ქუთათელიძე, ბესიკის ზოგიერთი «სადავო» ლექსის ავტორისათვის („მნათობი“, 1958, № 3, გვ. 113—125).
72. ლაზარ ბენეში, ძვირფასი ისტორიული ძეგლი (გაზ. „კომუნისტი“, 9. VIII. 58).
73. ბესიკისადმი მიძღვნილი საღამო იასში (გაზ. „თბილისი“, 24. III. 59).
74. ს. ლეკიშვილი, ორი ქართული მელოდიის უცნობი სანოტო ჩანაწერი („დროშა“, 1960, № 1, გვ. 18).
75. ოთარ ქინჭლაძე, ბესიკის საფლავი („ცისკარი“, 1961, № 8, გვ. 112 — 115).

ბესიკის თხზულებათა გამოცემანი

1

ბესიკი
 ლექსნი, თქმულნი ბესარიონ გაბაშვილისაგან
 გამოცემული ზ. ჭიჭინაძისაგან
 თბილისი, 1885, გვ. 66.

2

ბესიკი
 გამოცემა ქართულ სიტყვაკაზმულ მწერლობის საზოგადოებისა
 ს. რ. გორგაძის რედაქციით
 თბილისი, 1912, XXXVI+234+II გვ.

3

ბესარიონ გაბაშვილი
 თხზულებათა სრული კრებული
 ტექსტი. გამოკვლევა. შენიშვნები. ლექსიკონი.
 ალ. ბარამიძისა და ვ. თოფურიას
 რედაქციით
 თბილისი, 1932, 076+240 გვ.

4

ბესიკი
 ლექსები
 ალ. ბარამიძის წინასიტყვაობითა და რედაქციით
 სასკოლო ბიბლიოთეკა
 თბილისი, 1940, გვ. 49.

5

ბესიკი
 ლ. ასათიანის რედაქციით
 პოეტის ბიბლიოთეკა
 თბილისი, 1948, XII+149 გვ.

ბესიკის ლექსები დაბეჭდილია დ. ჩუბინაშვილისა და
 ს. გორგაძის ქრესტომათიებში, ია ეკალაძის ანთოლოგიაში
 (II), ა. შანიძის, ალ. ბარამიძისა და ილ. აბულაძის „ძველ
 ქართულ ენასა და ლიტერატურაში“ და კრებულში „ჩვენი
 საუნჯე“, ტ. V, თბილისი, 1960, გვ. 375 — 390.

ქართული

ენათმეცნიერება

სიმღის ბალს შიველ

(ხელნაწერები J, T, E-31, ST)

- 1,8 მახვილგანაწონები] მახვილს განაწონები J.
2,1 ვკითხე] ვკითხენ T; 2,2 რად უქმენ] რა უქმენ J; 2,3 ვნახე] ვნახენ T.
2,5 გულებსა] გულებთა J. ყოველი მომდევნო სტროფის დასასრულს J ურთავს პირველი სტროფის მე-8 და მე-9 ტაეების ტექსტს.
3,4 პოვნად] პოვად T; 3,9 მომიგონა] მომიგონე ST.
4,1 ვნახე] ვნახენ T.
მე 4 სტროფის მე-6 და მე-7 ტაეების ადგილი მესამე გამოცემაში შენაცვლებულია. ტაეების ახლებური დალაგება ემყარება T-ს.
4,6 თავი მოგწონდა, გვეანდი (sic) ნებითა E-31.
5,8 ბესიკი] მაჯნუნ ვარ T; 5,8 ვემალები] ვებრალები ST.

¹ ვარიანტებისათვის მხედველობაში მიღებულია ის ხელნაწერები, რომლებიც რედაქციამ დამატებით გამოიყენა წინამდებარე გამოცემისათვის.

მე მივხვდი მაგას ზენსა ბრალეზსა

(ხელნაწერები T, E-31, ST)

- 1,4 ძველსა] ძნელსა T; ვარდის კვალეზსა] ვარდის კარეზსა ST, მისსა თვალეზსა T (აქ უბრალო ლაფსუსია, ეს სიტყვები თავის ადგილასაა 1,8).
- 1,9 რად არ შეეწვი მასსა აღეზსა E-31, ST.
- 2,6 გინდა იაფად სქრიდე დანებით E-31, ST (ენაცვლება 2,8-ს).
- 3,4 ... დავუფენ ვითა ბულბულსა (!) ST; 3,6 კარდარაზულსა] კარდასახულსა ST. ხელნაწერში E-31 მე-3 სტროფის ტაეპები დალაგებულია შემდეგი თანამიმდევრობით 1, 2, 3, 5, 6, 4, 7, 8, 9.
- 5,1 ნუთუმცა] ნუთუცა T; 5,3 გულმომდინარე] გულმოდგინარე T; 5,4 არსაწყინარე] არანწყინარე E-31, T; 5,9 მანტორ] მანტირ T; 5,9 ფესვით] ფესვთა E-31.

ბანო ბატანო

(ხელნაწერები T, E-31, ST)

- 2,1 შეგშენის] შენ გშენის T, E-31; 2,2 გყვა] გყავს T, E-31; 2,4 ტოლნი და სწორნი E-31.
- 3,4 შევიმატნი] შევიმატლი T; 3,5 უცხოდ ვარებო] უცხოდ მარებო T.
- 4,3 რას შევაფარდო] რას შევაფარდო T, რა შევაფარდო E-31; შევიზარებო] დავიზარებო E-31.
- 5,2 მოვინატრი] მოვინატრებ E-31; 5,4 მიჯნური] ბესიკი E-31.

მე მინვა ფიჭვა მიმარინდა

(ხელნაწერები T, E-31, ST)

- 1,4 მიიყვანებ| მოყიენება E-31; 1,5 შემომხედო| შემო-
ხედო T.
- 2,2 მასა შეესტრფი| მას შეეეტრფი E-31.
- 3,2 ჩამოლია| ჩამოლივა E-31; 3,5 ვინცა ამ კირში.
- 4,4 მიჯნურსა| მაჯნუნსა T, ბესიკსა E-31; 4,5 აკლია T-ს.

დედოფალს ანაჯედ

(ხელნაწერი M)

- 1,2 მხმობელი| მთხრობელი.
- 2,7 მხილველნო| მხილველნი.
- 3,8 ან მოკლას| არ მოკლას.
- 5,3 ხელ[მ]ქმნელმან| ხელქმნილმან.
- 5.6 გუანმან| გვანამან.

ბულბულის შურსა

(ხელნაწერები T, E-31, ST)

- 3,3 სანაცვალი| ნაცვალი მე E-31, ნაცვალი T; მზრახველი|
მძრახველი ST.
- 4,3 შენგან მოკლული| შენგან მკედარი E-3'. E 31 ხელ-
ნაწერში მე-3 და მე-4 სტროფები შენაცვლებულია.
- 5,4 ბესიკი| მაჯნუნა T, მიჯნურნი ST.
- 5,5 შახველი| შეხველი E-31.

16. ბესიკი

მე 2060 მონო

(ხელნაწერები T, E-31, ST)

- 1,5 მე შენსა ყარიბს მიჯნურსა მაქვს აწ სავალალო.
 3,2 გყვანდა] გყვანდი E-31, გყვანდა ST.
 4,2 რა შვისა სიცხოვლე მისქირდეს E-31, რა შვის სიცოხ-
 ვლე (sic) მისქირდეს (აკლია მარცვალი) T.
 5,5 მიჯნური] მაჯნუნი T, ბესიკი E-31.

346მლთა ისხარ60

(ხელნაწერები J, T, E-31, ST¹)

- 1,1 ცრემლთა ისხარნი] ციერთ ისხარნი.
 1,4 ესგვარ დარდნი] ამა დარდით J, T, E-31, ST (დარ-
 ლვეულია შინაგანი რითმა).
 2,1 ყმა-ძმანო] ყრმა-ძმანო J, T, ST; 2,4 ატადის კალოს,
 სავალალოს] ატატის კალო, სავალალო J, E-31.
 3,1 სევდის ჭური] სევდის შური J, T, E 31.
 3,2 დაბინდნა] დაბინდდა T.
 3,3 ... მარჯვე წრფელნი შორიდ საყოფლით T; შორნი სა-
 ყოფლით] შორნი სამყოფლით J, შორით გამყოფლით
 E-31; 3,4 სულით გამყოფლით] შორით გამყოფლით J.
 3,5 გალხენსა] გვალხენსა E-31.
 4,1 ვნატრით] ვნატრი J, E-31.
 5,1 ნუთუმცა] ნუთუცა T.
 5,2 ვერლა] ველარ J; დავსახეთ] გავსახეთ T.
 5,4 შევსჩმახეთ] შევსკმახეთ J.
 5,5 სწვიმეთ ცხელნი] სწვიმეც ცეცხლი (sic) T. მე-4 და
 მე 5 სტროფების ბოლოს J იმეორებს 1,5-ს.

¹ ცრემლთა ისხარნი ST-ში ი სამგზისაა, ვერცხვებთ მხოლოდ ზოგიერთ ვარიანტს.

რა ბული დავაზე შენად სარებლად

 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

(ხელნაწერები T, E-31, ST)

- 1,1 დავაგენ შენდა სარებლად T; 1,3 მარებლად] სარებ-
 ლად T; 1,4 მისთვის თავს შეგწირავ] თავს მით შემო-
 გწირავ T, E-31; ST.
- 2,1 ვარდი მიშალე] ვარდი შეშალა T; 2,2 მწვევი, მძლევ-
 დი ბულბულს დამანდარია (დამიდარია) T, E-31, ST.
- 3,2 მთენთა] მნათობს T, E-31, ST; 3,4 მე სხვა მიცნობს
 სხვისად ST.
- 4,1 ან არ მნახო] ტანად ნაზო T, ST, ან არ ნაზო E-31.
 ძირითად ხელნაწერებშია ან.
- 4,2 უწყალოდ გულს] გული უწყალოდ T, E-31, ST.
- 4,3 ყარიბზედ] მიჯნურზედ T, ბესიკზედ E-31, ST.

ხმა სირინოს

(ხელნაწერები J, T, E-31, ST)

- 1,1 სირინოს J; 1,1 თმა-ლულამზარ] ლაწვ-ლულამზარ J.
- 1,2 ეარე] იარე T.
- 2,1 სულთ ბაზრად] სულ ბაზრად T, ST; 2,4 ძვირად სადმე]
 გვარად სადმე T, გვარად რადმე ST.
- 3,2 ვჭგონე] ვჭგონებ J.
- 4,1 სახე] სახედ J; 4,2 გულთ სათენი] გულსა მთენი T;
 4,4 ტიელად] ტიალად J.
- 5,3 მის მიჯნურსა რაც რა სჭირდეს არ ვებით ST; 5,3 მაჯ-
 ნუნსა] ბესიკსა E-31, ბესიკს J; 5,3 რამცა ჰჭონდეს]
 რაც რამ სჭირდეს J; რაც რომ სჭირდეს T.

E-31 ხელნაწერში მე-2 და მე-3 სტროფები შენაცვლე-
 ბულია, ოღონდ თავ-თავიანთ ადგილასაა ამ სტროფების მეო-
 თხე ტაეპები, J-ში კი შენაცვლებულია ამ სტროფების სწო-
 რედ მეოთხე ტაეპები.

ზა360 ზა360

(ხელნაწერები T, E-31, ST)

- 1,1 შემსხდარნი] შემსხდომნი T; 1,2 ხმაყარიბად] ხმალარიბად T.
 3,2 მომზირნი] მომზირნი T, მომზირნი E-31, ST.
 3,4 მომწყულელელ] არის ძირითად ხელნაწერებში, დაბეჭდილში გასწორებულია: მომწყულელ T.
 3,4 ხან მოწყენით, ხან მლხენით (sic) მლიმარენი ST.
 4,2 მოსვითა] მოსითა T, ST.
 4,4 ყარიბისა] ბესიკისა ST; მაჯუნის (ბესიკის E-31). ცრემლისა დამადინაენი T.

იაღონს ის ევარა

(ხელნაწერები T, S, ST)

- 1,4 დაბმულვარ] დაბმულმა S.
 4,3 ვერ ყაყაჩო უხარის ST.
 7,4-ს აკლია „შენდ, ალალო“.

ცრემლთა მდინარი

(ხელნაწერი S)

ავტოგრაფში ამ ლექსს წამძღვარებული აქვს: „რუსეთით ორბელიანის მიმართ სპასპეტისა დავით რევაზ სპასპეტის ძისა, რომელი მიუწერა კნიაზ მდივანთუხუცესმან ბესარიონ ზაქარია მოძღვრისა ძემან გაბაონელ იოვიანმა, ოდეს მიუღეს დავით ორბელიანს სახლთუხუცესობა და მწუხარედ განილეოდა გული მისი“.

- სადაით სად] სითმე სად (ეპიგრაფი); კილეგან ქმნილი] დანერგული (ეპიგრაფი).
- 2,9 ზარნი საკუთარნი] ზარი საკუთარი.
- 3,4 ჩვენთვის ბელქმნილი არლა გვედარნა.
- 3,5 ვითა] ვითლა.
- 4,4 ვლეთ] ვლოთ.
- 4,6 რამც ვიხარენით] მტრით ვიზარენით.
- 4,8 მტრით ვიხარენით] რამც ვიხარენით.

[ბილიხალში]

(ხელნაწერი S)

- სიახლის საგონებომან (ეპიგრაფი); მწყევარსა ჩვენსა მწყევარი (ეპიგრაფი).
- ხმაი ჯაზაირ ბანდი (მრისხანებითი)] ხმა შაპ-ადილი.
- 1,4 შენის სიმართლის] შენი სიმართლით.
- 1,5 რაი] რამე.
- 1,7 და თუ ესრეთ გეძახოს] ვინმეცა ესრეთ გიძახოს.
- 1,8 გვექნას] ექმნას.

[სპისალში]

(ხელნაწერი S)

- ამისთვის უხმოთა] და უხმოთა (ეპიგრაფი); დამდები ყარიბი (ეპიგრაფი).
- 1,4 ხეებრ შემრხეო] ხეებრ (sic) შემრხეო; 1,6 რასლა] რასთა.
- 2,3 ნუმცა ვართ შენდა თვე-კვირა-წელთა, ნუმცა წყალ-ხმელთა.
- 3,1 ნახეს... ბრძენთ შამათ.

- 4,2 შენსა მზე-მთვარეს] შენს მზეს და მთვარეს
 4,3 გაგშორდე] გაგშორდი.
 4,4 რომენ მაქვს შენგან ზღვათ შესართავნი ცრემლნი ნარ-
 თავნი.

[მნათობთაჲში]

(ხელნაწერები M, S)

- M-ს აკლია ეპიგრაფი.
 1,3 მიღევით] მოღევით M.
 1,5 ვა, თუ სხვა გქონდენ] ვამ, თუ სხვა გაქვდეს M.
 1,6 შემამცირანო] შენამცირანო M.
 1,7 მთენნო] მთენო S.
 2,2 ცორანო ცისა] ცისა ცორანოს M.
 2,3 ცეცხლისა კვამლთა] ცეცხლების კვამლთა M.
 2,4 მიჰდარო] მდიდარო M.
 2,5 აღლესე ენა] აღავსე ესე M.
 2,6 დასკერ სავენნი] დასკრენ სავენნი M.
 2,8 ეგ არს] ეგერ M, S.
 3,1 საცაო] საცო M.
 3,8 ესრეთ შევაგენ] ვით მოიძაგენ M.
 მე-4 სტროფი M-ს აკლია.
 5,1 მარიხ-არეა არ სწორ მარეა M.
 5,3 ჭიმჭიმელ ხვევით] ჭიმჭიმლის ხვევით M.
 5,5 ვისდა ვლი] ვის დავლით M.
 5,6 ვისაც იკადრებთ საცილად ბრალთა M; 5,6 ვისდა] ვისად S.
 6,5 სად ფერნამკრთალსა] სადა ფერმკრთალსა M.
 6,6 სიკვდილნი მზანი] სიკვდილის გზანი M.
 6,7 განსასრულს] განსხიპურს M.
 7,1 აღმასტრო] აღმასტრო M; 7,1 ემზლასტრო] ემლასტრო M, ემზლარტრო S.

- 8,2 თვალნი] ვალნი S.
 8,7-8 გულებთა ცაჲ ტყვეთ არსად არი,
 აკლდების წევნად, მიიკვალენით M.
 9,1 თენვა] თნევა M.
 9,2 მიახხენ სხივნი] მიახხენ სხივნი S, მე ასრენ სხივნი M.
 9,5 განუხვენ კარნი] აღუხვენ კარნი M.
 9,7 მემცა სიახლე მით განწიახლე M.

რაც მიიჩნევა სოფელმან

(ხელნაწერი S)

- 2,2 მონწყურგებია] მონწყურგებია.
 4,3 აჰა] აჰ.

ასპინძისათვის

„ასპინძისათვის“ ბესიკის თხზულებათა მესამე გამოცემა-ში დავბეჭდეთ სამი, მაშინ ცნობილი ხელნაწერის მიხედვით (1516 S, 610 H¹, 5367 S). ერთი მათგანი, ხელნაწერი № 5367, გადაწერილია ოსე გაბაშვილის მიერ 1807 წელს. მაგრამ, როგორც გარკვეული გვაქვს², ბესიკის თხზულებათა კრებულებს ოსე გაბაშვილი ადგენდა ზეპირად, თავის მეხსიერებაზე დამყარებით. ის, მაგალითად, სწერდა ანა დედოფალს: „ლექსები რომ გებრძანათ ბესარიონის, აქ არ მომყოლია და, თუ რამ ზეპირ ვიცი, გავიხსენებ, დავსწერ და მოვართმევ, ხელმწიფეო“. სხვა დროსაც ოსეს აღუნიშნავს: „ჩემის ძმის ბესარიონის თქმული ლექსები, რაც გამახსენდა, დავწერეთ“ო. ამასვე იმეორებს ოსე სხვა წერილებშიც. ამიტომაც ოსეს მიერ შედგენილი კრებულები

¹ ეს არის პირი ლენინგრადის საჯარო ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა ფონდის საბინინისეული კოლექციის № 18/23 ხელნაწერისა. ამაჲლ რედაქციის განკარგულებაშია ამ ხელნაწერის ფოტოკოპირი.

² ბესიკი, მესამე გამოცემა, თბ. 1932, გვ. 046 — 047.

ბესიკის თხზულებებისა საქიროებს კრიტიკულ მიდგომას. ხაგულისხმოა, რომ 1516 S და 610 H ხელნაწერებში „ასპინძისათვის“ შედგება 28 სტროფისაგან, თან მას საგანგებო შენიშვნა აქვს გაკეთებული „შემოკლებულად“ო, ოსე გაბაშვილის კრებულში კი მოიცავს მხოლოდ 12 სტროფს (აქედანაც ორს სხვა თხზულებებიდან მოყვანილს). ამჟამად ჩვენს განკარგულებაშია აგრეთვე იოანე მამუჩაშვილის კრებული (Q 1067, გადაწერილი 1811—1813 წლების განმავლობაში). ამ კრებულში მოიპოვება ბესიკის „ასპინძისათვის“. მამუჩაშვილის ტექსტი მცირეოდენი ვარიანტული სხვაობისდა მიუხედავად მისდევს ოსე გაბაშვილის რედაქციას, ოღონდ აქ მას „ერთვის „აწ აჯა-ქენვით“, რაც სხვა წყაროებით დამოუკიდებელ ლექსს წარმოადგენს საგანგებო მიმართვით: „სარდარო! ყარობი. ბესარიონისაგან თქმული“¹. უნდა ვიფიქროთ, რომ იოანე მამუჩაშვილს ბესიკის ლექსები თავის კრებულში შეტანილი აქვს ოსე გაბაშვილის რომელიღაც აწ უცნობი ხელნაწერიდან. ოსე გაბაშვილისა და იოანე მამუჩაშვილის რედაქციის „ასპინძის“ მესამე სტროფი შედგენილია ბესიკის „რაც მიირეწა სოფელმან“ ლექსის მესამე და მეოთხე სტროფების მიხედვით (სადაც ლაპარაკია ლეკ აქალოს დამარცხებაზე). ამასთანავე დასახელებული ლექსის უკანასკნელი სტროფი ოსე გაბაშვილისა და იოანე მამუჩაშვილის კრებულებში შეტანილია „ასპინძის“ პირველ, შესავალ სტროფად. „ასპინძისა“ და „რაც მიირეწა სოფელმან“ ურთიერთობის საკითხს ეხება გ. ლეონიძე და ამბობს: „ლექსი «რაც მიირეწა სოფელმან»... წარმოადგენს პოემის «ასპინძის ომის» ორგანიულ ნაწილს, — პროლოგს, შესავალს, წინასიტყვას, რომელშიც პოეტი განმარტავს, თუ რა მიზეზით დაწერა მან პოემა და რატომ მიუძღვნა იგი დავით სარდალს. ამიტომ, შეუძლებელია ამ ლექსის ჩამოთლა ძირითად ტექსტისგან და მისი ცალკე დაბეჭდვა“².

გ. ლეონიძის შენიშვნა არ არის მართებული. „ასპინძისა-

¹ ბესიკი, მესამე გამოცემა, თბ. 1932, გვ. 62.

² ბესიკი, თბ. 1953, გვ. 115.

თვის“ და „რაც მიირეწა სოფელმან“¹ ორი სხვადასხვა ნაწარმოებია, სადაც სხვადასხვა ამბებია აწერილი. „ლექსში“ „რაც მიირეწა სოფელმან“ ასახულია დავით სარდლის მიერ შვიდი მეომრის თანხლებით ლეკთა დიდი მოთარეშე რაზმის აწყვეტა ავღაბარში (შვიდასი კაცისაგან შემდგარ ლეკთა ამ რაზმს წინამძღოლობდაო აქალო), „ასპინძა“ კი მოგვითხრობს თურქთა დიდი ლაშქრის დამარცხებას სამხრეთ საქართველოში, დაბა ასპინძასთან. ამ ორ ნაწარმოებს საერთო ის აქვს, რომ ორივეში შექმბულია დავით სარდლის სამხედრო ქველობა. მაგრამ ბესიკმა დავით სარდალს სხვა ლექსებიც მიუძღვნა. ახალ გამოცემაში ჩვენ ერთად ვბეჭდავთ დავით სარდლისადმი მიძღვნილი ლექსების ციკლს.

აქვე მთლიანად ვაქვეყნებთ „ასპინძის“ ტექსტს ოსე გაბაშვილისა და იოანე მამუჩაშვილის რედაქციის მიხედვით. საფუძვლად აღებულია ოსე გაბაშვილის. ნუსხა (O), ნაჩვენებია მამუჩაშვილის (M) განსხვავებული წაკითხვები. კვადრატულ ფრჩხილებში ჩასმული ციფრები მიუთითებს „ასპინძის“ ძირითადი ტექსტის სტროფებზე.

სისრულისათვის ცალკე ვუჩვენებთ S ხელნაწერის განსხვავებულ (მცდარ) წაკითხვებს.

ასპინძისათვის

1. ვსთქვა მცირე, თუ რა მახსოვდეს, სადა ვით იყავ,
სადა ვით,

მსმენთა შევაქმნა სასმენი არიკვად, რადმე სადავით,
მისთვის დავაგდენ მრავალნი, ცოტაიმცა ვსთქვა სა და ვით.
და ვიცე, არ ჰყვარობ ქებასა, ჩვეულ ვარ მე თქვენდა, დავით!

2. ასპინძას მიწა გიწამებს, ურგებ არს ჩემდა თქმულები:
რუს-ქართველ-კახნი განგთქმიდეს და მესხთა დარაზ-

მულები,

თათარნი დელნი ლევანდით, ბაშ-ალა წყლად დანთქმულები,
და ჯერეთცა ჩივან ხვანთქრის კარს ჩაუშ-უზბაშთა წყლოლები.

¹ წინა გამოცემებში ეს ტექსტი სხვაგვარად იკითხება: „რაც მიირეწა სოფელმან“.

3. აწ მაშინდლისა ქამისა რამცა ვითა ვსთქვა ფერდა,
 გახსოვს, გასული ქალაქით მტერთ ზარის მომაგერია,
 მცირითა ბევრნი აწყვიდეთ, აქალოს თავს ხვდა მტვერია,
 და მობრუნდი გამარჯვებული თეთრს მჯდომი „—ლბდ ვბ

4. აქამდე გულეზეთ სავაჭრო გედგნეს გმირსავე ტანია,
 ნარდიონს ვარჯნი ღელარქნილნი ღულამბრებ ანატანია,
 მუნ შუბლის შარავანდობა მზის დისკოთ ნაჭკრეტანია,
 და ირისე ცასა ჰფერობდა, ცით კრთოდის ამარტანია.

5. ორთაცა ტოლთა ნარგიზთა შორის ვარსკვლავნი
 თემობით,
 ტოპაზის ღილთა მწყურნებთა ყორანნი გცვიდეს ჩემობით,
 შაბარღუხს შური ეპოვნა, მონებდა გუგის მრწემობით,
 და მით თვალთა ჩემთა ღარიბთა ცრემლნი დაჰფარვენ
 მდენობით.

6. მზის სვეტის პინჩთა ნიავნი ტკბილ ბერვით
 პალასინობდის,
 მუნ გარე ბროწეულისა წყნარ ზღვებთა ზედან გჩინობდის,
 ბარაინს მანგნი მოეცვენეს, ბალახშის ღელვით ლხინობდის,
 და მას ზღუდედ აშკი გიშრისა სისუფთეს გულსმოდგინებდის.

7. სადაფთა გარე მსხდომელთა აებნეს თეთრნი ალამნი,
 მარმარსა ყაფრად შედგმულსა ზე ედგნეს წყლულთა
 მალამნი,
 აღვსა რტონი შეჰფრობდეს, როსტომის განასალამნი,
 და სამფსონის ძალო ხელთაო, ხელსავე ცრემლი მალამნი.

8. ლომსა გულითა მკერდიცა ცის ლომის დაგეცაო-და,
 ზურგსა მალნინტნი აღგეკრა, ფოლადთა გაეხმაოდა,
 სიმტკიცე გვერდთა ანდამატს თვისებრვე დაეზაოდა,
 და ბეჰთა და წელთა ნაკვეთი ინდთ კალამთ შენაზაოდა.

9. მათ ქვეშე წვივთა ნაკვეთნი და მუხლთა ახილეობა,
 ირმისებრ ფერხთა სიმტკიცე, ბროლ თლილთა თითთა
 წვრთილობა;
 ფრჩხილთა არწივნი ნატრიდეს, აჯითა ჰქონდეს ყრილობა,
 და სულდიდსა სულნი გფარვიდეს, შვენოდეს შენთან
 ზრდილობა.

10. ზრდილობა კმარდის შეხედვას უსაქმოდ ოდენ სახისა,

სახისა დაუსახისა, ვერვისგან დანაზრახისა;
 დანაზრახისა თუ საღმე, ბრძენთა საქებრად ახისა,

(და) ახისა მუფარახისა, ვაი აწ განალახისა.

11. მტკვარს, ქციას, ქსნიას და ლიახვთ, ვინცა ახსენა
 სმად და რწყვად,
 ალაზანს, იორს, მაშავერს, დებუდა, ალგეთს, სხვას და
 სხვად,

ყვირილას, რიონს, ცხენისწყალს, ტეხურს, ჭანისას,
 აბაშად,

[და] ენგურს, ბაღეს, კასპით პონტომდის, საქმე გაქვსთ დიდად
 თამაშად.

12. აპა, სურინ, ამად სწყურინ, აგერ სულსა განაკიდეს,
 აგონდების, აღონდების ერთსა ოდენ განაკიდეს,

ვაი ვითარ, გხედავ სით არ, განატყორცი, განაკიდეს,

და ესრეთ თურე აქვსყე ყურე სოფლის კვალთა განაკიდეს.

M 13. აწ აჯა-ქენვით ჩემს კალამს ვარქე, რათა გძღვნიდეს
 შენ სალამს,

სიტყვით მართვიდეს თეთრს ალამს, უძღვნიდეს ჩემს
 გულს დღეს მალამს;

სადა ყარობი დღეს დალამს სათხარად მიწას, მტვერს და
 ლამს,

და მოხედვა ვალად ძევს ალამს, სიკვდილი პირსა მცემს,
 მალამს.

ასპინძისათვის

(S ხედნაწერი)

3,2 ვარსკვლავთა ვარსკულავთ.

3,2 თითბრის თითბრის.

3,3 აკლოა.

8,2 შექშენა... ტანის შეგშენა... ტანის.

9,2 იხელთენი იხულთენ; 9,4 იყვი იყავ.

- 11,2 ხრმალს განერკვია ხრმალ განერკი.
 12,3 მეხისი მეხასა.
 17,2 რაი რად.
 19,3 სწყუროდათი ჰსწყუროდათ.
 23,2 გჩინობდისი მჩინობდის.
 23,4 სისუფთესი სასუფთეს.
 25,2 მალნიტნი მალნიტი.
 26,1 ახილეობა ასაილობა.
 26,3 ფრჩხილთა ფრცხილთა.

(M ხედნაწერი)

- 1,2 არ იჭვა სადმე; 1,3 მცირედიცა; 1,4 თქვენსა.
 3,1 მაშინდელის; 3,2 ზარით; 3,3 ბევრი ასწყვიტეთ.
 4,2 ლულამბრებრი; 4,3 დისკოს.
 5,1 ვარსკვლავთა; 5,3 შაბარდულს; 5,3 გუგისი გულის.
 6,4 გულსმოდგინობდის.
 7,3 შეფროდეს; 7,4 სამსონის.
 8,1 ცისა ლომის დაგეცო და.
 9,1 ზე ახილობა.
 11,1 მტკვარსა, ქციასა და ლიახვთ; 11,2 მაშაერს; 11,4 ბახუს,
 კასპით პონტომდინ.
 12,2 იგონებდის, აღონებდის.
 12,3 განარტყოცი.

აწ აჯა-ქინვიტი

(ხედნაწერები M, S)

- 2 უღვწიდესი უღვწიდეს M
 3 ჰგებს და ლამსი დღეს დალამს.
 4 სძევსი ძევს.

მირიან ბატონიშვილზედ

 ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ეს ციკლი ლექსებისა დაწერილია კრემენჩუგში 1788—1789 წლებში. როგორც ცნობილია, მირიანი მეთაურობდა ქართლ-კახეთის სამეფოს წარმომადგენლობას რუსეთის კარზე. მირიანი თავისი თანამშრომლებით იმყოფებოდა ფელდმარშალ პოტიომკინის ბანაკში. ჩანს, სადგომი ჰქონდა ქალაქ ელისავეტგრადში. თავის მხრით ბესიკი ხელმძღვანელობდა იმერეთის სამეფოს სპეციალურ დიპლომატიურ მისიას. ისიც პოტიომკინთან იყო დაკავშირებული, ცხოვრობდა კრემენჩუგში. კრემენჩუგში შეთხზული ლექსების ერთი რიგი, მათ შორის ორი ლექსი ანტონ კათალიკოსზედ და ზმა მირიან ბატონიშვილზედ დაუცავს ბესიკის ავტოგრაფულ ხელნაწერს (H 2662). მირიანისადმი მიძღვნილი სხვა ლექსები შემოუნახავს თვითონ მირიანის ავტოგრაფულ რვეულს, რომელიც ამჟამად ჩაკერებულია S 3723 ხელნაწერ კრებულში. როგორც ვთქვით, ზმა ბესიკის ავტოგრაფით არის მოღწეული. ავტორი შენიშნავს: „ეს მისს (ანტონის) ძმას, მეფის ძეს მირიანს მისწერა მუნვე“. ანტონ მეორე კათალიკოსი, ერეკლეს ძე, იყო მირიანის ძმა, ქართლ-კახეთის სამეფოს საელჩოს წევრი. ლექსი გაგზავნილია ელისავეტგრადში. თვითონ მირიანი ამბობს პირველი ლექსის გამო: „ამისგანვე (ბესარიონისგანვე), ამავე წელსა (1788), ოკტობრის ივ. (13), ქალაქსა ელისაბედს კრემენჩუკიდამ ჩემთან მოწერილი შაირნი“. ლექსი შემოკლებული რედაქციით არის თეიმურაზ ბატონიშვილის კრებულში (T). თეიმურაზი შენიშნავს: „ბესარიონისა. კრემენჩუკიდამ ელისაბედგრადში მისწერა მეფის ძეს მირიანს“. თეიმურაზის ტექსტს აკლია პირველი და მეექვსე სტროფები, შემოუნახავს რამდენიმე განსხვავებული წაკითხვა¹. ამის მიხედვით ვასწორებთ მე-4 სტროფის პირველი და მეორე ტაეპების სარითმო სიტყვებს (აღიად, მყრალიად; ავტოგრაფშია: ალიათ, მყრალიათ). მი-

¹ 2,1 ავ(ა)ს ხშირად ხმობს] ამას ტკბილად ხმობს; 2,4 ხმით] ხმად; 3,2 მიმოდაბლუნძვით იკუყვის.

რიანს დაუყოვნებლივ ლექსითვე უპასუხია ბესიკისათვის. მღ
რიანის რვეულში ამ საპასუხო ლექსის ტექსტს შენიშნულ
აქვს: „ამასვე წელს, ამისვე თვის იდ (14), ბატონიშვილის
მირიანის ნაბრძანები პასუხი მასთან“ (S 3723). ქვემოთ მოგვ-
ყავს ამ საპასუხო ლექსის ტექსტი მთლიანად. ბესიკს შეუთხ-
ზავს მირიანისათვის პასუხის პასუხი (მირიან ბატონიშვილს,
მეორე). ესეც მირიანის რვეულშია დაცული, უძღვის შენიშ-
ვნა: „ბესარიონისგან მოწერილი პასუხად“ (S 3723). ბე-
სიკის მესამე ლექსი მირიანისადმი დაწერილია 1789 წლის
9 თებერვალს. ლექსა ადრესატისათვის გაუგზავნია „კავკასიის
ლინიაზედ“. ესეც მირიანის ავტოგრაფულ რვეულში მოიპო-
ვება შენიშვნით: „წელსა ჩ ღ პ თ (1789), ფებერვლის თ (9),
ამისგანვე (ბესარიონისგანვე) მოწერილი კავკასიის ლინია-
ზედ“.

მირიან ბატონიშვილი
(ბესარიონ გაბაშვილს)

შ ა ი რ ნ ი

[ა]

გებრძანა: ჩვენი აქ ყოფნა საწუხარ არს, არშშვევბია.
გრიგოლისაგან კრემენჩუკს უკაროდ სახელ სდებია,
მაგრამ მე ვგონებ: აქისგან მანდ ყოფნა სავარგებია,
აწე ყველაი ვიშვიშვით, მოგვახლდნენ ოსმალებია.

ბ

ჩვენც ვემზადებით ყოველნი ჩვენის დასტით და ჩემის
ძმით,
თავად გარსევან მინისტრი თავად დმიტრიითურთ ჯაჭვის ცმით,
სოლალოვ ქვლივი, მარტყოფელ და მისირელ ბოხის ხმით,
ტეტია ხმლით, პაატა ჩამჩით, ფილიპ პრეოპიკ ჩაჩქნის რქმით.

ბ

სხვარიგად მშვიდობითა ვართ, აეთა გვყავს ერთიც არა,
 ზაზამ სახელო იშოვა, ტანზედ გარდაიცო ხარა,
 გოროდნიჩად განაწესეს, მიაბარეს ქუჩა-შარა.
 მაიორი რას აკეთებს, რასთვის აქეთ არ ემგზავრა?

ჩ ა ხ რ ი ხ ა უ ლ ი

ყოვლად სამღვდლო ალავერდელი
 სულიერადა შემკრავ-გამხსნელი,
 ცოდვის ზღვაშიგან დანთქმადის მშველი
 და მისთა ბრალთა აღმხოც-დამწველი,
 კეთილის საქმის აღმსრულებელი
 და ბოროტისა არმყურებელი
 კურთხევას გიძღვნის მარჯვნივ მწადნელი,
 რათა განგშორდეს შენ განსაცდელი.

შ ი ი რ ი

ჩვენი მინისტრიც თავს გიკრავს, გასდილი თავაზიანი,
 მეტადრე საქმეებშია გამოცდილი და ჰკვიანი,
 ეგრე თავად დიმიტრიცა ჯამბაკურ-ორბელიანი
 და მინისტრის პრეოქიკი ფილიპე ფარუკიანი.

ჩ ა შ ო კ ი თ ხ ვ ა ნ ი ტ ა ე პ ე ბ ა დ

[ა]

მკურნალუს ხელს დავეწაფე: სულიერს მამას — მოწაფე.

ბ

თავს უკრავ ლეკურს თილიანს, თქვენს სვიმონს მცირე ბილიანს.

ბ

მხლტომელს, მფრინავს ვითა ქორსა, სალამს ვკადრებ შიიორსა.

დ

ეგრეთ ვასილ კოტეტს მწერალს, აწინდელსა ჩვენსა მერალს.

ე

სასუფეველის კარზედ მიმძღოლს გიორგის და ჩვენსა გრიგოლს.

ოსებ მღვდლის წინამძღვროვის მაგიერად მოკითხვა

ჩ ა ხ რ ი ბ ა უ ლ ი

ოსეფ ჭაპუა, აბრამ პაპუა,
 მეორე ნონე აწინდელია,
 ღვინის მკაპუა, სრულად მყაპუა,
 ნადიმზედ სხვათაც სურით მწუდელია,
 ჭაპოს ლაპუა, ფლავის მყლაპუა,
 თეფშის მოწმენდის ფანჯით მცდელია,
 ზერდაგ შლაპუა, პროთა პაპუა,
 კურთხევას გიძღვნი ვითა მღვდელია¹.

ბაიოს არქიმანდრიტს

(ხ უ შ რ ო ბ ა)

ლექსი დაცულია მირიან ბატონიშვილის ავტოგრაფულ რვეულში (S 3723). მოეპოვება მირიანის შენიშვნა: „წელსა ჩ ღ პ შ (1788), სექტემბრის ი ზ (17), კრემენჩუკს მე და ბესარიონ გაბაშვილი ერთათ ვიყავით, სადილს ვაპირებდით. არ-

¹ ეს ლექსი დაბეჭდილი აქვს ე. თაყაიშვილს (II, 382—384).

ქიმიანდრიტი გაიოს დავპატიეეთ, რომელსაცა რომე ბოდიში შემოეთვალა: «ნასადილევი ვარ, ქარიშხალიც არისო, და ტალახიცაო, ვერ გიხსლები». ამაზედ ბესარიონმან მისწერა ხუმრობა ჩახრიხაულათ. თეიმურაზის ანთოლოგიაში (T) ეს შენიშვნა შემდეგი რედაქციითაა: „კრემენჩუკს ბესარიონ (გაბაშვილი) ბატონიშვილს მირიანს ახლდა. მაშინ გაიოზ არხიმანდრიტიც იქ იყო. დაიბარეს და არ მოვიდა. შემოეთვალა: «სადილნაჭამი ვარ და ქარიც არისო და შეუძლოთაც ვარო». მაშინ ბესარიონმა მისწერა ეს ლექსი გრიგოლ ზოტკეშვილის ღვდლის მაგიერად“. გაიოს არქიმანდრიტი (1746—1821) — ცნობილი მწერალი, პედაგოგი, საეკლესიო და სახელმწიფო მოღვაწე — ითვლებოდა ქართლ-კახეთის სამეფოს საელჩოს წევრად რუსეთის კარზე.

მზეკაბუჯ ორბელიანშიდ

მზეკაბუჯ ანუ ჭაბუჯა ორბელიანი (გარდ. 1794 წ.) იყო ერეკლე მეორის მდივანბეგი და საკმაოდ ცნობილი მწერალი, მახვილგონიერი და ენამოსწრებული. გარეგნულად ჭაბუჯა ყოფილა ძლიერ მახინჯი, თანაც ავი ხასიათი ჰქონია. მას პოეტური პაექრობა ჰქონდა ბევრ თანამედროვესთან. განსაკუთრებით განმართებულია ბესიკისა და ჭაბუჯას მწვავე პოეტური პაექრობის ისტორია. პაექრობის წამომწყები თითქოს ბესიკი ყოფილა. პირველად მას დაუწერია „კიცხევით შესხმა“ ანბანთქებად „ათინას აღზრდილს აქებდეთ“. გრიგოლ ბატონიშვილის სიტყვით: „ოდეს ბესარიონს გაბაშვილსა და ჭაბუჯა მდივანბ(ე)გსა ლაპარაკი და სამდურავი მოუხდათ ერთმანერთანა, მაშინ, რადგან ჭა(ბ)უჯა კუზიანი იყო და ურიგოდ აგებული, ბესარიონმა ეს ამბათქება (sic) დაუწერა და მეფე გიორგის მიართო“ (H 2130). გრიგოლ ბატონიშვილი ცდებია იმაში, ვითომც ბესიკმა ეს ლექსი გიორგი მეფეს მიართვა. ლექსი დაწერილია ბესიკის ქართლიდან გაძევებამდე, ე. ი. 1777 წლამდე (გიორგი გამეფდა 1798 წელს). მაშასადა-

მე, ბესიკს ლექსი მიუერთმეგია ან გიორგისათვის ბატონიშვილობაში, ან ერეკლე მეფისათვის. ხელნაწერი S 3686 ბესიკის ანბანთქებას უწოდებს „კიცხევით შესხმას“. ჭაბუა ორბელიანს ბესიკისათვის უპასუხია ანბანთქებითვე (ქვემოთ მთლიანად იბეჭდება). ამის გამო ბესიკს დაუწერია ახალი, თუმცა შესაფერისი, მაგრამ მეტად უწმაწური „შესხმა“ — „დამპალო ლეშო“. იგივე გრიგოლ ბატონიშვილი ჯერ შენიშნავს: „ბესარიონ გაბაშვილის ნათქვამი მუსტაზადი ჭაბუა მდივანბეგზე, რადგანც ჭაბუა იყო დიდათ სქელი, კუზიანი და ავსახე“, ბოლოს კი ვრცლად ურთავს: „ჭაბუა მდივანბეგი დიდი საბატო და მეცნიერი და შემაქცევარი კაცი იყო, და მეფე ირაკლის დიდათ უყვარდა, და ხუმრობებიც იცოდა და მოსწრობა სიტყვისა მსწრაფლად და მარდად იცოდა და ამის გამო კურთხეულმა მეფემ ირაკლიმ უბძანა: „ჭაბუავ, რატომ ბესარიონს მაგიერს ლექს(ს) არას დაუწერო? — და მაშინვე იმავე წამს მოახსენა: «შენი ჳირიმე, ბლიაძეს რა ლექ(ს)ის გაეწუბაო». იქ მყოფთა დიახ ბევრი იცინენ“ (H 2130). ბლიაძეები იყვნენ სახალხო მგოსნები, შედარებით დაბალი სოციალური წრიდან წარმოშობილი. ბესიკისათვის ღვარძლიან თავადიშვილს ბლიაძე უწოდებია და თითქოს ამით მოუჭამია გული. არსებითად კი ჭაბუას ბესიკისათვის მეორედ პასუხი ვეღარ გაუცია. თითქოს მზეჭაბუკისადმი უნდა იყოს მიმართული ბესიკის ერთი სატირული ლექსის ფრაგმენტი, რომელიც ჩვენს აწინდელ გამოცემაში პირველად ქვეყნდება.

დიდი ხნის შემდეგ კრემენჩუგში მყოფ ბესიკს 1788 წელს ჭაბუასთვის მიუწერია ვრცელი რიტორიკული ეპისტოლე. ამ ეპისტოლეს თავიდან ბოლომდის ვასდევს მომნანიებელი და შემარიგებელი კლო. ბესიკი პირდაპირ მიმართავს ჭაბუას: «მანასესნი მომაქენ ნანვანიო» და მოკრძალებით ითხოვს დანაშაულის პატიებას („გარდასჭერნ ვნებანი სიძულილისა“ და ჩემ მიერ „ცრუდ სადმე თქმული“ დაივიწყეო). პოეტი ნატრობს: „ნეტარ თუმცა მეუწყა: დასცხრაო ზღვაი გონიერი დაწყნარებითა!“. ეს ეპისტოლე მთლიანად მოიპოვება ერთ სამდივნო წიგნში (H 1334), როგორც სამჭევრმეტყველო

წერილის ნიმუში. მისი ბოლო ნაწილი აღმოჩნდა ბესიკის ავტოგრაფულ რეველში სამდივნო წიგნის ტექსტს მიწერილი აქვს: „ბერი სალდათი რიცხვისა ონად ზაქარიასი. 1788, თვესა მაისსა 12, კრემენჩუკს“. ავტოგრაფის მინაწერია: „ალიწერა რუსეთს ქალაქსა კრემენჩუკს ქრისტეს აქათ ჩღპჟ (1788), იგნისს ერთს, ბესარიონ ზაქარიასისი габавъ“.

სამდივნო წიგნის ტექსტის შავად აწყობილი ასოები იძლევა წაკითხვას ბესარიონ (ზაქარიასი). წერილი დაწერილია 1788 წლის 12 მაისს, ავტოგრაფულ კრებულში შეტანილია იმავე წლის პირველ ივნისს. უურადღებას იქცევს შემდეგი გარემოებაც. წერილში ბესიკი ორგზის იგონებს თორმეტი წლის წინათ მათ შორის (ე. ი. ბესიკსა და ჭაბუას შორის) ჩამოვარდნილი სამღურავის ამბავს. მაშასადამე, ბესიკის საკიცხარი ლექსები ჭაბუას წინააღმდეგ შეთხზული ყოფილა 1776 წელს (1788 — 12). ახლა ამ საკიცხარ ლექსებს ავტორი „ცრულ სადმე თქმულს“ უწოდებს და ითხოვს იმათ დავიწყებას. შესაძლებელია ბესიკისა და ჭაბუას მორიგების ცდის საქმეში გარკვეული როლი ითამაშა იმერთა დედოფალმა, ორბელიანის ასულმა ანამ (იგი იყო ჭაბუას ნათესავი). ჩვენ არ ვიცით, რა შედეგი მოჰყვა ბესიკის სასინანულო წერილს.

აქვე ვაქვეყნებთ ჭაბუას იმ ლექსის ტექსტს, რომელიც ბესიკის საკიცხარი ანბანთქების საპასუხოდ ყოფილა შეთხზული (ქვემოთ ვბეჭდავთ ვარიანტებს ახლად გამოყენებული ხელნაწერების მიხედვით).

ჭაბუას პასუხი ბესარიონისადმი. ისევ ანბანთქება

არის ალიას აღზრდილი აღმატებით ასადაგით,
ბედით ბრუდი ბესარიონ ბარაბაობს ბილწის ბავით,
გაბაონობს გესლიანი, გვლარძნილია გარდაავით,
და დაპრილია დიაცურად, დასწყულუღების, დასწევას დაგით.

ეშხიანობს, ელეფთერობს, ეთერაობს ელვარებით,
ვარღუაობს ვარდისახარ, ვაჭირებდეთ ვალალებით,

ზენუაობს ზექალაი, ზილფიანობს ზენანებით,
და შეჰა შესრეთ შედედაობს, შეკიცხვიან შენანებით.

თურქნი თავს სთხოვენ თამამად თეთრსა და
თავლაფიანსა,

იკეთებს ირისიასა, იღებავს ილაფიანსა,
კრულსა კერპულად, კიცხულსა, კოცნიან კავებიანსა,
და ლაფით ლაზღარა ლელუას, ლოზღარა ლოფებიანსა.

მრუშ-მეძაობს, მანიაობს, მორცხობისგან მორცხოზს
მოხით,

ნაკლებია ნაცლისაგან, ნარცხვენია ნარცხის ნახვით,
ოლთმიშია ოსმალთაგან, ოროგინობს, ოხრავს ოხვით,
და პირით პილწობს, პაწუაობს, პატარძალობს პირის პახით.

ყამად ყლლილი, ყანგიანი, ყამიერად ყეყენ ყამით,
რა ტანადობს როსკიპულად, როდამაა როგორ რებით;
საქციელით საძაგელი სავსე არის სრულის სენით,
და ტალანტი აქვს ტიმოთესგან ტყუილების ტევნა-ტყებით.

უბადრუკობს, ურცხვიანობს, უსნიფერას უხზომ ამით,
ფერადოვნებს ფაქიზობით, ფიქრიანობს ფაშის ფარმით.
ქალუაობს, ქალთამზეობს, ქუნთავს ქავილს, ქელავს
ქოლვით,
და ღვარძლიანობს, ღმერთს ღალატობს, ღონისისგან ღონობს
ღელვით.

ყადიფიანს ყადამხეირს ყმანი ყოვლნი ყმობენ
ყოვლით,

შეჩვენებით შეჭურვილმა შეიძულა შევილნი შორით;
ჩვენი ჩექმა ჩახეოდა, ჩხარს ჩავიდა, ჩავლო ჩოლით,
და ცხოვრებისგან ცარიელი ცუნცულეზდა ცნობაცნულით.

ძირად ძებნინ ძონძიანსა, ძლომილია ძაღლებ ძვალით,
წარმართია წიღოვანი წარუალი წუმპე წყალით;
კეუისაგან კენებული კაკობს ხმითა, კაკლობს კავლით,
და ხრდალობს ხმითა, ხდილობს ხალით, ხიღობს, ხურავს,
ხუნთავს ხავით.

ქშირად კმარობს, კარგარაობს გუწუწებით, გაგვე
 ჯელგი ჯანგირ, ჯიმშიდ ჯოან, ჯგერენ ჯერით, ჯაგვენ
 ჯარით,
 ჯარით,
 ჰაი რა მარდათ იღებავს უღვაშებსა წითლად ინით,
 და ჰი ყოვლად საძაგელი სომხებს მიყავთ ყოვლდღე ქირით.

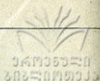
მზიმპაზუკ ორბელიანს

[ათინას აღწრდილს აქებდეთ]¹

(კადმასობა, ხედნანერი J)

- 1,2 ბნელთ ბადათა.
- 1,3 გასრულსა| გასულსა.
- 2,1 ელაციცება... ედარების| ელეციცება... ედარება.
- 2,2 ვამსგავსე| ვამჰსგავსო.
- 2,4 შერანიელთა შკვირვის, შესე შესრეთ გავს შეროდეს
- 3,2 იურცხვინების... იგორგოხია| იურცხოების... იგორ-
გროხია.
- 3,3 კანჭნი| კუჭნი.
- 3,4 ლოყა| ლოყი.
- 4,1 ამსგავსა| მჰსგავსი ყო.
- 4,2 ნასკვი| ნასკვა.
- 4,4 პილწსა| პირქუშ.
- 5,1 ჟამ რბი ჟიოდეს, ჟიობდეს, ჟიყინით ჟინიანობდეს.
- 5,2 როტებს| როკებს.
- 6,2 ფინთი, ფსვენი ფოლორცისა.
- 6,3 ქედჭიცვია| ქედჭიცვიან.
- 6,4 ლადარა| ლადარია.
- 7,2 შეფლიდებულმან| შეშფოთებულმან.
- 7,3 ჩიჩახვ-ჩიჩვირი| ჩიჩვირი| ჩიჩახვს.

¹ ამის ვარიანტული და ნაკლები ტექსტი დაბეჭდილი აქვს ვ. თა-
 ყაიშვილს (Описание II, 452-453). ჩვენი ტექსტი იბეჭდება № 2130-
 ხს მიხედვით (ფ. 23-24).

- 8,1 ძუბეხოზს) ძუმბეხოზს.
9,1 კრდალის) კრდლურის.

მზიჭაბუკ ორბელიანს

[დამპალო ლეშო]

(კადმასობა, ხედნანერი J)

- 2,4 იმაღვოდე) იმალოდე.
3,2 სიცრუე) სიცრუევე.
3,4 ეშხი) ეშყი.
3,5 მზეს უდარაო) მზე უდარაო.
4,1 აი) აპი.
4,2 ვინც) ვინ.

ანბანთქეზა

[არს ბრძენ]

(ხედნანერი M)

- გნომით) გონებით.
შლილთ) შლით..
ჯილდოვანოზს) ჯილდოანოზს.

„ან“-ზე სით მოხვალ

(ხედნანერი M)

სათაური: „ანზანთ ქეზანი ნადირთათვის და მფრინველთა,
თქმული ბესარიონ გაბაონის მიერ“.

- 3,3 მოეხსენება) მოეწონება.
4, 1 გადმომრებელმან) შთით ჩამოსრულმან.
10,1 კარნუთ) კარუნთ.
10,3 ისრით) ისრის.
11,1 ლეის) ლეილს.

- 11,3 ლიმონის მშვილდს ლაფნის ხე| ლიბანის მშვილდს
ლიმონის ხე.
- 12,4 არად| არსად.
- 13,2 ნებროთს ვახლდი ნებროთს ვეყმე.
- 13,3 ნარინჯისა მშვილდი მებნეს ნარდიონით ისრით
მთვრალი.
- 14,1 ორბეთს მომყვა| ორბედ მომყვა.
- 15,1 პეტრებრუხით| პეტრებუხით.
- 15,2 პრიამს პართენ| პრიან პართენს.
- 15,3 პიპილს| პინპილს.
- 17,1 რუსთავს| რუსთავ.
- 17,2 სანაპიროს| განაპიროს.
- 17,3 ისრის| ისრით.
- 18,2 შემშვენდა| დამშვენდა.
- 18,3 ისართა კრებულსა| ისართა კლებულსა.
- 20,1 ვიმოგზავე| ვიმომგზავე.
- 20,4 უზანბარს| უზამბარს.
- 21,1 ფარფურეთით| ფაიფურეთით.
- 22,2 შევემონე| დავემონე.
- 24,3 ყამბროს| ყამბორს.
- 24,3 მოვიგარდი| მოვიგვარდი.
- 26,4 ჩხართესა ვკვრიდი, ჩახესა ვსვრიდი| ჩახესა ვკვრი-
დი, ჩხართესა ვსვრიდი.
- 27,1 ციმბირს| ციბირს.
- 29,1 წინარეხს| წინ არეს.
- 29,3 ვგე| ვგენ.
- 29,4 წვივთა| წვივლთა.
- 32,2 კოსროს სეხნად| კოსროდ სეხნად.
- 35,2 ზი, ცრუო, დრუო! ზი, ცუდო, მრუდო!
- 35,3 ...ნეტარ რა ხარ, რაი?

დახმ. მაისის ბულგულო.

(ხელნაწერი Q 27)

- 2,1 ფეროვნობანი| ფეროვნებანი.
- 2,4 საწადელისა| საწადელითა.
- 4,1 შეპკრბნენ| შეპკრბნენ.
- 4,3 მიმკრეფაო| მიმკრეფო.

რა ქმნას ბულგან

(ხელნაწერი Q 27)

- 1,3 რად იგულვის| რაც იგულვის.
- 1,4 იკოდდეს| იკოდდეს.
- 2,1 ხელნაწერის არშიაზე გატანილია ვარიანტული ტექსტი: ჩემთვის გაშლის იგი ფურცელს ვარდია.
- მე-5 სტროფის ტექსტი გასწორებულია გადამწერის მიერ.
ახალი რედაქცია:
ზანთ საკვდავად გულს გიშერი მისარეს,
შვენის ვარდთა, ბროლის წელნი მისარეს,
აწ სიციცხლე დაიმკვიდრა მის არეს.
მზეს ზოსტერი ჩემად ჯაჰვად მოეხსნას.
- 6,2 დაეღლა| დააეღლა.
- 6,4 „და ვით“ის ნაცვლად შესაძლებელია იკითხებოდეს:
„დავით“.

და მ ა ტ მ ბ ა ნ ი

სპარსეთში მოგზაურობის დღიური შემოუნახავს სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის აწ ცნობილ ავტოგრაფულ ხელნაწერს H 1658. შესაძლებელია, ეს ხელნაწერი პოეტს თან ჰქონდა მოგზაურობის დროს. იოვანე ბატონიშვილი გვიამბობს: გადმოცემით ბესიკმა „ზეპირ იცოდა ლექსიკონი ქართული“ო (იგულისხმება სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონი).

ქრონიკები დაუცავს ბესიკის ავტოგრაფულ კრებულს (2662).

ბესიკის წერილი მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრის მოღვაწე სულხან ორბელიანისადმი გამოქვეყნებული იყო გაზეთ „ივერიაში“ (1902 წ., №116). იქვეა დაბეჭდილი „წიგნი სულხან ორბელიანისაგან მიწერილი ბესარიონ გაბაონთან“. ჩვენს გამოცემაში უცვლელადაა გამეორებული „ივერიის“ ტექსტები.

წიგნი სულხან ორბელიანისაგან მიწერილი ბესარიონ გაბაონთან

პირველი დაწვება, გინა შეყვანილება

- მხოლოდ სარწმუნო და ყოვლისა კეთილობითა აღკაზმულო სანთლო სულისა ჩემისაო, დამატკობებლო მეგობრისაო!

სწყურიან სულსა ჩემსა, ვითარცა მარილის მგებელსა, ვინაობანი საყვარლისა ძმისა და უფროს ძმისა სარწმუნოსა მის მეგობრისა, რომელიცა სასიქადულოდ ჩემდა არს აღკაზმული კეთილ მხედრად, მსგავსად მხედართა მათ ქრისტესთა.

სარწმუნოო სულისა ჩემისაო, ჰე, მეგობარო, შემთხვევით ტკბილად მოუბარო და [სა;ხით (?)] მშვიდო, სიბრძნით სრულო, ბუნებითისა მეცნიერებითა გონებაკეთილოვანო, ხოლო კეთილ სტრადიოტად აღკაზმულეებითის ქებითა აღმატებულო, უმშვენიერესად წარჩინებულო. მარად შენის სიყვარულის მონატრე, ღვთისა მიერ მთხოველი, გკადრებ შენსა მრავლად უვნებელად ბრძანებსა და შენისა კეთილ ცხოვრებისათვის გარდავფენ წინაშე შენსა გულითადასა სიხარულსა.

ეჰა, თვალთა ჩემთა ნათელო და გონებისა ჩემისა ბრწყინვალედ განმანათლებლო, შენი უმორჩილესი მონა სულხან ორბელიანი.

დიდ იმპერატრიცა ეკატერინას — ორივე საბუთი (1784 წლისა) ხელმოუწერელია, მაგრამ ხელით ირ-

კვევა, რომ დაწერილია ბესიკის მიერ. ტექსტი ამოღებულია მოსკოვის ცენტრალური საისტორიო არქივის იმერეთის საქმეებიდან (კარტონი 83, № 457, ფფ. 131 — 132, 136 — 138). გადმობეჭდილია ალ. ბარამიძის სტატიიდან „ბესიკის გარშემო“ (თბ. უნივ. შრომები, I, გვ. 160 — 162).

წერილი ვასილ სტეფანიჩის მიმართ (1788 წლისა) და საიდუმლო მოხსენებითი ბარათი ფელდმარშალ პოტიომკინისადმი (შედგენილი კიშინიოვში 1789 წლის 14 ოქტომბერს) ქვეყნდება დოკ. ა. იოსელიანის მიერ გამოვლენილი და გადმოწერილი პირების მიხედვით.

მოხსენებითი ბარათი პოტიომკინის სახელზე რუსეთისა და იმერეთის ურთიერთობის შესახებ (1789 წლის 5 დეკემბრის თარიღით) არსებითად წარმოადგენს იმ ძირითად დოკუმენტს, რომელიც შემდეგ, 1791 წლის 3 დეკემბერს, განახლებულის სახით გრაფ ბეზბოროდკოსათვის წარუდგენია სვიმონ გაბაშვილს (ბესიკის გარდაცვალების შემდეგ იმერეთის მისიას მეთაურობდა ეს სვიმონ გაბაშვილი, ბესიკის ბიძაშვილი). სვიმონ გაბაშვილის მოხსენებითი ბარათი საგანგებოდაა დასათაურებული „აზრი და სათხოველი მეფისა ჩვენისა“. მსგავსების მიუხედავად, დასახელებული ორი დოკუმენტი ერთმანეთისაგან მაინც განსხვავდება ზოგიერთი პუნქტის მიხედვით. ამიტომ ჩვენ ორივეს ვაქვეყნებთ. ბესიკის მოხსენებითი ბარათის ტექსტი (საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის Hd № 13916) პირველად გამოაქვეყნა, მართალია, შეცდომებით, შ. ბურჯანაძემ (საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ისტორიული დოკუმენტები და არქივები. II. ისტორიული დოკუმენტები, თბ. 1953, გვ. 14—15), სვიმონ გაბაშვილის მიერ წარდგენილი „აზრი და სათხოველი“ გადმობეჭდილია ალ. ბარამიძის სტატიიდან „ბესიკის გარშემო“ (თბ. უნივ. შრომები, I, 159). დედანი დაცულია მოსკოვის ცენტრალურ საისტორიო არქივში (იმერეთის საქმეები, კარტონი 83, № 457, ფფ. 137 — 138).

თანამდებობითი მოხსენება პოტიომკინისადმი (ხელნაწერთა ინსტიტუტის Hd № 13913) პირველად გამოაქვეყნა შ. ბურჯანაძემ (დასახელებული წიგნის გვ. 15—16).

წერილი პოტიომკინთან (1798 წლის 8 მარტის თარიღით) იბეჭდება ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცული დედნის მიხედვით (H 1410).

ალექსანდრე ბატონიშვილის წყალობის სიგელი იბეჭდება დედნის მიხედვით (ხელნაწერთა ინსტიტუტის Hd № 10365). ეს დოკუმენტი ჩვენს ყურადღებას იმითაც იქცევს, რომ ის შედგენილია ბესიკის მიერ. ბესიკის მიერ არის შედგენილი შემდეგი ორი საბუთიც, რომლებიც დაცულია ქუთაისის სამხარეთმცოდნეო მუზეუმში (№№ 821, 129). ტექსტები გადმობეჭდილია ქ. სანიკიძის სტატიიდან „ახალი მასალები ბესიკის შესახებ“ (ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, VIII, 1948, გვ. 121 — 124). ამავე სტატიიდან (გვ. 124) არის გადმობეჭდილი იმერეთის მეფის დავითის წერილი ბესარიონისადმი. ეს ტექსტები, ჩვენი თხოვნით, შეადარა ქუთაისის მუზეუმში დაცულ ხელნაწერებს დოც. გიორგი შალამბერიძემ.

ბესიკის საბიოგრაფიო მასალები გადმობეჭდილია ალ. ბარამიძის სტატიიდან „ბესიკის გარშემო“ (თბ. უნივ. შრომები, I, გვ. 157—159).

საქიუგლუხი

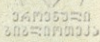
პირთა სახელი, გვარი

- აბაშიძე ზაალ 206₂₅.
აბაშიძე სვიმონ 206₂₅.
აბელ 136₁.
აბითურაბ 201₃₁.
აბიშელიძე 103₁₉.
აგიაშვილი ქაიხოსრო 206₂₅.
ადამ 65₁, 104₃₂, 135₄, 136₁₂, 141₂₈.
აევსალომ 139₄.
აეთანდილ 115₃, 134₈.
ათანასი 109₁₅.
ალექსანდრე (დიდი მეფე) 207₁₁,
25-26, 208₂₃; (მეორე მეფე) 207₂₆.
ალექსანდრე ანდრიას ძე ბეზბო-
როდკო 203 (შენიშვნაში).
ალექსანდრე არჩილის ძე 194 (შე-
ნიშვნაში).
ალექსანდრე ბატონიშვილი 204 (სა-
თაურში); იხ. ბაქარ.
ალექსანდროვიჩ იხ. გრიგორი ალექ-
სანდროვიჩ პოტემკინი.
ალექსანდროვიჩი იხ. რუმიანოვ
პეტრე.
ამირბარ 115₃.
ანა 39₁₀, 12, 14, 16, 18, 20, 40₂, 4, 15,
18, 21, 24, 41₄.
ანატოლ 109₁₃.
ანდრია 63₂₆.
იხ. ალექსანდრე ანდრიას ძე ბეზ-
ბოროდკო.
ანნა ორბელ-ყაფლანიითა 207₈.
ანტონი 93₁, 94₆ (ლივანტონიავ).
ანტონი კათალიკოსზედ 93, 94 (სა-
თაური).
ანტონი (ზონის არქიეპისკოპოსი) 194
(შენიშვნაში).
ანტონი (მთავარეპისკოპოსი) 209₁₉₋₂₀.
არისტოტელი 123₁₂.
არჩილ იხ. ალექსანდრე არჩილის ძე.
აქაზ 104₁₀.
აქალო 79₁₆, 80₂.
ახილევ 132₁₈; ახილეობა 85₇.
ბაგრატიონი დავით 192₈₋₉.
ბარამ 115₇.
ბართლომე სავარსიმიძე 202₂₋₃.
ბატონიშვილი ალექსანდრე; იხ. ბა-
ქარ.
ბატონიშვილი იხ. ალექსანდრე ბა-
ტონიშვილი.
ბაქარ: ბაქარის ძე ბატონიშვილი
ალექსანდრე 205₁₋₂.
ბეზბოროდკო იხ. ალექსანდრე ან-
დრიას ძე ბეზბოროდკო.
ბენიამენ 102₂₅.
ბეჟან 115₇.
ბერი მინდიაშვილი 205₁₇.
ბერი წულუკიძე 194 (შენიშვნაში).
ბერის შვილი იხ. კენამძე.
ბესარიონ 49₇, 188 (სათაურში); იხ.
გაბაოანი ბესარიონ, გაბაშვილი
ბესარიონ.
ბესარიონ გაბაოანელი 203₃.

- ბესარიონ გაბაოვი 200₉.
 ბესარიონ გაბაონელიძე 199₁₉.
 ბესარიონ ზახარიას ძე გაბაონელი-
 ძე 196₁₂.
 ბესარიონ გაბაონი 189₉.
 ბესარიონ ლაბაონი 198₇.
 ბესიკი 31₆, 34₁₅, 43₉, 53₁₅, 112₆,
 168₁₀, 170₂₁, 171₁₅, 172₁₆, 189₆.
 ბექირ 126₂₈.
 ბექირ-ბეგ (შარვაშიძე) 123₂₄.
 ბორისვეიჩი იხ. მიხაილუ გრიგორი-
 ესინ ბორისვეიჩი.
 გაბაონელი იხ. ბესარიონ გაბაონე-
 ლი.
 გაბაონი ბესარიონ 206₄₋₅.
 გაბაოვი იხ. ბესარიონ გაბაოვი.
 გაბაონელიძე (იობის ნათესავი) 184₁;
 იხ. ბესარიონ გაბაონელიძე.
 გაბაონი იხ. ბესარიონ გაბაონი.
 გაბაშვილი ბესარიონ (მდივანი)
 206₂₇, (მდივანთუხუცესი) 209₂₄.
 გაიოს (არქიმანდრიტი) 88₆, 201₂₆,
 202₃₂; გაიოს არქიმანდრიტს 95
 (სათაური).
 გედეონ: ე გედეონისებრო 103₁₇₋₁₈.
 გეტელ გოლიათი 103₃₁.
 გივი 115₁₃.
 გიორგელა იხ. ჭამჭიანიძე.
 გიორგი 89₁₅.
 გიორგი (ბაგრატიონი) 192₉.
 გიორგი (დადიანი) 131₈, 10.
 გიორგი (ეუხს მოსახლე) 208₁₅.
 გიორგი (წმიდა) 109₁; წმიდა გიორ-
 გი 187₈₋₉, 109 (სათაურში); დიდი მხე-
 დარი გიორგი 207₂₀; ილორის წმიდა
 გიორგი 208₂₀; ილორის მთავარმოწა-
 მუ გიორგი 207₃; მთავარმოწამეო გი-
 ორგი 209₁₀₋₁₁.
 გიორგი წულუკიძე 127₂, 132₅₋₆, 8-
 იხ. ჭამჭიანიძე გიორგი.
 გლახა 89₁₆.
 გოგი 89₁₇.
 გოლდერძი 115₁₃.
 გოლიათი იხ. გეტელ გოლიათი.
 გრიგოლ 88₁, 89₁₅, 92₁.
 გრიგოლ კრემენუკელი 95₁₀.
 გრიგოლ პოტიომკინი (ფელდმარშა-
 ლი) 199 (შენიშვნაში).
 გრიგოლ წულუკიძე 194 (შენიშვნაში).
 გრიგორი 91₆, 8.
 გრიგორი ალექსანდროვიჩ პოტემკი-
 ნი 190₃₀₋₃₁.
 გრიგორიესინ იხ. მიხაილუ გრიგო-
 რიესინ ბორისვეიჩი.
 დადიანი 125₄, 24; კაკი დადიანი
 126₅, 130₂₅; დადიანი კაკი 130₂₇₋₂₈;
 იხ. ვიორგი (დადიანი).
 დავით: (იმერეთის) მეფე დავით
 192₂₄, 194₁₀, 196₁₁, 197₂₁, 198₁₋₂,
 206₂₉, 209₂₈.
 დავით იმერთა მეფე 206, 207 (სათა-
 ურში).
 დავით (უფლისწული) 194₇.
 დავით (სარდალი) 80₁₄, 139₁.
 დავით (მდივანბეგი) 190₂₄, 194₁.
 დავით: ყაპრამან დავით 67₉.
 დავით (მეფე, ფსალმუნთა მთხვეელი),
 62₁₁, 13, 63₄, 65₃, 94₁, 103₃₄, 122₁, 4,
 123₁, 138₂₁.
 დავით (გოლიათი) 103₃₀.
 იხ. ბაგრატიონი დავით; დავითიანი.
 დავით.
 დავითი იხ. ჭამჭიანიძე.
 დავითიანი 184₄; დავითიანი დავით.
 206₁₁₋₁₂, 207₆₋₇; იხ. სოლომონ და-
 ვითიანი.
 დალილა 103₂₇.
 დანიილ 104₂₃.
 დარისპან 115₈.
 დიმიტრი 115₁₈.
 დიონისე: ვადიონისებული 100₁₂₋₁₃.
 დოსითეოს (ქუთაისის მიტროპო-

- ლიტი) 194 (შენიშვნაში); (ქუთათელ მიტროპოლიტი) 209₁₈.
- გვა 135₁₁.
- ვესუქი 116₃.
- გიატერინა (დიდი) 200₂₁; ეკატერინა მეორე ალექსევენა (რუსეთის ხელმწიფე) 187₁₋₂.
- გიატერინა (დიდი) 197₁₆ დიდ იმპერატრიცა ეკატერინას 189 (სათაური); ეკატერინა ალექსისა (იმპერატრიცა) 191₁₅; ეკატერინა ალექსისა (დიდი იმპერატრიცა) 189₁₆.
- ელისბარ 116₃.
- ელისბარ 133₁; ელისბარობს 133₃.
- ელისბარ (ქსნის ერისთვის ძე) 206₂₄; (ქსნის ერისთავი) 194 (შენიშვნაში).
- ელისბარ (იესეს ძე თავდგირიძე) 205₉.
- ელისბარის ძე იხ. თავდგირიძე იესე.
- ერეკლე (კახის ბატონი) 205₆.
- ეროდ: ეროდნი 130₃.
- ეროდე 64₁₁, 96₆.
- ესაე 102₁₅.
- ფთვიმე (გელათის მიტროპოლიტი) 194 (შენიშვნაში).
- ფთვიმი (გაენათელ მიტროპოლიტი) 209₁₉.
- ვარამ 116₃.
- ვასილ სტეფანიან 194₈.
- ვახტანგ (მეფეთმეფე) 204₃₁.
- ველისარიონ 109₂, 116₆.
- ვისი 169₁₀.
- ზაალ იხ. აბაშიძე ზაალ.
- ზალდასტან 116₁₃.
- ზაუსტა იხ. კიენაძე.
- ზაქარია (მოდღვარი) 184₁₋₂.
- ზახარია იხ. ბესარიონ ზახარიას ძე გაბაონელიძე.
- ზურაბ 116₁₈; (შარვაშისძე) 123₂₄.
- 124₁₅, 16, 126₂₇, 129₅, 131₄.
- იხ. წერეთელი ზურაბ.
- შეროდე 96₉.
- თავდგირიძე იესე ელისბარის ძე 205₉.
- თაზია ჯობაძე 205₁₈.
- თამაზა 89₁₆, 91₇.
- თარგამოზ 116₁₇.
- თომბა 116₁₇.
- იაკობ 102₁₇, 116₂₁.
- იესე იხ. თავდგირიძე იესე.
- იესიანი 63₄.
- ივანა იხ. ჭამჭიანიძე.
- იისუ 105₉.
- ილია 104₁₀.
- იობ: იობის ნათესავი გაბაონელიძე 184₁.
- იონათან 103₃₅.
- იოსებ 102₂₃, 105₂₉, 116₂₁, 138₂.
- ირაკლი: მეფე ირაკლი 203₁₂.
- იროდ 105₃, 139₂₁.
- ისაკ 102₁₄.
- ისუ 103₁₁.
- კაკაბაძე
- მამისთვალა 208₁₅₋₁₆.
- მამისთვალი 208₁₃.
- მახარობელ 208₁₆.
- ხეჩარეი 208₁₄.
- კაქურია იხ. ჭამჭიანიძე.
- კაცი იხ. დადიანი.
- კვირიკე 116₂₅.
- კიენაძე
- ბერის შვილი ზაუსტა 206₁₅.
- გიორგის შვილი ხოსია 206₁₄.
- პაპუნას შვილი ხოსია 206₁₃.
- კიკოლა 116₂₅.
- კოზმა: კოზმაობა 101₁.
- კრემენჩუკელი იხ. გრიგოლ კრემენჩუკელი.

- ლაზარე 140₅.
 ლაშქაროვი 199₂₃.
 ლევან (შარვაშიძე) 123₂₅, 126₂₈.
 ლეო (ბატონიშვილი) 138₂₇, 142₁₂,
 144₁, 146₂₄; ულეოდ 143₁₃.
 ლეონ 117₃.
 ლეონ (ბატონიშვილი) 136₁₇, 137₁₂,
 139₂, 140₂₁, 141₁₃, 143₁₅, 17₁ 19;
 21, 25, 147₁₁.
 ლომინ 117₃.
 ლონგინოს: გილონგინოსებ 105₂₇.
 მაიორი 88₉.
 მამისთვალა, მამისთვალი იხ. კაკაბაძე.
 მამისთვალი იხ. კაეკიანიძე.
 მანასე 104₁₅.
 მანოე 103₂₃.
 მანუჩარ 88₉, 117₃.
 მართა 140₇.
 მარიამ 140₂₀; (ქალწული) 204₂₉.
 მაქსიმე (კათოლიკოსი) 190₂₁, 193₃₀.
 194 (შენიშვნაში).
 მხარობელ იხ. კაკაბაძე.
 მაჰმადი 63₁₉.
 მზეკაბუჯ 100₄.
 მზეკაბუჯ ორბელიანი: მზეკაბუჯ ორ-
 ბელიანზედ 96 (სათაური); მზეკაბუჯ
 ორბელიანს 98, 100 (სათაური).
 მინდიაშვილები 205₁₅.
 მინდიაშვილი იხ. ბერი მინდიაშვილი.
 მირზა სადუხი იხ. სადუხი.
 მირიან 87₁, 2, 3, 4, 5.
 მირიან ბატონიშვილი: მირიან ბატო-
 ნიშვილზედ 87 (სათაური); მირიან
 ბატონიშვილს 88, 90, 92 (სათაუ-
 რი).
 მიხაილე გრიგორიესინ ბორისევიჩ
 187₁₃.
 მოგელია იხ. კაეკიანიძე.
 მოგელიე იხ. კაეკიანიძე.
 მოსე 94₄, 102₃₁, 103₈, 117₃, 138₉.
 ნარიმან 117₁₄.
 ნებროთ 117₁₄.
 ნიკოდიმო 105₂₉.
 ნიკოლას (წმიდა) 187₁₇₋₁₈.
 ნოე 101₃₂, 136₂₁, 148₁₉.
 ოთარ 117₂₀.
 ორბელიანი: ორბელითა ძეო 100₁₁
 იხ. მზეკაბუჯ ორბელიანი.
 ორბელ-ყაფლანიითა იხ. ანნა ორ-
 ბელ-ყაფლანიითა.
 ორესტი 117₂₉.
 პაატა 89₇, 92₇.
 პავლე სერგეიევიჩ პოტემკინი (ღვნა-
 რალ-პორუთიკი) 200₂₆.
 პაპუნა 96₁₈.
 პაპუნა წერეთელი 194 (შენიშვნაში).
 პართენ 117₂₆.
 პეტრე იხ. რემიანცოვ პეტრე ალექ-
 სანდროვიჩი.
 პლატონ 123₁₁.
 პოტემკინი 186₁₉, 187₁₆; 200 (სათა-
 ურში), (ღენარალი) 201₄, 16; იხ.
 გრიგორი ალექსანდროვიჩ პოტემ-
 კინი; პავლე სერგეიევიჩ პოტემკინი,
 პოტიომკინი იხ. გრიგოლ პოტიომკი-
 ნი.
 პრიამ 117₂₆.
 პროკლე 123₁₁.
 ეილ ბლაზ 118₃, ეილ ბლაზი 114₂,
 ეურული 118₃.
 რაქელ 139₂₅.
 როსტევეან 118₁₀.
 როსან 118₁₀.
 როსტომ 85₁, 158₂₁.
 რუმენცოვი 186₁₅.
 რემიანცოვი 186₆, 15.
 რემიანცოვ პეტრე ალექსანდროვიჩი
 186₁₂₋₁₃.
 საამ 118₁₅.
 სადუხი 88₁₂.

- სავარსიშიძე 202¹²⁻¹³; იხ. ბართლომე
სავარსიშიძე.
სამსონ 85².
სამფსონ 76²⁶, 132¹⁵.
სეთი 136¹¹.
სერგეივიჩი იხ. პავლე სერგეივიჩი პო-
ტემკინი.
სეფედავლე 118¹⁵.
სვიმონ იხ. აბაშიძე სვიმონ; ჰამჭია-
ნიძე სვიმონ (ხუცესი).
სვიმონ გაბაოვი 204³³.
სვიმონიკა იხ. ჰავჭიანიძე სვიმონიკა,
ჰამჭიანიძე სვიმონიკა.
სოლომონ (იმერეთის მეფე) 184³;
მეფე სოლომონ 123¹⁵⁻¹⁶, 127¹⁵,
190³, 22, 191²⁶, 193¹⁰, 200¹⁹, 202¹⁴,
205²², 207²⁷⁻²⁸; სოლომონ მეფე
62, 65 (სათაურში); სოლომონით-
მან სოლომონ 65⁸; სოლომონ და-
ვითიანი 123⁸.
სოლომონ (ბრძენი) 104⁴, 139¹³.
სტეფანა 88⁷.
სტეფანი იხ. ვასილ სტეფანიჩი.
სულხან 188 (სათაურში).
ტერენტი 118²⁰.
ტროვილი 118²⁰.
უთრუთ 118²⁴.
უმიროს 123¹¹.
უშანგ 118²⁴.
უჩარდი 127⁷, უჩარდია 127⁸, 14, 20,
21, 129⁷.
ფარად 118²⁹.
ფარნაოზ 118²⁹.
ფრიდონ 126⁸.
ფურტრაძე 205¹⁷.
ქაიყუბად 119⁵.
ქაიხოსრო იხ. აგიაშვილი ქაიხოსრო.
ქარიმხან ზანდი 184⁶.
ქელეშ 126²⁷.
ქელეშ-ბეგ (შარვაშიძე) 123²⁴, 126²¹,
129⁴.
ქექეოზ 119⁵.
ლაბაონი იხ. ბესარიონ ლაბაონი.
ლაშბარ 119¹¹.
ლექტორ 119¹¹, 132¹⁷.
ლულოვერ 109¹⁴.
ყარამან 119¹⁷; იხ. ყაფლანიანთა ყა-
რამან.
ყარან 119¹⁷.
ყაფლანიანთა ყარამან 97¹⁰.
ყაქრამან დავით 67⁹.
შაბურ 119²⁴.
შალვა: შალვაობს 133⁷.
შარვაშიძე 123²⁶, 30.
შარვაშიძე 131⁶.
შოშიტა (ერისთვის შვილი) 206²⁴.
ჩანჩაგირ 120³.
ჩიოღა 120³.
ჩიჩოა 134⁵.
ცერცვაძე 120¹⁰.
ციბა 89¹⁷.
ციცი 120¹⁰.
ძამუა 120¹⁷.
ძაღლეა 120¹⁷.
წერეთელი 120²²; (სარდალი) 127¹¹,
128⁵, 131¹⁶.
იხ. პაპუნა წერეთელი.
წერეთელი ზურაბ 190²³, 193³³.
წეტ 120²².
წულუკიძე იხ. ბერი წულუკიძე.
წულუკიძე გიორგი 132⁵⁻⁶.
წულუკიძე იხ. გრიგოლ წულუკიძე.
კაბუა 99¹.
კაბუეშე 120²⁸.
კავჭავაძე 120²⁸.

- კავკაზიანძე
 გიორგი (მერვე გლეხი) 208_გ.
 გიორგი (მეათე გლეხი) 208_{გ-10}.
 მამისთვალა 208₁₁.
 მოგელა 208₁₀.
 სვიმონია (მეშვიდე გლეხი) 208₇₋₈.
 სვიმონია (მეტხრე გლეხი) 208₉.
 კავკაზიანძენი 207₁₂.
 კამკაიანძე
 გიორგელა 208₁₂.
 დავითა 208₄₋₅.
 ივანა 208₄.
 კაკურია 208₃.
 მოგელიე 208₇.
 სვიმონ (ხუცესი) 208₆.
 სვიმონია 208₅.
 ზვიჩარეი იხ. კაკაბაძე.
 ზოსია გიორგის შვილი, პაპუჩას შვი-
 ლი იხ. კიკნაძე.
 ზოსროგ-შირი 121₃.
 ქოსრო 121₉.
 ჭამასპი 121₁₅.
 ჭაპანგირ 121₁₄.
 ჭოხაძე იხ. თაზია ჭოხაძე.
 პარონ 102₃₃; პარონობით 121₂₁.
 პასრათ 121₂₁.

ვინაობა

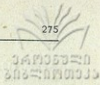
- აგარიანი 65₁₂.
 აგარიელ ოსმანნი 65_გ.
 აგაროვანი 123₃.
 ათინელი 123₉.
 ალანელი 124₆.
 არაბიელი 71₁₆, 101₂₅₋₂₆.
 აფხაზი 119₁₅, 123₅, 22, 124₉, 127₄, 16,
 134₁₁; აფხაზ-იმერთა 193₂₉.
 ბერძენი 123₁₃.
 გაენათელ (მიტროპოლიტი ეფთიმი)
 209₁₉.
 გელელ (ვოლიათი) 103₃₁.
 ეთიოპი 101₁₉.
 ერშაული 101₁.
 ზანგი 183₃; პირზანგი 117₂₀.
 ჭერანიელი 96₉.
 თათარი 83₁₀, 186₃, 17, 194₂₁₋₂₂,
 195₁₀; სუნ-თათარ-ლექნი 83₁₁; თა-
 თარ-ოსმანნი 193₉.
 თიული (=მთიული): თიულ-მოხვეე
 121₇.
 იზმაიტელი 145₂₆.
 იმერი 161₃, 206₁₀, 206 (სათაურში),
 207 (სათაურში); აფხაზ-იმერთა
 193₂₉.
 ინდი 85₆, 121₁₂, 172₄.
 ისრაილი 138₁₀.
 კახელი: ქართლ-კახელთ 82₅.
 კახი: კახის ბატონი ერეკლე 205₅;
 კახნი 81₁₂; რუს-ქართველ-კახნი
 81₂.
 კემურგელი 124₆.
 კრემენჩუკელი 92₂; გრიგოლ კრემენ-
 ჩუკელი 95₁₀.
 ლეკი 79₁₈, 80₈, 81₃, 8, 17, 82₇, 83₃;
 ლეკ-ოსმანთ 82₃; სუნ-თათარ-ლექ-
 ნი 83₁₁.
 მადინელი 102₂₃.
 მეგრელი 124₁₀, 125₅.
 მირშიადონი 132₁₇.
 მოხვეე: თიულ-მოხვეე 121₇.
 ნინეველი 104₁₉.
 ძინდი 111₉.
 18. ბესიკი

- ოესი 118₁.
 ოსშალი 81₄, 6, 17, 82₇, 90₅, 96₁₇,
 186₁₀, 21, 190₅, 199₁₁, 203₂₃, 204₁₁.
 ოსშანი: აგარიეთ ოსშანი 65₈; თა-
 თარ-ოსშანი 193₉; ლეკ-ოსშანი
 82₃.
 ოსშანიანი 189₂₈.
 ოსური 96₁₇.
 რუსი 81₉, 14, 17, 186₂, 197₂₁; რუს-
 ქართველ-კახნი 81₂.
 სინდელი 118₁₄.
 სპარსი 66₇.
 სუნი: სუნ-თათარ-ლეკნი 83₁₁.
 ფრანგი 123₁₃; (ფრანგული) 117₂₂.
 ქანდელი (=ქანდური) 157₁₃.
 ქართველი 83₁₉.
 ქართველი (=ქართლელი): ქართველ-
 და კახნი 81₁₂; რუს-ქართველ-კახნი
 81₂.
 ქართლი 161₈; ქართლ-კახეთ 82₅.
 ქუთათელ (პიტროპოლიტი დოსი-
 თეოს) 209₁₈.
 ყივჩაღი 124₈.
 ყიზილბაში 91₂.
 ყირიმელი 124₆.
 შირვანიელი 97₁₁.
 ჩინელი 163₆.
 ხარკაშნელი (არქიერი) 201₂₈.
 ჭიქელი 124₆.
 ჭიქი: ჭიქობს 97₂₀.
 ჰინდი 44₁₁, 54₁₂, 169₈.

გიომგრაფიული სახელები

- აელაბარი 79₁₆.
 აზია 105₁, 115₁.
 ათინა 96₁, 115₁.
 ალავერდი 202₃₃.
 ანატოლი (=ანატოლია) 187₇.
 არაგვი 92₅, 205₁₄, 16.
 არარატი 64₇.
 ასპინძა 81₁.
 ასტარხანი 184₁₀, 12, 202₂₂.
 ატადის კალო 46₉, 137₁₅.
 აფხაზეთი 198₂₂, 27, 203₂₃, 28.
 აჩაბეთი 205₁₂.
 აჩაკოვი (ციხე-ქალაქი) 186₄, 187₁₇.
 აწყური 81₂.
 ახალციხე 198₁₂, 203₁₃.
 ბაბილოანი 115₆.
 ბათუმში 198₁₅, 199₁₆, 203₁₆, 204₁₅.
 ბარაინი 54₁₅, 84₂₆.
 ბასრა 115₆.
 ბეთლემში 104₃₀.
 გელათი 194 (შენიშვნაში).
 გილანი 184₁₄.
 გულანშარო 115₁₁.
 გურია 115₁₁, 198₁₅, 203₁₆.
 დარბანდი 88₁₀.
 დალისტანი 81₃.
 დვინი 115₁₆.
 დიგორი 115₁₆, 184₈.
 დიდგორი 91₉.
 დოესი 148₁₈.
 დუნა (=დუნაი) 186₇.
 ეგიპტე 102₂₅, 105₈, 137₂₄.
 ევროპა 116₁.
 ელისაბედი 89₁₀.
 ენგური 126₁₉.
 ერანი 88₁₀, 111₆, 116₁, 184₆.
 ერაცი 185₃.
 ვარციხე 116₆.
 ვლახეთი 116₆.

- ზარღანი 116₁₁.
 ზახა 116₁₁.
 ზუბღითი 126₁₃.
 თაბორის შთა 116₁₆.
 თბილისი 96₁₈.
 თრიალეთი 116₁₆.
 თურანი 111₆.
 იამანეთი 116₂₀.
 იასი 200₁₁, 203₅.
 ივერია 191₂₀₋₂₁.
 ივლაზ-ბუღდანი 186₁₅.
 ილორი: ილორის ეკლესია 207₂₄,
 208₂₀; ილორისა შთაევარმოწამე
 207₃.
 იმერეთი 116₂₀, 184₃, 190₁, 192₇,
 196₁₁, 198₆, 199₁, 4, 7, 11, 15, 18,
 200₉, 201₉, 202₅, 27-28, 203₃,
 204₄, 7, 14, 22, 205₂₂, 206₂₉, 209₂₈.
 კავკასიის ლინია 200₂₄₋₂₅, 202₁.
 კალო ატადის 137₁₅, იხ. ატადის კა-
 ლო.
 კარნუ 116₂₄.
 კატეხანი 83₄.
 კახეთი 192₃₁, 202₃₃.
 კეხვი 205₁₁.
 კიშენოვი 202₂₇.
 კოლა 116₂₄.
 კრემენჩუკი 88₁, 186₁₈, 195₄.
 კუხი 207₁₇, 208₁₂, 14 (ორჯერ), 15, 16.
 ლაზეთი 117₁.
 ლეი 117₁.
 მაღიამი 103₁₇.
 მამბრე: ამუხამამბრენ 102₁₀.
 მარანდი 117₇.
 მარალა 117₇.
 მეგრეთი 125₁.
 მისრი 84₁, 120₃.
 მოაბი 104₆.
 მოსდოვი 184₃, 202₂₂₋₂₃.
 მოსკოვი 201₃₀.
 მტკვარი 81₅.
 ნაზარეთი 105₁₈.
 ნიკოლა 187₁₈₋₁₉.
 ნილოსი: მოგინილოსებ 105₂₈.
 ნიშაბური 117₁₂.
 ნუნისი 117₁₂.
 ოდიში 198₁₅₋₁₆, 203₁₄.
 ოესეთი 184₈.
 ოთამანის კარი 198₁₂, 199₁₂₋₁₃,
 203₁₄, 204₁₂.
 ორბეთი 117₁₈.
 ოსმალო 198₂₂.
 ოსოქოლ 83₄.
 ოსტრიადი 117₁₈.
 პანეთი 117₂₄.
 პეტრებრუხი 117₂₄.
 პონტოს ზღვა 187₇.
 ეამური 118₁.
 ეინვანი 118₁.
 რაშტი 184₁₅.
 რაჭა 184₇.
 რეხა 118₈.
 რიონი 125₁₇.
 როსია 186₂₂, 191₁₃.
 რუსეთი 66₂, 189₁₂, 186₇, 187₁, 4,
 192₁₈, 193₃, 196₂₀, 23, 197₂, 12, 18,
 20, 23, 24, 26, 198₁₂, 18, 20, 25,
 28, 30, 199₄, 10, 14, 200₈, 201₁,
 22, 24, 202₄, 203₉, 13, 18-19, 20-21,
 26-27, 204₁, 3, 7, 11, 13-14.
 რუსთავეი 118₈.
 რუხი 122 (სათაურში).
 სავა (ქალაქი) 185₃.
 საიმერეთო 125₂₅, 191₁₇, 194₇, 207₆.
 სამარყანდი 148₆.
 საქართველო 203₉, 205₃, 33.
 სისტანი 118₁₄.
 სპარსეთი 184 (სათაურში).
 სტამბოლი 186₁₁.

- ტანძია 118₁₈.
ტრაპიზონი 118₁₈.
უბნისი 118₂₃.
ურგებულე 205₁₆.
ურუმია 118₂₃.
ფარიზი 118₂₈.
ფარფურეთი 118₂₇.
ფოთი 198₁₅, 199₁₆, 203₁₆, 204₁₆.
ფრანგეთი 121₁₃.
ქანანი 102₈.
ქანდა: ქანდელი 157₁₃.
ქართლი 192₃₁.
ქემერტი 205₁₄.
ქირმანი 119₄.
ქოისტანი 119₄.
ქსანი 194₂₈, 206₂₄.
ქუთათისი 125₆.
ქუთათისი 194 (შენიშვნაში), 205₂₁.
ლარი 119₉.
ლუდა 119₉.
ყაზი-ყუმუხი 89₁.
ყაზმინი 185₂ (ორჯერ).
ყიზლარი 119₁₅, 184₁₀ (ორჯერ), 202₂₂.
ყიშენევი 198₉.
ყობანი 119₁₅.
ყუმი 185₄.
შავე ზღვა 186₄.
შირაზი 119₂₃, 184₆.
შირვანი 119₂₂.
ჩარვაზეთი 120₁.
ჩიმი .91₉.
ჩინეთი 120₁.
ჩინუმაჩინი 43₄.
ციშბირი 120₈.
ცუცხვათი 120₉.
ძეგლევი 120₁₅.
ძიროანი 120₁₅.
წინარეხი 120₂₀.
წირქვალი 120₂₀.
კართალი 120₂₇.
კარი 120₂₈.
ხვარასანი 121₁.
ხონი 194 (შენიშვნაში), 207₁₂, 22,
208₃, 4 (ორჯერ), 5, 6 (ორჯერ), 7, 8,
9 (ორჯერ), 10, 11, 12.
ხრესილი 121₁, 125₁₂.
კადა 121₇.
კოფი 121₇.
ჯანაბათი 121₁₂.
ჯენევი 121₁₃.
პაერმონი 121₂₀.
პასურეთი 121₂₀.

ცხოველები, ძველარგავალი

- აგაზა: აგაზობდის 133₂₁.
აფთარი 164₃.
ბაბი 163₁₈.
ბრანგვი 115₉; ბრანგე-ბაბაქუი 96₂.
გველი 66₁₈, 70₁₇, 102₂₈, 103₈, 104₃₃,
146₁; გველურებ 165₁₉.
ელქაჯი 116₈.
ვარა 116₁₀.
ვასილისკო: ვასილისკურად 96₇.
ვაცი 152₂₂.
ვერძი 130₄ (ზოლიაქო).
ვეფხი 79₁₇, 158₂₄; ვეფხფრთოვანად
65₁₃; ვეფხფრთოვანად 127₂₉.
თახვი 116₁₉.
თევზი 134₁₂, 144₂₆; 130₁₆ (ზოლიაქო);

- მეთევზე 134₁₂;
 თეთრი (=ცხენი) 80₁₀, 82₁₆, 128₁₆;
 თხა 133₁₂; თხისრქა 130₁₉ (ზოდიაქო);
 ფურთხა 154₂₄; ვაეიოხენით 92₁₀;
 თხუნელა 96₁₀;
 ირემი 85₈, 139₁₇, 145₁, 147₁₇;
 კირჩხიბი 130₁₀ (ზოდიაქო).
 კოხაკი 127₂₂;
 კურო 130₈ (ზოდიაქო), 151₁₉, 153₂₂;
 ლეკვი: ლომლეკვი 103₂₃₋₂₄;
 ლომი 46₆, 68₃, 13₁, 76₇, 16₁, 77₁₉, 80₅
 (ორჯერ), 85₃ (ორჯერ), 92₁₀, 101₂₄,
 103₂₉, 104₂₃, 117_{5, 20}, 127₁₁, 130₉, 20₁
 (ზოდიაქო), 131₂₀, 132₈, 133₁₂, 137₄,
 138₅, 140₄, 141₂₂, 142₁₁, 149₅,
 160₁₆, 164₂₄, 165₁₀; ლომლეკვი
 103₂₃₋₂₄;
 მარტორქა 77₅;
 შველი 145₈, 152₁₀; შველი არაბიელი
 71₁₆, 101₂₅₋₂₈; შველურებ 165₁₆;
 შელა 96₁₅; ტურა-შველურებ 165₁₇;
 შელი 98₁₂, 127₁₀;
 შერანი 144₂₄;
 ნავაზი 165₁₁;
 ნუკრი 147₁₈;
 ორაგული 157₁₃;
 პილო 82₂₂, 117₂₀; პილოტანი 141₂₄;
 ტანპილო 67₇;
 ფორფორაკი 118₆;
 რქამარტო 118₁₃;
 სირინოზი 54₁, 118₁₇;
 ტაიკი 83₂;
 ტურა: ტურა-შველურებ 165₁₇;
 უზანბარი 118₂₆;
 ფსევნი 97₆;
 ფურთხა 154₂₄;
 ქოფაჭი 150₁₉, 30₁;
 ქურციკი 119₇, 145₆;
 ღორი 88₄, 119₁₃, 145₃;
 ღრინჯალი 130₁₄;
 შველი 119₂₈;
 ციყვი 120₁₄;
 ცხენი 61₅, 8₁, 79₁₇, 82₁₃, 83₁₀, 28₁,
 84₁, 121₁, 126₁₂, 24₁, 134₂, 144₉,
 164₃; ცხენმალობით 117₇; ცხენ-
 მაშვრალი 117₁₃; ცხენთამაშნი
 124₁₃; ცხენმალ 128₂₉;
 ცხვარი: ცხვარ-ძროხანი 160₁₁;
 ცხოვარი 83₂₁, 101₂₅;
 ძალი 144₂₁; ძალღებრ 120₈; ძალ-
 ლუაობს 97₁₄;
 ძროხა: ცხვარ-ძროხანი 160₁₁;
 ძუ: მძუნავი 153₂₂;
 ძღარბი 82₂₈; ძღარბლუაობს 97₁₄;
 ჭაკი: ჭაკლუაობს 97₁₆;
 ჭია 151₂₆;
 ხადი 121₆;
 ქრდალი 97₁₉;
 ჭერანი 121₁₈, 144₂₃;
 ჭორი 97₂₀, 124₂₁;

ფრინველები, მწერები

- ალალი 57₈;
 არწივი 85₁₀, 115₅;
 ბაბაქუა: ბრანგე-ბაბაქუა 96₂;
 ბავლი 125₁₄;
 ბორა: ყორან-ბორები 156₁₂;
 ბუ 99₃;

- ბულბული 32₁₉, 34₁, 3₁, 5₁, 9₁, 13₁; 14, 42₁, 7, 52₆, 58₁₄, 17, 59₅, 12, 111₁; 170₁₀, 178₁, 7, 179₁₈, 11.
- გავაზი 115₁₅; გავაზობდის 133₂₁.
გვრიტი 56₁₇, 145₁₇.
გნოლი 128₁₉; გნოლ-ღალღა 145₁₆.
დურაჯი 145₁₂.
ზირაქა 116₁₅.
თუთი 56₁₃.
იაღონი 56₁, 116₂₃, 188₇, 20.
- კაკაბი: ხობობ-კაკაბნი 145₁₃.
კოდარა 116₂₇.
კრაზანა 34₄; კრაზანი 34₆.
ლაბი 131₇.
მალაღური 56₉.
მარჯანი 117₁₁.
მერცხალი 57₃.
მწყერი: ტრედ-მწყერნი 145₁₇.
ნიბლია 117₁₇.
ორბი 128₁; ნებ-ორბობით (?) 110₄.
ოყარი 117₂₃.
სავათი: წერო-სავათნი 145₁₅.
სონღული 128₃.
- ტეტერი 118₂₂.
ტოროლა 57₇.
ტრედი 93₃; ტრედ-მწყერნი 145₁₇.
ფასკენჯი 119₉.
ქორი 128₁₉, 131₇, 144₁₉.
ღაბუა: ღაბუაობს 97₉.
ღალღა: გნოლ-ღალღა 145₁₆.
ყარყანტი 119₂₀.
ყვავი 88₉.
ყორანი 84₂₀, 101₂₈, 151₄, 160₄; ყორან-ბორები 156₁₂.
შაბარდუხი 84₂₁.
შავარდენი 125₁₄; შავარდენობდის 133₂₃.
შაშვი 55₁, 56₅.
ჩხართვი 120₆.
ძერა 151₂₇.
ძერძერუკი 120₁₉.
წერო 120₂₅, 128₃; წერო-სავათნი 145₁₅.
წიწილა 151₂₇.
კარო 120₃₁.
ხობობი 89₄, 180₅; ხობობ-კაკაბნი 145₁₃.
კოკობი 121₁₁.

შ ც ე ნ ა რ ე ე ბ ი

- აღვა 35₁₁, 48₄, 57₁₂, 85₁, 96₁, 111₁, 115₄, 171₄; ტანაღვადო 172₁.
ალო: შტახს-ალო 108₃₋₄; რაზარინ-ნარდიონ-ალოდ 51₄.
არყი 115₄.
აფსინდი 69₅.
ალროსტი 101₂₇.
ბაია 128₄.
ბარდი 115₈.
ბია 115₈.
- ბროწეული 84₂₅.
გალი 115₁₄.
გია 115₁₄.
ღარიჩინი 115₁₉.
ღაფნა 115₁₉.
ეკალი 48₁₇, 116₄.
ელაკტი 116₄.
ვაზი 109₁₀, 116₉.
ვარდი 29₂, 3₁, 11; 30₁₂; 19; 32₆, 16, 33₄.

- 8, 14, 17, 34₈, 9, 12, 36₁, 37₃, 40₁,
42₃, 6, 46₄, 48₁, 12, 18, 49₆.
12, 52₂, 8, 54₁₇, 58₁, 8, 15.
59₁₂, 162₂₈, 168₁, 169₁₀, 16, 18,
170₂, 11, 14, 172₅, 9, 13, 174₆, 176₅,
178₁₁, 12, 179₆, 180₁₄, 182₃, 5, 183₄, 7;
ვარდ-ვარ-მინამო 50₁₆; ია-ვარდ-
ზამბახთა 55₆; სუმბულ-ვარდ-იომანი
87₄; სოსან-შროშან-ვარდია 182₆;
ვარდნაზრობით 117₂₅; სავარდია
165₁₃; ევარდა 56₁.
ვარჯოვანი 116₉.
- ზამბახი 168₁, 170₁₆; ია-ვარდ-ზამბახ-
თა 55₆.
ზაფრანა 163₂₆.
ზეთისხე 102₁, 116₁₄.
ზმილაკი: ხე-ზმილაკი 116₁₄.
- თაბრი 116₁₈.
თელა 116₁₈.
- ია 29₁₀, 30₇, 33₉, 14, 60₇; ია-ვარდ-
ზამბახთა 55₆; სუმბულ-ვარდ-იომა-
ნი 87₄.
იასამანი 116₂₂, 170₁₅.
იელი 116₂₂.
ილი 113₃.
- კასი: კინამ-კასნი 108₃.
კინამ: კინამ-კასნი 108₃.
კინამო: სუმბულ-კინამო 50₁₆.
კიპაროზი 171₁₀.
კიპაროსი 116₂₆.
კირკატი 116₂₆.
კლუკლა 92₄.
- ლაფანის ხე 117₄.
ლიმონი 117₄.
- მანდარა 57₁; მანდარია 52₅ (?).
მდგნარი 117₉.
მდოგვი 189₇.
მურყანი 117₉.
მუხა 113₃; ამუხამამბრენ 102₁₀.
- ნარგიზი 30₇, 16, 33₁₁, 34₁₁, 40₁,
57₁, 169₈, 170₁₄.
ნარგისი 34₇, 35₆, 84₁₈.
ნარდი 189₁.
ნარინჯი 35₉, 57₉, 117₁₆.
ოლე 117₂₁.
ოსტერალი (?) 117₂₁.
- პანტა 117₂₈.
პიპილი 117₂₈.
- ქოლა 118₅.
რაფინდი 118₁₁.
როლი 118₁₁.
- სარვი 118₁₆.
სარო 133₁₅.
სოსანი: სოსან-შროშან-ვარდია 182₆.
სუმბული 33₁, 56₂, 59₇, 118₁₆; სუმ-
ბულ-კინამო 50₁₆; სუმბულ-ვარდ-
იომანი 87₄.
- ტვია 118₂₁.
ტრევინთო 118₂₁.
- უდი 118₂₅.
ულპოლველი 118₂₅.
ფათალოსი 119₁.
ფისტა 119₁.
- ქაცვი 119₆.
ქერიმა 91₁.
ქლიავი 119₆.
- ლერწითელი 119₁₂.
ლოღნაშო 119₁₂.
- ყავა 119₁₉.
ყამბრო 119₁₉.
ყარამფილი 50₁₄.
ყაყაჩო 56₁₅; ყაყაჩობ 111₁₄.
- შროშანი 50₁₄; სოსან-შროშან-ვარდია
182₆.
შქერი 119₂₆.

ჩინარი 120₄.ჩქონი 120₄.ცაცხვი 120₁₂.ცირცელი 120₁₂.ძელქვა 120₁₈.ძეწნი 120₁₈.წარო 120₂₃.წნორი 120₂₃.ქანდარი 120₂₉.კუტა 120₂₉.ხვედი: ხვედმოსილნი 55₈.ხართუთა 121₄.

ხე-ზმილაკი იხ. ზმილაკი.

ხელთუფალა 121₄.ხრენი 92₃.ქადრაბანდი 121₁₀.ქვშლა 121₁₀.ჯონჯოლი 121₁₆.ჯღარდლა 121₁₇.

ს უ რ ე ლ ე ბ ა

ალო იხ. რაზარინი, შტახსი.

გუნდრუკი: გუნდრუკ-მური 108₃;გუნდრუკ-ზმიირინებ 51₄; მურ-გუნ-
დრუკები 105₂.ზიირი: სიტყვაზიირით 126₅; ზიირიან
87₃.ზიირინი: გუნდრუკ-ზიირინებ 51₄.ლივანტო 94₆.მირი 126₈.მური: გუნდრუკ-მური 108₃; მურ-
გუნდრუკები 105₂.ნარდიონი 84₁₅, 51₄.რაზარინი: რაზარინ-ნარდიონ-ალოდ
51₄.შტახსი: შტახს-ალო 108₃₋₄.

ძვირფასი ძველი და ლითონი

აღმასი 119₂₉, 131₁₃; გაიღმასა 154₂₉.ამარტა 35₈; ამარტანია 84₁₇.ანდამატი 37₂, 85₅, 101₂₃.ბალახში 84₂₈, 174₅, 9; ძოწ-ბალახში
176₁₀.ბროლი 35₇, 44₃, 48₁₅, 50₉, 98₁₃,
148₁₀, 165₂₉, 168₃, 169₉, 171₈, 172₂,
182₁₃, 183₄ (ორჯერ); ბროლ-ფიქა-ლალო 44₄.ვიშერი 84₂₇, 115₅, 168₅, 170₅, 172₆;სათ-ვიშერი 48₁₄.ვეცხლი 81₇, 103₁₂.ზმარადლი: ზმარადღულობს 94₁.ზურმუხტი 178₂.თითბერი 81₁₀.იაგუნდი 40₅.იაკინთი: იაკინთნაზავ 50₁₃.იასპი: იასპმვეირვალი 50₆; ლალი
ისპობს (?) 169₉.ლალი 44₃, 54₁₅, 57₆, 59₁₃, 165₁₁,
169₉, 171₆, 8, 176₉, 182₁₃; ლალ-მი-ნობით 110₃; ძოწ-ლალ-ბაგეო 35₄.მანგი 84₂₈, 117₁₈.მარგალიტი 112₄, 169₁₁.მარგარიტი 40₆.მარმარი 84₂₉.მალნიტი 85₄.მინა 48₁₄, 182₁₃, 183₆; ლალ-მინობით
110₃.

ოქრო 81₇, 83₂₆, 103₁₂, 105₂, 109₅;
 ოქროვანთა 188₁₅.
 სადაფი 54₁₆, 84₂₈.
 სათი 40₇, 45₄, 57₄, 172₄; სათ-გიშერი
 48₁₄.
 სპეკალი: ასპეკალებს 109₃.
 ტოპაზი 84₂₉.

ტყვია 71₁₄, 72₅, 11₁, 17₁.
 ფოლადი 71₁₄, 72₅, 11₁, 17₁, 85₄.
 ქარვა 176₉.
 ძოწი 174₅; ძოწ-ლალ-ბაგეო 35₄; ძოწ-
 ბალახშნი 176₁₀.

ცა-მნათობები

ალბასტრო 77₉.
 აპოლო: მზე-აპოლოს 54₃.
 არეა: მარიხ-არეაე 76₁₉.
 ასპიროზი 76₄, 6; ასპიროზ-მარგი 51₆.
 აფროდიტი 76₄.
 დია 51₁, 77₁.
 ერმი 51₁, 100₆.
 ვარსკვლავი 39₁₃, 64₉, 14₁, 15₁, 72₁₂,
 77₁₅, 81₁₀, 84₁₈, 113₃, 129₁₈, 22₁,
 130₂₃.
 ვერძი 130₄.
 თევზი 130₁₆.
 თხისრქა 130₁₉.
 იალკალი 100₈.
 კირჩხიბი 130₁₈.
 კოკიმელი 76₁₂.
 კრონოსი 77₉.
 კურო 130₆.
 ლომი 130₉, 29, 142₁₁.
 მარგი: ასპიროზ-მარგი 51₆.
 მარეხი 50₇.
 მარიხი 76₂₃, 129₂₀, 137₂₁; მარიხ-არეაე
 76₁₉.
 მარჩბივი 130₇.
 მელტავრო 76₃.
 მზე 35₅, 45₂, 47₁, 48₇, 51₁, 53₇, 8,
 66₁₅, 68₄, 9, 76₁₁, 77₁₄, 84₂₃, 98₁₅.

100₁, 101₃, 19, 103₇, 29, 104₂₈,
 105₁ (ორჯერ), 7 (ორჯერ), 9, 11,
 (ორჯერ), 16, 128₂₈, 129₁₆, 130₂₉,
 140₁₇, 146₂, 161₄, 164₁₅, 165₁₀, 12,
 172₃, 14, 173₁, 127 175₃, 180₃, 183₆,
 188₁₅; მზე-მთვარე 72₁₃; მზე-აპო-
 ლოს 54₃; მზეტანი 80₁₀; პირმზეო
 152₁₈; მზეებრ77₂₁, 94₁₀; 169₂₈
 მზივ 120₁₅; მზიანი 60₈; მზეობს
 169₁₃; მზეობისა 87₁; უმზევენ 77₁₃;
 უმზეობით 58₁₆; გონებამზულობს
 94₃; გავიმზივნეო 154₁₀; ქეევაშზი-
 ანი 33₁₁.
 მთვარე 35₅, 36₆, 37₆, 39₁₁, 45₆, 59₉,
 111₃, 12, 120₁₆, 129₁₆, 159₁₃, 168₂₁
 მზე-მთვარე 72₁₃.
 მთიები 44₃, 49₃, 51₃, 169₁, 170₅; ცის-
 კარ-მთიები 47₃; მთიებ-ცისკარო
 77₂₅.
 მთვარე 47₂, 75₄.
 მნათობი 49₇, 53₄, 169₅, 174₄, 176₆;
 შუქი მნათობს 172₂.
 მუშთარი 77₈, 169₁₈.
 მშვილდოსანი 130₂₁.
 ოტარიდი 75₁₂.
 სასწორი 130₂₂.
 საქანელი 130₁₇.
 ქალწული 130₁₂.
 ღრიანკალი 130₁₄.

ცა 129²¹, 25 და სხვ.

ცები 76₅; ცების ცობათა 100₈; ცების

ციასა 109¹¹; ცებთა ციითა 75₁.

ცთომილი 169₆.

ციები 47₃.

ცისკარი: ცისკარ-მთიები 47₃; მთიებ-

ცისკარო 77₂₅.

ცორანო 75₁₃.

კიშვიმელი 76₂₁.

კირანო 75₅.

ს ა კ რ ა ვ ი ბ ი

ბუკი 126₂₀.

დაფდაფი: ხმა-დაფდაფითა 120₂₅.

დაფი 97₂₁, 120₂₄; დაფ-ზურნა-საყვი-
რი 82₁.

ებანი 102₃₄.

ზურნა: დაფ-ზურნა-საყვირი 82₁.

ორძალი 122₁₀.

საზი 165₈.

სამუსი 100₁₅.

საყვირი: დაფ-ზურნა-საყვირი 82₁.

ჩანგი 122₁.

ლექსიკონი

ბესიკის თხზულებათა ლექსიკონის შედგენა მეტად რთული და ძნელი საქმეა. სირთულეს ქმნის ლექსიკონის მრავალფეროვნება, სიტყვათა ნაირგვარი წარმომავლობა და მნიშვნელობის შეცვლა. აღნიშნული თავისებურებები შეპირობებულია სხვადასხვა ფაქტორით. მათგან მთავარია შემდეგი:

1. ბესიკის პოეტური შემოქმედება ემთხვევა ქართული ლიტერატურული ენის განვითარების იმ საფეხურს, როდესაც მწერლობაში გაბატონებული იყო სამი სტილის თეორია. ამ თეორიის ძირითადი მოთხოვნაა, რომ მაღალი შატერია გადმოიციეს ცოცხალ მეტყველებას და ცილებული ხელოვნური, მაღალი სტილის ენით. ბესიკი, აღზრდილი საყოველთაოდ აღიარებული და ძალუმაღ მოქმედი თეორიის კანონებზე, ჩინებულად აკმაყოფილებს მის არსებითს მოთხოვნას: იგი აღზევებულ ენით ქმნის არა მარტო ლირიკულ ლექსებსა და ისტორიულ პოემებს, არამედ ამ ენითვე წერს ეპისტოლეებსა და ისტორიულ საბუთებსაც. პოეტი ამ მხრივ თანამედვერულია და სანიმუშო (მას მრავალი ეპიგონი მგოსანი იმეორებს). ეს ვარემოებაა, რომ მწერლის ენას ხდის თავისებურს, მეტად ხელოვნურს. შესაბამისად ხელოვნურია ლექსიკაც ამის გამო თხზულებათა ენა მძიმეა, ალაგ-ალაგ ბუნდოვანი და გასაგებად ძნელი.

2. ბესიკი ფართოდ განსწავლული მწერალია. იგი ასახელებს ანტიკური ფილოსოფიის წარმომადგენელ ფილოსოფოსებს (პლატონს, არისტოტელს, პროკლეს, ნაკლებად ცნობილ ნეოპლატონიკოს ანატოლს); კარგად იცის ბერძნული, ქართული თუ სხვა მწერლობის ორიგინალური და თარგმნილი ძეგლები და მათი პერსონაჟები (აქილევსი, ჰექტორი; პრიამი... ეისი, ავთანდილი, ხოსროვ-შირი...); საფუძვლიანად აქვს შესწავლილი ძველი სასულიერო მწერლობა (ჰაგიოგრაფიული თხზულებები, ბიბლია). ამას ნათლყოფს მზეკვაბუკ ორბელიანისადმი ეპისტოლე, ეს ორატორული ხელოვნების ნიმუში, რომელიც აღსავსეა ბიბლიური ლეგენდის ეპიზოდებით. ეპისტოლე გასაგები ხდება მხოლოდ ბიბლიის ცნობათა გავალისწინების შემდეგ.

პოეტი, როგორც სახელმწიფო მოღვაწე, მდივანი და მწიგნობართუცესი, აგრეთვე დიპლომატიური მისიის ხელმძღვანელი, შესანიშნავად დაუფლებულია სამოქალაქო და საეკლესიო საბუთების (სიგელ-გუჯარების)

შედგენის ტექნიკას, დიპლომატიური საქმიანობის ენას, შეთვისებულ აქვს საქართველოს მეფისა და რუსეთის იმპერატორის კარზე შედგებულ მეფისა და მაღალი თანამდებობის მოხელეთა, ასევე სასულიერო წოდებულების პირთა ტიტულები ქართული შესატყვისებით (უაველუსტესი августейший, ბრწყინვალეა сиятельство, მაღალშობილება высокородие მისი სიმაღლე его высочество, უგანათლებულესო კნიაზო светлейший князь, თვითმპყრობელი самодержец და სხვა მისთანანი).

მწერალი მშვენივრად ერკვევა ბუნების სამყაროში, დასახელებული აქვს შეცნარეთა და ცხოველთა სამეფოდან ისეთი წარმომადგენლები, რომლებიც საბას ლექსიკონშიც არ არის შეტანილი და ზოგი მთვანე დღესაც არ არის დადგენილი. ყველაფერი ეს უკუფენილია ლექსიკაში. ამიტომაც მწერლის ლექსიკა მდიდარი და მრავალფეროვანი, მაგრამ ზოგი სიტყვა სრულიად უცნობია და მნიშვნელობით გაუგებარი.

3. ბესიკი დაკვირვებული და ძლიერი ემოციის პოეტია. იგი დიდი უშუალობით განგვაცდევინებს თავის სულიერ განწყობილებას, სატრფოსადმი ღრმა სიყვარულს, მისგან გამოწვეულ სიხარულსა და კმუნვას... ასევე მწვავედ გვაგვრძობინებს საშობლოს კეთილმდგომარეობასაც და მომხდური მტრისაგან მოსალოდნელ განსაცდელსაც. იგი ქეშმარიტი ხელოვანის ძალით გვიხატავს ქართველთა შეშართებას, საშობლოსათვის თავგანწირვას, მტრის მიმართ შურისძიების გრძნობას. დიდი ოსტატობით ვაღმოსცემს ასპინძისა და რუხის ბატალურ სურათებს, იმდენად ცოცხლად, რომ თითქმის თქვენ თვითონ უშუალოდ მონაწილეობდით მძიმე ბრძოლებში.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ეთნოგრაფიულად საინტერესო და ფსიქოლოგიურად სწორი აღწერა მტრის აღჭურვილობისა და წყობის წესისა, დამხვდურ მებრძოლთა ხასიათისა და ბრძოლის ენისა. ეს შკაფიოდ გამოსკვივის სათანადოდ შერჩეული სიტყვებიდან და ფრაზეოლოგიიდან, რითაც ასე გამდიდრებულია პოეტის ლექსიკური სალარო. ამისათვის საკმარისია მოიგონოთ, ერთი მხრივ, თურქთა და ლეკთა სამოსლისა და ბრძოლის დამახასიათებელი სიტყვები და წინადადებები: ბინიში, ფოში, ტოლომა, ქურქი, ყაუხი... დელები შუბოსანები, დელიბაშ, ლევანდი... -დელი ლევანდს ჰკრი, ლევანდი ბაშ-ალას მიბარუნებდა“, და, მეორე მხრივ, ქართველთა გამარჯვების შედეგი — „ხიდის ისარსა მისჯარენ სუნთათარ-ლეკნი რბენითა... მეურდოეთა მოჰყვანდეს მათნი გმირებთა მჯობანი“ და სხვ. ანალოგიური სურათი გვაქვს „რუხის ბრძოლაში“, სადაც აფხაზთა და ქართველთა სამწუხარო ომია აღწერილი. მოყვანილი მაგალითებითაც მიხვდება მკითხველი, თუ საიდან მოდის ეს სიტყვები და რატომაც ასე აქრელებული ქართული ლექსიკა უცხო სიტყვებით. ბესიკი აქაც მრავალფეროვანსა და რთულ მასალას იძლევა.

4. ბესიკი ქართული ვერსიფიკაციის დიდი ოსტატია. იგი ითვლება მუხამბაზური იზომეტრული (თანაზომიერი) სტროფის კანონიზატორად

(ა. გაწერელია). ლექსის ფორმა მისთვის იმდენად არსებითია, რომ მას არაიშვიათად სწირავს ენის კანონზომიერებას, არღვევს არა მარტო სიტყვაწარმოების წესებს, არამედ სინტაქსის ნორმებსაც. იგი, საიათნოვასთან ერთად, დამამკვიდრებელია მუხამბაზისა, ხუთმუხლოვანი ლექსისა, რომელიც შეიცავს ხუთ შაირს; ასევე გამავრცელებელია მუსტაზადისა, რომელიც, თუ დავეყრდნობით დავით რექტორს, იყოფა „ხუთს შაირად. თითო შაირი ხუთი ტაეპია და თითო ტაეპი ათოთხმეტი მარცვალი არს“; წერს ოთხშაირიან ლექსებსაც, „თითო შაირი ოთხი ტაეპია და თითო ტაეპი ათერთმეტი მარცვალი არს“, რასაც ყაფიას უწოდებენ; იყენებს სხვა სალექსო ფორმებსაც, შემოაქვს ორიგინალური საზომიც.

ბესიკის ლექსები სასიმღეროა მსგავსად სპარსული ლირიკული ლექსებისა, ზოგჯერ იცავს მათგან კილოს და სათაურტკვეშ უჩვენებს ხმას: „თქმული სპარსთა ხმის რასტის გუშაზედ (კილო გლოვისა)“, „ხმაი ჭაზაირ ბანდი (მრისხანებით)“, „ხმაი შოჰბა მარანდი (გულამოსყენით)“, „ხმა ნახევარ ბოზლულისა“. სამწუხაროდ, ამ კილოთა ჭეროვნად დაღვენა ვერ მოხერხდა.

ლექსები მდიდარია ახალი, ორიგინალური მეტაფორებით, გარეგანი და შინაგანი რითმებით, რაც ლექსს ქმნის მუსიკალურს, სამღერს, მოსასმენად სასიამოვნოს, მაგრამ ზოგჯერ ბუნდოვანსა და გაუგებარს, ენის მხრითაც ადგილ-ადგილ ხელოვნურს, უსწოროს. დაეასახელებთ ორიოდ მაგალითს.

რითმის სრულყოფისათვის არსებითი სახელი ბარი (ვაკე ადგილი) ერთ შემთხვევაში შეცვლილია ბარე და მეორე შემთხვევაში ბარა ფორმით (...გასცდა ...მთასა და ბარეს 159; და გესალმები... მთა და ბარასა 156); ნოესმან ფორმასთან შერითმულია თვით ხმნაც ნოესმან (=მოესმა) და დასახელებულია სრულიად უადგილოდ უცნობისოფელი დოესმან (დოესი; გვ. 148); ლევან სახელს შეხამებულია ზედსართავი სახელები მხნე, გულსრული და მედგარი ამ საბით: გარს ურბენდის ბექირ მხნევეან, წარდგა... წერეთელი გულსრულევეან, ...წულუქიქე მედგარულევეან: გვ. 126-127; შდრ. ლევანი, მძლევეანი, მგრევეანი: გვ. 123); დიალექტურ ფორმას რძალუა დამსგავსებულია უხმარი ფორმები ღონეძალუა, მალუა, სალუა (გვ. 165; შდრ. თვალუა, ქალუა, ქავლუა, ვალუა, ლალუა: გვ. 154); საკუთარი სახელის გაიოს ზეგავლენით უჩვეულო დაბოლოება მიუღია სიტყვებს ხმაიოს, დგმაიოს, ვაიოს (გვ. 88)... შინაგანი რითმითაა გამოწვეული უმართებულო ფორმათა ხმარება: ლხენვა, ტკენვა (გვ. 78), მქუხვა (გვ. 77); მუხამბაზის შაირთა ბოლო ტაეპების შერითმვის შედეგია, რომ სიტყვებს ზედმეტი მარცვალი აქვს დართული: მიუთვალალო, განსაკუთრებით კი შეუბრალო (გვ. 45; შდრ. ბროლ-ფიქალო: გვ. 44) და სხვა ბევრი. შეიძლება მეტიც ითქვას: რითმის გამო შეცვლილია ბუნებრივი სიტყვა გემეზა გავგი-

ბარი სიტყვით გენება („რამეს გენებად ადამ ისთელრეცენენებად“: გვ. 135); დარღვეულია გრამატიკული ნორმებიც: მხოლოდობითი რიცხვის ნაცლად ნახმარია მრავლობითი: „ზის თავგამწირენი“ („ვეისართ ტოლი, შვე ჩოხით მძლოლი“: გვ. 128); „გიდუშდა შხამი ენანი“ (გვ. 153); შეუფერებელია ისეთ გამოთქმაში კინობითი ფორმასენასა, როგორცაა: „დამთხოვე უშველებელსა სენასა“ (გვ. 157) და სხვა. ლექსთწყობაა უთუოდ მიზეზი, რომ არაა დაცული ენის კანონზომიერება: მოთხრობითი ბრუნვაა გამოყენებული ქვემდებარისათვის სახელობითის ადგილას: „ეხვეწებოდა დახსნასა, ვითა უფალსა მონამან“ (გვ. 152); ნათესაობითია შენაცვლებული მიცემით ბრუნვას, უკეთ რომ ვთქვათ, დატოვებულია სახელთა სინტაქსური უჭთიერთობა ზმნისა და სახელის დამოკიდებულების დროსაც: „ვერძი მშვიდი რისხვით მრქენი სისხლის მსმელობს, ვითარ ღვინის“ (გვ. 130; შდრ. სისხლის მსმელი), „...დამთხვევლობს მათის ტვნის“ (იქვე; შდრ. ტვინის დამთხვეველი); სახელობითი ბრუნვა უნდა იყოს შეხამებული ზმნისთან და არის კი მიცემითი: „შენთვის ურვილსა, გნუკავ სურვილსა, გულდაბურვილსა, გამხადო რაზად“ (გვ. 165). არის სხვა მაგალითებიც.

როგორც ვხედავთ, ლექსის ფორმით გატაცება საკმაო დაღს ასვამს ენას და აძნელებს ნაწარმოების ადგილების სწორად გაგებას.

5. ბესიცი საფუძვლიანად არის დაუფლებული მაშინ გაბატონებულ ორთოგრაფიასა და აღზევებულ ლიტერატურულ ენას. მის ავტოგრაფებში დაცულია ძველი ქართულიდან მომდინარე ასოები **ჟ**, **უმარცლო** **უ**, **ჟ**, **კ** კომპლექსი **უჟ**, მაგრამ, როგორც საერთოდ, აქაც წესი მათი გამოყენებისა არაა გატარებული: არეულია **ვ** და **უ**, **ქ** და **ხ** და სხვ. ამ გამოცემაში ხელნაწერთა ორთოგრაფია უგულვებელყოფილია და გატარებულია თანამედროვე (ძველი ასოები დატოვებულია მხოლოდ ანბანთქებაში).

ლექსის ფორმის სრულყოფისათვის პოეტი თავისუფლად ეპყრობა ენას. იგი ფართოდ სარგებლობს *licentia poetica*-ს უფლებით. შოთა რუსთაველის შემდეგ პოეზიაში ბესიცი პირველია, რომელიც უხვად იყენებს ქართული ენის სიტყვაწარმოების მრავალგვარ შესაძლებლობებს და ქმნის ახალ, თუმცა ზოგჯერ უმართებულო, სიტყვებს, აწარმოებს კომპოზიტებს, კვეცს სიტყვებს, ურთავს ანალოგიით დაბოლოებებს და ამით მრავალფეროვანს ხდის ლექსიკას. მაგრამ ახალწარმოქმნილ სახელებს (მიმღეობებს) თუ ზმნებს თავიდანვე დაეტყო ხელოვნურობა და ამიტომ მათი დიდი წილი ვერ დამკვიდრდა ლექსიკონში. აი ორიოდ ნიმუში: მყეფობს; მკეხობს, მკრებობს (გვ. 140), ზმარადღულობს, მსტრულობს (გვ. 94), მრთმელობს, განმტვიწველობს, განმხილველობს (გვ. 122)... ნასველე, ნაძველე, ნაძნელე (გვ. 147), გამომზიდარი, გამაფლიდარი (გვ. 75) და სხვა მრავალი. ზოგჯერ იქამდის შეცვლილია სიტყვა, რომ ძნელია მი-

სი მნიშვნელობის დადგენა (მაგ.: გარდანახტი, ამაჩქანი, მიერთის, მნელ-
შინარულა და სხვ.). ეს დააჩნდა ამ ლექსიკონსაც: ზოგი სიტყვა დარჩა
განუმარტავი.

გარდა სიტყვებისა, ბესიკის ენის გავებას აძნელებს არქაული მოვლენების
ხშირი გამოყენება და ძველი და ახალი გრამატიკული ფორმანტე-
ბის შერწყმულად ხმარება. ზოგი ამ ფორმათაგანი ლექსიკონში აღნიშნუ-
ლია; მაგ.: არქაული -ით დაბოლოებიანი ბრუნვა -გან თანდებულის
ბრუნვის ფუნქციით (იამანეთით=იამანეთიდან); ნათესაობითი ვითა-
რებითი -ისა სუფიქსებით -თვის თანდებულის ნათესაობითი ბრუნვის
პარალელურად (მეფისდა=მეფისთვის); -დამ თანდებულის და სხვ., მაგრამ
არაა გათვალისწინებული სხვა გრამატიკული მოვლენები, სახელდობრ:
ზმნის არქაული ფორმები (ენებითი გეარის აწმყოს III პირი: გაგყვე-
ბის, ეახლების...), -ავ სუფიქსიანი ფუძისგან უწყვეტლის წარმოება
(მოულოცვიდენ, ბრუნევდა), უწყვეტლისა და წვეტლის
ხოლმეობითი (შეაყენის, შეაქშენის, დაითროდის, და-
ითმოდის... გვ. 134; შდრ. 133), სახელთა ორმაგი დაბოლოება მრავ-
ლობით რიცხვში (გმირებთა), წარიანი მრავლობითის ბრუნვა (კაც-
ნის ძღობანი). რა თქმა უნდა, ლექსიკონში ვერ შევიდოდა სინტაქსური
ფორმები (შემასმენლის შეთანხმება რიცხვში წარიან დამატებასთან: სპა-
ნი წარიტანეს, დამართნი ცისა გრუხანი, მაგრამ: მიეც გუანი), ვერც ზო-
გი დიალექტური თავისებურება (იფარამ) და სხვ. ესა და სხვა ფონეტი-
კურ-გრამატიკული მოვლენები განხილულ უნდა იქნეს ბესიკის ენაში
აღორძინების ხანის მწერალთა ენასთან მიმართებით, სადაც შეაფიოდ გა-
მოვლინდება პოეტის ენის სპეციფიკური სხვაობანი (არქაიზმები, ნეო-
ლოგიზმები, ხელოვნურად შენახთხი შემთხვევები).

ლექსიკონში განსამარტავი სიტყვები შეტანილია იმ სახით, როგორადაც
ის გვხვდება ტექსტში. ეს აადვილებს სიტყვის მონახვას. წიგნი აკადე-
მიურ-პოპულარული გამოცემაა და ამის გამო უარყოფილია ლექსიკონის
შედგენის მიღებული წესი: სიტყვათა ფუძეების მიხედვით დალაგება.

პირველი ციფრი გვერდს უჩვენებს, მეორე (პატარა) კი სტრიქონს
ზემოდან.

ლექსიკონი შეიცავს ყველა იმ სიტყვასა და ზოგიერთ ფრაზეოლოგიურ
შენაერთს, რომლებიც მკითხველთა ფართო მასისათვის ასე თუ ისე ახს-
ნას საკიროებენ. განსამარტავი სიტყვები ამოღებულია პოეტის ყველა
ქანონის ნაწარმოებიდან და აგრეთვე სადავო ლექსებიდან. მართალია, რე-
დაქტორებს სხვებთან ერთად ეჭვი აქვთ, რომ ეს ლექსები, ერთი-ორის
გამოკლებით, თავიანთი ნაკლებ პოეტური ღირებულების გამო ბესიკს
ეუფოვნოდნენ, მაგრამ სადავო განყოფილება მაინც დატოვეს. მისმა შე-
მოღებამ გარკვეული სარგებლობა მოიტანა: გამახვილდა მკვლევართა
უზრადლება და გამოვლინდა ზოგი მათგანის ავტორი. ახლაც ასეა მოსა-
ლოდნელი.

სიტყვათა განმარტება კონტექსტის მიხედვითაა მოცემული, გზადგმა პირვანდელი მნიშვნელობაც არის ნაჩვენები და ფრჩხილებშია ჩასმული. იშვიათად მეტაფორაც ახსნილია. საექვო განმარტებას კითხვის ნიშანი უზის. ლექსიკონში შეტანილია ის სიტყვებიც, რომელთა ზუსტი მნიშვნელობის დადგენა ვერ მოხერხდა. ზოგი მათგანი კონტექსტით მისახვედრად ჩანს (მიიკმაკნა, უყვი, ქამულა, შესაკლო), მაგრამ შიახლოებით ახსნას განუმარტავად დატოვება გამოვინებთ. ეს სიტყვები არსებულ ლექსიკონებში არ გვხვდება. ვერც ვარიანტები შევლის საქმეს. როგორც ირკვევა, ბევრი სიტყვა გადამწერლებისათვის გაუგებარი ყოფილა და საკმაოდ დაუშვინიჩვებით. მაგ., ატატის კალოს, ატიტის კარნოს, ტატის კალოს, ან სიტყვა თუ მბუთუთურისა შეცვლილია: თუმბუთისა, თებუთურესა (იხ. წინა გამოცემის გვ. 116, 123), ან კიდევ: ემპლასტრო გადასხვაფერებულია: ეპლასტრო, ემპლასტრო (ამ გამოცემის გვ. 246) და სხვ.

ზოგი სიტყვა გაუგებარი ყოფილა თვით ცნობილი ლექსიკოგრაფ დავით ჩუბინაშვილისათვისაც. ხელნაწერის № 3723 არშიაზე მინაწერის მიხედვით ლუღამბარი მას „ყვევილი წითელი და სურნელი“ ჰგონებია, მაშინ როცა ლექსიკონში სწორად აქვს განმარტებული: „წინამო, ზილფი, жоконь“; თუმბუთური იმავე ხელნაწერის მინაწერში ახსნილი აქვს აყეად, საწერელში ჩასადებ აბრეშუმად, სინამდვილეში კი შავს აღნიშნავს და სხვ.

განუმარტავი დარჩა ანბანთქებაში ნახმარი ასეთი სიტყვები: ორონ პეტ, პირ-ეირობით, უქს ფერ-ქრობით, ჭეჭელ და მისთანანი.

ლექსიკონში არ შესულა ფონეტიკურად სახეცვლილი, მაგრამ ადვილად მისახვედრი სიტყვები და ნაწილაკები (გყევ, გაშვენის, ვითამ...).

საძიებლებში შეტანილ პირთა და გეოგრაფიულ სახელთაგან არ არის განმარტებული (ორიოდეს გამოკლებით) ანბანთქებაში მოხსენებული სახელები, რამდენადაც მათ ტექსტის გავებისათვის მნიშვნელობა არა აქვთ. ისინი, ქართულია თუ უცხოური, ნამდვილია თუ წიგნური წარმოშობისა, პირველ ბგერათა მიხედვით შემთხვევით მოგონებულ სახელებს წარმოადგენენ (გურია, თრიალეთი, რუსთავი... აზია, დვინი, ტრაპიზონი... შდრ. გულანშარო...; კიკოლა, ციცი... გოდერძი, მოსე, სამი... შდრ. ველისარიონი, პრიამი, ხოსროვ-შირი და სხვ.). ასეთ ვითარებაშია გამოყენებული სახელიც ეილბლაზი. ბესიკის რედაქტორთ არ შეეძლოთ არ შეენიშნათ იგი, თუნდაც მაშინ, როცა საძიებელში შექმონდათ და ხმარების ადგილის გვერდსა და სტრიქონს უჩვენებდნენ. მათთვის ისიც ნათელი იყო, რომ პოეტის დასპირდა ერთ შემთხვევაში ანბანთქებაში (გვ. 118) სახელად, რადგანაც მ ბგერაზე კაცის სახელი თითქმის არ არის ცნობილი (ამის გამო გვარი ეურული აქვს გამოყენებული, როგორც ც. წ და ჭ ბგე-

რებზე ცერცვაძე, წერეთელი და ჭავჭავაძე), ხოლო მეორე შემთხვევაში „ქუდრაქზედ ზმებში“ (გვ. 114) ტერმინის ლაზიერის გამოსაყოფად (ვიღო ბლაზი ვრის...). თუ საიდან გაიცნო ბესიკმა ეს სახელი — ლესაფის რუსეთში გახმურებული რომანის ქართული თარგმანის წაკითხვიდან (ასეთი თარგმანი არ არსებობს) თუ სხვათა მონათხრობით, ეს დღესაც არ არის გარკვეული. ამის გარკვევა რედაქტორთ მიზნად არ დაუსახავთ, ისე როგორც არაფის განუზრახავს გაეშუქებინა საკითხი, თუ რამდენად და რა გზით იცნობდა ის ბერძენ ფილოსოფოსებს (პლატონს, არისტოტელს), პოეტს პომპროსსა და მის პოემას „ილიადას“ და სხვ.

ლექსიკონში არის ცდა მაქამების გახსნისა. ზოგი რამ ამ მხრივ გაირკვა. სრულიად გაუმართლებელია, როცა ცდილობენ ლექსის („რა გული დავაგე შენად სარებლად“) ბოლო ტაქტებში ზმით პოეტის თიქოსდა „მეორე შეყვარებულის“ თამარის გამოყვანებას. ამ საკითხის დასმაც კი არ შეიძლება, როცა ვიცით, რომ ბესიკის თანამედროვეთ და ცხოვრების მკოდნეთ ამის თაობაზე სიტყვაც არ დასცდენიათ და თვით პოეტს, როგორც რაინდ მიჯნურს, თავისი პირველი და მართალი სატრფოს შაიას სახელი ერთხელაც არ უხსენებია არც ზმით და არც მაქამებში. ცუდია, როცა მწერლის ცხოვრების ინტიმური მხარე ყალბი მიხვედრით ითხზება.

მაღლობის გრძნობით მინდა მოვხსენიო პროფესორები აკაკი შანიძე და სერგი ჭიქია, მეცნიერებათა კანდიდატი ალექსანდრე გვახარია რამდენიმე სიტყვის განმარტება-დაზუსტებისათვის.

ვ. თოფურია

ლ ე ძ ს ი კ ო ნ ი

- აარე 174₂; 8. 175₆ არონინე, ატარე; 175₂ ატარე, გზავნე; 174₄ არე (არემარე) უქმენ, ამყოფე; 174₂ აატარე, აარიღე.
- აბელ 136₁ ბიბლიური ვადმოცემით, პირველ ადამიანთა (ადამისა და ევას) მეორე შვილი. იგი მოკლა უფროსმა ძმამ კაენმა.
- აბიშელიქ 103₁₉ ბიბლიური ვადმოცემით, გედეონის ძე, რომელიც შეეძინა ხასისავან.
- აბხ 74₃ აბია.
- აბჯარი 81₇, 144₁₁ საომარი რკინის სამოსელი სხეულის დასაცავად.
- აგარიანი 65₁₂, აგაროვანი 123₃ აგარის შთამომავალი, არაბი, საზოგადოდ მაჰმადიანი (აგარი, ბიბლიური ვადმოცემით, ხასა იყო აბრაამისა).
- აგარიეთ: აგარიეთ ოსმანნი 65₆ აგარიანთა (იხ.) ოსმალონი.
- აგაროვანი 123₃ იგივეა, რაც აგარიანი.
- აგზაია 128₆ აგვა, პატარა ხურჯინი.
- აგენ 76₄ აგე, შიაგე.
- ადამი 104₃₂... ბიბლიური ვადმოცემით, პირველი კაცის სახელია.
- აგაზობდის 133₂₁ აგაზობდა ხოლმე, აგაზასავეთ იქცეოდა ხოლმე (აგაზა ვეფხვის მსგავსი მონადირე ცხოველია).
- აგვაალე 184₇ ავიარე, ავედი.
- აგესალომ 139₄ აბესალომ, ძე დავითისა („ვითარცა აბესალომ, არა იყო კაცი ყოველსა ისრაელთა შორის ქებული ფრიად, ცერთაგან ფერხით მისით ვიდრე თხემამდე მისა არა იყო მას შინა ბიწი“: მეფ. 11, 14, 25).
- აგთანდილი 134₆ „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟი.
- აგნორჩი 96₁ აგი ნორჩი, ცუდი ახალმოზარდი.
- აგმა 163₁₅ ცუდხადაგდებული, სახელგატეხილი.
- აიონა 115₁ ათენი, საბერძნეთის უძველესი სახელგანთქმული ქალაქი.
- აიონელი 123₃ საბერძნეთის უძველესი ქალაქის ათენის მცხოვრები, ათორი 129₂₁, 26, ათორმეტი 101₆ თორმეტი.
- „აიოს თეოს, აიოს“ 88₆ (ბერძნ.) „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო“.
- აირა 58₅, 12, 59₂, 9, 16.
- აღაში 84₂₈, 86₅... დროშა.
- აღანელი 124₆ აღანეთის მცხოვრები, აღანთა ტომის წარმომადგენელი (აღანთა ერთ-ერთი ტომი ოსები არიან).
- აღაფი 126₂₅ ომში ნადავლი, ნატაყები, ნაძარცვი, დავლა.
- აღაფობა 83₂₈ ტაცება, აკლება, ნადავლის შოვნა ომის დროს.
- აღმასტრო 77₉ კრონოსის, სატურ-

- ნის ცა, მეშვიდე ცა. კრონოსი
 „არს მეშვიდესა ცასა ზედა (+
 რომელსა ეწოდების ალბას-
 ტრო“: საბა).
- ალფა 35₁₁, 48₁₁... ალვის ხე, იზრდე-
 ბა მაღალი და ღამაში ტანისა.
- ალთაფა 88₁₂ სპილენძის ხელსაბანი
 კურბელი ვიწროყელიანი და მი-
 ლიანი.
- ალი, ალია 89₁ კეთილშობილი, დი-
 დებული, აღზევებული.
- ალო სურნელოვანი მცენარის გა-
 მონაფონი, სურნელოვანი ნივთიე-
 რება. შტახს-ალო 108₂₋₄;
 ყრჩის ცა რაზარი-ნარდი-
 ნ-ალოდ 51₄.
- ალო 2 იხ. მალ ალო.
- ამაგი 157₁₀ მოამაგე; 158₂ მზრუნვე-
 ლობა, ზრუნვა.
- ამიდ 72₁₄, 75₁... ამისთვის; ამიტომ.
- ამარეს არა 52₉ არ ამატარეს; 52₁₀
 ამ არეს, არა ამ არემარეს,
 არა; 52₁₁ ამ არესა რა ამ
 არეში, ამ მიდამოში რა.
- ამარტა, ამარტი 84₁₇ ქარვა, ყვითე-
 ლი ძვირფასი ქვა, ეშმი. ამარ-
 ტის ველი 35₈ ლოყა.
- ამატკინაფნი 55₄ მრ. ამატკივარი,
 ტკივილის გამომწვევნი.
- ამაჩქანი 144₈.
- ამზორყოფს 100₁ ემთხვევა, კოცნის.
- ამდოვა: არ ამდოვა 159₃ მდოვ-
 რედ არა ქნა, არ შეანელა, არ
 აყოვნა.
- ამდოვრენ (თვალნი) 76₁₅ მდოვრე
 ქენი, დაყოვნე, შეანელე (მზერა).
 ამირბარი ზღვის ამირა, საზღვაო
 ძალთა სარდალი, ფლოტის უფ-
 როსი, აღმირალი. 115₃ საკუთარი
 სახელია.
- ამირსარდარი 77₂₁ მხედართმთავარი,
 ლაშქარტ უფროსი.
- ამო 125₂₈, 131₁₄... საამო, სასიამოე-
 ნო, საამური. ამოდ 115₃, 148₁₁...
 საამოდ, სასიამოვნოდ, საამურად,
 ტკილად.
- ამოკვეთილი 208₂₉ მოსპობილი, გა-
 უქმებული, აკრძალული.
- ამონნი 176₁₃ მრ. (უნდა ყოფილი-
 ყო: ამონი) საამონი, საამურ-
 ნი (იხ. ამო).
- ამუხამამბრენ 102₁₀ დაამკვიდრე,
 დამყარე (ა. შანიძის ჩვენებით
 ნაწარმოებია სახელთაგან მუხა
 + მამბრე). შდრ. „აღიღო კარა-
 ვი თვისი აბრამ და მოვიდა და
 დაეშენა იგი მუხასა მას თანა მამ-
 ბრესა, რომელი იგი არს ქებ-
 რონი“: შესაქმე, 13, 18; „მკვიდრ
 იყო იგი მუხასა თანა მამბრესა“:
 იქვე, 14, 13) (მამბრე ადგილს
 სახელია).
- ამღვრევი 197₁₃ ამრევი, შფოთის
 ამტეხი.
- ამცენ 76₄ ამცნე, აცნობე, აუწყე-
 ამწვეთ: ხელნი ამწვევთ 75₁₁
 ხელი შეაწიეთ, შემწე გაუხა-
 დეთ, — დაეხმარეთ, შეეწიეთ.
- ანაგზეთი 152₁₃ აგზნებული, ანთე-
 ბული, გაცეცხლებული (ანაგზე-
 თითა ხელოვნური ფორმაა, შე-
 რითმულია სიტყვებთან: ფეთი-
 თა, შეთითა, ზეთითა).
- ანაზღად 82₂₄, ანაზღათ 128₂₈ უცებ,
 უეცრად, მსწრაფლ, მოულოდნე-
 ლად.
- ანაზღეული 133₁₄ უცები, უეცარი,
 მოულოდნელი, სწრაფი.
- ანაზღი 69₁₄, 82₅ ანაზღეული, უცე-
 ბი, უეცარი, სწრაფი, მოულოდნე-
 ლი.
- ანაზღობდის 133₂₅ ანაზღად იქცეოდა
 ხოლმე, ისწრაფოდა ხოლმე.
- ანაზრობდის 133₂₅ ტანადობდა ხოლ-

- მე (ზრო „ისრის ტანი, კაცთაც თიქმის“: საბა).
- ანაკა 155₁ დააკლო (ნაკი ნაკლები); ანაკა 155₄ ან კარგი, ან კმარა.
- ანამა 40₂ ნამი აპურა, დანამა.
- ანანეებრი 100₁₃ (ანანაკ + ებრი. ანანაკი „შეკრებული“: საბა).
- ანატანი 84₁₅ ატანილი; აქ: გაყეთებული.
- ანატირენი 128₂₀ შრ. ატირებულნი; აქ: შეშინებულნი.
- ანატოლი 187₇ ანატოლია, თურქეთის აზიური ნაწილი (ძვ. მცირე აზია, ოსმალეთის ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილი მცირე აზიისა).
- ანგელი ანგელოზი; ცნობა. ანგელგონიერებრითა 100₂₀₋₂₁.
- ანდამატი 85₅, 101₂₃... აღმასი. ანდამატი სებრ 37₂ აღმასივით.
- ანუცა 129₁₀ (← ანუ + ცა) ანუ, ან. აპოლო მზე. მზე-აპოლოს 54₃ (იხ. ცთომილი).
- არაბიელი 71₁₆, 101₂₅₋₂₆ არაბეთისა; არაბი.
- არად 158₁₂, 169₄, 12 არაფრად.
- არადა 172₁₀ არად, არაფრად; 172₉ არა-და არა; 172₁₁ არა-და ატარა, არონინა.
- არავნი 174₁₃ შრ. სამხრეთის ქარნი (არავი სამხრეთის ქარი); 174₁₄ არავნი არა ვნებ, ვნებას არ ვაყენებ; 175₁ არავნი შრ. არა-ავნი, არაცულნი.
- არ-ავხმა 56₁₈ არა ავხმა, არასახლე-ვატებილი (იხ. ავხმა).
- არარატი 64₇ დიდი სიმაღლის მთა თურქეთში, მდებარე მდ. არაქსის მარჯვენა ნაპირზე სომხეთის საზღვართან, შედგება დიდი და მცირე არარატიხაგან, დაფარულია მუღმივი თოვლით.
- არას 172₁₀ არარას, არაფერს.
- არდაგი ტილო. მაღარ ფაქარ-დაგებითა შევხვევ 105₃₀.
- არღია იხ. ღია.
- არეა მარინი, მარსი. მარინ-არე-ავ 76₁₉ (იხ. ცთომილი).
- არებსა 124₁ შრ. არემარეში, მიდამოებში.
- არედ 50₉, 158₁₉ არეში, არემარეში, მიდამოდ.
- არენით 46₁ ღარეთ, მოღით.
- არება 111₁₄, 15, 115₂ არეში, არემარეში, მიდამოში.
- არევე 54₂ ქარი (დ. ჩუბინაშვილის განმარტება; იხ. ხელნაწ. № 3723, 215 გვერდის არშია).
- არევებით 54₁₇ შრ. სიმრავლით (არვე ჯოგი თხათა და ცხოვართა: საბა); 54₁₈ არვებით არდავებით, არ ვიყავით დაბმული; 54₁₉ არვებით არ შევებით, არ შევეხეთ.
- არია 172₅ არის; 172₆ არეა, არემარეა; 172₇ არივ-დარია.
- არკეთილი 150₇ უკეთური, ცული.
- არკურად 102₃.
- არმაზმური 125₁₆ ფხიზელი (მახმური შეზარხოშებული, ღვინონასეპი, ოღნავ მთვრალი).
- არმმეცნი 105₂₄ არმცნობელი, არმცოდნე.
- არმრიდი 176₅ არდამრიდებელი, დაურიდებელი.
- არნელი 50₂ არანელი.
- არნი 55₁₃ არიან (შერიტმულია სიტყვებთან: მჩინარნი, მლიმარნი...).
- აროდეს 90₈ არასოდეს, არასდროს.
- აროს 44₇ არიდოს.
- არრა არარა, არაფერი. არრასა მგონებელსა 105₁₆₋₁₇.
- არსაწყინარე 33₂₀ არსაწყენი.

არსიმარცხენით 63₂₄ არადამარცხე-
ბით.
არუზიანო 98₃ (წოდებ.) არაუზიანო,
 ნაკლიანო, ლეფტურო.
არქვ 102₂, 103₃ უთხარ.
არქივისკოპოსი 194 მთავარეპისკო-
 პოსი.
არქიერი 201₂₈ არქიელი, მღვდელთ-
 მთავარი.
არქიმანდრიტი 202₃₁₋₃₂, **არხიმანდ-**
რიტი 201₂₆ მწყემსმთავარი, მო-
 ნასტრის წინამძღვარი.
არუი 115₄ არუის ხე, აფთრქერქია-
 ნია.
არშიყი 172₁₀ მიჯნური, მოტრფია-
 ლე.
არცალათუ 104₇ (← არ-ცა-ლა-თუ)
 არცთუ.
არცუდმღირენი 128₁₈ მრ. არა ცუ-
 დად დამღირებულნი.
არხიმანდრიტი 201₂₆ არქიმანდრიტი
 (იხ.).
ასერა 173₁₂ დასერა, დაშაშრა; 173₁₄
 აი ავერ.
ასშია 132₂₁ ატყვია, აჩნია, დასმული
 აქვს.
ასპარეზი 143₅ სარბიელი, მოედანი
 (სასპორტო), არენა.
ასპეკალეზ 109₃ სპეკალს ხდის,
 სპეკალად აქცევს (სპეკალი პა-
 ტიოსან თვალთა ზოგადი სახელი).
ასპიროზი 76₄, 6... აფროდიტი, ვე-
 ნერა, „ციცკრის ვარსკვლავი“ (ს ა-
 ბ ა). **ასპიროზ-მარჯი** 51₆
 (იხ. ცთომილი).
ასტარხანი 184₁₀, 12... ქ. ასტარხანი.
ასული 96₁ აზრდილი, ამართული.
ასხენ 72₁₂ ასხედან (იხ. სხ).
ატადის კალო 137₁₅ ადგილია მდ.
 იორდანესთან, სადაც, ბიბლიური
 ვადმოცემით, იოსებმა გამართა
 დიდი ტირილი და გოდება თავი-

სი მამის, ებრაელთა პატრიარქის
 იაკობის, გვამის ეგვიპტიდან პა-
 ლესტინაში წამოსვენების დროს
 (შესაქმე, 50, 9-13. პირველად ეს
 აღნიშნა სოლ. იორდანის შვილ-
 მამა: შდრ. კ. კეკელიძე: „ლიტ-
 საქართველო“, 2. XII. 1942).
აუგარეზ 56₁₈ გარეთ უგდებს, უერ-
 ცულებს (?).
აფთარი 164₈ მტაცებელი ცხოველი,
 პიენა.
აფთათი 122₈ აფთათი, ბარათი,
 მცირე ნაწერი.
აფონებ 158₁₄ ლერი, ფონს აწენ (იხ.
 ფონი).
აფრა 95₅ იალქანი; აქ: ზედა სამოს-
 ლის უკანა ბოლო ნაწილი, უკანა
 კალთა.
აფროდიტი 76₄ ასპიროზი, ვენერა,
 „ციცკრის ვარსკვლავი“ („ოდეს
 საციცკროდ აღმოვაღს, ეწოდების
 აფროდიტი“: ს ა ბ ა) (იხ.
 ცთომილი).
აფსინდი 69₅ აბზინდა, მრავალწლო-
 ვანი ბალახი.
აფსკა 115₅, 150₂₁ აპკი, თხელი კანი,
 სიფრიფანა კანი.
აფხეპდენ 149₆ აფხაპნიდნენ, პაწ-
 რაედნენ.
აქაზ 104₁₀ მეფე ისრაელისა (ბიბ-
 ლია).
აქახადამე 132₂₂₋₂₃.
აქედამ 194₁₅, 195₁₃... აქედან (იხ.
 -ილამ).
აქვმღეს 199₇, **აქვნდეს** 199₉ კქონ-
 დეს.
აქვსუე 85₁₉ აქვთ (იხ. -უე).
აქმდეს 204₉ კქონდეს.
აღა 82₈ იანიჩართა უფროსი (ბატო-
 ნი).
აღარ-ა 60₂ აღარ არის, აღარაა.

- აღარასად-ა 60₆ აღარსად არის, აღარ-სადაა.
- აღვივა (ხელი) 63₁₄ ავილო. აღვი-მა ძვ. აღება, გალება; გახსნა (იხ. ხვ).
- აღვგვალე 120₂₆ ავგვალე. აველი, ავიარე.
- აღვსთქვამთ 192₁₂₋₁₃ ვპირდებით.
- აღვსთქვენ 65₈ აღვთქვი, პირობა დავდევი.
- აღვფხვრენ 65₈ აღმოფხვრენ, ამო-ვაგდე ძირიან-ფესვიანად, მოვსბე.
- აღვფავებული 63₃ ამალეებული, აზ-ვიადეებული.
- აღ-თუ-ვხედ 105₂₂ (თუ აღვხედ) თუ აველი.
- აღმსთვეთ (თვალნი) 77₁₈ აღრე აღქვით და გაახილეთ (აღმსთო-ბა აღრე აღგომა).
- აღმაზეო: ზე აღმაზეო 71₁₁ ზე აღმაზევებელო, ამამალებელო.
- აღმართება 189₁₄, 22, 25 აღმართვა, ამართვა, აწევა.
- აღმორძინდების 188₁₁ აღმორძინ-დება, გამებრდება, გამიპრავლდე-ბა.
- აღმოხუტკელი 62₁₂ ბუტკოდ გამო-სული, კვირტგამოღებული.
- აღმომჭვირვალი 169₁ რაც ამოს-კვირს, რაც ამოკიაფებს, სინათ-ლის შუქის გამომტანი.
- აღმოქმნილი 164₅ ამოღბრილი.
- აღმსარები 109₁₄ აღმსარებელი, ამ-ლიარებელი.
- აღმქმელი 109₁₂ ამქმელი, მიმღები (ამყვანი).
- აღწევი 124₁₁ აღწევი, დარაზმული ჯარის საზეიმო დათვალეირება, პარადი.
- აღონდები 85₁₇ აღონებ, მწუხარებას ჰკერი, ამწუხრებ.
- აღროსტი 101₂₇ კანგა (ბალაბი) (?)
- აღსრულება 192₅ გარდაცვალება, სიკვდილი.
- აღსრფობილი 100₂₃ ტრფობით ავ-ზნებული, სიყვარულით აღძრუ-ლი, გატრფილებული.
- აღუხვენ 103₂₉ გაუღე, აღუღე (იხ. ხვ).
- აღზადენ 77₁₁ გაზადე, აზადე, გა-აძვრე.
- აჟონა: არ აჟონა 159₃ არ და-ავეიანა, არ დააზანა.
- აშეთლი 82₁₄ გაგიჟდი, გახელდი, გა-შტერდი.
- აშეთებს აგიყებს, ახელებს. თვალ-თა აშეთებს 159₈ თვალებს აშტერებს, თვალებს გიჟურად აციყებს.
- აშეკობა 178₈ ტრფიალი, ტრფობა, მიჯნურობა.
- აში 84₂₇ შავთული.
- აჩაკოვი 186₄, 187₁₇ ციხე-ქალაქი, რომელსაც პოტიომკინმა უწოდა „ნიკოლა“. ამგამად ქ. ოჩაკოვი ნავსადგურია, მდებარეობს უკრა-ინაში ქ. ნიკოლაევის სამხრეთ-და-სავლეთით 58 კმ დაშორებით.
- აწ 71₁₆, 88₁₀... ახლა.
- აწამდე 101₁₇ ახლამდე, აქამდე, ამ დრომდე.
- აწვე 158₆, 159₁ ახლავე.
- ახედ, ახედ 57₁₂ სწორად, სწორად (ახე სწორი), თუ ეს არ არის ახედე, ახედე (ან ეგების იყოს: ახედ ახედ სწორად ახედე).
- ახი 67₅ ოხერის გამომხატველი სი-ტყვა: „ახ“ი, ოხერა, ოხერა-კვნე-სა; 85₁₄, 15 აღტაცების გამომხატ-ველი სიტყვა „ახ“ი.
- ახილვეი 132₁₈ აქილევსი, პომერო-

სის „ილიადის“ უმაჰაცესი გმირი („ფებმარდი აქილევისა“).
ახილეობა 85; აქილევისობა (იხ. ახი-
ლევი).

აჭა 85₁₀ ვედრება, ხეენა, მუდარა,
თხოვნა. აჭა-ქენვა 86; აჭა-
ქენება 103₁₀.

ბ

ბაბანი 129₁₂ თრთოლა, კანკალი.
ბაბაჭუა ობობა, დედაზარდლი.
ბრანგე-ბაბაჭუა 96₂.
ბაგე 36; ტუჩი. ძოწ-ლა-ბაგეო
35; ძოწისა და ლალის ფერის ტუ-
ჩო, წითელო ბაგეე.
ბაგემდუმრიალ 36; მდუმარედ, ზმა-
ამოუღებლივ.
ბადრი: ბადრი მთვარე 111₃
სავსე მთვარე, გავსილი მთვარე;
პირბადრი 171₁₃.
ბავლი 125₁₄ დასაგეში ქორის ან შა-
ვარდნის მიერ პირველად დაჭერი-
ლი ფრინველი (საბა).
ბაზიერი 145₁₉ ქორ-მიმინოთა დამ-
გეში, მონადირე ფრინველთა გამ-
მართველი.
ბაია 1 96₂, 128₂ თვალის გუვა.
ბაია 2 128₄ ზხა.
ბაღაზში 84₂₆, 174₅, 9 ბაღაზში, საუ-
კეთესო ლალი ბაღაზშანის მხარი-
დან (ბაღაზშანი ავღანისტან-
შია).
ბანათა 82₂₅ ბანად, დასაბანად.
ბანგი 168₈ ძილის მომგვრელი წამა-
ლი.
ბანება 32₁₃ ბანა, დაბანა.
ბანი 47₉ სახლის სწორი სახურავი
მიწისა.
ბანის-ბანებით 32₁₅ ბანდაბან, ბანი-
დან ბანზე, სახლიდან სახლად.
ბარა 156₁₈ ბარი, ვაკე ადგილი, დაბ-
ლობი (შერთმულა სიტყვებთან:
არასა, ჩქარასა).

ბარანი 54₁₅, 84₂₆ ბაპრანი, ბაპრე-
ინი (კუნძული სპარსეთის - ყურე-
ში), ცნობილია მარგალიტის მო-
პოვებით.
ბარდი 115₃ ბუჩქის ღერო.
ბარე 159₉ ბარი, ვაკე ადგილი, დაბ-
ლობი (ბარეს ფორმა შერთმულ-
ლია სიტყვებთან: დამაზარეს,
მთვარეს).
ბარი 68₁₄ თანაბარი, თანატოლი,
შსვავსი.
ბასისტი 88₉ ბასის მქონე, ბოხი ხმის
პატრონი, მებანე.
ბასრი 128₂₄, 133₃ მკრელი, მახვილი.
ბასრული 96₂ გაიციტული, დაგებუ-
ლი, გმობილი.
ბასტი როკვა, ფეხის ცემით ცეკვა-
ცეკვა-ბასტი 127₁₇.
ბაღლუ 113₃ (ნახმარია ლექსში
„ნარღულ ზმები“, სადაც სხვა
ტერმინებიცაა ნახსენები. იხ. ნარ-
ღი).
ბაყვი 115₉ ბარძაყის შიგნითა მხარე.
ბაშ-აღა 82₂₆ მთავარი უფროსი
(თურქ. ბაშ თავი, მთავარი, უფ-
როსი + აღა უფროსი) (იხ. დე-
ლიბაშ).
ბაზი 163₁₉ უხვირო ცხენი.
ბეგთარი 144₃ ბექთარი, რკინის სა-
ომარი ჩასაცმელი, ჯაჭვის პერანგი.
ბედგამაქრული 77₁₆ ბედგამოქრული,
ბედშეკრული.
ბედგანაქრთომი 76; ბედგამქრთალი,
ბედგამქრთხალი.

- ბედითო 153₈ ავო, ცუდო, ბოროტო.
 ბეზირგანი 159₇ დიდუკარი.
 ბეთლემი 104₃₀ პალესტინაში, იერუსალიმის ახლოს მდებარე ქალაქი, სადაც, ბიბლიური გადმოცემით, იშვა იესო ქრისტე.
 ბელზებული 158₁₅ ავი სული, ეშ-მაკთთავარი; აქ: ეშმაკური.
 ბენიამენ 102₂₅ იაკობის ძე რაქილ-საგან (ბიბლია).
 ბერი 1 151₁₉, 152₂₂ ბებერი, დაბერებული, მოხუცი. ყ მ ა ა თ უ ბ ე რ ი 44₁₄; ბ ე რ ი ბ ე ბ ე რ ი 162₁₋₂.
 ბერი 2 162₄ მონასტერში შემდგარი სასულიერო პირი. ბ ე რ ე ბ ი დ ა ს ა დ 166₁.
 ბერულებ 165₁₈ ბებერივით, ბებრულად.
 ბინიში 81₆, 83₂₄ მოსახლამი, მანტია.
 ბმუროდა 126₁₂ ება, დაბმული იყო.
 ბნელმინარული 77₁₄.
 ბოზლული იხ. ნახევარ ბოზლული.
- ბორა ძერის მსგავსი მტაცებელი ფრინველი. ყ თ რ ა ნ ბ თ რ ე ბ ი 156₁₂.
 ბრანგვი 115₉ დათვი. ბ რ ა ნ გ ვ ე ბ ა ბ ა კ უ ა 96₂.
 ბრიადირი 194₄ ბრიგადირი, სამხედრო ნაწილის უფროსი.
 ბრუვილობა 96₂ სისუსტე, ჩლუნგობა.
 ბრძარვა 65₁₃ გლეჯა; ხეთქა.
 ბრძენსრულობს 94₄ სრულ ბრძობას იჩენს.
 ბრწყინვა 111₄ ბრწყინვა, ბრწყინვალეობა.
 ბრჭალი 31₅, 33₂₅ ბრჭყალი, კლანკი (სოველთა და ფრინველთა).
 ბრჭვედეების 188₄ ბრჭვედება, არამკვეთრობს, ჩლუნგდება.
 ბუკი 126₂₀ საყვირი, სამხედრო საყვირი.
 ბურვილი 45₄ დაბურული, დახურული, დაფარებული.

8

- გააოცნეს 160₁₀ გააოცეს, ოცქერ გაამრავლეს.
 გაართხა 151₂₅ გამხლართა, გაშოტა, გაშალა, გააკრა.
 გაახელა 152₁₉ გაავიქცა, გადარია, გააცოფა.
 გაბაონი დიდი ქალაქი იყო პალესტინაში, შემდეგ სოფელი, ლამაზი ნაქვი ხარობს. ალბათ თავის გვართან, გ ა ბ ა შ ვ ი ლ თ ა ნ, მსგავსების გამო ეს სახელი გამოყენებული აქვს ბესიკს გვარად: ბესარიონ გ ა ბ ა ო ნ ი, გ ა ბ ა ო ნ ე ლ ი ძ ე.
 გაგწირონ 124₂₅ დაგტოვონ.
 გადიადლა 149₆ გადიდდა, გამრავლდა, გაზშირდა.
 გადიონისებული 100₁₂₋₁₃ დიონისის შესაფერად ქცეული (ნაწარმოებია სახელისაგან დ ი ო ნ ი ს ი, ალბათ ფილოსოფოსი დიონისე არეოპაგელი).
 გაეზმოდის 134₁₄ გაეზმოდა ხოლმე, ხმლით მივიდოდა ხოლმე, ებრძოდა ხმლით.
 გაეზმოდა 85₄ ხმას გამოსცემდა.
 გაეზმოდის 134₁₄ გაეზმოდა ხოლმე, ხმას გასცემდა, გაეზმურებოდა ხოლმე.
 გავაზი 115₁₅ მტაცებელი ფრინველი შავარდნის ჯიშისა.
 გავაზობდის 133₂₁ გავაზივით იქცეოდა ხოლმე.

გავანატრუებები 126₂₄ მრ. გავაგასუქებული, გავაგათქვირებული.
 გავარენ 121₁₃ გავატარე, გავარონინე (?).
 გავეშვარახე 121₁ გაველაპარაკე.
 გავეძეცით 134₁₁ გავეძეცით.
 გავეწვართ: ვისცა გავეწვართთე 121₁₁ ვინც გამწვართნა, ვინც მასწავლა.
 გავვლი 126₂₁ გავივლი, გავიარ.
 გავიბაქეთ 149₂₈ დავიკვებეთ, დავიტრახებთ.
 გავიგარენით 46₃ უცხო გავხდით, გარეშე შევიქვინით.
 გავითხენით (გულნი) 92₁₀ თხად ვიქციეთ, თხის მსგავსად გავიხადეთ (გულნი).
 გავიშვიენე 154₁₀ გავიშვიურე, გავიბრწყინე.
 გავწონდი 116₁₀ გავუყრიდი, გავუტრკობდი, გავგემურდი.
 გაზა 165₉ წვივი.
 გაზი 1 30₁ (ბრძანებ.) გასწი, გამშორდი.
 გაზი 2 34₁ მარწუხი, ლურსმნისა და მსგავსთა ამოსაძრობი იარაღი.
 გაიბუფე 95₃ გაიბერე (ვამისაგან).
 გაიკავენს 149₂ გაიკავეს.
 გაიშქინაროს 44₁₀ მქისე გაიხადოს, უხეშად იქციოს, გაიშქაროს.
 გალი 115₁₄ უშტოო ხე.
 გამათენანი: ზარის გამათენანი 61₉ შიშის ზარის დამცემნი, შიშის მომგვრელნი.
 გამაყროლევებს 188₁₅ გამაბრწყინებს, გამომაკემინებს (სხივს).
 გამატრუულად 92₁.
 გამატრუვე 120₁₁ გამათბო (ნახშირია II სუბიექტური პირის ფორმა ალბათ იმის გამო, რომ შერთმულია ზმნებთან: მოვე, შევეცნოვე...)
 გამგმირიან 87₅ გამიგმირავენენ ხოლ-

მე (ზმაში შერთმულია სახელთან შირიან, იგულისხმება შირიან ბატონიშვილი).
 გამწიდეული 125₁₄ გამწვევი.
 გამიბადეო 70₁₁ ბადელ გამიბადე, (ბადე) დამიგეო.
 გამიფონე 111₈ ფონად მიქციე, ფონი გამიკეთე.
 გამიშვია 160₂₀ დამიტოვებია.
 გამო იხმარება მოქმედებით ბრუნვასთან და უდრის -გან თანდებულის ფორმას კითხვაზე საიდან: ეგიპტით გამო 137₂₄ ეგვიპტიდან.
 გამოაგენ (საქმე) 76₆ მოაგვარე, მოაწყვე, მოაწესრიგე.
 გამოგაარა 156₂₈ გარეთ გამოიყვანა, გარეთ გამოაგლო.
 გამოგეძე 150₁₅ გამოგეძეცი.
 გამოვრიდენ 121₇ გამოვშორდი, გამოვსცილდი.
 გამოყრფეს 84₈ გამოიყრიბენ, გამოვიდნენ.
 გამოსჭვირდა 148₁₀ გამოყროდა, გამოკიაფობდა, გამოჩანდა.
 გამოხდის 157₁₅ გამოდიოდა ხოლმე.
 გამოკრთების გამოანათებს, ციმციმით გამოჩნდება. 188₇ (ზმა) (გა) მოისმის.
 გამოხელოვს 130₁₁ აპობს, გამოხობია.
 გამრიგე 206₂₃ მომწესრიგებელი.
 გამსტროლობით 117₁₁ მზევრაობით, ძვლის დაქერით, თვალთვალთ.
 განაველე 147₂₇ ველად აქციე, ველი გახადე.
 განაენა 54₁₀ ნავით გაიარა (?).
 განაზრახი 149₁₁ განზრახული, ნაფიქრი.
 განაიღე 129₁₇, 21 განაბარა; 129₂₀ განზე კიდებული, გვერდზე დაკიდებული; 129₁₈₋₁₉ განა კიდე განა კიდევ.
 განაიღეს 85₁₅ მიტოვებულს, დაგდე-

- ბულს; 85¹⁷ გაკიდებულს, გაყოფილს; 85¹⁸ განაპირებულს, მოშორებულს; 85¹⁹ დამოკიდებულს.
- განაპირად 165²⁷ განცალკევებულად.
- განართხმიდეს 131⁷ გაშლიდნენ, გაშლართავდნენ, გააქრავდნენ, გაშოტავდნენ.
- განახალაშნი 85¹ შრ. გამონამშვიდობებნი (გასალაშმება გამომშვიდობება, გამოთხოვება).
- განატრუკარი 88⁵ გათქვირებული, გასუქებული.
- განაღბუკარი 88³ ნახუები, ნათაკილები.
- განაღიროს 118¹² უღიროს, მოუღიროს.
- განაძენ 101²⁵ გააძევე. გააგდე.
- განაწესნი 138¹⁰ შრ. დაწესებულნი, კანონი.
- განაწონები გაყრილი, განაყარი, განატარები. შახვილგანაწონები 29⁵.
- განგაღენ 101²⁷ გამოაჩინე, განაშიშვლე (?); (დანაყე).
- განგაურთბა 154²³ განზე გაურთბა, განზე გაუტრა.
- განდომი 164²⁸ განდომო, დაგაქირვო (შერიტმულია სიტყვებთან: ლომი, სადგომი...).
- განერკვია 82²⁸ გაერკვია.
- განერო 103²¹, 28 განერინო, გაერიდო, გაშორდე, თავი დააღწიო, გადატყე.
- განეყო 91⁷ გაეყო, გამოეყო.
- განეყოვლადეს 94⁵.
- განვაქიქო 81¹³ შევარცხინო.
- განვახმე 71¹³, 72⁴, 10, 16 გავაღე, გავაბიღე (იხ. ხე).
- განვერენით 123⁵ თავი დავაღწიეთ, გადავრჩით; გავერიდეთ, გავშორდით.
- განვისვენე 184³, 185³ მოვისვენე, დავისვენე.
- განვიძრცი 105³³⁻³⁴ განვიძრცავი, შემოვიცილი.
- განვიღულან 168⁵ გაწეულან.
- განიგარი 48³, 6 გამოიყვანე.
- განიშვებს 123² შვებს იჯრძნობს.
- განიცაღოსმცა 188¹⁷ ნახოს, იხილოს (იხ. -მცა).
- განიწონ 32¹⁷ გაიყრო, გაიტარებ.
- განკოღვა 104³³⁻³⁴ გაიციხვა, დაძრახვა.
- განმარინე 157²⁵ გადამარჩინე, დამბისენი, გამარიდე.
- განმახისრები 119²⁸ შრ. ისრის მსროლნი.
- განმაძეო 70¹⁷ (წოდებ.) განმაძევე, გამძევებელო. განმღვენელო, გამგდებო.
- განმოსრევა 135¹⁴ გამოსრევა, გამოსროლა, გამოგდება.
- განმრინე 145⁷ გამრიდებელი, გამშორებელი, ამცილებელი.
- განმტვიწველობს 122¹⁵ თავს გაუტებს და ტვინს დააქცევინებს.
- განმქისობს 143¹² მქისად იქცევა (იხ. მქისი).
- განმწვრთელი 72³ გამწვრთელი, გამზღელი, დამრიგებელი.
- განმზიღველობს 122¹⁶ განიზიღვს, გასიზიღვს.
- განმზიღვი 102¹⁷ გამზიღვი.
- განსაკრძალები 32³, 9 შრ. მოსარიდებელი, მოსაფრთხილებელი.
- განსროღვიდის 133²⁵ ესროდა ხოლმე (მათ).
- განსრული 103³ გასული.
- განსტროღვიდის 133²⁸ უთვალთვალებდა, ზევრავდა ხოლმე, თვალი ეჭირო.
- განტვინვა 103¹³ თავის გატება და ტვინის დანახვეინება.
- განუგაით 209² დაუწესებიათ, უმართავთ,

განუწონი 117¹⁷ გაუუყარე, გაუუგმირე.
 განუხვეწ (კარნი) 78₃ გაულე (იხ. ხე).
 განუენილი 200₃₁ მოუენილი, გავრცე-
 ლებული, განთქმული.
 განუხვრა ამოგდება (ძირიან-ფესვი-
 ნად), ამოგლეჯა, მოსპობა, გან-
 ფხვრასხლეით 65₁₅.
 განცდა 188₁₆, 189₄ ნახვა, ხილვა.
 განხადე 177₂ გააგდე, გააძვეე.
 განხდა 65₁₂, 106₆ გაგდება, გაძვეება-
 განჰყვერთხენ 101₃₁ გაჭობე.
 განხხადენ 101₂₈ გააგდე, გააძვეე.
 გარდაგლო: ყელი გარდაგლო
 59₆ კისერი მოიწყვიტა, თავი ჩაჰკი-
 და (მომავლადემა).
 გარდაგაუბა 150₂₅ შეუბე გაგაპო,
 გაგზეთქა.
 გარდაეთხ 77₃ გადაესხი, გადაელვარ-
 რე; აქ: გადაეფინე.
 გარდაელანგე 82₂₅ ლანგად, სალესა-
 ვივით მოევიღინე, გადაელესე (?).
 გარდავლანგი 117₂₃ გადავლესე (შდრ.
 გარდაელანგე).
 გარდალაჯა 152₂₅ გადაალაჯა, გადა-
 აბიჯა, ფეხი გადააღვა.
 გარდამლახვად 118₇ გადამლახვე-
 ლად, გადამსვლელად.
 გარდამრთხმელი 100₆₋₉ გადამშლელი,
 გადამფენი, გადამკერელი.
 გარდამრთხმანი 79₉ გადამშლია, გა-
 დამფენია, გადამკერია.
 გარდამსახვად 118₄ გადამსახველად,
 გამომზატველად.
 გარდამხვეო 71₁₀ (წოდებ.) გადამხვე-
 ვო.
 გარდანახტი 144₃.
 გარდახდენ 76₁₄ გადავიღნენ.
 გარდახედ 70₁₄ გადახვედი, გადაუხ-
 ვიე, გვერდი აუარე.
 გარდგვიღნა 63₂₂ გადაგვიღა.
 გარდებიროს 118₁₃ გადაებიროს, მიე-
 ზიღოს.

გარდელარა 67₂₄ გარდაედარა, გა-
 დედარა (?).
 გარდვიპრე 160₂₂ გადავიპრა, გადაე-
 ვარდე, გადავიჩნხო.
 გარდირჩივნა 130₂₁ გადაირჩია.
 გარდისახობხ 127₂₉ გადაისახავს, გა-
 მოიხატავს თავს.
 გარდმოუტვეე 33₁₈ გადმოუშვი.
 გარე 84₂₅ გარშემო.
 გარეხს 47₁ გარემოს; გარეხსა 162₁₁
 გარეთ.
 გარეგანი 198₁₂, 203₁₅ გარედან, გა-
 რეშე ჰქვეყნიდან, უცხო ჰქვეყნიდან.
 გარესა 111₁₃ გარშემო.
 გარნა გარდა, გარეშე; თუ არა; მაგ-
 რამ, მხოლოდ; განა.
 გარსაგარაო 98₄ (წოდებ.) გარეთ გა-
 საგდებო.
 გარსეხაროს 44₈ გარს შემოსიაროს,
 სარებად გაიკეთოს გარშემო.
 გახასწრაფანი 129₁₃ სასწრაფოდ გა-
 სასვლელი, გასაქცევი.
 გახაცტანი 80₈ გასაცტებელი, გასა-
 შტერებელი.
 გახარული 96₃ გასული.
 გახატუმრებათ 197₃₁ გასატუმრებ-
 ლად, რათა გავისტუმრო, გასაგზავ-
 ნად.
 გახწყობიხარ 37₁₀ შესწყობიხარ, შე-
 თვისებიხარ.
 გაუშვა 159₅ დატოვა.
 გაფრიალდა 160₁₁ გადიღდა, გამრავ-
 ლდა.
 გაფრიალება 153₂₀ გადიღება.
 გაწვევდა 131₂₂ გიბმობდა, გიწვევდა.
 გახღის: ხმა გახღის 153₂₅ ხმა გა-
 სდიოდა ხოლმე, ხმას გამოსცემდა
 ხოლმე.
 გბრალდე 176₁₂ გებრალდებოდე, გე-
 ცოდებოდე.
 გეაქდა 82₁₆ გევიდრებოდა, გეხეწე-
 ბოდა, გთხოვდა.

- გეაჭი 164¹⁷ გვედრები, გეხევეწები, ვთხოვ.
- გებული 118¹⁸ მყოფი.
- გედონი: ვ გედონისებრო 103¹⁷⁻¹⁸ ე გედონის მსგავსო (გედონი, ბიბლიური ვადმოცემით, ისრაელის მხსნელია მადიამისაგან).
- გენა 105¹⁹ გენია, ჯოჯობეთის ცეცხლი.
- გეზიანების 43¹ გეზიანება, ზიანი მოგევა, დაზარალდები.
- გეთელ გოლიათი 103³¹ გოლიათი (საკეთარი სახელია) ვეთიდან, ბიბლიური ვადმოცემით, ფილისტიმელთა ფალავანი, რომელიც მოკლა დავით მეფემ.
- გენებად 135³ გემებად. გემოს გასაგებად (შერთმული ჩანს სიტყვებთან: ხსენებად, ცენებად...).
- გენუკვი 156¹⁶ გეხევეწები, გემუდარები, ვთხოვ.
- გესხნეს 35⁸, 11 გეჭდა, გესვა, გქონდა (ბევრი) (იხ. სხ).
- გეწყალვი 155⁸ გებრალეები, გეცოდები.
- გეხხენეს 105²⁰ მოგაგონდენ.
- გვალე 105⁷ წადი, იარეთ; გვალვთ 128¹² წადით, იარეთ; გვალენით 77¹⁸ წადით, იარეთ.
- გვაში 100⁷, 141²⁶ სხელი.
- გვარად 131¹, გვარადა 172¹ მსგავსად.
- გვარი 131²² წესი, რიგი.
- გვარობს 73⁶, 7 ჰვავს.
- გვევლტი 121³⁰ გავვირბიხარ, (გა)გვექცევი.
- გველი 35⁷ (იგულისხმება:) ნაწნავი, კავი.
- გვემა 109⁷ ცემა; 105³¹ ტანჭვა.
- გვემულემა იხ. ლელვა-გვემულემა.
- გვექადიან 193³ გვემუქრებიან.
- გვირგვინ-კიდარო 75¹³ (წოდებ.) ვეირგვინო (იხ. კიდარი).
- გვიხხენ 68¹⁶ გვაქეს (იხ. სხ); გვირება 90⁶ გვირია, გვირუხები; გია 115¹⁴ ტეია (მცენ).
- გვიხს 151¹⁹ გვაეს.
- გვირახოს 69¹⁴ ვითხრას.
- გილონგინოსებ 105²⁷ ლონგინოსად გექცევი, ლონგინოსად მოგველინები (ლონგინოს საკეთარი სახელია).
- გირაო 206¹⁷ წინდი, მსესხებლის მიერ მველისათვის დროებით მიცემული ნივთი თუ უძრავი ქონება ვალის გასტუმრების უზრუნველსაყოფად.
- გისხდეს 111¹⁰ გიჭდეს (ბევრი) (იხ. სხ).
- გიცი 71⁹ გიცნობ, ვიცი შენი.
- გმირგნომი 132¹⁴ გმირის შეხედულებისა (?).
- გმირიან 87² გმირი (ზმაში შერთმულია სახელთან მირიან, იგულისხმება მირიან ბატონიშვილი).
- გმირტან-გამომცხადიანი 130²⁹ გმირის ტანის გამომჩენი, ტანად გმირის გამომვლენელი (შერთმულია სიტყვებთან: დადიანი, ვადიანი...).
- გნომი 110¹ გონება, კეუა, აზრი, შეხედულება. გმირგნომი 132¹⁴.
- გნუკავ 165¹⁴ ვთხოვ, გვედრები, გეხევეწები.
- გოდოლი 124²⁰ მაღალი კოშკი.
- გოლ 89¹⁵ გოლეული, ფიქიანი თაფლი (ხელნაწერშია თავლი გოლ, რომელსაც შერთმულად მიიხნევიდა კაცი სახელთან გრიგოლ, როგორც შერთმულია ლამაზა თამაზა-სთან, რომ გასაგები იყოს სიტყვა თავლ. გლეონიძის აზრით, აქ უნდა იყოს თაფლი გოლ, მაგრამ ასეთი გამოთქმა ბუნებრივი არ არის).
- გოლეული 103²⁵ ფიქიანი თაფლი,

გამოუწურავი დაფლი ფიქიდან, გადაუდნობელი ფიქიანი თაფლი.
გოლიათი 122₁₅ გადატ. დევგმირი, ბუმბერაზი, ფალავანი (იხ. გეთელ გოლიათი).
გომი 160₁₅, 164₂₇.
გონება 36₆ მოგონება, გახსენება. შევიქმენ გონებას 180₄.
გონჯი 96₃, 98₇ უგვანი, ულაშაზო, მახინჯი, ცუდი.
გორი: გორთა გორი 160₁₁.
გრკალი 117₁₇ რკალი, რგოლი.
გრულავსთ 68₁ გძინავთ.
გრქვას 102₂₇, 31 გითბრას.
გრძნება 161₁₃, 167₉ გრძნეულება, მისნობა.
გრძნებული 172₁₂ გრძნებით შეკრული.
გუანი 40₁₈ მსგავსი.
გუგა 84₂₁, 125₁₅... თვალის გუგა, ბაია, თვალისჩინი.
გუგარებს 56₂₀ მრ. (თვალის) გუგებს (შერთომულია სიტყვებთან: უგარებს, აუგარებს).
გულისობს 127₂₃ გულდიდობს, დიდგულობს, ბრაზობს.

გულისხმათქმელი 100₇ სასურველი, საწადელი.
გულმაფიში 98₄ გულის მავიშებელი, „ვიშ“-ის მთქმევიანებელი, გულის შემწუხებელი.
გულმედგარეული 133₁₄ გულმედგარი, სასტიკი.
გულმოწყლული 48₆ გულდაჭრილი, გულდაყოლილი.
გულნამტკინარე 33₂₄ გულნატკენი.
გულსრულევან 127₁ გულსრული (შერთომულია სახელთან ლევან).
გულდადარა 98₁ (გულ)დაუნდობელი, (გულ)მოლაღატე.
გულწამტანი 35₁, 174₁ გულის წამლები, გულის წამრთმევი.
გუნდრუკი საკმეველი (სურნელოვანი ხის გამოჩაყოფი ფისი). გუნდრუკ-ზმიონებ 51₄; გუნდრუკ-მური 108₃.
გნიობდის 84₂₅ გამოგაჩენდა ხოლმე. გცოვნის 132₂₅ გეზარება.
გზდეს (სული) 164₂₈ ამოგზდეს, ამოგივიდეს.

დ

და კავშირი, რომელიც ზოგჯერ დაერთვის წინადადების წევრს, განსაკუთრებით ლექსის ბოლოს რითმის გასაძლიერებლად; მაგ: დაიარუდა 52₁₃, 14, 15-
დააგდო 202₁₂ დატოვა; დააგდოთ 200₃ დატოვოთ.
დააკვეთენ 209₆ დაეც, დაანარცხე.
დაამუდროვე 101₃₂₋₃₃ დაამშვიდე, დააწყნარე.
დაართხ 103₂₃ დააკარ (მიწას), გაშლართე, გაშალე.
დაატკბ 101₃₂ დაატკბე.

დააუენოთ 198₁₈, 203₁₉ შეაჩეროთ, გააჩეროთ, შეაყენოთ; დააყენოს 197₆ შეაჩეროს.
დაბაია 128₇ დაბა, დასახლებული ადგილი, სოფელი (შერთომულია სიტყვასთან ბაიას).
დაბინდა 46₁₂ ბინდით მოიკცა, დაბინელა; დაბინდნენ 173₆ დაბინდნენ, დაბნელდნენ.
დაბლა კერძ 30₃ დაბლისკენ (იხ. კერძ).
დაბნედლის 158₂₂ ცნობის დაკარგვამ-

- დე მიიყვანდა ხოლმე, გრძნობას
დაუკარგავდა ხოლმე.
- დაგეფერები 151₁₈ მოგეფერები, და-
გიყვავებ.
- დაგეცაოდა 85₃ დაგეცა (შერიტმუ-
ლია სხვა სიტყვებთან ხელოვნუ-
რად).
- დაგვიტევენთ 193₂₃ დაგვიტოვებთ.
- დაგოქმიდნენ 84₅ გეტყოდნენ, გამო-
თქვამდნენ შენზე.
- დაგინატრიდენ 84₅ შემოგნატრებ-
დნენ.
- დაგირეკ 71₆ დაგიაკუნებ, დაგირა-
ხუნებ.
- დაგიხზავ 158₆ დაგიხუჭავ, დაგიშრეტ
(დახშვა დახურვა, დაკეტვა).
- დაგული 50₁₀, 173₁₀... დადაგული,
დაშწვარი.
- დაებანაქა 155₃ დაბანაქა, დაეენა.
- დაებლლაქა 152₂₇ დაეკაწრა.
- დაედაროდა 158₂₄ შეედრებოდა,
ეტოლებოდა; 158₂₈ ემსგავსებოდა;
158₂₆.
- დაედასა 66₁₆ დასში მოექცა, გუნდში
შევიდა.
- დაეკეთა 178₁₈ დაეცა, დაენარცხა.
- დაეკვირვნეს 35₁₃ გაეკვირვა, გაე-
კვირვებინა, გაეოცა.
- დაეზაოდა 85₅ დაეზა (ზედ) (შერიტ-
მულია სხვა სიტყვებთან ხელოვნუ-
რად).
- დაეკარდი 119₂₀ დაეკრავდი.
- დაეწიადეთ 192₉ დაეამკვიდრეთ.
- დაეახხოვე 116₁₅ დაემახხოვრე.
- დაეიბძარენით 46₄ დაეიგლიჭეთ, და-
ეიხიეთ (ბძარვა ზევა, გლეჯა,
ხეთქა).
- დავილუყლუყე 95₇ დავილულულე,
გურკვევლად დავილაპარაკე.
- დავიწყდა 127₄ დავიწყებულ იქნა.
- დავლაზე 121₂₃ დავიარე, ფეხი და-
ვადგი.
- დავლი 126₂₁ დავიელი, დავიარე; და-
ვლი 110₁, დაიელის; დავლი 121₁₇
დავიელი.
- დავრთე 30₅ დაესძინე, დავემატე.
- დავრიშულად 121₂₂ დავრიშის შესა-
ფერად, მწირულად (დავრიში
დერევიში, მათხოვარი, მწირი).
- დავშით 170₄ დავრჩი.
- დაზი 30₃ დაწიე, დაიხიდე.
- დაზიდნა 152₂₄ დაწია, დაიდა; და-
ზიდნეს 149₂ დაწიეს, მოწიეს.
- დაზიდული (მშვილდი) 44₅ მოზიდუ-
ლი, დაკიმული, მომართული.
- დათხევა 190₁₂, 16-17 დაღვრა, დაქცე-
ვა.
- დაიარე-და 52₁₃, 15 დაიარე; 52₁₄ და-
იარე, იარა გაუჩინე, კრილობა მი-
აყენე.
- დაიგვარობს 133₁₂ დამსგავსებს,
გვარს (მსგავსს) გაიხდის.
- დაივლინე 154₉ შეამკირე, დაიყვანე.
- დაითმოდის 134₁₇ დაითმენდა ხოლმე.
- დაითქმოდის 134₁₆ ითქმებოდა ხოლ-
მე.
- დაიმართლებს 160₁ მართლად მიიღეს,
დაისმა 134₅ გაისმა, გაერცელდა.
- დაისმოდის 134₁₄ დაისმებოდა ხოლ-
მე, გაირკვებოდა ხოლმე.
- დაისროდის 134₁₄ ისროდა ხოლმე.
- დაიქმოდის 134₁₅ იქმნა ხოლმე,
შერებოდა ხოლმე.
- დაიქობ-ტალავარ-კარვენ 102₈ (ქობი,
ტალავარი და კარავი დაიდგი), დაი-
კარვე, დაიმკვადრე (დაკარვე-
ბა დასახლება, დასადგურება).
- დაიღარა 156₂₇ დაიკაწრა.
- დაკოდილი 42₄ დაქრილი.
- დალალი 44₂, 112₄, 174₉, 11 გრძელი
ნაწნავეი (თმა).
- დალალი 2 174₁₀ შეამავალი.
- დალახვარავს 40₉ ლახვარს ჩასცემს,

ლაზვარს გაუყრის, ლაზვრით გაგმი-
რავს.

დალილა 103₂₇ ბიბლიური ვაღმოცე-
მით, საშოსნ ძლიერის მაცოუნებე-
ლი ქალი.

დამ, -იღამ მიღებულია სიტყვისაგან
დაღმა (ან დაღმე) და გამო-
ყენებულია თანდებულად -თ მო-
კვეცილ მოქმედებით ბრუნვასთან,
უღრის -გან თანდებულთან მოქმე-
დებითს კითხვაზე საიდან: აქე-
დამ 195₁₇ აქედან; სიხარული-
დამ 30₃ სიხარულიდან; იშვრე-
თიღამ 199₁₁ იშვრეთიდან.

დამაამები იხ. დამრეკ-დამაამები,
დამრეკი.

დამბინდარი 76₁ დამბინდებელი, და-
მბნელებული.

დამაზარეს 159₁₀ შემაზარეს, შემაძა-
ბეს.

დამაჯარვენ 45₄ (დამასადგურებენ, და-
მაბინავებენ) დამთარავენ.

დამაკვირვა 117₃ გამაკვირვა, გამო-
ცა.

დამამწარობს 133₁₁ დამამწარებელია,
ამწარებს.

დამარე 162₂₂ დამატარე, დამარონინე-
დამაღონე: თავი დამაღონე 149₁₃ თავი დამაწუხრე; დამა-
ღონებ 158₁₇ დამამწუხრებ.

დამაჟოვნებ 158₁₅ შემაჩერებ (დამა-
გვიანებ, დამახანებ).

დამაშვრალი 31₃, 36₃... დაღლილი,
დაღლილ-დაქანცული.

დამგვემენ 79₁₃ დამტანჯავენ.

დამდაგე 35₄, დამდაგისი 35₃ დამდაგ-
ველი, დამწველი.

დამეფირება: სჯულად არ და-
მეფირება 90₁ წესად არ დამე-
დება, ხჯულად არ დამეშვეიდრება,
დამწესდება.

დამვანებელი 185₅ ვანად მდგარი, და-
სადგურებული, დაბინავებელი,
დამვარცხენი 148₁₅ მრ. დამვარცხე-
ლები.

დამზარი 128₃ ზარის დამცემი, შიშის
მომგვრელი.

დამთქმიდენ 120₂₂ მარქმევდენ, მი-
წოდებდენ, მეძახდენ.

დამთხვეელი 131₁₉ დამთხვევი, დამ-
ქცევი, დამღვრელი.

დამთხველობს 130₆ ანთხვეს, აქცევს,
დამთხვეია.

დამთხოვე 157₂₇ მომამოხრე, ვამათა-
ვისუფლე, დამიხსენი, გადამარჩინე,
დამი ორთქლი, ბული. დამი
აიღოს 89₃ დამი მოხადოს, მო-
ხარშულ ფლავს ზემეტი სინოტი-
ვე მოაცილოს.

დამიწება 192₁ მიწად ქცევა, სიკვდი-
ლი.

დამიხშევ 37₁₄ დამიხურე, დამიკეტე;
დამიგდე.

დამკად 188₁₁ მოსამკად.

დამლტოლებლობს 130₁₃ ალტობს,
ასველებს.

დამმართი 77₁₁ დამმართებელი, შემ-
ყრელი.

დამმწინველ-მფერბველი 100₁₉ წის-
ლის ჩამკერელ-შემფერბველი.

დამრეკი (ჯარისა) დამკაენებელი,
დამრახუნებელი. დამრეკ-დამა-
მებმან ხმამან 101₁₁ დამკა-
ენებელ-დამაამებელმა ხმამ.

დამრიოა 79₃.

დამსწრობელობს 130₁₅ უსწრებს,
ასწრებს (მას), დამსწრებია.

დამქვეო 71₁₁ ქვევით დამქვეო, დამა-
ქვეითებელი, დამდაბლებელი.

დამღრეჭი 103₂₂ დამღონებელი.

დამშთეს 181₄ დამრჩენს.

დამშთობელობს 130₁₆ ამთობს, აბრ-
ჩობს, დამსრჩობია.

- დამჩაჩული** 96₄ დამჩაჩული, ულაზა-
 თოდ, უშნოდ ჩაცმული.
დამჭუხები (თვალისა) 131₁₈ დამჭუხ-
 ველი, დამჭუხველი.
დამჭარი 144₁₂ ჭარად დამჭროვებელი,
 თავის მომყრელი, მომჭროვებელი.
დანაზრულობა დაზრულობა, მომზრა-
 ლობა, მოყინულობა. და ხ ს ნ ი ლ-
 და ნ ა ზ რ უ ლ ო ბ ა (იხ.).
დანასობითა 53₉ დასობით, ჩაცემით;
 53₁₁ (← ნასი უშნოდ, „ვერკეთი-
 ლი“: საბა) უშნოდ. ცუდად; 53₁₀
 დანასობითა დანის დასობით,
 დანის ჩაცემით.
დანაშთომი დარჩენილი, დატოვებუ-
 ლი. ღვთივ დანაშთომი
 132₁₄ ღვთისგან დარჩენილი.
დანაცარებო 36₁₆ (წოდებ.) დანაცრუ-
 ლო, დაფერფლილო. (შერითმულია
 სიტყვასთან დარებო).
დანახეთქი 209₇ ნაპრალი, უფსკრუ-
 ლი.
დანგი 117₁₉ შაური („XVIII ს. აბაზ-
 ში... 4 დანგი ითვლებოდა. ცხადი
 ხდება, რომ დანგი და შაური თა-
 ნასწორი ღირებულებებისა ყოფილა“:
 ივ. ჭავჭავაძის შვილი); 168₁₀ წო-
 ნის ერთეული: მისხლის შეექვესე-
 დი ან შეოთხედი.
დანილ 104₂₃ დანიელ წინასწარმე-
 ტყველი (ბიბლია).
დაფლა 183₈ დაბზარა, დახეთქა.
დაფლილი 188₁₆ დაბზარული.
დარა მანდარა 57₁ ადარა, შეადარა
 მანდარა (მანდარი ყვავილი?);
 57₂ დარა მანდარა ადარა
 რა იქ; 57₃ დარა მანდარა
 გამოადარა იქ არა.
დარანი 54₁₄ შრ. კარები; 54₁₅ შრ.
 მარგალიტები; 54₁₃ დარანი შრ.
 დარა (დ. ჩუბინაშვილს
 № 3723 ხელნაწერის 215 გვერდის
 არშიაზე ასე აქვს განმარტებული:
 54₁₄ „ქანი, მადანი“; 54₁₅ „კარები“
 თთრულად“, ხოლო პირველი 54₁₃
 გაერთიანებულია და ხსნის „დარე-
 ბი“).
დარბანდი 88₁₂ დარუბანდი, დერბენ-
 ტი (ძველი ქალაქი და სიმაგრე და-
 ლესტანში).
დარებო: მზისა დარებო 35₅
 მზის დარო, მზის ბადალო (შერით-
 მულია სიტყვებთან: კავებო,
 ვერსაკარებო, მარებო...
 უნდა იყოს: მზისა დარო).
დარი 48₁ ტაროსი, ამინდი.
დარი 2 48₂ შესადარი, მსგავსი, სწორი,
 ტოლი.
დარიდა რა 53₅ დარიდე რა, შოარი-
 დე რა; 53₆ დარი დარა ტოლი,
 მსგავსი ადარე (?); 53₇ დარი და-
 რა დარი ადარა, დარი გამოადარა.
დართა 172₁₄ დართი, ტაროსით;
 172₁₅ მსგავსად, ტოლად; 172₁₃ და-
 რითა დართი.
დასაბინარე 33₂₃ დასაბინავებელი,
 დასასახლებელი, ბინად დასადები
 (შერითმულია სიტყვებთან: მდი-
 ნარე, ვულმომდინარე...).
დასაბჟური 48₁₆ დასაბჟური, დასასხუ-
 რებელი.
დასაზრობლად 176₅ მოსაყინავად,
 ყინვისგან მოსაწვავად.
დასაქადებად 119₁₁ დასაქადად, დასა-
 კვებად.
დასალამონი 177₁ დასაბნელებელი.
დასაუოვნები 29₇ დასაუოვნებელი,
 დასაბანებელი, დასაგვიანებელი.
დასაწამად 123₁₂ დასამოწმებლად.
დას-დასად 67₁₉, 82₄... გუნდ-გუნდად,
 ჯგუფ-ჯგუფად.
დასდებელი საეკლესიო საჯალობლის
 სახეობა. 207₄ (?).

დასი 126²⁰, 166¹... გუნდი, ჭგუფი, კრებულები.
 დასტი 127¹⁸ დასტა, დასი, კრებულები.
 დასტკებებიან 101³ (ავტოგრაფში ასეა და ასედაც დავტოვეთ). კონტექსტით ივარაუდება დასტკებნიან (როგორც ეს აღნიშნული აქვს გ. ლეონიძეს თავის შრომაში).
 დასწყლა 34¹⁴ დაქრა, დაყოლა.
 დაბევებული 191²⁸ დაბოვებული.
 დაუბანაკა 155² დაუსადგურა, გაუჩერა, შეუჩერა.
 დაუზადიანი 130³⁰ უზადო, უნაკლებო, უდემფატო.
 დაუთვალალო დაუთვლელო (იხ. სიკეთედაუთვალალო).
 დაუსახი 85¹³ დაუმსაგავსებელი, დაუსახველი, წარმოუდგენელი.
 დაუყვნოთ 104²⁸ (დავეყნოთ, დავუქმტოთ, დავუბუროთ) დავუბნათ, დავუყვნოთ, გაუჩეროთ.
 დაუშრომელი 200¹⁸ დაუღლეო, დაუცხრომელი (დედანშია: დაუძინებელისა და უშრომელისა, შეიძლება ასედაც დავუცხოვებინა).
 დაუცხ 133⁵, 192³⁴ (← დაუძხ) უძვეს, აქვს.
 დაუწყნარი 46¹⁰ დაუწყნარებელი, ჩაუშდგარი, არჩამდგარი.
 დაფარული 190³⁵ დაცული; 191²⁸ — 192¹ შემოსილი.
 დაფლადი 120²⁵ დოლი, ორივე მხარეს ტყავადაკრული საცემელი საკრავი.
 დაფი 97²¹ ცალ მხარეს ტყავადაკრული საცემელი საკრავი, დაირა. დაფ-ზურნასაყვირი 81¹ (შდრ. 120²¹).
 დაღაწვად 56¹⁶ დაწვად (+ღაწაწილაკი, თუ აქ არ არის კომპოზიტი: 20. ბესიკი

დაღაწვად დაღად დაწვად... დაღება: სულის დაღება 152¹ სულის მოთქმა.
 დაღობს 127²⁶ დაღს ისეაძს, იღაღება. დაღრეჯით 96⁵ დაღონებულად, მოწყენით.
 დაყენება 199²⁸ გაჩერება, შეჩერება, შეყენება.
 დაყვი 115²⁰ ნიდაყვი.
 დაცაღია 153¹⁴ (← დაღია + ცა) დაღია, დაღნო.
 დაწომა 79¹¹ დაწვეთება.
 დახე: რად დახე 162¹⁸ რად დახედე (?).
 დახედ 57⁹ დახედე.
 დახრევა 105¹⁵, 135¹⁹ დაღწევა, დახსნა.
 დახსნა 152⁸ გადარჩენა.
 დახსნილ-დანაზრულობა 147⁸ დავარდნილ-მოყინულობა.
 დახშეს 176⁸ დაკეტეს, დახურეს.
 დახშვა 104¹² დაკეტვა, დახურვა.
 დახშული 135¹⁵, 173⁵ დაკეტილი, დახურული.
 დაჰკოდა 34¹⁴, 173² დაქრა; დიჰკოდს 40⁹, 172⁷ დაქრის, ჰრილობას მიყენებს.
 დაჰქოლვიდის 133²⁴ დაჰქოლავდა ხოლმე, ჩააქვავებდა ხოლმე.
 დაჰქროლვიდის 133²² დაქროდა ხოლმე.
 დედა: ბოძი დედა 153²³ დედაბოძი.
 დევისმა 134⁵ „კაცის სახელია“ (დ. ჩუბინაშვილის განმარტებით: № 3723 ხელნაწერის 51 გვერდის არშიაზე).
 დელი 157¹² გიფი, გადარეული, ჰქუაზე შეშლილი; 82²⁰, 28 მამაცი, გამბედავი, შემმართველი.
 დელიბაშ 82⁸ (თურქ.) მსუბუქი კავალერიის უფროსი (დეღი მამაცი,

გამბედავი; აგრეთვე თურქეთის ირ-
რეგულარული ჯარის სახელწოდებ-
ბა. ბ ა შ თავი, მეთაური, უფროსი).
დელმა 81₆ არშინი, პოზუმენტინი
(თურქ. პოზუმენტის, არშინის და-
კერება ტანისამოსზე).
დესპანი 88₃, 123₂₇... ელჩი, დიპლო-
მატიური წარმომადგენელი, ერთი
სახელმწიფოს მიერ მეორეში წარ-
გზავნილი საგანგებო პირი.
დია 1 51₁, 77₁ მუშთარი, იუპიტერი.
„ესე დია არს მეექვსესა ცასა ზე-
და“ (ს ა ბ ა) (იხ. ცთომილი).
დია 2 131₂₈, 148₃... დიდად, მეტად,
ძალიან; 158₃, 159₆... დიახ, ნამდვი-
ლად.
დიად 118₂₉ (დიდად, ფრიად) ხშირად.
დიდგვარ 71₁₂ დიდგვარად, დიდის
შსგავსად.
დიქო 54₃, 84₁₆ სიმრგვლე მნათობთა,
ფეალი (მზისა) (დ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი-

ლი განმარტავს: „მზის სიმრგვლე-
რაც ჩანს“; ხელნაწერი № 3723, გვ. 215 არშინზე).

დოესი 148₁₈ ქართლის სოფელია
(გორის რაიონში).

დრამა 72₈ ვერცხლის ფული აბაზის
ღირებულებისა, აბაზი; 141₂₃ წო-
ნის ერთეული, დაახლოებით 3,5
გრამი.

დრკუ 121₂₆ მრუდი, უსწორო.

დრუნგი 96, უკანალი (?).

დუგაის გუშა 168₁ ხმის, ჰანგის სა-
ხელწოდება (დუგაკ მუსიკალუ-
რი კომპოზიციის სახელია, გოშა
გამღები).

დუნა 186, მდ. დუნაი.

დურაჯი 145₁₂ გარეული სანადირო
ფრინველი ქათმების ოჯახისა.

დუშტი ავი, ცუდი. 149₂₂.

დლობანი 87₁ შრ. დლობა დღეობა,
დღედ ყოფნა.

9

ეარე 54₂ ეტარე, მოველინე; 54₄, 16
იარე; 54₈ ეადგილე, არეზარედ ექე-
ცი; 54₁₂ გაუხზი, მოველინე; 54₂₀
ეტარე.

ეაქდა 155₅, 157₂₆ ევედრებოდა,
ეხვეწებოდა.

ეზანი 102₃₄ სიმებიანი საკრავი, ქნა-
რი, არფა.

ეგების 158₅ შეიძლება, იქნება, ჭერ
არს.

ე გედეონისებრი იხ. გედეონი.

ეგვითარი 201₇ მაგნაირი, ეგეთი.

ეგვანო 159₁₂ ემსგავსო.

ედემი 42₆, 66₁₇... სამოთხე.

ევა 135₁₁ ბიბლიური გადმოცემით,
პირველი ქალი, ადამის ცოლი.

ევარდა იხ. ის ევარდა.

ეზომი 178₁₈ ეგზომი, ამოდენი.

ეზახებოდა 39₁₁ ეუბნებოდა.

ეიერი 100₂₀, 110₁ ძველი შეხედუ-
ლებით, გაზობრივი ნივთიერება,
რომელიც თითქოს ავსებდა მსოფ-
ლიო სივრცეს, ე. წ. „მეხუთე სტი-
ქია“.

ეითომი 101₁₉ აბაში, აბისინიელი.

ეკალი 116₄ ეკლის ხე.

ელაციცება 96₆ ეალერსება, ესიყვა-
რულება.

ელდა 129₄ დიდი შიში, შიშის ზარი,
თავზარი.

ელისაბედი 89₁₀ ქალაქია.

ელქაჯი 116₅ ფარის წინამძღოლი თბა,
ემპლასტრო 77₉ მალამო, საღებუნი.

ენა იხ. ოქროს ენა.

ენაშიმე 102₂₇ ენაბრგენილი, ენა-
ჩლუნგი.
ეპიტაფია 65 საფლავის ქვის წარწე-
რა, ლოდწერა.
ერანი 111₆, 184₅... ირანი, სპარსეთი.
ერგახისი 104₁₁ ასის ნახევარი, ორ-
მოცდაათი.
ერთარსი 204₂₆ ერთარსება (სამგვა-
შოვნად და ერთი ბუნებისად მიჩ-
ნეული შამა, ძე და სულიწმიდა).
ერთბამად 190₂₆, 191₂₂ ერთად.
ერთიერთის 55₉, 129₂₆ ერთმანეთის,
ერთიერთის; ერთიერთსა
149₂₈ ერთმანეთს, ერთიერთეს.
ერთბირად 76₉ ერთბმად.
ერთსამობა 102₈ სამგვაშოვნება (მა-
მა, ძე და სულიწმიდა) ერთარსე-
ბად წარმოდგენილი.
ერი 146₂₃, 161₇... ხალხი.
ერმული (ენა) 101₁.
ერმი 51₁, 100₆ ოტარიდი, მერკური
(„ესე მეორესა ცასა ზედა“: ს ა ბ ა)
(იხ. ცთომილი).
ეროდე 64₁₁, 96₆, ეროდი 130₃ იუდე-
ველთა მეფე, რომელმაც მოსრა
ყმები (ბაუშეები).
ერქვანი 100₅ გუთანი, სახენელი ია-
რალი.
ესავი 102₁₅ ისაკის ძე რებეკასაგან,
ტყუბის ცალი, რომელმაც თავისი

პირშუობა მისცა უმცროს ძმას
იაკობს.
ესგვარი 46₄, 154₈... ამგვარი, ასეთი.
ესდენი 46₈, 170₂₆... ესოდენი, ამო-
დენი.
ესები 151₂₂ შრ. ესენი.
ესევითარად 206₁₅ ამნაირად, ასეთნა-
ირად.
ესზომი 152₁ ამოდენი.
ესთ 101₁₂ ესრეთ, ესე, ამგვარად.
ესოდენი 158₂₇ ამოდენი.
ესრეთ 69₁₆, 76₁₀... ასე, ამგვარად.
ესხნეს 177₆ შრ. ექნეს (იხ. სხ).
ეტლი 67₂₀, 73₃, 8, 10, 14, 74₃... ცთო-
მილი ვარსკვლავი; ბედის ვარ-
სკვლავი, ბედი. ბედ-ს ვე-ეტლ-
ს ოფელს 76₉; ეტლშეენი ე-
რად შოართული 37₆.
ექსორიამქნილი 205₆ სამშობლოდან
გაძევებული, სახელშიფოდან გან-
დევნილი.
ელაკტი 116₄ (მცენ).
ემშა 123₁₇ ეშმაკი.
ემუი 37₇, 165₂₄... ეშმი, სიყვარული,
ტრფობა.
ემში 53₂, 9, 12, 111₇ სიყვარული,
ტრფობა.
ენწალვის 63₁₅ ებრალება, ეცოდება.
ემვავ 158₅ ექვობ.

3

ვა 135₁₇, 139₁₅... ვაი, ვაიმე.
ვაგლაზი 96₇ უბედური; ვაება.
ვაღიანი 130₂₈ ვადის მჭონე (ვ ა ღ ა
ხმლის ტარის ჭვარდინი ადგილი).
ვაზირობდენ 126₄ ვეზირობდენენ,
თათბირობდენენ, ბკობდენენ, რჩეობ-
დენენ (ვ ა ზ ი რ ი მინისტრი).
ვალა-ბილა 151₂ (← ვალლაპი, ბილ-

ლაპი) ღმერთმანი, ღმერთს გეფი-
ცები.
ვალალ-ვაიოს 88₉ ვალალ-ვაის (შე-
რითმულია სახელთან გა ი ო ს).
ვალუა 154₁₉ ვალი.
ვაში 141₂₇ ვაიმეს ძახილი, ვაიმე.
ვანება 115₁₇ დავანება, დაბინავება,

დასადგურება (ვანი სადგომი).
 ვარა 116₁₀ (ცხოვ.).
 ვარდია 182₆ ვარდი არის (სოსან-
 შროშან-ვარდია); 182₅ ვარდი
 (-ა პროსოდიული ხმოვანია); 182₇
 ვარ დიას, ვარ ნამდვილად.
 ვარდნაწრობით 117₂₅ ვარდის ნაზ-
 რობით, ვარდის მოყინვით.
 ვარებო 35₁₅ ვიარები, დავდივარ (შე-
 რითმულია სიტყვებთან: დარე-
 ბო, დამამწარებო).
 ვარქვ 86₃ ვუთხარი.
 ვარჯი 84₁₅ ქოჩორი.
 ვარჯოვანი 116₉ ქოჩრიანი (ხე), მშვე-
 ნიერტობიანი.
 ვასილისკურად 96₇ ვასილისკოს შე-
 საფერად, ვასილისკოს დამახასია-
 თებლად (ვასილისკო მითოდ.
 ბასილისკო, გველის მსგავსი ზღაპ-
 რული ცხოველი).
 ვაქალო ქალად ვაქციო, ქალი გავბა-
 დო. თავი ვაქალო 80₆ ქალი
 გავბდე.
 ვაცი 152₂₂ მამალი თხა.
 ვებარე 120₁₉ ვგლიჯე, ვწყვიტე.
 ვებ 120₂₃ ვაცვი, წამოვავე.
 ვებელი 65₁₁ ვავგარებდი, ვახერხებდი.
 ვგონებ 181₅ ვფიქრობ, მგონია;
 ვგონებდი 181₂ ვფიქრობდი,
 მეგონა.
 ვვგო 116₁₀ კოჭი.
 ველისარიონი 109₂, 116₈ თავის სახე-
 ლად აქვს მიღებული პოეტს ფრანგ
 შწერლის ე. ფ. მარმონტელის რო-
 მანის მიხედვით.
 ვერა ვერი 44₁₅ ვერაფერი.
 ვერახ 129₉ ვერაფრის.
 ვერძი 130₄ იხ. ზოდნი.
 ვესავთ 189₂₉ იმედი გვაქვს მისი, მის
 იმედად ვართ, ვიმედოვნებთ.
 ვეფუსე 122₃ ვეფუსე.
 ვეფხურთოვანად 127₂₉, ვეფხურთოვ-

ნად 65₁₃ ფრთოვან ვეფხვად.
 ვეყენებით 194₁₇ გაჩერებული-ვართ,
 გვაჩერებენ.
 ვეწალმართე 121₉ გავუსწორდი, სწო-
 რი გავუხდი.
 ვეპვ 124₅, ვეპობ 166₂₈ ვეპვობ, შე-
 ფიქრება, მგონია.
 ვვლი 37₇, 141₁₇ დავალ, დავდივარ.
 ვილაფე 120₂₆ ავიკელი, გავძარცვე,
 ალაფი ავიღე, ნადავლი ვიშოვე.
 ვიარე-და 173₃ გავივლე.
 ვიგონე 120₈ ვიგუე, შევეჩვიე-
 ვიდრე სანამ; სად, სადაც; საითკენ;
 ვიდრემე 190₃₀.
 ვივახვახე 48₁₃ „ვახვახ“ ვიძახე, ვი-
 გნე, გრუნე.
 ვიწარენით 68₂₀ შევიძაგეთ.
 ვით 173₁₁..., ვითა 67₂₅... როგორ;
 71₁₆, 73₁₁..., 83₅, 161₅ როგორც;
 ვითლა 70₁₀... როგორღა.
 ვითარ 76₁₇, 81₁₃... როგორ; 72₆, 76₁₇...
 როგორც.
 ვითარმე 106₃ როგორც.
 ვითნე 65₅ მივიღე, მოვიწონე; ვით-
 ნენით 208₁ ვისურვეთ, მოვიწო-
 ნეთ; ვითნო 67₂₅ მოვიწონო.
 ვითხენით 92₉ ვითხოვეთ, მოვითხო-
 ვეთ.
 ვიკადრებთ 191₂₃ გავბედავთ, ვიქმთ.
 ვიკარი 201₃₀ ქორეპისკოპოსი, ეპის-
 კოპოსის მოადგილე.
 ვიმსოვნეთ 137₂₀ აღრე ვყოთ, ვიად-
 როთ, ვისწრაფოთ.
 ვიმუფარახე 180₆ გამამხიარულებელ
 წამლად, კარგ გუნებაზე მომყვან
 წამლად მივიჩნიე.
 ვინა 142₃ საიდან.
 ვინათგანცა 196₂₂, 201₁₂ ვინაიდან,
 რადგანაც.
 ვინაი 65₁₀ ვინაიდან, რადგანაც; ვი-
 ნაიკა 100₂₀ ვინაიდან (საიდანაც,
 რის გამო).

ვინანი 129²² მრ. ვინ და ვინ; ძვ. სა-
დაურნი.
ვინაქმარე 120¹⁸ გაეიკეთე (ნაქმარ-
ი ნაქმარი, ქმნილი, გაკეთებუ-
ლი).
ვინაცა 196²¹ ვინაიდან, რადგანაც.
ვიოტი 154²⁸ გაეიქეთე, მოვიშორე,
გადავიგდე.
ვირემ 151¹ ვიღრე, სანამ.
ვირემდის 56⁸ ვიღრემდის, სანამდის.
ვირემცა 132⁴, 5 ვიღრე, სანამ (იხ.
-მცა).
ვისარე 172¹⁶ ისარი დაეისვი, ისარი
განვიწონე.
ვისდა 76²³, 24 ვისთვის (იხ. -ისდა).
ვისი 169¹⁰ „ვისრამიანის“ მთავარი
პერსონაჟ ქალის სახელი (აქ ხომ
არ არის კუთვნილებითი ნაცვალსა-
ხელი ვისი).
ვიურვი 157²¹ ვწუხვარ, ვზრუნავ,
ვნაღვლობ.
ვიუვი 117¹¹ ვიყავ ხოლმე.

ვიუვნებდი 180⁸ ვიგვიანებდი, ვაბ-
ნებდი; ვიუოენი 163¹ დაეიგვი-
ნებ.
ვკადრებ 131¹¹ გაზებდავ.
ვლა 67²², 79¹⁰... სვლა, სიარული.
ვლეს 124¹ იარეს.
ვლი 76²³ იელი; ვლის დადის.
ვლმობდეთ 136¹⁹ გული შეგებტო-
დეს, ვწუხდეთ.
ვსვრიდი 120⁶ ვსპობდი.
ვსთლობდეთ 136²⁰ ვკრეფდეთ, ვი-
წევდეთ (სთველი რთველი).
ვსცეთი 157²⁵ შევცდი.
ვსწყლულებ 141¹² კრილობა მაქვს,
დაკრილი ვარ.
ვფეთმაშალი 190²⁹ ფელმარშალი.
ვფუცავ 39⁹, 176¹¹ ვფიცივ, ვიფიცივ.
ვწყვიდდი 118⁶ ვწყვეტდი.
ვჰაქეთ 149²⁹ ვაქეთ.
ვჰგულებ 141⁹ მეგულება.
ვჰრულებ 141¹⁸ მძინავს, რულად ვარ.
ვჰრქვენთ 137²² ვუთხრათ.

ზ

ზავთი 136²³ დიდი ხმაური.
ზათქა 157¹⁵ ცემის ხმა, ძლიერი ხმა,
დიდი ხმაური.
ზანანობა 96⁸ ქალურობა.
ზანგი 183³ შეგვიანანი (აღმეიანი).
ზარი 124³ დიდი შიში, ძრწოლა, სა-
შინელება. დამკრიბნა ზარ-
ნი 67¹² დამცა შიშის ზარი, უზო-
მოდ შემეშინა.
ზარიფი 35¹³, 96⁸ კობტა, კეკლუცი,
მოხდენილი.
ზაროდა 158²³ ზარობდა, ეზარებოდა.
ზაფრანა 163²⁶ კულტურული მცენა-
რე, გამოაქვს ყვითელი სურნელო-
ვანი ყვავილი, რომელსაც საქმლის
სანელებლად ხმარობენ.

ზაბი 67¹¹ ძაბილი, ყვირილი, კივილი.
ზე 65⁹, 84²⁹... ზედ, ზემოთ, ზევით,
მაღლა. ზეს 101³⁰ (იხ. აღმეზეო).
ზეგარდმო 197¹⁵, 19 ზევითი, ზეციერი,
ზეციური; ზეციდან, მაღლიდან.
ზედან 54²⁰, 116¹⁰, 15... თანდებული
-ზე, ზედ.
ზეთისხე 102¹, 116¹⁴ ზეთისხილი (ზე).
ზენა 157¹⁹, 158² ზეციერი, ზეციური
ძალა, უზენაესი, ღმერთი; ზენანი
153⁸ = ზენები 154²⁸ მრ. ზეცი-
ური, უზენაესი.
ზენარა 77⁴ ზენარე, ზევითი, მაღალი.
ზენები 154²⁸ მრ. იხ. ზენა.
ზეო: თავადო ზეო 100² ზეთავა-
დო.

ზერა 151²⁸ ზერე, ზევითი ნაწილი.
ზესები 151²³ მრ. ზევითნი, ზედანი, ზეციური.

ზესთა 169³ ზედ, ზევით; 63³, 11 ზევითი, ზეციური: **ზესთა კურთხევით** 63⁹; **ზესთა მადლთაგან** 63¹¹.

ზესთაზენა 152⁴ უზენაესი, უზესთაესი, უმაღლესი. **ზესთაზენით** 156⁶.

ზეურობს 110² მაღლობს, ზეციერი ხდება.

ზეაობენ 50¹⁴ ამპარტავნობენ, ზვიადობენ, ქედმაღლობენ, მედიდურობენ.

ზევროდეს 96⁸ ზევრავდეს.

ზილი 88⁸ საშუალი ხმა სამხმიან სიმღერაში (მეხუთე ხმა ქართულ სიმღერაში: „ივერია“ 1878 წლისა, № 17).

ზილფი 35², 44²... კულული, ზვეული თმა. **ზილფკავო** 115⁵.

ზირაქა 116¹⁵ „დიდი ფრინველია ფრთხილი“ (საბა).

ზმა ლექსში სიტყვის ნაწილის გამოყოფით ან უმეტესად ორი მომიჯნავე სიტყვის ან მათი ნაწილების შეერთებით ახალი სიტყვის მიღება. მაგ.; დანაფიცარი; აქ იში ითქმის, აქ ვაშა, მათი რიდი მაქვს წონითა (მიღებულია სიტყვები: ფიცარი, ქიში, შამათი); ზმის შემცველი ლექსი.

ზმარადღულობს 94¹ ზურმუხტობს (სამარავდე ზურმუხტი).

ზმილაკი სურო, ელიანდრე, ფათალო. **ხე-ზმილაკი** 116¹⁴.

ზმირი იხ. სიტყვაზმირით.

ზმირიან 87³ ზმირიანი, გუნდრუკიანი (ზმაში შერთულია სახელთან მი-

რიან, იგულისხმება მირიან ზაქონიშვილი).

ზმირინი გუნდრუკი. **გუნდრუკ-ზმირინებ** 51⁴ გუნდრუკივით, გუნდრუკის მსგავსად.

ზოგად 193³⁰ ერთად.

ზოდება 109⁸ ზოდად ქცევა, მთლიანობა (ზოდი გამოდნობით მიღებული ლითონის მთელი ნაქერი).

ზოდნი 129²⁶ მრ. ზოდიაქო. ცის სფეროს სარტყელი შედგება თორმეტი ვარსკვლავედისაგან, რომელთაც აქვთ თავ-თავისი სახელი და ზოდიაქოს საგანგებო ნიშანი. ამ ნიშანთა სახელებია: ვერძი 130⁴, კურო 130⁶, მარჩბივი 130⁷, ლომი 130⁹, კირჩხიბი 130¹⁰, ქალწული 130¹², სასწორი 130²², დრიანკალი 130¹⁴, მშვილდოსანი 130²¹, თევზი 130¹⁶, თხისრქა 130¹⁹, საქანელი 130¹⁷. გაზაფხულის განმავლობაში მზე გაივლის ვერძს, კუროსა და მარჩბივს; ზაფხულში — კირჩხიბს, ლომსა და ქალწულს; შემოდგომაზე — სასწორს, დრიანკალსა და მშვილდოსანს, ხოლო ზამთარში — თხისრქას, საქანელსა და თევზს (პ. ინგოროყვა, ძველ-ქართული წარმართული კალენდარი: „საქართველოს მუზეუმის მოამბე“, ტ. VI, გვ. 373 და შემდ.).

ზომა 200⁷, 202⁶ საშუალება, ღონისძიება.

ზომი 132⁹ ზომა, საშუალება.

ზოსტერი 183⁵ სამხედრო სარტყელი, რომელიც ფარავდა და იცავდა ომის დროს მუცლისა და საზარდულის არეს.

ზუბდითი 126¹³ ქ. ზუგდიდი.

ზუნი 134₉ საომარი თავსახურავი რკინისა, რკინის ყაბალაბი.
 ზღუდო 121₃₂ (წოდებ.) ზღუდევ (შე-

რითმელია სიტყვებთან: ცუდღული კუღო...
 ზეგლითოთუქა

შ

შაერი 111₅ ჰაერი.
 შეთერი 93₂ ეთერი (იხ.).
 შეღვა ელვა. შეღვა-თნობით 110₂.

შერანიელი 9₆ ერანელი, სპარსელი.
 შეროდე 96₉ იხ. ეროდე.

თ

თაბორის შთა 116₁₆ შთა პალესტინა-ში, ბიბლიური გადმოცემით, მასზე ფერი იცვალა ქრისტემ.
 თავადი 103₁₁ თვით, თვითონ.
 თავაზი 83₁₈ ზრდილობა, პატივისცემა, თავაზიანობა.
 თავდაურით 68₂₁ თავდაბრით, თავ-შობრით, თავის დადრეკით.
 თავეთი 194₁₄ თავიანთი.
 თავმოძლოკვით 153₅ თავმოგლეკით, თავშიშველი.
 თავსაჩინარე 33₂₂ თავსაჩენი, თავგამოსაჩენი.
 თავუჩნო 169₂₀ თავუჩინო, თავუჩინარი.
 თათაშობდი 154₂₃ თამამად იქცეოდი, თარეშობდი.
 თალხად 176₇ შავად, სამგლოვიარო ფერისად.
 თალხობა 177₄ სიშავე.
 თამაშა 149₂₈ სეირი, სანახაობა, თვალის სეირი.
 თამნა 103₂₄ ადგილის სახელია (ბიბლია).
 თამრი 116₁₈ თამელი (? ხე).
 თანაგანზრახვა 190₂₅, 191₂₃ საერთო განზრახვა.
 თანაგანშეგებელი 201₂₇ თანამმართველი.

თანად 104₁₅, 207... თან, ერთად.
 თანამდები 136₃ მოქალე, ვალდებუ-ლი.
 თანგი 117₂₁ (?) საწნახლის ძირის გა-სამაგრებელი ხე.
 თანისთანებით 32₁₁ უწყვეტლივ, და-უსრულებლივ, ზედიზედ.
 თარგი 116₁₈ ზომა, მოდელი ტანისა-მოსის გამოსაჭრელად.
 თახვი 116₁₄ ძვირფასბეწეიანი მღრ-ღნელი (ცხოვე).
 თეჯი 130₁₆ იხ. ზოდნი.
 თეთრი 1 80₁₀, 82₁₆... (იგულისხმება) თეთრი ცხენი.
 თეთრი 2 162₃ ვერცხლის ფული-თემი 46₃, 79₃... „ჭეყენის ერთი ნაწი-ლი“ (ს ა ბ ა), შხარე, კუთხე, ჭეყყა-ნა; თემის მცხოვრებნი, ხალხი.
 თემობით 84₁₉ თავყრილობით.
 თემობხ 96₁₀ თემის მცხოვრებია, მკვიდრობს, ცხოვრობს.
 თენვამიშკარი 77₂₅ თენების მიმკარე-ბელი, თენების მიმაახლოებელი.
 თეოს 88₆ (ბერძნ.) ღმერთი.
 თეხლი: უ ც ხ ო თ ე ს ლ ი 123₃ ბიბ-ლიური გადმოცემით, ტომი, გვარი, ხალხი, შთამომავალი, რომელიც აბრაამის შოღდმისა არ იყო.
 თეჯლისი 172 თეჯნისი (ომონიშია,

ომონიშთა ხმარება) სალექსო ფორ-
მა, სადაც ომონიშთა ნახმარი.
დ. ჩუბინაშვილის განმარტე-
ბით: „შაირი თერთმეტმარცლოვან-
ნი და ოთხტაეპოვანი“, ხოლო
№ 1512 ხელნაწერში ლექსს „ხმა
სირინოზს“ (გვ. 54) ახლავს შენიშ-
ვნა: „მისვე ბესარიონ გაბაშვილი-
საგან არის თქმული, რომელსა
თურქნი თეჯანისს უწოდებენ.
ხუთი შაირია, თითო შაირი ოთხი
ტაეპია და თითო ტაეპი ათსამშეტი
მარცვალი არს“. სინამდვილეში
თერთმეტმარცლოვანია. ამას ამარ-
თლებს ლექსიც „რხვეით ნაზო“
(გვ. 172), რომელსაც წინ უძღვის
„თეჯლისის ხმაზედ“, ოღონდ ლექსი
შეიცავს ოთხ შაირს და არა ხუთს,
და ომონიშთა გამოყენებული.
თვალდაბშულეზ 141¹⁷ თვალდაბშუქ-
ლი, თვალდაბშუქლივით.
თვალი 50₆ ძვირფასი ქვა, ძვირფასი
თვალი.
თვალშიდგამად 71₃ თვალის მიდგამად,
შესახედავად.
თვალსაბინდი 128₂₈ თვალდასაბნელე-
ბელი.
თვალსათნული 133₁₆ თვალსათნო,
თვალადი, მოხდენილი.
თვალუა 154₁₈ თვალი.
თვალშებნედით 56₂₀ (← თვალ +
შებნედა გრძნობის დაკარგვა,
შეღონება).
თვალშედგმა 78₆, 129₁₁ თვალის შე-
დგმა, თვალის გასწორება, შეხედვა.

თვალშემაპვირნი 55₁₁ მრ. მხებრნი,
მატქერალნი.
თვალხენეში 98₁ (← თვალ + ხენე-
ში ბოროტი, ავი) მოშურნე.
თვარამ 151₁ თორემ.
თვინიერ 192₂₂, 202₆... გარდა.
თიული მთიელი. თიულ-მოხევე-
თა 121₇.
თმა 146₆ სიმი.
თნება 105₂₄ მოწონება.
თნებული 118₂₁ მოწონებელი, სასურ-
ველად მიღებული, კარგად მიჩნე-
ული.
თნევა 135₂₀ მოწონება, სათნოდ მი-
ლება, ნებება, ნდობა.
თნვა 146₁₉ თნევა (იხ.).
თნობა 87₃ თნევა; ამება. შელვა-
თნობით 110₂.
თნული 81₃ მოწონებული, კეთილად
მიჩნეული, რჩეულად მიღებული.
თუ 132₁₉ რომ, თუ.
თუთი 56₁₃ თუთიუქში.
თუმბუთური 122₈ შავი (წარმომდგა-
რია, ს. ჯანაშიას აზრით, ქა-
ლაქის სახელისაგან თიმბუქთუ
(მალის რესპუბლიკაშია), ხოლო აღ-
გვახარიასა და მ. თოდუას
განმარტებით, ტიბეტისაგან — ტი-
ბეტური, თობათური. ნახმარია სი-
შავის აღსანიშნავად).
თურე 85₁₉ თურმე.
თუცა 124₁₀ რომ; 129₆, 131₁₁, 25...
თხემი 62₁₀, 94₇... თავი; მწვერვალი.
თხისრქა 130₁₉ იხ. ზოდნი.

0

იაგუნდი 40₆ ძვირფასი ქვა, ძვირფასი
თვალი, — ლალი, საფირონი.
იაღონი 56₁, 116₂₃... ბულბული.
იაღონებრ 188₂₀ ბულბულივით.

იაკინთნაზავი 50₁₃ იაგუნდშენაზავი,
იაგუნდნარევი (იაკინთი იაგუნ-
დი, ლალი).
იაღკიალი 100₇₈ „აქა-იქ“ ღრუბელი

და შორის მათსა შჩენნი ვარსკვლავნი* (დ. ჩუბინაშვილი).

იალ-კობით 110₃.

იამან დაღის 63₁₉ იამან დაღის (?).

იამანეთი 116₂ არაბეთის ერთ-ერთი კუთხე.

იასპევირვალი 50₆ გამპევირვალე იასპი, გამპევირვალე ეშმის ქვა (იასპი ეშმის ქვა, პატოსანი თვალი).

იატაენეს 149₃ იატაზე დასცეს.

იაჯა ხევეწა შეიწწნარა, ვედრება მიილო, თხოვნა ისმინა: ხევეწა არ იაჯა 152₂₈ ხევეწა არ ისმინა, ხევეწა არ მიილო (იხ. აჯა, ეაჯა).

იბრძმედებს 109₃ ბრძმედში გატარდება (ბრძმედი მეტალთსაღნობი ქურა).

იბლუნძვის 88₁₁ იბლუნძება, კრუნჩხვით (კუმშვით) პატარავდება, იყუნტება.

იგ 160₂₄ იგი, ის.

იგორგობია 96₁₂ იგრიბება.

იდაყვმოლენილი 116₂₃ ნიდაყვმოლენილი, ნიდაყვმოტეხილი.

იდრიდი 52₁₀ იდარბედი, იტოლბედი.

იეზოოს 101₁₁ ეზო იჩინოს, დამკვიდრდეს, დასადგურდეს.

იელი 116₂₂ ყუთიელყვაილებიანი ბუჩქი (მცენ).

იესიანი 63₄ იესეს შთამომავალი. იესე, ბიბლიური გადმოცემით, მამა იყო ებრაელთა მეფის დავით წინასწარმეტყველისა, რომლისაგან წარმომდგარად ითვლება ქართველ მეფეთა გვარი ბაგრატიონი.

იეფდა 83₂₃ გაიფდა, უხვი გახდა, გამრავლდა.

იეფობა 103₆ უხვობა, გამრავლება, სიხშირე. იეფობს 139₂₂ უხვობს, მრავლად იყენებს.

იენე 154₈ ვნება შიიყენე, ვნება შემთხვეი, დაიტანე; იენები 155₁₈

ვნება მოგევა, ვნებას მიეცემი, დაიტანე.

იზმაიტელი 145₂₈ ისმაიტელი (იხ.).

-ით, -ითა დაბოლოებაა მოქმედებითი ბრუნვისა, რომელიც უჩვენებს:

- ა) იარაღს, რითაც მოქმედება წარმოებს და მიუგებს კითხვაზე რით: შეერეს თოკით; დაგებმაროს ენითა...;
- ბ) მოქმედების ვითარებას კითხვაზე როგორ: მოღის მწუხარებით; წაველ შექიტირებითა...;
- გ) მოქმედების ამოსავალ პუნქტს კითხვაზე საიდან ან რა დროიდან: გამოსული ხით (=ხიდან); ილაშქროს ზღვით და ხმელთ 187₈ (=ზღვიდან და ხმელეთიდან); ზათქა გამოხდის თხემითა 157₁₈ (=თავიდან).

იტნებს 109₄ სათნოდ მიიჩნევს, იწონებს; ითნოს 40₁₇ სათნოდ მიიჩნია, მოიწონა (იხ. თნება).

იისუ 105₉ იესო ნახარეველი, იესო ქრისტე.

იკადრებენ 208₃₃ იზამენ, გაბედავენ; იკადროს 209₃ ქმნას, გაბედოს.

იკმავნეს 149₄ ს იკმარეს.

იკოდდეს 182₄ იჭრიდეს.

იკუნტვის 96₁₂ იკუნტება, იკრუნჩხება, იბლუნძება.

ილაჯი ღონე, ძალა: ილაჯი მიხადა 152₇ ღონე წაართვა, არაქათი გამოუღია.

ილი 113₃ პილი, კაქულა, მრავალწლოვანი ბალახეული, ლამაზი ყვავილები იცის.

ილია 104₁₀ ილია წინასწარმეტყველი (ბიბლია).

ილმენით: ილმენით გულნი 46₂ გულშემატკივრობა გამოიჩინეთ, შეიბრალებო.

ილმო 179₆ შეიბრალა.

იმერი 161₈ იხ. ქართლი.
 იმრთმულე 147₁₉ საჩუქრად შიორთვი.
 ინდი 121₁₂ ინდოეთის მკვიდრი, ინდოელი. ხშირად ნახმარია შავი წამწმეების აღსანიშნავად. სათის ინდი 172₄ (შდრ. ჰინდი); ინდოთკალამი 85₆.
 ინოსტრანია კალეგია 201₃₁ Иностранная коллегия.
 იოზანი შრ. იეზი. სუშბუღ-ვარდ-ოზანი 87₄.
 იონათან 103₃₃ საულის ძე, ცოლისძმა დაეთ მეფისა, რომელიც „იონათანს... უყვარდა ფრიად“ (მეფ. I, 19, 1); „სული იონათანისა შეევრა სულისა თანა დავითისა“ (18, 1).
 იოსებ 102₂₃, 138₂ იაკობის ძე, რომელიც, ბიბლიური გადმოცემით, ძმებმა მოჰყიდეს ოც ოქროდ მაღინელ ისმაიტელ ვაჭრებს; 105₂₂ იოსებ არიმათელი (ოთხთაევი).
 ირის 93₂ ირისე (? ცისარტყელა).
 ირისე 84₁₇ ცისარტყელა.
 იროდი 105₃, 139₂₁ ეროდე (იხ.).
 იროს 123₁₁.
 -ისად, -ისდა (← ისა-დ, -ის-და) დაბოლოებებია ნანათესაობითარი ვითარებები ბრუნვისა, რომელიც თავის მნიშვნელობით უდრის ა) -თვის თანდებულთან ნათესაობითს: ვისად (= ვისთვის) შემდგარნი; პატრონისდა (= პატრონისთვის) ყმობა; მოკრბით სეფისდა, ქებად შეფისდა... ბ) მიმართ თანდებულთან ნათესაობითს: მიჰგვალენ მზისად (= მზის მიმართ, მზისკენ).
 ისაკი 102₁₄ აბრაამის ძე (ბიბლია).
 ისარად 169₂, 8 ისრად; 169₄, 12 ისარად ის არაფრად; 169₁₆ აქ ხომ

არ არის ვარდისარად? (შდრ. იქვე, 169₂₀: საქმისარად).
 ისარე 172₄ ისარი (შერთმულია სიტყვებთან: ისარე, ისარე); 172₈ ისრად დაიკარ, ისრად დაისვი; 172₂, 12 ისარე ისარემარე, ის მიდამო; 172₁₆ ვისარე ისრად დავისვი, ისრად გავიყარე.
 ისარი (ხიდისა) 83₁₁ ხიდის ნაწილი (იხ. ხიდის ისარი).
 ისაროს 44₉ ისარი გაიყაროს, დაისროს თავი.
 ისაროსა 53₁₃ საროდ იქციოს, საროდ გაიხადოს; 53₁₄ შემოსაროს; 54₁₆ დაისროს, ისარი ჰკრას, ისრით განგმიროს.
 -ისდა იგივეა, რაც -ისად (იხ.).
 ის ევარდა 56₁ ვარდად ექცა, ვარდი გაუხდა, ვარდად მოველინა; 56₂ დაუევარდა (?); 56₄ ისე ვარდა.
 ისთვლო 135₄ მოიწია, მოკრიფა (სთველი რთველი).
 ისი 131₁₄ ის, იგი.
 ისმაიტელი ისმაელის შთამომავალი, ისმაელის შოდგმა, არაბი, საერთოდ მაჰმადიანი (ისმაელი, გადმოცემით, აბრაამის ძეა ხასისავან, ითვლება არაბთა მამამთავრად).
 ისმინა 183₇ მოისმინა, გაიგონა; 183₈ ისმინა; 183₉ (?).
 ისმოდა 182₉ გაისმოდა; 182₁₆ ისმებოდა, დაილეოდა; 182₁₁ ისმოდა (?).
 ისპად 132₁ გმირულად, გოლიათურად.
 ისპობს: ლალი ისპობს ლაწვები 169₉.
 ისროს 128₂₄ დაისროს, განგმიროს.
 ისტინა 56₅ სტვენა ყო, სტვენის ხმა გამოსცა; 56₆ ისტინა მისი ტვინი დაქცია, მას ტვინი გამოადინა; 56₇ ვირემდის ტვინა სანამდის ტვინი გამოადინა.

ისუებრ 103₁₁ ისუს მსგავსად (ნაგუ-
ლისხმებია ისუ ძე ნავესი).
ისხარი 46₁ ადრე გადაძლები ჩქარი
წყემა.
იხხლევა 135₁₈ ისხვლება.
იურვე 166₂₀ იზრუნე.
იღვაწა 187₁₅ იზრუნა, ვაისარჯა.
იუვი 82₁₉ იყავი ხოლმე; იყვის 119₇
იყო ხოლმე.
იყოვნი 32₁₂ იგვიანებ, ახანებ.
იქო: არა იქო 81₁₄ არ იქმსო, არ
შერებაო; 81₁₅ სახელი ვერა

იქო სახელი გაიტება; 81₁₆ წა-
ვალ იქო იქ წავალ.
იში 64₈, 114₄ მწუხარების, სინანუ-
ლის, საყვედურის გამოშატველი
სიტყვა.
იშიშვის 172₉ შეიშინება, შეშინდება,
ეშინია.
იწრო 30₁₀ ვიწრო.
იხელთენ 82₁₇ იხელთე, მოიბოვე-
ხელთ ჩაიგდე.
იხოცნ 165₁ იაწრავს.

ბ

კადრება 208₃₄ კმნა, გაბედვა.
კაეშანი 155₃, 159₁₁ სევედა, ნღველი,
ჯაერი.
კავალერი 194₈ ორდენის მქონე, ორ-
დენოსანი; 186₂₁ ორდენი.
კავალერია 63₂₁ ცხენოსანი ჯარი.
კავი 35₂ წინა ნაწნავი, ლეჩაქიანი ქა-
ლის ლოყებზე ჩამოშვებული ნაწ-
ნავი. 143₃ გზათა კავი.
კავკასიის ლინია 200₂₄₋₂₅, 202₁ **Кав-
კазская линия**, ასე ეწოდებოდა
სამხრეთის სასაზღვრო სიმაგრეთა
ხაზს, რომელიც იცავდა თურქთა
აგრესიისაგან 1785 წელს შექმნილ
„კავკასიის სამეფისნაცვლოს“.
კათოლიკოსი 191₁₈ უმაღლესი წოდე-
ბის სასულიერო პირი.
კაი 161₂₃ კარგი; კაია 150₁₂ კარგია,
გეყოფა, კმარა.
კამრითა 79₉ კამარად, თაღად.
კანანახი 149₁₄ „მგალობელთა დამძახ-
ნელი“ (საბა), გალობის დამწყები.
კანდელი 157₁₁ ზეთის ლამპარი, ზე-
თის სანათი.
კანკელი 201₂₉ სახატე, ტიხარი ეკლე-
სიაში საკურთხევის გამოსაყო-
ფად.

კანჭი 96₁₃ ფეხის ნაწილი მუხლიდან
კოჭამდე.
კაბაი 114₃.
კაბიტან ფაშა 186₁, 187₅ კაბიტანი
ხომალდის უფროსი + ფაშა
უმაღლეს მოხელეთა ტიტული ოს-
მალეთში (ძველ თურქეთში).
კაბიტნობა 202₁₆ კაბიტნობა, კაბიტ-
ნის წოდება.
კარვად 105₁₀ კარვად დასადგომად,
დასაკარებლად; კარვით 127₉
კარვიდან. შდრ. დაიქობტალა-
ვარ-კარვენ 102₈.
კახი დარბინი, ფრად-სურნელი
თხელი ქერქი, კინამ-კასნი 108₃.
კახკახებს 91₅ კისკისებს, ხმამაღლა
და წვრილი ხმით იცინის.
კატეხანი 83₄ კატეხი, ადგილია ქარში
(ახერბაიჯანში). ივულისხმებიან კა-
ტეხელი ლეკები (ხუნძები).
კაუხი 83₂₇ თავსაბური, ქული.
კაცი 1 130₂₈ საკუთარი სახელია: კაცი
დადიანი.
კაცი 2 ნარდის ნაწილის სახელია (იხ.
ნარდი).
კაწაწი ნაწნავი (თმა). თავთშა-კა-
წაწგაწეწილმან 150₁.

კახა 161₉ მეძავი, გარყვნილი (ქალი).
კდგმა 147₁₆ მორცხვობა, მოკრძა-
ლება.

კეთილმამდორც 162₂₉ წუნარი, კეთილ-
შვიდობიანი.

კეთილმდგომარეობა 200₁₇, 21, 201₉
კეთილდღეობა, კარგი ყოფა, ბედ-
ნიერი მდგომარეობა.

კეთილშვირანო 75₆ (წოდებ.) კარგად
გამკვირვალე.

კეთილნაქსული 156₈ კარგად შეთხუ-
ლი.

კეთილობა 188₁₈, 19, 189₃ სიკეთე.

კეისარი 128₁₅ იმპერატორი, თვით-
მპყრობელი (ძველი რომის იმპერა-
ტორთა ტიტული).

კეკელა 36₂ კეკლუცი, კობა, მოხდე-
ნილი.

კელია 66₄ პატარა ოთახი, სენაკი,
келья.

კემურგელი 124₆ (დ. ჩუბინა-
შვილს № 3723. ხელნაწერის 45
გვერდის არშიაზე უწერია: „კერმე-
ბელი“).

კერძ თანდებული -კენ, მხარეს; შის
კერძ 51₂ მისკენ; დაბლა კერძ
30₃ დაბლისკენ.

კერძო 122₁₅ ცალკეული, ნაწილი.

კვართი 77₁₁ პერანგი.

კვერთხი 63₂ ჯოხი, მეფისა და ზოგი
უმაღლესი თანამდებობის პირის
მალა-უფლებების გამომხატველი;
122₁₆ ჯოხი.

კვირიაკე 194₅ კვირა დღე.

კიალი 109₉ ნათება, ბრწყინვა.

კიღარი 71₃, 114₁ გვირგვინი. გვირ-
გვინ-კიღარო (იხ.).

კიდე 41₁₀ გარდა, გარეშე, თვინიერ.

კიდებული 160₁₈ დაკიდებული.

კიდეგანი 46₆ განაპირებული, მიტო-
ვებული. კიდეგან ქმნილ-

ხარ 76₂₂ განაპირებულხარ, გას-
ცილებიხარ.

კიღობანი: ნოეს კიღობანი
148₁₉ ბიბლიური ვადმოცემით,
ურთხელის (უღოლოველის) ოთხ-
კუთხედი ნაგებობა (სივრცით სავა-
სი წყრთა, სივანით ორმოცდაათი
და სიმაღლით ოცდაათი წყრთა),
რომელშიც შეიყვანა ნოემ ცოლ-
შვილი და ყოველი სულდგმულის
დედალი და მამალი და ამით გადა-
არჩინა ყველა სახის ცოცხალი არ-
სება წარღვნის დროს.

კიდეული 159₉, 164₂₀, კიდებული 160₁₈
დაკიდებული, ჩამოკიდებული.

კიდურწერილობა 109₁ აკროსტიქი,
ლექსთწყობა, სადაც სტრიქონთა
პირველი ასოები შეადგენენ სი-
ტყვას ან წინადადებას.

კილო (ისრისა) 66₁₄, 129₂₁... ისრის ჩა-
ჭრილი ბოლო, რომლითაც ისარს
მშვილდის ლარს გამოსდებენ ხოლ-
მე.

კიმენ 100₆.

კინამ კინამო (იხ.). კინამ-კასნი
108₃.

კინამო სურნელოვანი ყვავილი,
ევგვიტეში მოდის. ვითომც მძინა-
რეს რომ პირზე დაადვა, გულისსა-
სუბს, ფიქრს ათქმევინებს, ცხელ
რამეში ჩადვა ან აბანოში შეიტანო,
გააგრძლებს, მატლსა სპობს (სა-
ბა); დარიჩინი (დ. ჩუბინაშვი-
ლი). სუშბულ-კინამო 50₁₆.

კიპაროზი 171₁₀ იხ. კიპაროსი.

კიპაროსი 116₂₈ სარო, წიწვოვანი ხე,
აქვს სწორი ტანი და ლამაზი ვარ-
ჯი (ქოჩორი).

კირკატი 116₂₈ კნაპა, კნაპი, დათვის,
ყამბრო (ხე).

კირჩხიბი 130₁₆ (კიბო), იხ. ზოდნი.

კისკასი 134₁₀ მკვირცბლი, სწრაფი, კეიტი.
 კლდეხალუა 165₇ კლდეხალი, მაგარი კლდე.
 კლუკლად 92₄ (რუს. КЛУККА?) შტოშად (?).
 კმა 146₆ საქმაო, საქმარისი. კმაღ 188₁₄ საქმარისად.
 კნიაზი 190₂₃, 194_{1...} КНЯЗЬ, თავადი.
 კოდარა 116₂₇ კოდალა.
 კოშმაობა 101₁ (წმინდანის სახელისაგან).
 კოჭიმელი 76₁₂ შვის ცა, მეოთხე ცა.
 კოხი 96₁₃ მაგარი ცეცხლაგამძლე ქვა. მის ნატებს კევრის ძირის მოსაქედად იყენებენ.
 კრაზანა 34₄, კრაზანი 34₆ ფუტკრის მსგავსი მწერი, ბზიკი, კელა.
 კრემენწუკელი 92₂, 95₁₀ ქ. კრემენწუგში მცხოვრები, კრემენწუგიდან.
 კროოდეს 84₁₇ ბრწყინავდენენ, ციმციმებდენენ.

კრივ-კულანი 91₈ (← კრივი + კულანი) კრივით შემრძობლი, მთა კრივე.
 კრონოსი 77₉ ზუალი, სატურნი (კრონოსი „არს მეშვიდესა ცასა ზედა“ (ს ა ბ ა) (იხ. ცთომილი).
 კრულმცაა 89₁₃ კრული იყოს, დაწვევლილი იყოს (იხ. -მცა).
 კრძალვა 166₆, 172₉ მორიდება, მოკრძალება, რიდი.
 კრძალულება 189₁₉ მორიდებულობა, მოკრძალება.
 კუ ჰადრაკის ფიგურა (იხ. ჰადრაკი).
 კუნკლად 92₅ მოკუნკულად, მოკაკულად (?).
 კურო (ბულა, დაუკოდავი ხარი) 1. 130₆ იხ. ზოდნი; 2. 151₁₉, 153₂₂ გადატ. საყვარელი (ქალისა).
 კურტუში 98₆ ფრინველის გავა, ფრინველის ტანის ბოლო ნაწილი.
 კუშტი 149₂₁ მწყრალი, გულმოსული, პირქუში.

ლ

ლაღვიწი 117₅ ძვალი წინა მხარსა და კისერს შორის.
 ლაზარე 140₅ გლახაკი ლაზარე, რომელიც, ბიბლიური გადმოცემით, გააცოცხლა იესო ქრისტემ.
 ლალი 35₄, 54_{15...} წითელი ძვირფასი ქვა, პათიოსანი თვალი. ძოწ-ლაღ-ბაგეო 35₄; ლალის ბაგე 165₃₁ ლალივით წითელი ტუჩი; ლალ-მინობით 110₃.
 ლალუა 154₂₀ ლალა, გამზდელი (მაშაკაცი); აქ: გამდელი, გაღია.
 ლაში 86₆ მდინარის თუ ზღვის წყლისაგან მოტანილი სილა, დანასილი.
 ლაშის 42₁₈ თითქმის, კინალამ.
 ლაშხ 86₇ ლაშობს, ცდილობს, სურს.
 ლაში 131₇ ბარტყი.

ლაშობით: ჰ ა პ ო ს ლ ა პ ო ბ ი თ 90₁₃.
 ლარი აბრეშუმის ძვირფასი ქსოვილი. ყ ი ლ დ ე ნ ფ ა რ ჩ ა - ლ ა რ ტ ბ ს ა 154₄.
 ლახტი 127₁₉ წყნელისაგან ჰილობით წნული, ჩელტი.
 ლაში 96₁₄ დიდი უშნო ტუჩი.
 ლახვარი 53_{9...} გრძელ ტარზე წამოგებული ბასრწვერა საომარი იარაღი.
 ლახტი 144₇, 158₂₁ „უშვეთელი საცემი საომარი“ (ს ა ბ ა), რკინის კეტი; 158₂₁ შოლტი, უტარო გრძელი მათრახი.
 ლაქები 151₂₇ მრ. ფეხების შიგნითა მხარე მუხლამდე.
 ლბილუბს 109₆ რბილუბს, რბილადღის (?).

ლევანდი 82₈, 26... ოსმალთ (თურქი) მთხალისე ჯარისკაცი („...леванди назывались и милиционеры турецкого войска, занимавшего Тифлис в начале XVIII века“: Ю. А. Хвердов, Тифлисские амкары, 1883, გვ. 35. მოგვეყავს ო. გ რ ი შ ა შ ვ ი ლ ი ს გამოკვლევებიდან: ქველი ტფილისის ლიტ. ბოქემა, ტფ. 1927, გვ. 243).

ლევური 129₁₄, 132₁ ხმალი.

ლემად 121₁₇.

ლექსი 101₅ სიტყვა; ლექსი.

ლივანტო 94₆ „ლივანტო არს საკმეველი სუნნელი“ (და ვ ი თ რ ე ქ ტ ო რ ი ს განმარტება).

ლოზღვით 114₂ უშნო ხუმრობით, ურიდალი ხუმრობით.

ლოზღვრად 113₃ ურიდალ ხუმრულად.

ლიშენი 54₁₁ ნავსადგური, ნავთსაყუდარი (დ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი თ „ნავთსაყუდელი“: ხელნაწ. № 3723, გვ. 215 არშიაზე).

ლინია 202₈, 29, 28 ლინია (იგულისხმება კავკასიის ხაზი Кавказская линия).

ლიქნა 166₁₈ დაყვავება, მოფერება, პირფერობა.

ლოზბა 105₂₁, 130₁₂ ტყვილი.

ლოზობიარე 115₃ შემბრალებელი, გულშემატკივარი.

ლოზობილ 93₂ ნატყენი.

ლოში 130₉, 29 იხ. ზოდნი.

ლოქი 96₁₄ ლოქო, ღლავი (?).

ლოყალოზი 96₁₄ ლოყაქუქუყიანი (ლ ო ზ ი ჰ უ ქ უ ი).

ლხენა 157₂₆ შეება, „ქირთაგან ხსნა“ (ს ა ბ ა).

მ

მა- იგივე ლიტერატურული მოწინდებულია: მა მი გ ო ნ ე, მა ი ყ მ ო დ ი ს, მა ი ხ ლ მ ო დ ი ს, მა ა რ ო და ს ზ ე.

მაარი 176₁ შავალი, მოსიარულე, მოართული.

მარო 175₃ მატარებელი, მფენელი; 175₄ მატარო, მარონინო; 175₅ მოატარო, არონინო; მოჰფინო.

მაქაბო 104₁₂ აქაბი გამხადო, აქაბად მაქციო (ნაწარმოები უნდა იყოს სახელისაგან აქ ა ბ, რომელიც, ბიბლიური გადმოცემით, გამეფდა სამარიაში შამის, ამბრის, გარდაცვალების შემდეგ და ჩაიდინა მამაზე მეტი ბოროტება. ილია წინასწარმეტყველის მეშვეობით მან გაიგო ღვთის განზრახვა და შეინანა: მეფ. 111, 16, 28, 29; 21, 28, 29).

მაქარო: არ მა ა ქ ა რ ო 103₁₃ აქარი არ გამხადო, აქარად არ მიმილო

(ნაწარმოები უნდა იყოს სახელისაგან ა ქ ა რ, რომელიც, ბიბლიური გადმოცემით, იყო ზარას ტომისაგან. მან აღუარა ისუ ნავესას, რომ ნადავლიდან აიღო ნაქსოვი, ვერცხლი და ოქროს ენა—ზოდი და დამალა კარავში მიწის ქვეშ. ამის გამო ჩაქოლეს იგი ისრაელთ და ქვისაგან აღიმართა ბორცვი: ისუ ნავესი, 7, 16-26).

მაგე 129₃ მაგებელი, გამგები.

მაგვარედ 130₃₀ მაგვარად, მსგავსად. მაგნე: ნ ა ც ვ ა ლ ნ ი მ ა გ ნ ე 105₁₆ სამაგვიერო მოშავო, მაგვიერი მიზლო,

მაგო 104₂ მყო.

მაგრა 33₇, 129₁₀ მაგრამ.

მად 121₁₉ მანდ, იქ, იმ ადგილას.

მადარფაქი მადარშაქი, წმინდა ტილო. მ ა დ ა რ ფ ა ქ ა რ დ ა გ ე ბ ი თ ა 105₃₀.

მადიამი 103₁₇ ქვეყნის, ადგილის სახელია (მადიამის შთამომავალი, ტომი, ხალხი; წარმომდგარია სახელისაგან მადიამი, რომელიც ბიბლიური გადმოცემით, იყო აბრამის ძე ცოლ ქეტრასაგან).

მადინელი 102₂₃ ბიბლიური გადმოცემით, მადინელ ეპურებს მიჰყიდეს ძმებმა იოსები და მისი ქრელი სამოსელი ამოსვარეს თიკნის სისხში, ვითომც იგი ნადირებმა დაგლიჯეს.

მავნი 72₁₂ მავნე (?) (ეგების იყოს მავნი მზიარული ფერი, ლურჯი).

მაზა (გემო; ტბილეული): იყოს ეგ მაზად 165₁₃ შეიტკბე.

მათარა 128₇ ნატისგან (მოქნილი ტყეის ზამშისგან) სასმისი, წყლის ქურჭელი, რომელსაც ქამარზე იკიდებდნენ.

მაიორი 88₈ გაბრიელ მაიორი, ერეკლე მეორის თოფჩიბაში, მართავდა წარმოდგენებს.

მაიუმოდის 134₁₈ დაიმშეოდა ხოლმე.

მაიხლმოდის 134₁₈ ხმლით იბრძოდა ხოლმე (შდრ. გაეხლმოდის).

მაკვიდინებელი 201₁₀ მომაკვიდინებელი, სასიკვდილო.

მაკრძალი 35₈ მოსარიდალი, რიდის გამომწვევი, მოწიწების აღმძვრელი.

მალ ალო 44₁ მალო ალო, სწრაფო ალო.

მალამნი 1 84₂₉ მრ. (მხ. მალამი) მალამო, სალბუნო.

მალამნი 2 85₂ მრ. მნამავნი, დამსველებელნი.

მალამს 86₆ მალამოს; 86₁₀ მალავს, აღს მიდებს, მდაგავს.

მალუა 165₅ მალე.

მამდორე იხ. კეთილმამდორე.

მამონა 101₈ სიმდლარე, ქონება (სიმდლარის ღვთაება, ფულის ღვთაება

ზოგი ხალხის რწმენით ქველ მოსავლეთში).

მამუდარე 30₁₂ შემახვეწე, შემავედრე.

მამული 184₁₄ მიწა-წყალი, ქვეყანა, მზარე; 199₂₄, 200₁₈, 23... სამშობლო, 205₁₄, 16, 18 მამისეული, მამაპაპეული, უძრავი ქონება, მიწა-წყალი, რომელიც მემკვიდრეობით გადაეცემოდა მამისაგან შვილს, ალაგ-მამულით 205₁₅.

მამულიანად მამულითურთ, მიწა-წყლიანად, უძრავქონებიანად, მამაპაპეულით. გლახიან-მამულიანად 205₁₂ (იხ. ციხიან-მამულიანად).

მანავნი 54₉ მრ. „მანიაეებლნი“ (ასე განმარტავს დ. ჩუბინაშვილი № 3723 ხელნაწერის 215 გვერდის არშიაზე), უნდა იყოს კი „მანაეებლნი“, ნავად მქცენნი; 54₁₀ (?); 54₁₁ მან ავნი მან ცული რამეები.

მანანა ბიბლიური გადმოცემით, პური (საქმელი), რომელიც უწევდა ეგვიპტიდან გამოსულ ისრაელებს უდაბნოში მოგზაურობისას ორმოცი წლის განმავლობაში ყოველ დღით. იგი იყო ქინძის თესლივით წერილი, თოვლივით თეთრი და დაფლის კვერთხით გემრიელი „და დასდევს სახელი მისი ძეთა ისრაელისათა მანანად“ (გამოსლვ. 16, 4 — 31). გეწვიმ-ნამცუვარ-წანწყარნეს ცის პურ-მანან-მურასანი 103₉.

მანახე 104₁₅ ბიბლიური გადმოცემით, ორმოცდათხუთმეტ წელიწადს მეფობდა იერუსალემში, უარყო ისრაელთა ღმერთი, აღადგინა ბაალის კერა და ჩაიღვინა წარმართთა ბოროტებანი, რის გამოც თითქოს

- ღმერთმა ტყვედ წააყვანინა იგი ასურეთის მეფის მხედართმთავრებს ბაბილონში, სადაც მოინანია შეცოდებანი, აღიარა უფალი ღმერთი და შემდეგ განაგრძო მეფობა (ნეშტა, 11, 33, 1 — 20).
- მანკი** 84²⁶, 117¹⁸ მარგალიტი.
- მანდ** 52⁷ მაგ ადგილას, იქ. მანდ ავით 67⁶.
- მანდა** 90¹² მანდ, მაგ ადგილას, იქ. 67¹² არა მანდა ვით არა როგორც იქ (მღრ. დარა მანდ არა).
- მანდარია** 52⁵ ყვავილი (?); 52⁶ მანდარია მან არივ-დარია; 52⁷ მანდარია მანდ არის, იქ არის.
- მანდიკი** 128⁵ ხურჭინი.
- მანოე** 103²³ ბიბლიური გადმოცემით, სამსონ ძლიერის მამა (იხ. სამსონ).
- მანტია** 182¹² უსახელოებო წამოსახამი; სამოსელი.
- მანტორი** 33²⁵ მენტორი, აღმზრდელი, დამრიგებელი.
- მანჭვი** 143²⁶ მანჭვალი, დიდი ლურსმანი.
- მაორძეო** 138²⁵ (წოდებ.) მაორძინებელი, ამაღორძინებელი.
- მაირებსა** 37³ (შერითმულია სიტყვებთან: კირებსა, ნამკირებსა...).
- მაკურენ:** თვალით მაპკურენ 156¹⁴ თვალიდან მადინე, თვალიდან შატრქვევინე.
- მაჯარი** 162¹³ ძველებური თოფია.
- მარა** 155¹⁴ მაგრამ.
- მარადე** 172³ (← მარა + დღე) ყოველდღე, მუდამ, ყოველთვის.
- მარვარიტი** 40⁶ მარგალიტი, ძვირფასი თვალი.
- მარგებლობა** 199²⁶, 200⁴ სარგებლიანობა, სარგებლობა, სარგებლობის მოტანა.
- მარგი** ვარსკლავი. ასპიროზ-
- მარგი** 51⁶ (მარგა ნიშნავს აგრეთვე მარგებელს, სასარგებლოს; მომზარეს).
- მარე** 120¹⁵ მარები, მსვლელი, მავალი, მოსიარული.
- მარევე** 76¹⁹ (წოდებ.) მავალი, მსვლელო (შერითმულია სიტყვასთან მარიხ-არევე).
- მარები** 35¹ მავალი, მსვლელი, მოსიარული.
- მარებლად** 52³ მხლებლად (მატარებლად?).
- მარები** 50⁷ მარბი, მარსი (იხ. ცთომილი).
- მართ** 69¹⁵ მაინც (მართლა, სწორედ, კუშმარიტად); 83⁶... მართო, მხოლოდ; მართ ვითა 151⁴, 155²¹ ისე, როგორც.
- მართა** 140⁷ გლახაკ ლაზარეს და.
- მართალი** 122¹⁴ ნამდვილი, სწორი, შესაფერი.
- მართლ** 134⁴ მართლა.
- მართლმსაჯული** 202¹² სამართლიანი მსაჯული, მიუდგომელი მოსამართლე.
- მარიამ** 140²⁰ მარიამ ღვთისმშობელი.
- მარიხი** 76²³, 129²⁰... არია, მარსი. მარიხ-არევე 76¹⁹ (იხ. ცთომილი).
- მარმარი** 84²⁹ მარმარილო.
- მარქვა** 118³, 121¹⁵ დამარქვა, მიწოდა; მიფხრა.
- მარჩბივი** 130⁷ ტყუპი (იხ. ზოდნი).
- მარჯანი** 117¹¹ მიმინოს მსგავსი პატარა თვალშავი ფრინველი.
- მასროლობით** 117¹⁰ სროლის უნარი, სროლის შესაძლებლობით.
- მატის** 63²⁸ მატების.
- მაქიან ქვე მად** 121¹⁹ კი მაქებდნენ ხოლმე მანდ (იხ. ქვე).
- მადალმზრანებელობა** 200²⁷⁻²⁸ მადალი მზრანებლობა, მადალი თანამდებობის პირის განკარგულება.

- მაღალმსვლელი 200₂₅ მაღალი თანამდებობის პირთა ტიტული.
- მაღალღირსება მაღალი თანამდებობის სასულიერო პირთა (არქიმანდრიტა და სხვ.) ტიტული: **ВЫСОКОПРЕПОДИИЕ**.
- მაღალშობილება 195₃₃₋₃₄, 196₉ მაღალი თანამდებობის პირთა ტიტული: **ВЫСОКОРОДИЕ**.
- მაღალშობილი 194₉ **ВЫСОКОРОДИМЫЙ (-АЯ)**.
- მაღნიტი 85₄ მაგნიტი.
- მაღრიბი 169₁₃ დასავლეთი.
- მაშა 199₃, 204₈ მაშ, მაშასადამე.
- მაშალა 82₂₈ (არაბ. მაშაალაჰ) რაკ ღმერთს ნებავს, ყოჩად, ვაშა.
- მაშვრალი 106₅, 115₁₃ დაღლილი, დაქანცული.
- მაშრიბი 169₁₃ მაშრიყი, აღმოსავლეთი.
- მაცხოვარი მხსნელი (ჩვეულებრივი ეპითეტია იესო ქრისტესი). **М а ц х о в р и с а д о ц а 105₁₄**.
- მაწუნწარა 98₃.
- მახვილგანაწონები 29₈ მახვილგაყრილი, მახვილით განგმირული (მახვილი ხანჯლისებრ ორპირი და წვეტიანი შპრელი იარაღი).
- მახვილმოტყინარე 106₁ მოკაშკაშე მახვილის მქონე, მახვილანთებული, მახვილმნთებარე (მოტყინარე ბრწყინვალე, მოკაშკაშე; მნთებარე, ანთებული).
- მაჯნუნი 54₁₉, 57₁₁... მიჯნური, მოტრფიალე, შეყვარებული (გიჟი).
- მბლუნავი 153₂₁ ოთხზე (ხელ-ფეხზე) მდგომელი, მფორთხავი.
- მგამა: მე რა მგამა 127₁₃ მე რა მენალელება, რა მედარდება, რას ვჩივი.
- მგემე 103₂₈ მგემებელი, გემოს გამხინჯი, მკმელი.
- მგემი 147₁₄ მგემებელი.
- მგვანი 130₂₇, 132₁₅ მსგავსი.
- მგვეშელი 109₇ მცემელი.
- მგონაო 69₁₃ მგონებელი (შერიტმულია სიტყვასთან მონაო).
- მგონები 61₈ მომგონებელი, მხსენებელი.
- მგრევანი 123₂₇ მრ. მნგრეველნი.
- მგრეობზ 140₂ გრეზს, მგრეხელი; აქ: იკლავება.
- მდაბალი 63₁₀ თავმდაბალი; მშვიდი, მორჩილი. **მ და ბ ა ლ 125₂₂**.
- მდაგე 129₂, მდაგველი 50₃ მწველი.
- მდგნარი 117₉ მდგნალი, კატატირიფა (ხე).
- მდე 140₁₉ მდებარე, დადებული.
- მდედრი 209₄ მდედრობითი სქესისა, — ქალი.
- მდენობა 84₂₂ (← მდენ-ობა) დენა, ღერა.
- მდივანბეგი 194₁ მსაჯული, მოსამართლე.
- მდივანთუხუცი 209₂₄ მდივანთა უფროსი, შეფის კარის დიდი მოხელე, რომელსაც მწერალ-მწიგნობრები ექვემდებარებოდნენ.
- მდუმრიალ იხ. ბაგემდუმრიალ.
- მდღევნელი დღის მქონე. **შ ე ნ ც ა გ ა ნ ე რ ო ... შ რ ა ვ ა ლ თ ვ ე წ ე ლ - მ დ ღ ე ვ ნ ე ლ ი 103₂₁₋₂₂**.
- მეამედა 58₂ მეამედ, ამოს, სიტკბოს მომგვრელად.
- მეგზები 105₁₉ მგზნები, მნთები, მნთებელი.
- მეგლოვი 105₂₀ მგლოველი, მგლოვიარე.
- მეგრეთი 125₁ მეგრელთა საცხოვრისი, სამეგრელო.
- მედგარად 82₁₆, 130₆ თავგამეტებით, სასტიკად, მკაცრად, შეუბრალებლად; 165₁₆ სასტიკად, მრისხანედ, ვაბრაზებით.

- მედგარულევან 127₂ მედგარი, სასტიკი, შეუპოვარი, შეუბრალებელი (შერითმულია სახელთან ლევან).
 მეემპლახტროვნეს 103₄ მეემპლახტროოს, მესალბუნოს, მალამოდ დამედვას (ემპლახტრო მალამო).
- მეთენი 94₇ მთენი, მანათობელი (ვარიანტია მეფენე მომწონებელი).
 მეთვალე 201₂₃ მოთვალთვალე, თვალის მადევნებელი, მზვერავი.
 მეყეთა 116₃ მესიკეთა, კარგად მენჭენა, მომეწონა.
 მეკრძალვის 126₂₃ მეკრძალვება, დამერიღება, ამცილდება.
 მელი 127₁₁ მელა, მელია.
 მელნის ტბა 49₄ (მეტაფორ.) შავი თვალი.
 მელტავრო 76₃ აფროდიტის (იხ.) ცა, მესამე ცა.
 მეოცნა 1 73₁₂ მეოცა, მომეჩვენა.
 მეოცნა 2 73₁₃ ოცად მექცა, ოცი გაიხიდა.
 მეობი 197₂₉ შუამდგომელი, შემწე, დამხმარე.
 მერია 84₇ მომერია.
 მესაიდუმლოე მდივანი 199₁₈, ტაინი სეკრეტარი 198₈ ТАЙНЫЙ СЕКРЕТАРЬ მესამუაროების 188₉ მყარი, მკვიდრი მიხდება (სამყარო, ძველი წარმოდგენით, მეცხრე ცის გარეგანი ცაა, იგი უძრავია და მყარი).
 მეთანი 80₇ მეტი (შერითმულია სიტყვასთან მზეტანი).
 მეთვიართი 101₃₁ მტივითველი.
 მეთოლი 146₉ თანატოლი, თანასწორი.
 მეთყები 105₂₁ მტირალი თავში ხელის ცემით, მგლოველი, მგოდები.
 მეურდოე 83₂₂ მებანაკე (ურდო ბანაკი ჭარისა); აქ: მოლაშქრე, მეომარი.
 მექადი 71₁₄, 72₅, 11, 17 მპირდები;
- 158₁₁ მეშქრები.
 მეყოფა 155₅ საკმარისია; 155₆ მეყრება, იყოფა ჩემი; 155₇ მეყოფა ყოფა, არსებობა; 155₈ მესობა, მეცემა.
 მეშენი 104₄ მშენებელი.
 მეცნეს 45₈ მრ. მეცნო, გავიგე, ვცანი.
 მეწამულობდეს 81₅ წითლობდნენ, წითლად ჩანდნენ (მეწამული სისხლისფერი, მეტი წითელი).
 მზერია 84₈ მზერა, ცქერა (შერითმულია სიტყვებთან: ფერია, მერი...).
- მზეტანი 80₁₀ მზესავით მშვენიერი ტანისა, მეტად მოხდენილი.
 მზევლავი მიმბაძველი (დასაციანად), მაჭაერებელი (იხ. ნახიბლ-მზევლავი).
 მზირი 38₅ მაცქერალი, მმზერი, მაყურებელი (მზირებსა შერითმულია სიტყვებთან: მწირებსა, დამიტირებსა... და უნდა გავიგოთ არა მრავლობითი რიცხვის ფორმად).
 მზრახე 64₈ მოქმელი.
 მზრახველი 42₁₅ მოსაუბრე.
 მთენა 67₂₂, 100₃ (ენინ) მთენი, მანათობელი, მნათობი.
 მთენარე 100₁₆ ბრწყინვალე.
 მთენებად: ენა მკბენი მთენებად 135₆.
 მთენი 52₁₀, 54... მნათობი.
 მთიები 44₃, 169₁... ცისკრის ვარსკვლავი, აფროდიტი. მთიებ-ცისკარო 77₂₅.
 მთნებელი 116₂₄, მთნები 119₂₆ სათნოდ მიმჩნევი, მომწონებელი; მსურველი, მნდომი.
 მთოვარე 75₄ მთოვარე.
 მოქვიან 118₂₉ მეძახდნენ ხოლმე, მოწოდებდნენ ხოლმე; მეუბნებოდ-

ნენ ხოლმე, მითხრეს.
 შოქვის 119₁₇, 120₁₇, 22, 121₁₅ მიწო-
 და, მითხრა (ხოლმე).
 შოქმელობს 127₂₇ ამბობს, შოქმელია.
 შიკრებით (კარად) 77₁₉ შეკებით, შე-
 იკრებეთ (კართან), შიგროვდით.
 შიასხენ: შიასხენ სხივნი 77₂₆
 შიაფინე სხივები.
 შიაწივნი 130₂₂ შიალწია.
 შიახელთო 40₆ შეახელითო (?).
 შიაჭე: არ შიაჭე 150₁₇ ხეეწნა არ
 შისმინე, ჩემი მუღარა არ შიილე.
 შიგველო 191₂₇ წაგვერდვა.
 შიგონე 111₁₀ მოშიგონე.
 შიგრძნან 159₂₁ შემიტყონ, გამიგონ.
 ეერა შიგრძნან 159₁₆ ეერ შე-
 შიტყონ, ვერ გამიგონ.
 ში და შო 152₁₂, 159₆ შიმო, იქით და
 აქეთ, ში და შო ჰკაფდი 83₁₅
 იქით და აქეთ კაფადი.
 ში-დ-მოზღლოდის 134₁₅ (← ში და შო
 ხლოდის) აქეთ და იქით ხლოდა
 ხოლმე.
 შიერ დაწლებული ნათესაობით ბრუნ-
 ვასთან, აღნიშნავს შიერ, -გან: არა
 შიეცეს მტერთა შიერ 200₂₀
 არ შიეცეს მტერთაგან.
 შივის 161₂₁ შყავს.
 შივრთის, შოვრთის 107₇.
 შივხვედეთ 126₇ შევხვედეთ.
 შით ამარებით: 52₂, 8 შით ამ არ ე-
 ბით შით ამ არეშარიდან, შით ამ
 შილაშოებიდან; 52₄ შით ამ არ ე-
 ბით შით საქშით; 52₁₆ შით იმე-
 ლით; 52₁₂ შით ამ არ ებით შით
 შარებლად, ვითომც მოსიარულედ.
 შითთვალავს 109₁₂ შიილებს, ჩათვლია;
 შითთვალეს 160₁₂ შიილეს, ჩა-
 თვალეს; შიჩინეს.
 შიიკმაკნა 128₂₂.
 შიირეწა 79₇ სასყიდელი შიილო; აქ-
 კირი, განსაკდელი შომაყენა.

შიირულეზ (თვალს) 165₂₁ შიიძინებ,
 ჩათვლემ.
 შიიინდონტებული 188₆ (ნაწარმოები
 ხომ არ არის სიტყვისაგან „კი დო-
 ნტი — ქვა გიშრისფერი, ოქროსა
 და ვერცხლის გამომცდელი“: ს-ა-
 ბ ა).
 შიშარინდა 37₁ დამადუშა, გამნაბა, გა-
 შაშტერა.
 შიშდარო 75₁₅ შიშდებო (?) (შერი-
 მულია სიტყვებთან: ში დი დარო,
 გვირ გვირ-კი დარო).
 შიშდემად 207₆ მუღმივ, შეუწყვეტ-
 ლევ.
 შიშლო 71₁₁, 120₂ შიშლოში, შსასოებე-
 ლი, იმედის შქონე.
 შიშრაბი შოქმელი. ხმა შიშრა-
 ხი 131₁ შყვირალი.
 შიშხვევით 76₂₁ შეხვედრით, შეყ-
 რით.
 შიშირთვის 41₃ შიშიერთა, შეშიერთა.
 შიშილო 29₆, 39₁₇, 40₁₃ წამართვა (ში-
 ლეზა, შოლეზა წართმევა).
 შიშიარობენ 50₁₅ შიშიოლიან.
 შიშიდაწრწინით 88₁₁ შიშიორიდებით,
 შიშიორიდებით (ძრწოლით?).
 შიშიომხლომელი 125₁ შიშიომხლოში,
 იქით და აქეთ შხლოში.
 შიშიორლოდის 134₁₅ შიშიორლოდა
 ხოლმე, იქით და აქეთ ისროდა
 ხოლმე.
 შიშსურნე 170₁₇ შისურვე, შინდომე.
 შიშუბთლა 173₁₁ შილალატა.
 შიშწლოში 132₁₁ შიშწლოში.
 შიშჭირდა 119₉ გამიჭირდა.
 შიშჭროში 132₁₂ ვინც შიიჭრება, ვინც
 სწრაფად შიეარდება, სწრაფად ში-
 სვლელი.
 შიშხადა (ცნობა) 51₇ შიშილო, წამარ-
 თვა.
 შიშხლოში 132₁₁ (შიშხლელო) ვინც
 შიუხლებდა, თავდამსხმელი.

- მიმზღლომი 132₁₂ მიმზღლომი.
- მინა 48₁₄ ჭიქა, მინანქარი; აქ: თეთრი.
- მინამო მინამა (შერთმულია სიტყვასთან კინამო): ვარდ-ცვარ-მინამო 50₁₆ ვარდი ცვარმა მინამა, დანამა.
- მინანი 182₁₃ მრ. მინა, მინანქარი; 182₁₄ მინანებ; 183₁ (მინა, მინლა) სურვილი (შერთმულია მაჯამისათვის ორი უკანასკნელი ზმნა პირველ სიტყვასთან მინანი).
- მინახვლეო 138₂₀ მომიწიეო, მომიკრიფეო.
- მიფნით 82₈ მიქინებით (?).
- მი-რა-მჭირდა 118₁ მიმჭირდა რა; მი-რა-ს-ჭირდეს 45₂ რა მისჭირდეს.
- მირზა (სპარს.) თუ ერთვის სახელის წინ, უჩვენებს განაღლებულობას და აღნიშნავს „ბატონს“: მირზა სადუხი 88₁₂ (აქვს სხვა მნიშვნელობაც: მდივანი, მწერალი).
- მირით 126₈ მირიდებით, მოცილებით, განმორებით.
- მირშიადონნი 132₁₇ მრ. მირშიადონები, თესალის (საბერძნეთშია) ერთერთი ტომთაგანი.
- მისათვალი 35₃ მისათვლელო, ჩასათვლელო.
- მისარება 173₉ ისარი მკრებს, ისარი დამასვეს.
- მისახდომი 83₂₇ მისახვდომი, მისახვედრი. ვერ რიცხვით მისახდომია 83₂₇ რიცხვით ვერ მისახვდომი, აურაცხელი.
- მისვადნა 63₂₂.
- მისნობს 143₁₁ ბედს მკითხაობს.
- მისრავს 129₃ მიხოცავს, მიელტს, (მისდევს და) სპობს.
- მისრი 84₁, 120₃ ეგვიპტე.
- მისრის 120₅ იხ. მოსრის.
- მისრობს 143₁₄.
- მისცარი 113₃ მისცა (შერთმულია
- სიტყვებთან: დანაღრიცარი, ვინცარი...).
- მისწრა 150₃ მისწრო, დამასწრო.
- მისხენ 52₃, 138₁₈ მაქვს (ბევრი) (იხ. სხ).
- მისჯარენ 83₁₁ მისჯარე, მიაგროვე, მიკრიბე.
- მიტევებ 162₁₅ მტოვებ. მიტევებს 71₅ მიშვებს.
- მიტროპოლია 203₁ სამიტროპოლიტო, მიტროპოლიტის საგამგეო ოლქი (ეპარქია).
- მიტროპოლიტი 191₁₉, 202₃₃ მაღალი სასულიერო წოდება, უფროსი ეპისკოპოსი, რომელიც ეპარქიებს (საეპისკოპოსო ოლქებს) განაგებს.
- მიუთვალალო 45₅ შეუწყნარებელო, არმიმღებო.
- მიუხართე 121₁₀ მივუმატე.
- მიუტევა 202₁₀ მიუტოვა, მიანება. მიუტევეთ 197₈ დაუთმეთ.
- მიუწომი 142₁₉ მიუწვდომი, მიუწვდომელი.
- მიუწინარე 33₂₁ წინ მიაგებე, წინდაწინ უთხარ.
- მიუზდომი 142₂₀ მიუსვლელო, მიუდგომელი.
- მიქაღე 70₁₃ დამპირდი, აღმითქვი.
- მიჩნს 188₁₄ მიჩანს, მიმჩნია.
- მი-ცა-ვედ 120₂₀ მივედი (-ცა- ნაწილაკია).
- მი-ცა-ვმართე 118₂₇ მივმართე, გავემართე (-ცა- ნაწილაკია).
- მიწაქმნილი 191₁₆ მიწად ქვეული.
- მიწა-ყორები 156₁₁ მრ. მიწა და ქვები (იხ. ყორე).
- მიწურვილი იხ. სულმიწურვილი.
- მიწყ 137₂₅, მიწყი 149₁₇ მუდამ, ნიადგ, ყოველთვის, განუწყვეტლივ.
- მიწყითი მუდმივი, განუწყვეტელი. მიწყიონო 75₁₀ მუდმივნო.
- მიხადა 152₇ წაართვა, დაუჯარვა.

მიხარეს 183₃ მიიხარეს, მიდრიკეს, მიუახლოვეს; 183₄ დახარეს, მოხარეს (იქით); 183₅ მიხარეს შენყენ.
მიხდილი წართმეული, დაკარგული: მიხდილი ცნობითა 83₁₃ გონებადაკარგულნი, გონმიხდილნი.
მიხედა 59₁₄ შეხედა, ერგო, მიეცა.
მიხმს 62₂ მინდა, მპირდება, საჭიროდ მიმაჩნია (მდრ. ჰხამს).
მიჯნური 36₈, 9, 38₆... შეუყვარებული, ტრფიალებით შეპყრობილი, მოტრფიალე, საყვარელი.
მიჯრით 84₈ ზედნიხედ ერთმანეთს მიყოლებით, შემჭიდროებით, მჭიდროდ.
მიპგაღენ 105₁ წადი, იარე.
მქარგი მქარგველი, მქარგავი. მკმუნეარე-მქარგი 51₆.
მქეხობს 140₃ იკეხნის, კეხულობს, მკეხბარაა.
მკვიდრი 94₈ მუღმივი მცხოვრები.
მკვიდროანი 94₈ მკვიდროვანი, სამყარო, მსოფლიო; მკვიდრი.
მკვირანო 75₄ მკვირნე, გაკვირვებულნი (?).
მკიდავი 116₂₆ მკიდებელი, დამკიდებელი.
მკლაფუებრო 134₁₀ მკლაფეუდარებელი.
მკოდი 129₂₉ მკოდველი, დამპრელი, კრილობის მიმყენებელი.
მკოღოვი 101₂ მკოღოვანი, გლახავი.
მკრეფობს 139₂₄ კრებს, აგროვებს.
მკრთოღვარე 50₁₂ ბრწყინვალე, ელვარე.
მლახველი: მიწის მლახველი 42₁₀ მიწაზე ფეხის დამღვმელი, მავალი, მვლელი.
მლიქვნელი 70₂₄ პირმოთნე, პირმფერებელი.
მლოღვარე 105₈ მეოტი, გამჭეცივი.

მლხინავი 55₁₂ მლხენელი, შვების მომცემი.
მმართებს 195₆ შევალბა, შემეფერება.
მმეცნი 101₂₁ მეცნიერი, მცოდნე.
მმცნები 136₂ მცნობებელი, შემტყობინებელი.
მნათი 137₂ მანათობელი, მნათობი.
მნამო 138₄ მნამი, მნამავი.
მნანი 125₂₃ მონანიე, მნანებელი.
მო 142₁₄, მოვედ 142₁₄ (ბრძან.) მოდი, მო, არე 169₁₇ მოდი, არემარე.
მოაბი 104₆ (ლოთის ძე, მისი შთამომავალი ხალხი და აგრეთვე საცხოვრისი) ქვეყანა, მდებარე მდ. იორდანზე.
მოაკრბით 68₁₀ მოკრბით, მოგროვდით, თავი მოიყარეთ.
მოარე 1 73₃ მავალი, მოსიარულე.
მოარე 2 169₁₈ მოატარე, მოარონინე. 169₁₉ მოარე არემარე (?).
მოარზე 164₉ არზის მიმართვევი, არზის მიმცემი პატიების სათხოვნელად.
მოზაძავი 72₁₃, მოზაძე 70₁₉ მზაძავი, მზაძველი, წამზაძველი; მოზაძავი ტოლი.
მოზინდარებით 162₁₄ მწუხარებით.
მოგაყვიენ 154₇ შეგარცხენე, სახელი გაგიტეხე, გაგაბახე.
მოგედოს 132₂₈ წაგერთვას.
მოგვი 64₁₀ ვარსკვლავთმრიცხველი; 109₆ ცეცხლის თაყვანისმცემელთა ქურუმი.
მოგიგზნებს 164₂ მოგინთებს, მოგიკიდებს.
მოგიწილობს 105₂₈ ნილოსად გიქცევს, ნილოსად გაგიხდის, ნილოსით მოგიდენს (ნილოსი დიდი მდინარე ეგვიპტეში).
მოესწრა 152₁₀ მოესწრო, მოუსწრო, დროზე მოვიდა.

- მოეწვდა (ხმალი) 129²⁰ ამოელო, გა-
 ეშიშვლა.
 მოეხსნას 182₁ მოეშვას, მოშორდეს;
 182₃ მოესხას (?); 182₈ დაეხსნას,
 ჩამოეცალოს, თავი დაანებოს;
 182₁₂ მოეხსნას, მოეხადოს, მოს-
 ცილდეს; 183₂ მოშორდეს, გაეყა-
 როს; 183₆ მოეხსნას (სარტყელი);
 183₁₀ მოეშვას.
 მოვე 120₉ მოველი.
 მოვედ 142₁₄, 178₁₁ (ბრძან.) მოდი.
 მოვეგარდი 119₁₉ შრომით ვიშოვიდი,
 შევიქენდი.
 მოვიციტენით 92₈ შეერცხვით, გავი-
 ლანძღეთ, სასაცილო გავხდით.
 მოვიძახლო 159²² მოვიძახლო,
 მოვინათესაო, მოვიმოყურო (მ ძ ა-
 ხ ა ლ ი ცოლისა და ქმრის დედ-
 მამა ერთმანეთისათვის).
 მოვიჩმახე 121²² ღარიბულად, ცუდად
 მოვირთე.
 მოვლეთ 3₈ მოდით, მოიარეთ.
 მოვრთის: მი ვ რ თ ი ს , მო ვ რ თ ი ს
 107₇.
 მოთამაშე 151₅, 153²⁹ მოსიერე, თა-
 მამას მაყურებელი, სვირის მაყუ-
 რებელი.
 მოი 54₇ მოდი.
 მოიზუნჯრუე 95₅.
 მოიუიენები 155₁₄ შერცხვები, სახელი
 გაგიტყდება, ცუდი სახელი დაგი-
 ვარდება.
 მოიხმნეს 123²⁷ მოიხმეს (ბევრი).
 მოიჭარენით 68₁₀ მოკრბით, მოგროვ-
 დით.
 მოკაეშნე 148₄ დარდიანი, სვედიანი,
 კაეშნის მქონე.
 მოკამათი 137₃ მოკამათე, შეტოქე,
 მოცილე, მოქიშვე.
 მოკერბით 162₄ შემოკრბით, მოგროვ-
 დით.
 მოკვეთილი 209₅ მოწყვეტილი, გან-
 დენილი, გაძვეებული.
 მოლარე 165³⁰ საუნჯის, განძეულ-
 ბის გამგე, ხაზინადარი, ძვირფა-
 სეულობის მცველი.
 მომაკვდინე 42₁₄ მომაკლი-
 მომაძეო 70²³.
 მომაწოდი 129²⁷ მომაწოდებელი, მომ-
 ცემი; მომშველებელი.
 მომზირი 55₁₀ გადმომზირებელი, მიმ-
 ზიდველი, მომზრობი.
 მომკლავი 35₂, 12 მომაკვდინებელი,
 მკლელი (?).
 მომრფოვნებელი 100₁₃₋₁₄ ფრთების
 შემსხმელი; აქ: აღმმართველი.
 მომრჩებოდი 158₇ გადამირჩებოდი.
 მომსხლა 65₃ მომკვეთა.
 მომშთვარი 84₃ დამშრჩვალი.
 მომწყლველი 50₁₁, 55₁₂ დამკრელი,
 დამკოლი.
 მომხლომი 126₇ თავდამსხმელი.
 მომხსენე 81₁₃ მომგონებელი, მხსენე-
 ბელი.
 მომხსენი 67₅... მომხსენებელი; მომ-
 გონებელი.
 მონარჩომი 160₁₂ გადარჩენილი, თავ-
 დაღწეული.
 მონარხინა 189₁₅, 196²²... (ბერძნ
 რუს. გზით) მონარქი ქალი, იმ-
 პერატორი ქალი.
 მონარზობითი 189₂₄, 193₂₄ მონარქის
 შესაფერი, მონარქული.
 მორბედი 130²⁵, 134₂ მორბენალი,
 რბენით მავალი, სირბილით მსვლე-
 ლი; მარდი.
 მორე 163₂ მორევი.
 მორჩი 65₆ ნორჩი, ახალგაზრდა;
 135₁₈ ახალმოზარდი, ახალი ყლორ-
 ტი, ამონაყარი.
 მორკმით 125₆ დიდებით, ბედნიერე-
 ბით, საბელოვნებით.
 მოსავი 63₉ მოიმედე.

- მოსარბველო 35₁₁ მოსარბვეი, რიტ-
შულად მოძრაივი.
- მოსაწევრად 124₁₃ დასაწევად.
- მოსახელი მოსახელე, იმავე სახელის
მატარებელი. ქ რ ი ს ტ ე ს მ ო ს ა -
ხ ე ლ ი 187₁₀ ქრისტეს სახელის
მატარებელი, ქრისტიანი.
- მოსახსენი 167₁ მოსახსენებელი, მო-
საგონარი.
- მოსდერკ 104₂₁ მოდრკი.
- მოსდოგი 184₉, 202₂₂₋₂₃ ქალაქი მოზ-
ლოკი.
- მოსე 102₃₁, 103₃... სჯულისმდებელი
და წინასწარმეტყველი, რომელმაც
ისრაელები გამოიყვანა ეგვიპტი-
დან და გადასცა მათ ათი მცნება.
- მოსისხარი 46₁ მოსისხლე; (დ. ჩ უ-
ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი თ) შწველი.
- მოსრვიდე 104₆ მოსრაედე, დახო-
ცავდე, გაწყვეტდე.
- მოსრიხ, მისრიხ 120₅ მოსრაედ-მის-
რაედა ხოლმე, მიმოწყვიტა, მიმო-
ხოცა (მრავალგზითი ფორმა
უთუოდ გამოწვეულია შერითმვით
სიტყვებთან: ის რ ი ს, მ ი ს რ ი ს...).
- მოუგზნა 154₁₃ მოუნთო, მოუკიდა.
- მოუერქვენელი 101₇ გუთანგაუვლებე-
ლი, ერქვნით (გუთნით) მოუხვენე-
ლი (ავტოგრაფში თითქოს იკითხე-
ბა მო უ ე რ ქ ვ ე ნ ე ლ ს ა, მაგრამ
როგორც ილია აბულაძესთან
ერთად დაერწმუნდით, კონტექს-
ტით და სიტყვაზმარებითაც მო უ-
ე რ ქ ვ ე ლ ი გამართლებულია.
მო ე რ ქ ვ ე ნ ა ერქვნით, გუთნით
მოხვნა).
- მოუსართე 30₁₃ მოუმატე, დაურთე.
- მოქადი 103₃₁ მოქადული, მკეცხარა.
- მოქენე 65₁₀ მთხოვნელი, შედარებე-
ლი, მხევენელი.
- მო-ლა-შევე 105₉ მოშევე (-ლა- ნაწი-
ლაკია).
- მოღმართ 83₇ მოღმა მხარეს, აქეთა
მხარეს, გამოღმა, აქეთ (იხ. მუნით-
გან).
- მოუვასი 47₁₀ ამხანავი, მეგობარი.
- მოუმე 70₁₆, 126₂₉... ჭაბუკი, რაინდი,
ვაჟაკი, გმირი.
- მოუმუყე 95₄.
- მოცალე 123₁₀ ვინმეს სწორი, ტოლი.
- მოძღვარი 166₉, 184₁ მღვდელი, ხუ-
ცესი.
- მოწყულილი 188₅ მოწყული, დაჭრი-
ლი.
- მოპეიოდა 148₁₃ მოკიოდა.
- მოპხადე 102₂₇ მოუწოდე, მოუხმე,
დაუძახე.
- მრბოდი 129₂₈ მრბენი, მრბოლი,
მორბენალი.
- მრე 145₉ მომრევი.
- მრებელი 116₂₁, 125₂... მოსიარულე,
მვლელი, მავალი.
- მრები 119₂₂ მვლელი, მავალი, მო-
სიარულე.
- მრთელი 102₅ მთელი, უცნებელი, სა-
ლი, ჩანმრთელი.
- მრთმელობხ 122₁₄ ართმევს (მართ-
მევს საჩუქარს).
- მრთომელი 121₄.
- მრჩობლ 122₁₄ ერთიორად, ორმაგად;
მ რ ჩ ო ბ ლ ა დ 55₃ წყვილად.
- მრჩობლდეი 132₂₄ ლექსთწყობა, სა-
დაც ერთმანეთს ერთმება მომიჯ-
ნავე ორი სტრიქონი.
- მრწემი 102₁₅, 147₁₃ უმცროსი.
- მრწემობა 84₂₁ (უმცროსობა) მცირობა.
- მრხეო 52₁₃ მრხევეო, მრხეველო.
- მსასობებელი 208₃₅ იმედის მქონე,
მოიმედე, იმედუელი.
- მსგეფსი 138₁₃ სწორი (სწორი ერთი
კვირისა), კვირა, შვიდი დღე.
- მსვრელი 50₇, 130₃ ვინც სრავს,
მვლენი, მსოცველი.

- მსმელობს 130₄ სვამს.
 მსრებელი 116₂₆, მსრები 119₂₈
 მსრევი, მსრეველი, მსროლელი.
 მსტრობი 146₄ მზვერავი, ჯამუშო.
 მსტროლი 68₉ მსტოვარი, მზვერავი.
 მსტრულობს 94₂ მსტოვრობს, ზე-
 რავს.
 მსტუმრები 102₉ სტუმრად მიმსვლე-
 ლი.
 მსუეი 95₁ ძალიან მსუქანი, მეტად
 ცხიმოვანი, მეტად ნოყიერი.
 მსწრობი 146₃ დამსწრები, გამსწრე.
 მსხეში მწირი, უცხო, უბინაო. მწი-
 რობა-მსხემაღ 147₁₅.
 მტილი 135₁₈ ბოსტანი.
 მტყეები 136₁ მეტყეები, მტირალი თავ-
 ში ხელის ცემით, მგლოველი, მგო-
 ღები.
 მუღამით 53₁ მუღამ მით, მარადის
 მით; 53₃ მუღამ, ყოველთვის, ნია-
 დაგ.
 მუღარა 162₈ ხვეწნა, ვედრება.
 მუღარობს 178₁₁ იხეწება, ივედრება.
 მუჭქანჯი 102₁₂ ქანჯი, შეშარტულის
 მოსაპყერი კეტი.
 მუნ 53₅, 6, 7, 54... იქ.
 მუნამღე მანამდის, მანამ, იქამღე.
 მუნამღე... ვირემცა 132₃₋₄,
 4-5 მანამდის... სანამ.
 მუნებური 137₁, 139₂₄... იქაური.
 მუნვე 148₈ იქვე.
 მუნთქეხვე 101₉ მაშინვე, მყის, იმ-
 წამსვე.
 მუნიდალმა 185₁ იქიდან.
 მუნიდგან 188₆ იქიდან.
 მუნით 81₃, 184₈, 10... იქიდან.
 მუნით გამო 66₁ იქიდან (იხ. გამო).
 მუნითგან 52₂ იქიდან; იმ დროიდან.
 მუნითგან მოღმართ 84₁₃
 იქიდან მოყოლებული (იხ. მოღ-
 მართ).
 მუნცა 181₂ იქაც.
- მურად 159₁₈ მურწასმულად (იხ. მუ-
 რი).
 მურასი მურასა, თორნის წმინდა
 თეთრი პური. პურ-მანან-მუ-
 რასანი 103₅ (მურასი, მურა-
 სა ძვირფასი თვლებით შემკული,
 მოოქვილი).
 მურ-გუნდრუკები 105₂ მრ. მური და
 გუნდრუკები, სურნელოვანი ფისი
 და საკმეველი (იხ. მური).
 მურვა 163₂₆ მურის წასმა, სურნელო-
 ვანი ფისის წაცხება (იხ. მური).
 მური სურნელოვანი ხის ნაწვეთი,
 სურნელოვანი ფისი, ხმარობდნენ
 მიცვალბულის შესამურავად. გუ-
 ნდრუკ-მური 108₃; მურ-გუნ-
 დრუკების კმეველად 105₂; ვი-
 საც უქმენ პირი მურად
 159₁₈.
 მურყანი 117₉ თხველა.
 მურტიბი 146₆ ჩანჯის დამკვრელი,
 მომღერალი, მეჩანჯე და მომღერა-
 ლი.
 მუფარახი 85₁₅, 148₄... სევდის გამ-
 ქარვებელი საშუალება, მწუხარე-
 ბის უკუმყრელი საშუალება, კარგ
 გუნებაზე მომყვანი წამალი.
 მუქათა სამაგიერო, სანაცლო. მუ-
 ქათად 90₄, 150₂₈ სანაცლოდ,
 მაგიერად, სამაგიეროდ.
 მუშთარი 77₈, 169₁₈ დია, იუპიტერი
 (იხ. ცთომილი).
 მუხთალი 39₃ მოღალატე, დაუნდო-
 ბელი, გაუტანელი, ცბიერი, ვერა-
 გი. მუხთლად 181₃ დაუნდობ-
 ლად, გაუტანლად.
 მუხაველი: თვალის მუხავე-
 ლი 43₅ თვალის მოხამხამე.
 მფრინვალე 130₂₅ მფრინავი.
 მქისა 164₄ უკმეხი, უზრდელი, უსია-
 მოვნო.

- შქისე 101₂ უხეში, ტლანქი, ველურ-რი.
- შქისი 131₁₁ ტლანქი, უშნო; მკაცრა, მკვაბე.
- შღერა 144₂₇ თაშაში, გართობა.
- შღირე 145₃ მღირებელი (?).
- შუაფარი 100₁₄ იხ. ყაფარი.
- შუეფობს 139₂₅ ყუფეს, ტირის (იხ. რაქელ).
- შუის 44₁₂, 80₆... მაშინვე, მსწრაფლ, უცებ, უცბად, საჩქაროდ. მ ყ ი ს ა დ 180₇.
- შუშარი 101₁₇, 102₂₅ შუიერი, „შუეული“ (ს ა ბ ა).
- შუოზანი 87₅ შრ.: მ ყ ო ზ ა მ ყ ო ფ ო ბ ა.
- შუოფობს 197₃₂ იმყოფება, არის.
- შუვილდოსანი 130₂₁ იხ. ზოდნი.
- შუტვენი 188₇, 20 მსტვენი.
- შხანს 151₁ მიმანია, მეჩვენება.
- შხემობითი 101₃₀ შხემბლის ხა-სიათისა, მიმხვეკვის თვისებისა.
- შხივი 117₂₄, შხივნები 115₁₇ შოჩივარი, შხივანი.
- შხქეფობს 139₂₃ ჩქეფს, ხორციელდება.
- შცა ნაწილაკი დაერთოდა წინადადების რომელიმე წევრს და თხრობითი კილოს ზმნა-შემასმენლის ფორმებს ანიჭებდა კავშირებითა კილოს მნიშვნელობას. მაგ.: ნ უ თ უ შ ც ა გ ნ ა ხ ე თ 47₆ = ნუთუ გნახოთ = ნუთუ გნახავთ. მაგრამ ბესიკის ნაწარმოებებში -შცა ნაწილაკი ნახმარია როგორც თხრობითთან, ისე კავშირებით კილოს ფორმებთან, რაც იმის მაუწყებელია, რომ ნაწილაკის ფუნქცია თითქმის დაკარგულია. მაგ.: ვ ი მ შ ც ა რ ა ი გ ი ზ რ ა ხ ო ს 69₁₄; რ ა მ ც ა ვ ს თ ქ ვ ა 132₂₁ და სხვ.
- შცირე 133₂₉ პატარა; ცოტა.
- შცირედრე 81₈ ცოტათი.
- შცნავი 143₁ მცნობი, მცნობელი.
- შცნებელი 125₅ მცნობებელი, შემტყობინებელი.
- შცნობელი 202₆, მცნობი 196₂₄ გაცნობილი, მცოდნე, შემტყობი.
- შცქეფობს 139₂₆ ცქეფს, აშხეფებს.
- შძახალი 163₂₀ ცოლისა და ქმრის დედ-მამა ერომანეთისათვის.
- შძენი 123₁₃ შემძენი.
- შძლევაი 123₂₈ შრ. მძლეენი, მძლეველი, მომრევენი (შერითმულია სახელთან ლ ე ვ ა ნ ი).
- შძმურო-და 115₈ (წოდებ.) ძმურო (შერითმულია სიტყვასთან მ წ ყ უ რ ო დ ა).
- შძორანი 151₅ შრ. შძორი, ლეში.
- შძუნავი 153₂₂ (←ძუ) ატეხილი, სქესობრივად აღტყინებულო.
- შწდეველი 65₄ შწდე, ლეინის დამსხმელი, შერიჭიფე.
- შწე 161₂₁ შეშწე, დამსხარი.
- შწველადა 169₁₃ დამწველად; 169₁₄ სასტიკად, ძლიერ; 169₁₅ მწვეველ, შეტად.
- შწვლილეო 62₆ წვლილი (შერითმულია სიტყვებთან: მ ე ფ ე თ მ ე ფ ე ო , ვ ა წ ე ო...).
- შწვლილი 188₂₀ წერილი.
- შწვრთელი 103₁₃ დამრიგებელი, მასწავლებელი.
- შწვიგნობართუხუცეხი 196₁₁₋₁₂ შწვიგნობართა უფროსი, მეფის კარის დიდი მოხელე, რომელსაც ყველა შწვიგნობარი ექვემდებარებოდა და მის ბრძანებას ასრულებდა (მ წ ი გ ნ ო ბ ა რ ი მეფის კარის მოხელე, სახელმწიფო საქმეთა მმართველი, შწერალი, სიგელებისა და სხვა საბუთების დამწერი).
- შწირება 90₉ შწირად ყოფნა, გადმოხეწვა, უცხოელობა.

მწირო სხვა ქვეყანაში მოსული, გად-
მოხვეწილი, უცხო ქვეყანაში მყოფი,
უცხოელი. ფიგურალურად: მწირებსა 37₅ (შერთმულია სიტყვებთან: კირებსა, ნამკირვებსა...); მწირნი თვალელები 31₁ (თუმცა დ. ჩუბინაშვილის განმარტებით უკანასკნელი მწირი თვალელები „ორი თვალი“ა, რაც არ არის მართალი).
მწირობა მწირის მდგომარეობა, გად-
მოხვეწილობა, უცხო ქვეყანაში ყოფნა, უცხოელობა. მწირობა-
მსხეშად 147₁₅.
მწუხრი 80₆ შეღამება, საღამო.
მწყემსთმთავარი 190₂₀, 193₂₉
მღვდელთმთავარი.
მწყლავ 52₈ მკრი, მკოდავ.
მწყობრ 123₂₉ მწყობრად, საბრძოლო რაზმად.
მწყობრი 145₂₈ საბრძოლო რაზმი (გუნდი, დასი).
მწყურნები 42₂, 84₂₀ აქ: ცრემლიანი (სხე: წყლიანი ადვილი, კანკრობი).
მკებობს 140₁ კებს, მკეპარეა.
მკვირანო იხ. კეთილმკვირანო.
მკვირვალი გ.მკვირვალე. იასუმკვირვალი 50₆.
მკირს: მკირს ძალები 38₃ ვინაგრები.

მკმუნავი 153₂₀ მწუხარე, მდარდობა.
მკმუნვარე 180₁₃ მწუხარე, სევდიანი, მკუნვარე-მკარგი 51₆.
მხადის 117₁₄ მიწოდებს, მეძახის.
მხლები 119₂₄: შაისა მხლები ვინც შაისთან ახლავს, შაისის მხლებელი; თავი ქვისა მხლები ვინც ქვას თავს ახლის, ქვისთვის თავის მხლები.
მხმობელი 55₅, 156₂₂, მხმობი 55₂, 178₁₄ მგალობელი; ხმის გამომცემი, ვინც უხმობს.
მხნევან 126₂₉ მხნე (შერთმულია სახელთან ლევან).
მხნობა 83₁₅ მხნეობა, სიმხნევე, მამაცობა. მხნობანი 87₂ მრ.
მხრებული 118₂₂ მომარჯვებული, შევლებული, შეწვენილი.
მხრეული 133₂₀ მხარშიცემული.
მხცონაო 70₁₆ მხცოვანი, ჭალარა, მოხუცი (შერთმულია სიტყვებთან: ფონაო, კონაო).
მჯარესა 173₈ ჯარად მომერტყენენ, მომეჯარენენ, მომესიენენ.
მჯიღავს 152₂ მუშტსა სცემს.
მჯიღი 82₁₂, 127₂₅ მუშტი, მუჭი, ბლიკვი.
მჯობანი 83₂₂ მრ. მჯობნი (შერთმულია სიტყვებთან: ალაფობანი, ჩობანი...).

6

ნააღაფევი 130₂₂ ნაღავი, ომში ნა-
შოვარი, ნატაცები.
ნაბნედი 159₅ დაბნედილი, გრძნობა-
წართმეული, გულწასული.
ნაბლუნძი 96₁₆ მობლუნძელი; აქ: და-
ხლართული, დაბურღული, დახვან-
ჭული.
ნაგაზი 165₁₁ ღიდი ავი ძაღლი.

ნადებად 119₁₄ დადებულად.
ნავთსაყუდელი 198₁₅, 16, 19-20, 26, 203₁₆, 17, 21, 28 ნავსადგური.
ნავდელი 66₃, 105₂₀... ნალველი.
ნაზავი ნარევი, შენაზავი, შერეული, შეზავებული. იაკინთნაზავი 50₁₃.
ნაზარეთი 105₁₀ ჭალაქი გალილეაში

- (პალესტინაში). ბიბლიური გადმოცემით, ამ ქალაქიდან იყო იესო ქრისტე, რის გამოც ეწოდა მას იესო ნაზარეველი.
- ნაზენ 93₂ სასიამოვნო. ნაზენათა 67₂₂.
- ნაზრობი იხ. ვარდნაზრობი.
- ნათელმკრთოლვარე 188₁ ნათელმოციმციმე.
- ნათხენი 100₁₆ ნათხი.
- ნაერთომელი 125₉ ნაერთომი, შეშინებული (გაკვირვებული?).
- ნამკნაზ-შენათხზავი 50₁₃ მოკაზმულ-შეთხზული, მორთულ-შეწული.
- ნამონი 176₁₄ ნამონები (?).
- ნამცვრევი 136₂₀ (← ცვარი) ნაცვარევი; ცვრად ჩამოსული, ცვრად ნაღენი.
- ნამჭირვები 37₂ ნაჭირვები, „ჭირნახი“ (საბა).
- ნანვა 104₁₅ მონანვა, სინანული.
- ნარგიზი 30₇, 16 ნარცისი, ბოლქვიანი მცენარე, გამოაქვს მოძეთრო ან მოყვითალო ლამაზი ყვავილი.
- ნარგისი 34₇, 84₁₈ იგივეა, რაც ნარგიზი.
- ნარდი¹ კამათლებით სათამაშო. ბესიკს შეთხზული აქვს შაირი „ნარდზედ ზმები, „...რომელ არიან ესენი: ნარდი, ფიცარი, კარი, კაცი, კამათელი, ხასილი, ბაღლუ, დავი“ (იხ. 33-113).
- ნარდი² 189₁ სურნელოვანი მცენარე (აგრეთვე ამ მცენარისაგან მიღებული სურნელოვანი ნივთიერება).
- ნარდიონი 117₁₆ იგივეა, რაც ნარდი²; 84₁₅ ნარდის (ნარდიონის) სურნელოვანი ნივთიერება (ზეთი). ყ რ ი ს ც ა რ ა ზ ა რ ი ნ-ნ ა რ დ ი ო ნ-ა ლ ო დ 51₄.
- ნართი 100₁₅ ნართავი, დართული (დაფი, სიმი).
- ნარი ეკლებიანი ბალახი; ეკლებიანი მცენარე; ეკალი. ეკალთა-ნარი 48₁₇ ეკლებიანი მცენარის ეკალი.
- ნარინჯი 35₉, 57₉... ფორთოხალი.
- ნასები 150₉ ნავსი, ცული, შურაყბ-ყოფი.
- ნახენებად 135₁₀ ნახენულებად.
- ნახველე 147₂₄ ნახველები.
- ნახხამო 138₈ ნახხამი, დანახხამი.
- ნატრუკი იხ. ვავანატრუკი.
- ნაფაცვაცი 152₂₃ ფეხზე ვერმდგარი.
- ნაქში 105₃₄ ნაქმნი, შექმნილი, ნაწარმოები, გაკეთებული.
- ნაქსული იხ. კეთილნაქსული.
- ნაღარი 49₈ დაღარული.
- ნაღები 155₁₃ შენაღები, შეღებილი (სისხლისაგან).
- ნაცვალი 30₂₁, 105₁₈ საშავიერო, მაგიერი. ნაცვლად 36₇, 164₂₁... მაგიერ, მაგიერად, სანაცვლოდ.
- ნაძეო 138₂₆ ნაძებნი, ნაძოენი, ნახი (?).
- ნაძველე 147₂₈ ნაძველები, ძველი.
- ნაძნელე 147₂₈ ნაძნელები, ძნელი.
- ნაწეხი 62₁₁ დაწეხებული, დადგენილი.
- ნახევარ ბოზლული: ხ მ ა ნ ა ხ ე ვ ა რ ბ ო ზ ლ უ დ ი ს ა 73₈ კილოს, ხმის სახეობაა.
- ნახიბლ-მწველავი 100₁₈₋₁₉ ნახიბლი და მწველავი (იხ.).
- ნებად 115₁₈ თავის ნებაზე, სურვილით; 115₁₉ თავისუფლად.
- ნებ-ორბობით 110₄.
- ნელთნებით 103₂₇.
- ნესტი 82₁₅ ნესტო, ცხვირის ზვრელი.
- ნეშტი 188₁₂ ნაშთი, ნარჩენი, დანარჩენი.
- ნიადაგ 150₁₁, 194₁₇ მუდამ, ყოველთვის.
- ნიკარტი 117₁₇ ნისკარტი.

ნიკოდემო 105²⁹ ფარისეველი, იუდე-
ველთა ერთ-ერთი მდავართაგანი.
ნინეველი 104¹⁹ ქალაქ ნინევის მკვიდ-
რი (მცხოვრები).
ნიშატი 79¹² მხიარულება, სიხარული,
ლხინი, შვება, განცხრომა.
ნიში 63¹³, 16, 64².. სასწაული.
ნიჭი 64⁶ საჩუქარი, საბოძვარი.
ნოე 101³², 136²¹ ბიბლიური ჭადმო-

ცემით, ლამეჩის ძე, სემის, ქამისა
და იაფეთის მამა, კიდობნის ამგვები.
ნუთუ 156⁶ ვეგების, იქნებ, იქნება.
ნუთუმცა 47⁶, 66¹⁸ ნუთუ+მცა, ნუ-
თუ (იხ. -მცა).
ნუმცა 72¹ ნუ+მცა (იხ. მცა) ნუ
მცა ვართ 72¹ ნუ ვიქნებით. ნუ-
მცალა 106⁵⁻⁶ ნუ+მცა+ლა.

ა

აინდი 111⁹ ინდოეთი (ინდი, ინდო-
ელი).

ო

-ო პროსოდიული ხმოვანი, დაერთვის
სტრიქონთა ბოლოს რითმის ვასა-
ძლიერებლად და მარცვალთა რაო-
დენობის დასაცავად; მაგ.: მართ
არ გაგყვების ხსონაო,
...მით ცრემლთა გვექნას
ფონაო 69¹⁵, 17.

ობოლმდარებით 162¹⁶ ობლის დამდა-
რებით, ობლის ვაკუდებით, დაჯ-
ნინებით.

ოღენ 83¹⁶, 85¹².. მარტო, მხოლოდ.
ოღეს 107³, 123¹⁷, 18.. როდესაც, რო-
ცა, რაემს.

ოღესნი 79¹³ შრ.; მხ. ოღესი, როდინ-
დელი, რა დროისა.

ოდიდგან 84¹², ← ოდითგან 96¹⁷ დასა-
ბამიდან, თავიდან, იშთავიდან,
ძველთაგან.

ოღნობა 178¹⁰ ოღენობა, რაოდენობა.
ოვსეთი 184³ ოსეთი.

ოვსი 118¹ ოსი.

ოთამანის კარი 198¹³, 199¹²⁻¹³,
203¹⁴, 204¹² ოსმალეთის (თურქე-
თის) სულთნის კარი.

ოთხკერძოდ 77¹⁰ ოთხკენ, ოთხგან,
ოთხმხრივ.

ოლე 117²¹ ბერყენა, პანტაფშატა (ზე).
ორები 156⁷ შრ. ორი, ორიოდ.

ორკერძო 122¹¹ ორმაგი (ორგან, ორ
შხარეს).

ორნატი 100⁶, 188¹¹ ზენის დროს
გუთნის გაგლეზული კვალი.

ოროლი 130¹⁰ ორპირი და ტარგრძე-
ლი შუბი (пика).

ორონ 93³.

ორძალი 122¹⁰ ორსიმინი საკრავი.

ოსმალი 81⁴, 8... ოსმალეთის მკვიდრი,
თურქი.

ოსმანი ოსმალი, თურქი (თურქთა წი-
ნანდელი სახელწოდება, მომდინა-
რებობდა სულთნის ოსმან პირ-
ველის სახელისაგან). ლეკ-ოს-
მანთ 82³.

ოსმანიანი 189²⁸ იგივეა, რაც თურქი
(იხ. ოსმანი).

ოსოქოლ 83⁴ ადგილია დალესტანში,
ზენაბხის რაიონში. ივულისხმებთან
ოსოქოლელი ლეკები, უფრო ზუს-
ტად ზენძები.

ოსტერა 117²¹ (მცენ).

ოტარიდი 75₁₂ ერში, მერკური
(იხ. ცთომილი).
ოქროს ენა 103₁₂ ოქროს ზოდი.

ოყარი 117₂₃ ყანა (ფრინველ)
ობა 207₃₁ შუამდგომლობა
სათვის, დახმარება.

3

პალასინობდის 84₂₄.
პანტა 117₂₃ პანტა მსხალი, ველური
მსხალი.
პათივი 202₁₅ ხარისხი, წოდება, თა-
ნამდებობა, ჩინი.
პათივი 173₁₃ სასჯელი, ტანჯვა, ჭირი.
პაწაწანა 40₁₈ (კნინ.) პაწაწინა, პაწაწა,
პაწია, ძალიან პატარა.
პეტ 93₃.
პეტრებრუხი 117₂₄ პეტრებურგი,
პეტროგრადი, ამჟამად ლენინგრადი.
პილო 82₂₂, 117₃₀ სპილო.
პილოტანი 141₂₄ სპილოს ტანისა,
ბუმბერაზი, „ბრგე და მხნე და ტა-
ნით დიდი და ძლიერი კაცი“ (სა-
ბა) (მდრ. ტანპილო).
პილწი 96₁₈ ბილწი, არაწმინდა,
უწმინდური.
პინჩი 84₂₃ ნესტო, ცხვირის ხერეღი.
პიპილი 117₂₈ პიპილი (მცენ).
პირბადრი 171₁₃ სავსე პირისახის
მქონე, მრგვალი ლამაზი პირისახი-
სა.
პირბინდი 121₁₂ პირშავი, შავი პი-
რისახისა.
პირგამხახველი 42₃ პირის გამლესი,
პირის ბასრად (მკრელად) მჭკევი;
აქ: პირბასრი, პირმკრელი, პირგა-
მხახვილებული.
პირდამართ 209₇ პირჭვე, პირდაღმა,
გულდაღმა.
პირდამყოფელი 121₂₅ დამღეუმებელი.
პირელა 96₁₈ პირი ელა, პირი გაელო.
პირწანგი 117₂₀ პირშავი, შავი პირი-
სახისა, შავი პირისახის მქონე.

პირმზე 152₁₈ მზესავით მშვენიერი,
მშვენიერი სახისა, ლამაზი.
პირშიწადადებთ 193₁₈ ძვ. თავყანის-
ცემით, პირის მიწაზე დადებით,
დამზობით.
პირ-თირობით 110₄.
პირტუში 158₂₄ მწყრალი, მრისხანე
მოღუშული.
პლატონ 123₁₁ სახელგანთქმული ბერ-
ძენთა ფილოსოფოსი, სოკრატის
მოწაფე და არისტოტელის მასწავ-
ლებელი.
პონტოს ზღვა 187₇ შავი ზღვა.
პორუთიეი იხ. ლენარალ-პორუთიეი.
პორუთიეობა 202₁₇ პორუთიეობა,
პორუთიეის ხარისხი.
პორუტჩიეი 186₂ პორუთჩიეი, ოფიც-
რის ხარისხი რუსეთის რევოლუ-
ციამდელ არმიაში.
პოსლანიეი 89₁, 91₄ (რუს. послан-
ник) წარგზავნილი სხვა სახელმწი-
ფოში, წარმომადგენელი, დესპანი.
პრაწი 96₁₈ პირიდან ხმაურით პაერის
გამოშვება.
პრეტორი 109₁₃ უმაღლესი თანამდე-
ბობის პირი ძველ რომში, თავიდან
კონსულის მოადგილე, შემდეგში
უმაღლესი სასამართლო ხელისუფ-
ლებისა და შინაგანი წესრიგის
დაცვის აღმასრულებელი.
პროკლე 123₁₁ სახელგანთქმული ფი-
ლოსოფოსი.
პრტყელა 96₁₈ ბრტყელი.
პუნჯტი 204₁₇ პუნქტი.
პურ-მანან-მურასანი 103₅ მრ. პური-
მანანა და მურასი (იხ.).

შ

ქამად 97, დროის შეუფერებლად (ამქამად, ძვ. დროებით), უფრო უნდა ნიშნავდეს ქამად-ქამად დროდადრო, ხანდახან, ზოგჯერ (ქამი დრო).

ქვერი 118₅ ფოთლიანი რტო.

ქილ ბლაზი 114₂, 118₃ ლესაფის რომანის სახელწოდება და პერსონაჟი (აღსანიშნავია, რომ ეს სახელი ნახმარია მხოლოდ ანბანთქებასა და ზმაში).

ქიობდეს 97, ხმანობდეს, ხმაურობდეს.

ქიოდეს 97, ქივილი გაქონდეს, ქრიამულებდეს.

ქიფინი 82₁₁ ხმაურობა.

ქოლა 118₅ ქოლო (მცენ.) (იგრეთვე: ბეოლა, თუთა).

ქორქორაჟი 118₆ ხბო.

ქრიალი 118₆ ზრიალი, ხმაურობა.

რ

რაზარინი რიზარინი (?), მირონის სურნელი. რაზარინ-ნარდინ-ნალოდ 51₄.

რაზი 30₅, 165₁₅ კვაყოფილი.

რაზომც 169₁₅ რაოდენ, რამდენსაც.

რაკრაკიობდეს 97₂ აქ: რაკუნებდეს.

რასტის გუშა (ხმა) 667-ჯ კილო გლოვისა (რასტ მუსიკალური ნოტის სახელწოდება).

რაფინდი 118₁₁ დაფნა (ზე).

რაქელ 139₂₅ ბიბლიური ვადმოცემით, ლაბანის ასული, იაკობის ბიძაშვილი და ცოლი. თითქოს იერემია წინასწარმეტყველი ვადმოსცემს უფლის ნათქვამს: „ხმა რამათ ისმა გოდებისა და ტირილისა და გლოვისა რაქილისა, მტირალისა ძეთა მისთა ზედა, და არა ინება ნუგეშინის ცემის ძეთა თვისთა, რამეთუ არა არიან“ (31, 15).

რაყიფი 180₁₁, 181₂ ორი ერთის მოტრფიალე, მოცილე, მეტოქე.

რაზი 163₁₈ არაყი, პირველნახადი, სუსტი არაყი.

რაბტი 83₂₆ აღვირის მორთულობა ოქროსი ან ვერცხლისა.

რება ხიარული, სელა. რებითა

რებდეს 97₂ (სიარულით) დადიოდეს.

რებენ 176₃ ვლენ, დადიან.

რები 119₂₅ მრ. რაები, რანი, რა და რა.

რებული 160₂₆ მავალი, მოსიარულე, მოარული; 118₁₉ მოსული; ნავალი.

რეგენი 127₁₂ სულელი, უმეცარი.

რეცა 130₂₄ თითქოს, ვითომ.

რვალი 103₆ ბრინჯაო, ტყვია- და კალაშენადნობი სპილენძი.

რთავს 130₇ ურთავს, მატებს.

რთმეოდათ 208₂₄ გამორთმეოდათ.

რიან 87₃ ვლენ, დიან.

რიგი 195₂₅ წესი, ჭერი.

რიდა 128₁₁ მოერიდა, გაუფრთხილდა.

რიდებით 53₂, 8, 12 მორიდებით, კრძალვით; 162₉ მორიდებით,

სიფრთხილით; 53₄ რიდი, პირბადით; 53₁₆ პატივისცემით.

რიდებს 133₂ მოერიდება.

რიდიან 149₃ ვრიდენ, ვრიდებოდენ ხოლმე.

რიდოს 209₃ მოერიდოს, მოეკრძალოს.

რიკი 118₁₃ ბოლო, წვერი (მღრ. კუდის რიკი).

რიობდეს 97₂ ირეოდეს.

რიტორი 189; ენაშუქვერი, შუქვერმეტყველი, ორატორი.
 რიცხვდა 84₃ აღრიცხავდა, თვლიდა, დაითვლიდა.
 როდი 118₁₁ ვარდის ხე.
 რომელ 133₃₀ რომ.
 რომემცა 124₁₉ ← რომე-მცა) რომ; 133₂ რომც.
 რომენ 124₁₇, 134₄ რომ.
 როს 44₁₂, 128₂₀... როდესაც, როცა.
 როსია 186₂₂, 191₁₃ (Россия) რუსეთი.

როსტომი 158₂₁ „შაჰნამეს“ გმირი, ზაალის ძე, ვანთქმული ფალავანი.
 როსკიპი 148₁₃, 164₁ მეძაივი, მრუსი, გარყვნილი ქალი.
 როტებს 97₂ როტავს, რომავს, უთავბოლოდ ლაპარაკობს.
 რუღო 121₃₀.
 რული 101₁₇ ლული, მცირე ძილი.
 რუევადაუშრომელო 70₇ რუევისგან დაუქანცველო; მერყევო, არამტკიცევი.
 რჩევა 82₁₂, 127₄ თათბირი, ბჭობა.
 რძალუა 157₁₄, 165₂ რძალი.

ს

საალალო 44₁₁ სამართლიანი (აღალი კანონიერი, რაც ეკუთვნის).
 სამაქმნო 90₁₀ საქარო.
 საბავთი 136₂₂, საბავთო 79₁₂, სამაწუხარო, საზარო. საზარო-საბავთნი 136₂₂.
 საბეკ 93₃.
 საბელი 153₁, 157₁₀, 158₁₀ თოკი, მსხვილი ბაწარი (დასაბმელი, შესაკრავი).
 საბრზე 70₁₁, 123₄ საფრზე, მახე, დაბრკოლება.
 საგებად 119₁₀ სამყოფლად.
 საგლოველი 51₂ საგლოვი, საგოდებელი.
 საგნომო 137₁₁ საგონებო, საზრო, საშუებდულებო (იხ. გნომი).
 საგრძნო 102₅ საგრძნობი, გრძნობა.
 საგულისთქმო 71₃ სასურველი.
 სადა 1 170₆ სად, სადაც.
 სადა 2 170₇ მარტივი, უბრალო.
 სადა ვით 80₁₁ სად როგორ; 80₁₂ სადავით სადავოდ; 80₁₃ სადავით ვით სადა, უბრალოდ, მარტივად.

სადაით 66₅ საიდან.
 სადარაო 70₂₀, 98₂ დასადართ, შესადართ, მსგავსო.
 სადარი 168₂ მსგავსი, შესადარი; სადარად 168₅ შესადარად.
 სადარნი 174₅ მრ. მსგავსნი; 174₆ შესადარნი; 174₆ სადარნი სადარიანი.
 სადაფი 54₁₆, 84₂₅ მარჯალიტის ნიჭარა, ზოგიერთი მოლუსკის ნიჭარის შიდა ფენა.
 სადალი 54₆ (←დალი) დასადაღავი (?).
 სავათი ღუდაცი, გარეული ფრინველი. წერო-სავათნი 145₁₅.
 სავამო 137₂₅ (←ვაში) ვაის სათქმელი, სავებო.
 სავანე 32₁₄ (←ვანი) ბინა, დასასადგურებელი, სადგომი.
 სავარდია 165₁₃ (← სავარდია; → პროსოდული ხმოვანია) სავარდე.
 სავაზავხო 47₇ „ვებ“-ის სამაზებელი, ვაზავის გამომწვევი, საყენისი (შდრ. ვივავაზე).
 საზი სიმეზიანი საყრავი. ხმას აწყობს საზად 165₅ ხმას აწყობს ჰარმონიულად.

ხაზმნელი 107₂ საქნელი.
 ხაზოგადო 200₄, 5, 201₆ საერთო, სა-
 ყოველთაო.
 ხათვანი 72₁₅ მრ. სათავე.
 ხათემოდ 154₆, 155₁₄ საქვეყნოდ, სა-
 ჯაროდ.
 ხათენი 54₁₄ სათენებელი.
 ხათი 40₇, 45₄... გიშერი, შავი ქარვა.
 სათ-გ-ი-შ-ე-რ-ი 48₁₄; სათის
 ინდი 172₄.
 ხათნი 136₂₄ სათნო, მოსაწონი.
 ხათნო 209₁₆ მოსაწონი, სასურველი,
 სასიამოვნო.
 ხათნოყოფა 207₁₁ კეთილნებება, კე-
 თილად მიხნევა, მოწონება.
 ხაყვად 32₁₇, 174₇ სასიკვდილოდ,
 მოსაკვდომად.
 ხაყვადვი 104₁ მოსაკვდინებელი, სა-
 სიკვდილო.
 ხაყცხელი 97₂₂ დასავგომბი, დასაძრა-
 ხი; ძვ. დასაცინი.
 ხალაზვარი 63₁₈ ლაზერის ჩასაცემი,
 დასალაზერავი.
 ხალბუნი 52₇ მალამო, ემპლასტრო.
 ხალი 33₇, 55₄... შვგარი. საღ გუ-
 ლო 159₁₁.
 ხალუა 154₁₇ სალი, შვგარი. გულ
 კლდე სალუა 165₆₋₇.
 ხამ 82₁₈ ძვ. სამე, მართლაც; კიდევ.
 ხამარყანდი 148₆ დიდი და ძველი ქა-
 ლაქია უზბეკეთში.
 ხამგვამოვნება 204₂₆ სამპიროვნება
 (ერთარსი, ლმერთი, ქრისტიანული
 ცრუმოდერებით, სამებად, სამპი-
 როვნად, სამგვამოვნად — მამად,
 ძედ და სულიწმიდად — არის წარ-
 მოდგენილი).
 ხამება 204₂₇ იგივეა, რაც სამგვამოვ-
 ნება (იხ.). სამე ბით ერთი 63₁₂,
 64₃ ერთი ლმერთი, რომელიც, თანაბ-
 მად ცრუმოდერებისა, სამებით —
 მამით, ძითა და სულიწმიდით —

ერთარსად ჰყავთ წარმოდგენილი
 ქრისტიანთ.
 ხამესისხლო 129₂₀ (← მესისხლე) სა-
 სისხლისმღერელო, სისხლის საღვ-
 რელი.
 ხამკი 100₂₀ ხამკობი (?).
 ხამოვნო 146₆.
 ხამხალმწარე 162₁₇ მწარე საწამლავი,
 მწარე შხამი (სამსალაო 142₃ სამ-
 სალა, საწამლავი, შხამი).
 ხამხონ 85₂, ხამფხონ 76₂₆, 132₁₅ ბიბ-
 ლიური ვადმოცემით, ხამხონ ძლი-
 ერი, მანოეს ძე. მან ადგილ თამ-
 ნაში ვაგლიჯა ლომის ლეკვი. რამ-
 დენიმე დღის შემდეგ მიბრუნდა
 ფილისტიმელთა ასულის ცოლად
 წამოსაყვანად და ლომის ლეშის სა-
 ნახავად. ლომის პირიდან გამოიღო
 გოლეული (ფიქიანი თაფლი), გზა-
 ში ქამა და თავის დედ-მამასაც მის-
 ცა (მსაჯულთა, 13 და 14).
 ხამტრები 119₂₂ ხამტრო.
 ხამუხი 100₁₅ სიმებთან საყრავი.
 ხამფხონი 76₂₆, 132₁₅ ხამხონ ძლიე-
 რი (იხ.), რომელმაც ვირის ყბით
 მოკლა ათასი ფილისტიმელი.
 ხამყარობდე 105₁₁ მკვიდრობდე
 (შდრ. შესამყარობის).
 ხამშობლო 159₁₄ 19 დედ-მამის ოჯახი
 (დედ-მამა, შშობლები) გათხოვილი
 ქალისათვის.
 ხამწყხო 103₃₀ ხამწყემსო; 193₂₃ მორ-
 წმუნენი.
 ხანდომი 128₁₃ მოსანდომი, საწადელი,
 სასურველი.
 ხანი 127₄ ვაწვეული ლაშქრის შემო-
 წმება, დათვალიერება (ვლად. ფუ-
 თურ იძის განმარტებით).
 ხანუჯარი 48₄ სათხოვარი, სახვეწა-
 რი (სასურველი, სანატრი).
 ხაოზად 207₉ შეწვევის საშუამდგომ-
 ლოდ, დასახმარებლად.

საპირდაპნი 131₆ შრ. საპირისპირონი, მოპირისპირენი, მოწინააღმდეგენი.
 სარაზი 29₁₀ რაზა, კოჭკეზე გადასაც-
 მელი რკინა კარის დასაქეტად.
 სარბიალო 137₂₁ სასრბოლი, სარბენო.
 სარგანი 72₃ (?) (დ. ჩუბინაშვი-
 ლით: დიდი და მაგარი კალათა).
 სარდარი 66₁, 69₁... სარდალი, მზე-
 დართმთავარი.
 სარდალ-მოურავი 209₂₂ სარდალი და
 მოურავი (მოურავი ძვ. ქალა-
 ქის ან პროვინციის გამგე).
 სარდალ-სახლთუხუცესი 193₃₃ სარდა-
 ლი და სახლთუხუცესი (იხ.).
 სარდარ-სპასხეტი 141₂₀ სარდალი და
 სპასხეტი (იხ.).
 სარებლად 52₁ სავალად, სასვლელად.
 სარვი 118₁₆ (მცენ).
 სართი 136₂₇ დასამართი.
 სარო 63₁, 133₁₅ კეპაროსი, სწორი
 ტანის მარადმწვანე ხე.
 სარულად 174₁ საროს მსგავსად, რო-
 გორც საროს (იხ.); 174₃ როგორც
 რულს, მსუბუქ ძილსავეთ.
 სასაზღვრები 193₁₁ შრ. საზღვრის აღ-
 გილები, საზღვრები.
 სასაღბუნოდ 173₄ სამალამოდ, მა-
 ლამოს დასადებად (სასაღბუნე
 მალამო; იხ. საღბუნი).
 სასამარე 124₅ სამარის ადგილი, სამა-
 რე.
 სახვამო 138₇ სახვამი, სახმელი.
 სახმენელი 133₁ ყური.
 სახმინო 101₁₁ სახმენელი, ყური.
 სასო 204₂₉, 209₁₇ იმედი.
 სასოება 189₁₈, 192₃₃ იმედი; იმედის
 ქონა, იმედოვნება.
 სასოფაჩენიერი 102₁₄ (სასო=იმე-
 დი, ფაჩენიერი = ბალნიანი).
 ხომ არ იყო: სახე ფაჩენიე-
 რი? ბიბლიური ვადმოცემით, ისა-

კის უფროსი შვილი ესაქი იყო
 ფაჩენიერი, ბალნიანი, ხოლო
 უმცროსი იაკობი წყლტუ, უთმო.
 სიბერისას ისაქი დაბრმავდა. ესაქს
 სთხოვა მოეშადებინა მისთვის ნა-
 ნადირევისაგან საქმელი და და-
 ჰპირდა კურთხევას. დედის, რებე-
 კას, რჩევითა და დახმარებით იაკობ-
 მა მიართვა მამას საქმელი (რო-
 მელიც იაკობს დედამ თიენის ხორ-
 ცისაგან მოეშადა, დედამვე ჩააც-
 ვა მას ესაქის სამოსელი და, რომ
 თმინი ყოფილიყო, მოახვია თიენის
 ტყავი შიშველ შკლავებზე და კო-
 სერზე) და მიიღო კურთხევა.
 სასწორი 130₂₂ იხ. ზოდნი.
 სატები 100₂₁ საჩრდილობელი.
 სატევარი 143₂₃ ხანჯალი, ყამა.
 საუდიერო 208₁₉ ბეგარა, რომელსაც
 ყმა გლეხი იხდიდა მეფისათვის.
 საუკუნოდნი 130₃ საუკუნოდ, სამე-
 დამოდ (შერითმულია სიტყვებთან:
 მომაწოდნი, მკოდნი,
 ლოდნი).
 საური ხარკი, გადასახადი (იხ. სა-
 ხვანთქრო).
 საფარდული 54₈ სავაქრო (დ. ჩუბი-
 ნაშვილს არშიაზე აქვს მიწერი-
 ლი: „სავაქრო, ბაზარი“: ხელნაწ.
 № 3723, გვ. 215).
 საფქველი 103₂₁ წისქვილის ქვა, დო-
 ლაბი.
 საქანელი 130₁₇ მერწყული, წყლის
 საქანელი (იხ. ზოდნი).
 საქათამო 138₈ სასასყიდლო.
 სალთასაღობს 127₂₉₋₃₀ სალთა საღია,
 მრთელია, ჯანმრთელობს, ჯანსა-
 ლობს.
 საყვარი 105₁₂ შესაყვარი, შესაყვარე-
 ბელი, სიყვარულის ღირსი.
 საჩინო 206₂₆ თვალსაჩინო, გამოჩე-

- ნილი.
- საცილო 66₂₃, 76₂₄ ცალი; საცილო-ბელი.
- საწადილო 67₃ საწადელი, სასურველი. საწადილოსებ 105₃₂ როგორც საწადელს, საწადელად, სასურველად.
- საწადისი 131₁₄ საწადელი, სასურველი.
- საწათომო 137₉ საწედომი.
- საწუთრო 156₂₁, 159₂ წუთთხოფელი, ეს ქვეყანა.
- საწყევარი 143₂₄ დასაწყველი, საკრულავი.
- საჭურველი 128₈, 197₂, 24... (საომარი) იარაღი, აღჭურვილობა.
- სახახო 205₁₁ სამეფო, სახაზინო თუ საბატონო საკუთრება.
- სახე 1. სახე; გვარი, მსგავსი; 2. ხასიათი, თვისება, ჩვეულება, ზნე; 3. მავალითი; 4. სახისათვის თანდებულის ფუნქციით: გამო. სახელსახე 122₆.
- სახვანთქრო საბონთქრო, ბონთქრისთვის განუთენილი. სახვანთქრო საური 207₁₂, 208₂₃₋₂₄ ბონთქრისთვის (იხ.) განუთენილი ხარკი, თურქთა სულთნისთვის გადასახადი, რომელსაც იზდიდნენ ფოცალის ყმა გლეხები თუ ეკლესიას შეწირული ყმები.
- სახიერება 204₂₆₋₂₇ სიკეთე.
- სახიერი 206₉ კეთილი.
- სახლეული 160₁, 12 ოჯახის წევრი (დედა, მამა, და, ძმა, რძალი, შვილები და სხვ.), შინაური.
- სახლთუხუცესი 190₂₂₋₂₃ მეფის თუ თავადის სასახლის მმართველი, ჰოფმარშალი. სარდალსახლთუხუცესი 193₃₃.
- სახლისა შვილი 82₁₇ ოჯახის შვილი, სახლის ნაშობი.
- სახშილი 66₄ ქურა, მღუმელი, „ცეცხლთა საგზებელი ვაკთა დასაწყევად, გინა აბანოს საგზებელი და მისთანა“ (საბა). (შეტაფორულად) 49₁₀ დიდი ცეცხლი.
- სახხენი 143₂₆ სახხენებელი, მოსაგონარი.
- საჰამო 138₁ (← ჰამო) საამო, ტყბილი. ხეთი 136₁₁ ნოეს ძე, ქამისა და იაფეთის ძმა.
- სეკრეტარი 196₁₁ მდივანი (секретарь). ტაინი სეკრეტარი (იხ.).
- სენა 157₂₇, იგივე სენი 148₁₃, 151₁₀ სენი, ჭირი, ავადმყოფობა (სენასა შერითმულია სიტყვასთან ლხენასა). სენები 154₂₆.
- სერა 142₇, სერი 146₂₁ სერობა, ვახშაში.
- სერი 104₁ მოგრძო გორა.
- სეფაო 179₅ სეფეო (შერითმულია სიტყვებთან მყეფაო, მიმკრეფაო).
- სეფე 105₄, 5, 116₂₂. სამეუფო, სამეფო, საუფლო, საბატონო; მეფის გვარისა, დიდებული, დიდგვარიანი, უფალი, ბატონი. მოკრბით სეფის და 123₁₅.
- სეხნა 101₁₉ სახელის მოზიარე, თანამოსახელე, სახელმოდგამი.
- სეე 71₄, 7, 8, 72₃. ბედი, ბედისწერა.
- სვიანი 33₁₂, 63₄ ბედნიერი, კეთილდლიანი.
- სვრიდა 132₁₉ სრავდა, ხოცავდა, ჟღერდა.
- სთენდა 87₁ გათენდა.
- სთლევა 103₂₆ (← სთელი რთელი) მოწვევა, მოკრეფა.
- სთროლვიდის 133₂₂ თროლდა ზოლმე.
- სიდრკუე 70₂₁ სიმრუდე, უსწორობა; სიცრუე.

სით 126₁₈, 129₄... საით, საითყენ.

სითა 153₁₇ საიდან.

სიკეთედაუთვალალო 44₁₆ სიკეთედაუთველო, სიკეთელურიცხველო (შერითმულია სიტყვებთან სავალალო, სავალალო).

სიკვდილ 103₃₂, სიკვდილად, სასიკვდილოდ.

სიმაღლე 194₁₁, 21, 195₆... მეფეთა ან შთავართა ტიტული და უდრის რუსულს **Височество**.

სიმღაბლე 101₂₁, 102₁₉ თავმდაბლობა, მოკრძალება, მორჩილება.

სიმუხთლე 70₈, 182₁₁ მუხთლობა, ღალატი, დაუნდობლობა, ვერაგობა.

სიმძიმე 137₁₂, 21, 200₁ სიმძნელე, სიბრთულე.

სინორი 201₂ საზღვარი.

სიოდეს 97₃ (← სივილი) წიოდეს.

სირინოზი 54₁, 118₁₇ ბერძნული მითოლოგიით ტყბილად მგალობელი ქალთევზი. „ამას იტყვიან ზღვაში ცხოელსა, წელს ზეით ქალის მსგავსსა და ბოლოს თევზისასა, ტყბილად მხმობელსა“ (ს ა ბ ა).

სისროზს 143₁₃ (ისარს) ისერის, ტყორცნის; ისრით განგმერს.

სისროზს 128₂₂ ისრით განგმიროს.

სიტყვაზმირით 126₅ „სიტყვაგუნდრუკით“, საქებური სიტყვით.

სიფლორცე 154₈ სიმრუშე, გარყვნილობა, უნამუსობა, ქუჩურქალობა.

სიუმე 133₂₉ ყმაწვილობა, ახალგაზრდობა.

სიურმე 133₁₉ ბავშვობა.

სიცხოველე 45₂ მცხუნვარება, სიცხე.

სიკობტრა სამეფო კვერთხი, სამეფო ჯიბი მეფის ძალაუფლების გამოსახატავად. ს ი კ ი ბ ტ რ ა - ბ რ ლ მ ო ს ა ნ ო 63₈.

სმინება 50₄ სმენა, ვაგონება.

სონლული 128₃ მტაცებელი ფრინველი.

სოსანი ერთწლოვანი მცენარე, იცის ღამაში დეზიანი ყვავილი. ს ო ს ა ნ - შ რ ო შ ა ნ - ვ ა რ დ ი ა 182₆.

სოფელი 31₅, 39₃... ქვეყანა, მსოფლიო. სპა (მ რ. სპანი, სპათა) 126₂, 10, 16, 19 ჯარი, ლაშქარი.

სპასალარი 127₁ ჯარის უფროსი, სარდალი, მხედართმთავარი.

სპასხეტი 71₄, 76₂... ჯარის უფროსი, სარდალი, სპასალარი, მხედართმთავარი.

სრა 125₁₉, 142₁₆... სასახლე, სამეფო სადგომი, პალატი.

სრებული 118₂₁ ნასროლი; აქ: ვამსროლი.

სრევდა 132₁₂ ისარს ისროდა.

სუღარა 162₉, სუღარე 169₇ მიცვალებულის გასახვევი ტილო (საერთოდ, აეთრი ქსოვილი).

სულადი 154₁₄ სულიერი არსება.

სულთქმა 76₁₇, 146₁₃ ოხვრა, ოხვრაკენესა, ხენეშა. ს უ ლ თ ქ მ ი თ 192₂, 193₁₈ ოხვრით. ს უ ლ თ ქ მ ა ვ ა ხ ე ა ხ ი თ 165₁.

სულთქმიდა 161₂₇ კენესოდა, ხენეშოდა.

სულთწამარებო 35₄ სულთწამყვანო, სულის წამგველო.

სულმიწურვილი 45₃ სულმილეული.

სულმობს 94₃ სულიერობს, სულიერია.

სუმბული 33₁ ბოლქვიანი მცენარე, იცის სურნელოვანი ყვავილები. ს უ მ ბ უ ლ - კ ი ნ ა მ ო 50₁₆.

სუნი სუნიტი (მაჰმადიანები იყოფიან სუნიტებად და შიიტებად. სუნიტები ცნობენ ყურანთან ერთად მაჰმადის შესახებ ზეპირგადმოცემებსაც). ს უ ნ - თ ა თ ა რ - ლ ე კ ი 83₁₁.

სურვა 70₁₃, 168₈ სურვილი, ნდომა, სიყვარული.

სუფევა 189₂ არსებობა; მეფობა.
 სქესი 62₁₁, 190₃₀ მიმართება რამესად-
 მი ან ვინმესადმი; 100₇ ბუნება.
 სცენა 87₂ აღმოცენდა.
 სცვარვიდა 30₁₇ ცვარ-ცვარ აღენდა,
 ცვრებად ყრიდა.
 სცივდეს 84₂₀ იცავდნენ.
 სძალი რძალი. ღვთისა სძალო
 108₁ ღვთის რძალო (იგულისხმება
 ღვთისწმობელი მარიამი).
 სწლავს 130₁₀ წელავს, გამოწიგნავს
 (ვარიანტია სწყლავს კრის, კო-
 დავს).
 სწონს 130₂₂ წონს.
 სწორანი 151₇ სწორი, კვირიდან კვი-
 რამდე, კვირეული, შვიდი დღე (შე-
 რითმულია სიტყვასთან: ყორანი).
 სწორი 156₁₀ ტოლი, თანასწორი, ერ-
 თი ასაკისა.
 სწრაფითა 156₂₂ ჩქარა, სისწრაფით.
 სწრობა გასწრება, დასწრება. სწრო-

ბით 117₂₀ გასწრებით; სწრო-
 ბითა 132₂₀.

სწუევა 154₂₁ დაწუევა, კრულა-
 სწუევეს 150₂₄ წუეველის, კრუ-
 ლავს.

სწულავს 182₂ კრის, კოდავს.

სემუნენ 176₄ წუხან.

სს ზმნის ფუძე იხმარება მრავლობით
 რიცხვში დასმულ ქვემდებარესთან
 ან დამატებასთან და ენაცვლება
 მხოლოდობითი რიცხვის ზმნებს,
 როგორცაა: ზის, სვამს, ჰყავს
 ან აქვს. მაგ.: გვსხნეს ხალე-
 ბი 35₈ გეჭდეს, გვსვას ხალეები;
 დღენი მისხენ 52₃ დღეები
 მაქვს და სხვა (იხ. თავის ადგილას).

სჭა 188₄ მსჯელობა, განხილვა (გასა-
 მართლება, განსჯა).

სჭული 91₂, 166₃, 5 რჭული, კანონი.
 სჭულად 90₆ კანონად, წესად.

ტ

ტაინი სეკრეტარი 198₆ (რუს.) „მესაი-
 დუმლოე მდივანი“ 199₁₈, Тайный
 секретарь.

ტაიჭი 83₂ არაბული ცხენი, ბედაური.
 ტალავარი კარავი; საჩრდილობელი,
 ფანჩატური. დაიქობ-ტალა-
 ვარ-კარვენ 102₈ (იბ.).

ტანაღვა 172₁ ტანად აღვა, ალვი-
 სებრ ტანისა, საროს ტანისა, მალა-
 ლი და სწორი ლამაზი ტანის მქონე.

ტანშილო 67₇ ტანად სპილო, სპილოს
 ტანისა, ბუმბერაზი, პილოტანი (იბ.).

ტანშია 118₁₈ სოფელი, ცნობილია,
 როგორც სულხან-საბა ორბე-
 ლიანის დაბადების ადგილი (ამ-
 ჟამად ბოლნისის რაიონში შედის).

ტარაკუბა 150₂₈ მეტიჩარა, არამეთხე.

ტაროსი 176₁₃ ამინდი, დარი.

ტარსიკონი 102₁₂ სამოგვე, თხის მოჭ-
 ნილი ტყავი.

ტატანო 35₁ (წოდებ.) წერწეტო
 (დ. ჩუბინაშვილით: ვარ-
 სკვლავმორბედი, რომელიც ღამე
 გამოჩნდება და თანადეე გაჭრება).

ტატიამდებს 97₄ ხელს ჰკიდებდეს,
 ხელს სტაცებდეს.

ტალი 88₇ სიმღერა, ვალობა.

ტევრი 54₁₁, 124₁₂ „დიდი და ხშირი
 ტყე“ (საბა). დ. ჩუბინაშვილი-
 ლის განმარტებით: „ტევრი ქა-
 ლაკ არის; ან ჭალა; ტევრად შავს
 ინდს თვალს წარბს უწოდს“ (sic)
 (ხელნაწ. № 3723, გვ. 215 არშიაზე).

ტერტერა 156₂₄, 28... ზუცესი, მღვდე-
 ლი (სომეხთა).

ტერფი 151₂₃ ფეხისგული.

ტიტერი 118₂₂ (ფრინჯ).
 ტვა 118₂₁ შავი ლვია (მცენ.).
 ტვინა იხ. ისტეინა.
 ტალი 109₁₀ ცარიელი, გაშიშვლებუ-
 ლი (უპატრონო, ვერანი).
 ტელი თხერი, უპატრონო, ვერანი.
 ტიელად 54₁₆.
 ტბილგვარ 176; ტბილგვარად, ტბი-
 ლად.
 ტლანი 131₈ მრ. ტლაპო, ლაფი.
 ტოლომა 83₂₇ ფართო ბეწვიანი ტყა-
 ვის სამოსელი, ქურჭი.
 ტომი 132₃, 142₁₃-- ნათესაუი, მონათე-

სავე გვარი, შამომავლობა, მო-
 ღვა.
 ტოპაზი 84₂₀ ტოპაზიონი, ძვირფასი
 ქვა.
 ტოტი 130₉ თათი, ტორი.
 ტრაქტაქტი 203₁₀ ტრაქტატი, ხელშეკ-
 რულება სახელმწიფოთა შორის.
 ტრედ 93; მტრედი (?).
 ტრევინთო 118₂₀ ტერევინთო, ტერე-
 ბინთო, ბელეკონი (ხე).
 ტყება 145₁₂, 161₁₁; ტყება, ცემა (ძვ.
 ტყება ტირილი თავში ხელია
 ცემით, გოდება).

უ

უაღუხტესი 200₂₁ იმპერატორისა
 და მისი ოჯახის წევრთა ტიტუ-
 ლი: августейшій (-ая).
 უაზრებელი 125; აზრად რომ არ მო-
 ეუა, რომ არ ელის. მიუხევედრე-
 ლი, მოულოდნელი.
 უამარი 126₁₉ უამრავი, ურიცხვი,
 უთვალავი, უანგარიში (იხ. ჰამრი-
 თა).
 უაჭენ 78; უთხოვე, შეუხვეწე, უმუ-
 დარე (იხ. აჭა).
 უბადო 129; ბედიითი, უბედური, სა-
 წყალი, ცუდი.
 უბრადო 42₁₄, 124₁₈ უდანაშაულო,
 მართალი.
 უგანათლებულესი 190₂₈, 192₂₇₋₂₈
 მეფისა და სხვა მაღალი წოდების
 პირთა ტიტული: светлейшій (-ая).
 უგანათლებულესობა 191₁, 194₂₋₃.
 светлость.
 უგარებზ 56₁₇ გარეთ უჩენს.
 უგვრობა 132₁₈ უმსგავსობა, უხამსო-
 ბა; ბედილობა.
 უგლიდი 119; ეუბლიდი, ვურტყამდი,
 ვუნაყავდი.
 უგლიმაოზს 97; გულქვაოზს; ურიდალ

იქცევა, ურიდალია.
 უდარაო 98₁₅ უდარაო.
 უდარე 169; უმდარესი; უმცირესი (?);
 169; შეუდარე.
 უდი 118₂₅ სურნელოვანი ხე, საბრი.
 უდიდებულესო: ყოველად უდი-
 დებულესო 189₂₄ (წოდებ.) მე-
 ფისა და მისი შეუღლის ტიტული
 (უდიდებულესობა величество).
 უდიდმოწყალებობა 192₃₄ უდიდესი
 მოწყალების გაღება.
 უდიდვენ 77₁₃ დიდელ უქციე, გაუნა-
 თე.
 უებრო 189; შეუდარებელი, უმაგა-
 ლითო, სწორუბოვარი, სხვა მსგავ-
 სი რომ არ არის. მკლავუებ-
 რო 134₁₀.
 უვითარო: უვითარო ნივთი
 100₁₀ ვითარების არმქონი ნივთი
 (დ. ჩუბინაშვილი), თვისების
 უქონელი ნივთი, უმიზნო ნივთი.
 უვიცადი 40₁₂ უცოდინარი, უმეცარი.
 უზანბარი 118₂₆ უზაბარი (საბა),
 შხეცია (ცხოვე).
 უზენაესი 191₁₂, 192₂₆ უმაღლესი,
 верхний (-ая).

- უფთომპყრობელესი** 189₁₁ (წოდებ.) ყველაზე უფრო უფთომპყრობელი (უფროობითი ხარისხის ფორმა ხელმწიფის ტიტულისა — თვითმპყრობელი. უკანასკნელი ნიშნავს შეუზღუდველი უფლებებით აღჭურვილს).
- უპოდ** 82₃ უეპოდ, უეპველად.
- უკეთურება** 202₁₃ ბორტება, სიავე, არაკეთილობა.
- უკიანო** 101₉₋₁₀ ოკეანე.
- უკიდო** 100₈, 101₂₉ კიდე რომ არა აქვს, უნაპირო.
- უკიშირო** 101₅ უსამკაულო.
- უკლად**: დანით უკლად 92₂ დანით უკლავად; 92₃ უკლებლივ, და უკლებლად.
- უკუნშურდულენ** 103₃₁ უკან ესროლა შურდული (შურდული ქვის სატყორცი, ქვის სასროლი).
- უღაოღველი** 118₂₅ ურთხელი (ბე).
- უმაღ** უწინ, უფრო აღრე. უმაღვით 166₄ როგორც უწინ, როგორც აღრე.
- უმდაბლესი** 189₁₉, 193₂₁, 22... მეფისა და მაღალი თანამდებობის პართაღში მიმართვის გამოხატვა ქვეშევრდომისაგან: **нижайшим (-ая)**.
- უმზევენ** 77₁₃ მზედ უქცოე, გაუგრძელე.
- უმიროს** 123₁₁ ჰომეროსი.
- უმღვთიადიდებულესი** 189₁₅ (წოდებ.) ყველაზე უფრო ღვთივ დიდებულო.
- უმწვევენ** 77₁₄ შემწვე გაუხადე, შეაწიე.
- უნანურად** 159₁₅ უნანებლად.
- უნჯი** 102₂₀ განძი, ღარი, ქონება.
- უპატიო** 207₁₅ პატიყაყრილი, პატიყდაუდებელი, შეუფასებელი, შეურაცხი.
- უპატიობა** 207₂₉ უპატიობა, პატიყის აყრა. უპატიყცემოდ მოპყრობა, უყურადღებობა.
- უპირატესი** 190₂₂ უპირველესი, უმათარესი.
- უპოვარი** 146₁₆ უქონელი, ღარიბი.
- ურვა** 67₁₀, 118₂₃ მწუხარება, შეწუხება, დარდი; წუხილი.
- ურვილი** 45₂, 179₂ წუხილი; 165₁₄ შეწუხებუელი.
- ურიდად** 61₃ მოურიდებლად.
- ურულიდ** უძილიდ. თვალურულიდ ცა 65₁₁ დაუძინებლად.
- უნაზოგადოესი** 189₁₁ (წოდებ.) ყველაზე უფრო საყოველთაოვ.
- უნაღამო** 159₂₂ მივესალმო.
- უსმენი** 80₁₂ უსმენელი, გაუგონარი.
- უსული** 32₂₀ მოხდენილი, მოხდენილობა, ღამაზი. უსულით 88₈.
- უტირაცუებს** 88₇ უღიაცუნებს (სომხ ტირაცუე დიაცონი).
- ურარვეული** 133₂₀ შეუტირვებელი, შეუწუხებუელი.
- უფალი** 102₂₀ ღმერთი; 190₁₉, 193₂₉... კათალიკოსთა და მაღალი წოდების სხვა სასულიერო პირთა ტიტული: ბატონი (სხვა საბუთებში ბატონი არის ნახმარი უფალი-ს ნაცვლად).
- უფროსი** (სასჯელი) 195₇ უფრო მეტი; 196₅ (საქმეები) უფრო დიდი, უდიდესი, მთავარი.
- უქს** 110₅.
- ულწინადეს** 86₅ უზრუნავდეს, ცდლობდეს, შრომობდეს, რომ უშოვოს.
- უწე** 95₂ საფლობი ტალახი, ღია, ღამი (თუ ეს მსუყესთან შერითმევით არაა გამოწვეული, მაშინ იქნებოდა უყვი გაუტრებელი, დიდხნის დაუმეშავებელი, ყამირი მიწა).

უკვი 103²⁷.
 უყოვლადდიდებულესი 191¹² (წოდებ.) „ყველაზე უფრო სრულიად დიდებულს“ (ხელმწიფის ტიტულის — ყოვლად დიდებულის — უფროობითი ხარისხის ფორმა).
 უყოვლითადესი 189¹¹, 191¹² (წოდებ.) ხელმწიფის ტიტული.
 უში 97⁵ ოხვრა, წუხილი, ვაება.
 უშრომელი იხ. დაუშრომელი.
 უშრომი 188³ შრომაგაუწვეელი, შეუქმნელი.
 უცაენ 77² ცად უქცეო, ცა გაუხადე.
 უცბი 163¹⁷ უმეცარი, უციცო, გაუზრდელი.
 უცები 124²⁷ უცოდინარი.
 უციაგები 100⁷ უბრწყინვალესი (უციაგი ბრწყინვალეა, „მზის სხივი“: ს ა ბ ა).
 უცილოდ 132²⁷ უცილობლად, უეჭველად, უდავოდ.
 უცნო 100¹⁰ უცნაური, არცოდნის (ს ა ბ ა), უცნობი, უცოდნელი.

უცხო 39¹ უცნობი, სხვა ენაენისაგან გარეშე. უცხო ქმნილი 209⁹ გარეშე. უცხო ქმნილი; 118³ სხვა. უცხოდ 35¹, 174²... არაჩვეულებრივად, საუცხოოდ; 35¹⁵ უცნაურად.
 უცხოვეყოფთ 192²⁰⁻²¹ გარეშევეყოფთ. უძხ 169⁴ უძვეს.
 უწარჩინებულესი 190²⁹ დიდი თავადისა და სხვათა ტიტული.
 უწვრთველი 124²¹ გაუწვრთნელი, გაუწაფავი, გაუხედნელი (უსწავლელი).
 უწმიდესობა 190²⁰ კათალიკოსისა და მისთანათა ტიტული.
 უწყლად 128²⁵ უწყალოდ, შეუბრალებლად.
 უწყლავი მოუწყველი, დაუკრელი, დაუკოდავი. ფიგურა: უწყლავსა ქირსა 171¹.
 უცნობი 46⁴ უცნობი.
 უხუცესი უფროსი; 192⁸ უხნიერესი. უხამესნი 138¹⁴ (← ჰამო) უტკებენი.

ფ

ფათალოსი 119¹ ფათალო, სურო, ზმილაკი.
 ფათერაკი 127⁹ მოულოდნელი უბედურება, ხიფათი.
 ფაფალაკებს 97⁶ (ფაფალაკი გუთნის წინა ნაწილი, ვოგორათა ღერძი).
 ფარა 154¹ ფული.
 ფარად 118²⁹ ადამიანის საკეთარის სახელი („შაჰნამეს“ მიხედვით ქაოზის ლაშქრის სარდლის სახელი).
 ფარები 101²⁵, 150¹⁹ ცხერის ფარის საზამთრო სადგომი.
 ფარვანი 190⁹, 192²⁹ ფირმანი, მეფის

ბრძანება, წყალობის წიგნი.
 ფარიზი 118²⁹ პარიზი.
 ფარჩა-ლარები 154⁴ მრ. ფარჩა ანუ ლარი აბრეშუმის ძვირფასი ქსოვილი.
 ფეთი 157²⁴ ფეთიანი, ცნობაწართმეული. ფეთითა 152¹¹ ფეთიანი, დაფეთებული, შეშინებულ.
 ფერა 142⁸ მსგავსი.
 ფერდმარშალი 186⁶, 13, 187¹⁶, ფერდ-მარშალი 186²⁰ ფელდმარშალი, უმაღლესი სამხედრო ხარისხი.
 ფერ-ქრობით 110⁵ ფერის გაქრობით.
 ფერცხალი 155⁹ გვერდის წიბო, ნეკნი.

- ფერხი 102₁₉, 151₂₃.. ფეხი.
 ფერხმალიად 124₁ ფეხმაღე, ჩქარა, სწრაფად.
 ფერხობს 140₁ აფერხებს, აბრკოლებს.
 ფეხვი 33₂₅ (ფეხვი ძირია მცენარისა, კბილისა, შთისა; აგრეთუ საშოსლის ქობაა; ქვედა ნაწილი, კალთაა. არც ერთი არ უდგება).
 ფიანდაზი 171₁₂ ფეხთსაფენი, „ქვეშ გასაშლელი ხელმწიფის სავლელად“ (დ. ჩუბინაშვილი).
 ფინა 157/ ფინია (ძალდი. შედარება ჯოხი — ფინია ვერ უდგება. საფიქრებელია, რომ შეკვეცილია სიტყვა ფინახარი ნიჩაბი).
 ფინჯიხი 83₆, 132₁₈ ტყვია (თოფისა).
 ფინთი 97₆ ცუდი, ქუჭყიანი, საზიზლარი.
 ფირი 37₁₀, 158₁₂ ცრურწმენით, კეთილი სული, ანგელოზი. სპარსულად ფირ — მოხუცი, რელიგიური სექტის დამაარსებელი (ფირებსა 37₁₀ შერითმულია სიტყვებთან: მწირებსა, დამირებსა...).
 ფისტა 119₁ ფსტა, ბუსტული (ხეხილი).
 ფიქალი 166₁₉ ქვის ფიციარი, ფართო ბრტყელი ქვა, ლოდი. ბროლ-ფიქალალო 44₁ ბროლის ფიქალო, თეორმკერდიანო (შერითმულია სიტყვებთან: დალალო, ლალო...).
 ფიცხელი 127₁₄, 130₂₃ სასტიკი, მკაცრი, შეუპოვარი. ფიცხლად 118₂₇... სწრაფად, სასწრაფოდ.
 ფლახი ძაძა, შავი სამგლოვიარო შალის სამოსელი, ტრაური. ძაძა-ფლახები 150₁₁.
 ფლიღული 159₆ ფლიღური, ურცხვი, ფლორცა 97₆ ფლორცა, მეძავე, უნამუსო, ქუჩაში გავარდნილი.
 ფლორცი 153₁₁ ქუჩა; 150₇, 161₇ მეძავე, უნამუსო, გარყენილი, ქუჩაში გავარდნილი (შღრ. სიფლორცე).
 ფონა 69₁₇ (კინა) ფონი, წყალმარჩხა ადგილი მდინარეში, გასასვლელი წყალთბელი ადგილი მდინარეში.
 ფონი: ფონები 156₁₄ შრ. ღვარი.
 ფოში 83₂₅ თავზე მოსახვევი, ჩაღმა, ატარებდნენ თურქთა ჯარის ნაწილები.
 ფრანგეთ 121₁₃ ფრანგები (?).
 ფრანგი 117₂₂ ფრანგული, არასწორი (?).
 ფრაბი 163₁₆ უსირცხვილო, უნამუსო (დედაკაცი).
 ფრთე 102₆ ფრთა.
 ფრთეშენაწორი 128₁₉ ფრთაშენაწორი, ფრთაგასწორებული, დაწეული.
 ფრიღონი 126₆ „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარი პერსონაჟთაგანი.
 ფრური 84₂ ოქროს ფული, ფლურა („ფლურში, რომელიც ორშაურის წონა იყო, უნდა 4/5 მისხალი ოქრო ყოფილიყო“: ივ. ჯავახიშვილი).
 ფხენი 97₆ ბაბაქუა, ობობა.
 ფურთხა 154₂₄ ფური თხა, დედალი თხა.
 ფუში 97₆ (იხ. საბა).
 ფუშტი 149₂₄.
 ფუცვა ფიცვა. ვფუცავ 39₆ ვიფიცავ, ვფიცულობ.
 ფშვეობა 87₃ სუნის გამოშვება, სურნელების ფრქვევა, სუნის დენა, ფენა.

ძ

ქალუა 154²⁰ ქალი.
 ქალწული 130¹² იხ. ზოდნი.
 ქამანდი საგდებელი, სასროლი თოკი (დასაქერად). მ შ ვ ი ლ დ-ქ ა მ ა ნ-
 დ ი 168⁴ (მეტაფ.) თვალ-წარბი.
 ქამულა 97⁸.
 ქანანი 102⁸ ქვეყანა, რომელიც, ბიბ-
 ლიური გადმოცემით, მისცა ღმერ-
 თმა აბრაამს. აბრაამმა აქ აღაშენა
 საკურთხეველი და გამართა კარა-
 ვი.
 ქანდელი 157¹³ ქანდური, ქანდიდან
 (ქ ა ნ დ ა სოფელია მდ. მტკვარზე
 აზერბაიჯანში).
 ქანცაგაწყვეტილი 157²⁶ ილაჯგაწყვე-
 ტილი, ღონეგამოლეული.
 ქართლი 161⁸ ქართლელები, აღმოსავ-
 ლეთ საქართველოს მკვიდრნი
 (ი მ ე რ ი დასავლეთ საქართველოს
 მკვიდრნი).
 ქარტა 188⁸, 13 წერილი; ქალაღი.
 ქაფქირი 90⁵, 13 ქაფის მოსახდელა
 ნახერცტებიანი დიდი კოვზი.
 ქაცვი 119⁶ შავეკალა, (დ. ჩ უ ბ ი ნ ა-
 შ ვ ი ლ ი თ) ეკლიანი ხე.
 ქაღა 66¹⁹ (კინი), 153²⁵ ქეღი, კისერი
 (უკანასკნელ შემთხვევაში ქ ე დ ა ს ა
 შერითმულია სიტყვებთან: დ ე დ ა-
 ს ა, ზ ე დ ი ს ზ ე დ ა ს ა...).
 ქეღი 119⁷, 133³ კისერი; 104⁷ ქეღი
 შთისა, *xperet*.
 ქეღქიცვია 97⁸ ქეღქიცვიანი, კისერ-
 ქერქლიანი (ქ ი ც ვ ი თ ე ვ ზ ი ს ქ ე რ-
 ქ ლ ი).
 ქენება იგივეა, რაც ქენვა (იხ.). ა ჟ ა-
 ქ ე ნ ე ბ ი ს მწერთელი 103¹³.
 ქენვა 68²¹, 78¹ ხვეწნა, თხოვნა, მუ-
 ღარა. ა ჟ ა-ქ ე ნ ვ ი თ 86³.
 ქეე 70⁵, 71¹²... ქეეშ, ქეეეთი; 100¹⁷

უკვე, დიახ, კი. ქ ე ე შ, ქ ე ე თ 121¹⁹
 იხ. მაღ.
 ქველი 33¹, 148¹ კეთილი, კარგი (შემ-
 გართებელი; ხელგაშლილი).
 ქველმოარე 47² კეთილად შიარული,
 კეთილად შავალი.
 ქველშესაძენა 123⁹ კეთილშესაძენი.
 ქვეშომქცივი 149³ ქვეშ შომქცივი,
 ვინც ქვეშ მოეჭვა.
 ქვერა 151²⁷ ქვერა, ქვეშ.
 ქვე-ქვე 155²⁵ ქვეშ-ქვეშ, ჩუმად, ფა-
 რულად.
 ქვეცა 123¹⁸ (← ქვე + ცა) ქვეციითი,
 ამქვეყნადაც (-ცა ნაწილაკია).
 ქვრივა 91¹ შიპარი, ძურწა ფეტვი,
 (ს ა ბ ა) კარწუმელი.
 ქიში 97⁸ კიდე, ნაპირი (ჭურჭლისა,
 ნაეისა და მისთ).
 ქმნულობს იხ. ღმერთქმნულობს.
 ქოვლობს 161¹⁷ ეშმაკობს, თვალთმაქ-
 ცობს, ცბიერობს.
 ქოღვა 103¹³ ჩაქოღვა, ქვის დაკრება.
 ქოფაქი 150¹⁹, 30 ქოფაკი, ეზოს დიდი
 ძაღლი.
 ქრთამი 124⁴, 154¹ სასყიდელი.
 ქუთათელი 209¹⁸ ქუთათისელი, ქუთათა-
 ისისა (ქ უ თ ა თ ი ს ი ქ უ თ ა თ ი ს ი).
 ქუმელი 89⁴ მოხალული ზორბლის
 ფქვილი თაფლით შეზავებული.
 ქურთუკი 88¹¹ მოკლე ჭუბა, წინ შე-
 საკრავი მოკლე ზედა ჩასაძკელი.
 ქურციკი 119⁷ ყვირანი, გარეთხა.
 ქუფრი ბნელი, მუქი, შავი. ქ უ ფ-
 რ ა ღ 55⁸, 168³ შავად. ქ უ ფ რ ზ ე ე-
 ვ ი თ 60⁶; ქ უ ფ რ თ ა ლ ზ ო ბ ა ს
 177⁴; ქ უ ფ რ დ რ ო მ ო ნ ნ ი 176¹.
 ქუში 97⁸ ელაში თვალი.
 ქუნა 132²⁶ ქშინვა; აქ: ქაქანი (იხ.
 ს ა ბ ა).
 ქცულუბა 201⁴ ქცევა, საქციელი.

ღ

ღაბუაობს 97, ღაბუას თვისებას აღწერს, ღაბუასავითაა (ღაბუა „ქათამი უღაბიანი“: საბა; ნიკაძევეს წერის მსგავსი ბუმბულით მოსილი ქათამი ან სხვა: დ. ჩუბინაშვილი).

ღადარა 70₂₁, 97, დაუნდობელი, ვერაგი, მოღალატე.

ღადუაობს 97, ინჯღრევა, ინჭკრევა, ტალღასავით იძვრის (← ღადო „ზღვის დელვის ნჭკრევა“: საბა).

ღართი 98, ნაბადი, საწვიმარი ბეწვიანი წამოსასხამი.

ღარიბი 79₂, 14, 84₂₂ უცხო, მწირი, უთვისტომო (უპოვარი, გლახაკი).

ღაწვები 169₁₀ მრ. ლოყები; 169₉, 11.

ღეკტორ 132₁₇ პეკტორი, პრიამის შვილი, ტროადის ომის ერთ-ერთი გმირთაგანი.

ღელვა-გვეშულება 184₁₂₋₁₃ ზღვის დელვა და გვემა, დელვა და ტანჯვა.

ღენარალი 201₄, 8, 16 გენერალი.

ღენარალ-პორუთიკი 200₂₅ გენერალ-პორუჩიკი.

ღერწითელი 119₁₂ (მცენ.).

ღვლარქნილი 84₁₅ დაწნული, დაგრეხილი; დაკლანკილი.

ღვწა 109, მოღვაწეობა, ღვწალი; გარჯა, ზრუნვა.

ღირება 90₅ მოღერება, დასაკრავად მოქნევა.

ღმერთქმნულობს 94₅ ღმერთივით შერება (?).

ღობე-უორანი იხ. უორანი.

ღონე საშუალება, გზა, ხერხი. დონე ბი 29₅ მრ. საშუალებანი.

ღონე-ძალუა 154₁₈, 165₃₋₄ ღონე და ძალი, ძალ-ღონე.

ღრაფი 81₁₅, 186₆, 13 გრაფი (იგულისხმება გრაფი ტოტლებენი).

ღრიანკალი მორიელი; 130₁₄ იხ. ზოდნი.

ღრობით 117₃₀ ღვრით.

ღულამბარი 56₁₁, 84₁₅ ზილფი, ლოყათ დამამშვენებელი თმა, წინამო. თმა.

ღულამბარ-წინამოს 54₁ (ამ ადგილს დ. ჩუბინაშვილი ასე განმარტავს: „უღულამბარ ღულამბარ, ყვავილი წითელი და სურნელი: ღაწვისთვის უმსგავსებია“.

ხელნაწერი № 3723, გვ. 215 არშიაზე). კონტექსტითა და ისედაც თმა.

წინამოა.

ღულივერი 109₁₄ საკუთარი სახელია, გადმოცემით, წმიდა გიორგის რწმენისათვის აწამეს.

ყ

ყაბაზი 143, შუა მოედანზე ამართავდნენ მაღალ ძელს და ზედ დადგამდნენ ოქროს ან ვერცხლის თასს. დღესასწაულზე ან ყველიერის დღეს რივირგობით გაუვლიდნენ ყაბაზს და, ვინც გაკენებული ცხენიდან ისარს ესროდა და ჩამოაგდებდა, მას აყუთენებდნენ თასს.

ყაზი-ყუმუზი 89, ღაზი ღუმუქი, აღ-

მინისტრაციული ცენტრი ლაყებისა დაღესტანში.

ყალია 89₄ შემწვარი.

ყამბრო 119₉ ზეა (დათვის ყაბბრო არის კნაბა, კირკატი).

ყანდი 72₉ შაქარყინული; „დაწმენილი და თეთრი შაქარი“ (დ. ჩუბინაშვილი).

ყარამფილი 50₁₄ მიხაკი; მიხაკის ხე.

ყარიბი 30₁₈, 32₁₉, 39_{1...} მწირი, უთვისტომო, უცხოობაში მყოფი, უცხო, გადახვეწილი (მღრ. ღარიბი).

ყარუანტი 119₂₀ ყარყატი, ეროდიოსი, ლაქაი (ფრინე).

ყაფრად 84₂₉ ამართულად (მყაფარი. ყაფარი ამართული; „პირალმართში პირსწორად აღმა ასლვასა ეწოდების ყაფრად სვლა“: ს ა ბ ა, იხ. აღმართი).

ყაწიმი 81₈ ხმლის სამხარიდლივე, ხმლის ჩამოსაყიდი (თასმები). ყაწიმ-მეწვევებით 84₄.

ყენაწილაკი, დაერთვის ზმნას და გამოხატავს ობიექტის სიმრავლეს ან მიცემით ბრუნვაში დასმული რეალური სუბიექტის მრავლობითობას. ბესიკს იგი ორჯერ აქვს ნახმარი: ერთი — ც რ უ-ყ ე 95₈ — რითმისათვის, ხოლო მეორე აქვესყე (იხ.).

ყელგდებით 165₆ ყელის გდებით, სააღერსოდ ყელის მიშვერით.

ყელყვიციანი 97₁₀ ყელყვითელი.

ყვარვა (შე)ყვარება, სიყვარულის ქონა-საყვარსაყვარვად 105₁₂.

ყვენ 61₁ ყავ, ქვენ.

ყვილი 148₉, 16 კვილი.

ყვიჩაღი 124₈ მომთაბარე ტომი ჩრდილო კავკასიაში. ორმოცდახუთ ათასამდე კომლი გადმოსახლა საქართველოში დავით აღმაშენებელმა როგორც მებრძოლი ძალა.

ყიზილბაში 91₂ („წითელთავა“) ირანელთა ეპითეტია: შიიტთა. თურქთაგან შერქმეული სახელია შიიტთათვის, რომელთა ჯარებს წითელი თავსაბურავი ჰქონდათ სუნიტებთან ომის დროს (შიიტებს სწამდათ მხოლოდ ყურანი) (იხ. სუნი).

ყირიმელი 124₆ ყირიმის მკვიდრი.

ყირმიზული 158₂₀ წითელი. **ყირლაჯი** 143₉.

ყიშენევი 198₆ ქალაქი კიშინიოვი, ამჟამად მოლდავეთის სსრ დედაქალაქი.

ყმა 46₆, 73₁₄... ახალგაზრდა, ყმაწვილი. **ყმაათუბერი** 44₁₄; 131₂₄, 192₁₄... ვასალი, ქვეშევრდომი; მონა.

ყმობა 146₂₆, 190₁₃... ყმად ყოფნა, მონობა. **მონებად** და **ყმობად** 192₁₇.

ყმუროდა 115₇ ყმურად.

ყოველი 193₂₅, 30, 31, 194₁₂... სრულიად, მთელი; ყველა. **ყოველისასაიმერეთოსასა** 190₂₁, 194₇ = სრულიად საიმერეთოსასა 191₁₇; თითოეული: **ყოველმასათმასათხოველმასა**... **პასუხიცკერმიილო** 194₁₉₋₂₀.

ყოვლი 29₅ ყოველი, სრულიად, მთელი. **ყოვლად** 146₁₃, 14, 192₄... სრულიად, სრულებით, მთლად.

ყოვნება 178₁₁ დაგვიანება.

ყორე მშრალად (უკიროდ, უტალახოდ) ნაგები ქვის კედელი, ზღუდე. **ლობე-ყორანი** 151₅ (შერიტმულია სიტყვასთან **ყორანი**); ქვის გროვა: **მიწა-ყორები** 156₁₁.

ყოფად 188₁₄ ქმნად, საქმნელად.

ყრილი 68₇ ამოწედილი, ამოღებული.

ყრმა 48₈, 84₁₂... ახალგაზრდა, კაბუკი.

ყრონტი 119₂₀ ყანყარაო, სასუნთქი მხლის დასაწყისი.

ყრჩის 51₄ ფშვის, სუნს გამოუშვებს, სუნს ადენს.

ყურუში 83₂₅ ფულის წვრილი ერთეული, — პიასტრი, თურქული ლირის ერთი მეასედი.

შ

- შა-ლიტერატურული ენის პრევერბი
შე: შამოკყვენეთ 136₅ შემოკყვეთ; შახელი 43₁₀
შაბარდუზი 84₂₁ შავი დიდი ქორი.
შაბაშ 119₆, 131₂₈ ვაშა! ყოჩაღ!
შაი 119₂₄ შაბი (ირანის მეფე).
შალა ხმა 56₉ ვაშალა ხმა; 56₁₀ შალახმა შალი აიღო (?); 56₁₂ შალახმა შელახა (შერთმულია სიტყვებთან: შალახმა).
შანა 40₂₁ ყელზე შესაბამი ან გულზე დასაბნევი სამკაული.
შარა 154₁₅, 161₄ ქუჩის ქალი, მეძვეი, უნამუსო, ქუჩაში გავარდნილი (შარა დიდი გზა).
შარავანდელი შარავანდიანი, სხივიანი, სხივოსანი; ბაკმი, სხივთა გვირგვინი; გვირგვინოსანი. 188₆, 18 სხივი.
შარავანდობა 84₁₆ სხივობა, სხივოსნობა (შარავანდი სხივი შხისა; სამეფო გვირგვინი).
შატროვანი 103₁₁₋₁₂ კარავი.
შაშხანი 82₁₁ შაშხანა, ხრახნიანი თოფი, „ვინტოვკა“. ყაწიმ-შაშხანანი 81₈.
შეაკვალენ 102₆.
შეამეცანი 77₈ გააცანი; შეატყობინე.
შეაქნეს 129₁₂ აქნევენეს, ჩაადენინეს, აიძულეს, დააწყებინეს.
შეაწყვდევე 61₅ შეამწყვდევე.
შებმა 126₉ შებრალოება, შეტაკება, ომი.
შებლუნძვა 97₁₁ შეკრუნხხვა, შეკუმშვა.
შეგაზარეს 37₉ შეგაძაგეს.
შეგვებრალდა 149₂₄ შეგვებრალა, შეგვეცოდა (უმართებულო ფორმაა. უნდა იყოს: შეგვებრალა ან შეგვებრალდა).
შეგვიწყნარენით 46₂ შეგვიწყნარეთ, მიგვიღეთ.
შეგზღუნის 89₆ შეგძღუნის, მოგძღუნის, შეგიმართობიეს (ხელი) 124₁₉ შეგიბედავს, შეგიკადრებია; აქ: მიგიყვია (ხელი).
შეგიქ 150₁₈ გაგზდი, შეგქმნი.
შეგროო 67₂ შეგროია, შეგმატა.
შეემეცნები 100₁₈ შეგატყობენ, შეგიცნობენ, შეგისწავლიან.
შეეწყალა 59₁₂ შეებრალა, შეეცოდა.
შევაგე 115₅ შევაცვი, მოვახვედრე.
შევაგენ 76₁₀ ვეან, შევატყვე.
შევათხზანი 119₆ მოვარგე, შეეუწყვა, შევაწანი.
შევაფარდი 119₁₉ შევატოლე, შეეუზომე.
შევაქნევ 131₅ ვაქნევენებ, ჩაადენინებ.
შევესწავე 118₂₄ ყურად ვუღე, გავუგონე.
შევეცნოვე 120₁₃ გავეცანი.
შევეწყნარე 120₁₇ „მიველე“, მიმიღო.
შევიზარებო 36₅ შევიძაგებ (შერთმულია სიტყვასთან დარებო).
შევიცნო 159₁₇ შევიმჩინო.
შევიზარე 120₁₈ მოვზარე, შევზარე, შევზნიქე.
შევჩმახეთ 47₉ შევწანით.
შეთება: თვალის შეთებით 164₇ თვალის შტერებით.
შეთი: თვალის მიდამო შეთითა 152₁₂ თვალის იქით-აქეთ შტერებით (შეთი შტერი, გიფი, ხელი).
შეიფხუებხ 126₂₆ შეიფხუიანდება, ითაკილებს (შდრ. ვანაფხუყარი).
შეიშლიგნის 159₁₀ შეიშლიგნდა, ხმაურით შევიარდა (კონტექსტით უფრო ივარაუდება: აცეკვდა სიტყვისაგან შილინგო. იხ.).
შეიწყალა 155₁₇ შეიბრალა, შეიცოდა.

- შეიწუნაროს 197₁₅₋₁₆ მიიღოს.
 შეიჭუროდა 126₁₃ აბჯრით შეიკაზმე-
 ბოდა, შეიარაღდებოდა.
 შეიხვეწა 80₆ გაქცევით შევიდა (თა-
 ვის შესაფარებლად).
 შეიხმუქა (წარბები) 150₂₇ შეიკმუხნა,
 შეიკრა.
 შეკრულება 199₃, 9, 200₅... შეკ-
 რულობა 197₁₇, 28, 202₁₈... ხელ-
 შეკრულება, ხელწერილით დადებ-
 ლული პირობა.
 შეკუმშლის 79₈ შეკუმშავს (?).
 შემაგონეს 117₃ ჩამაგონეს.
 შემაზარი 177₂ ზარის დამცემი, შიშის
 მომგვრელი. შე მა ზ ა რ ე ბ ო 35₃
 შრ.
 შემართა 83₁₂ გაბედა.
 შემართე: ხელი შე მ ა რ თ ე 30₁₁
 ხელი მოემართე, ხელი შეუწყვე.
 შემათხუჯლად 92₁ მხუებლად, შემა-
 ფხუიანებლად.
 შემაშალი 42₇, 44₂ კუთხე შემშლელი.
 შემაშმაგები 42₇ შმაგად მყოფელი,
 გადამრევი, გამაგიებელი.
 შემგრაგნი 104₁₉ შემგვევი, დამხვევი.
 შემეჭირება 90₈ გამიჭირდება, გამიჭ-
 ნელდება.
 შემეხარნეს 118₂₅, 120₁₂ შემეხარა, მო-
 მეხარა, მომედრიკა, მომეზნიქა.
 შემზარველი 131₈ ზარის დამცემი,
 შიშის მომგვრელი.
 შემოციდი 131₃ დამციდი, შემოიჩრდე-
 ბი.
 შემკვრელი გრძნებისა 167₈₋₉ გრძნე-
 ულების, ჯადოჭრობის შემკვრელი.
 შემშეცნი 100₁₂ შემტყობი, შემსწავლი.
 შემოხლტის 159₁₀ შემოხტა.
 შენაპირანო 75₈ შენაპირები, შეპირე-
 ბული (შერთმულია სიტყვასთან
 კ ი რ ა ნ ო...).
 შენართული 81₄ შერთული, შერეუ-
 ლი, შერთებული.
 შენახწავი 143₄ შენახწავლი, შესწავ-
 ლილი; შენიშნული.
 შენატყუბი 143₂₀ შეტყუებელი, შე-
 ერთებული, შეწყვილებული.
 შენაფერანი 144₂₀ შრ. შეფერებული,
 დამშვენებული.
 შენაღონე 67₄. შენაღონები 29₁ შე-
 ღონებული, დაღონებული, დანაღ-
 ლიანებული, დამწუხრებული.
 შენაძაღები 30₂₈ დაძლეული, დამარ-
 ცხებული.
 შენაწონები 31₇ შეწონილი, შეზომი-
 ლი, მიჩნეული.
 შენდ შენდა, შენთვის: შე გ ბ რ ა ლ-
 დ ე ს შე ნ დ, ალალო 57₈.
 შენები 54₅ შრ. შენნი, ნაშენნი, ნა-
 გებობანი (დ. ჭ უ ბ ი ნ ა შე ვ ი ლ ს.
 № 3723 ხელნაწერის 215 გვერდის
 არშიაზე განმარტებული აქვს: „შენ
 დაები“); 54₈ ნაშენები (?); 54₇ შე წ.
 ე ბ ი შე ნ დაები).
 შენთან-ა 40₂₆ შენთან არის.
 შენი 139₁₂ ნაშენი, ნაშენები, აგებუ-
 ლი.
 შესაგვანი 100₉₋₁₀ შესამსგავსი, შესა-
 ფერი, მსგავსი.
 შესაჯლო 100₉₋₁₀.
 შესატყვანი 101₂₆ შესატყუებელი.
 შესატყვისი 131₁₂ შესაფერი, შესაბა-
 ში.
 შესაფერადია 132₂ შესაფერად, შესა-
 ბამისად (შერთმულია სიტყვასთან.
 ბ ე ლ ა დ ი ა).
 შეთქრა 101₈ გასკდა, გატყვრა.
 შესწონს: თ ა ვ ი შე ს წ ო ნ ს 118₁₁,
 თავი მიანია.
 შეუვრდებით 192₂₈ ჩაუვარდებით-
 (ორივე მუხლით დავეწოქებთ:
 ს ა ბ ა).
 შეუაიღე 116₁₈ შეეუზომა.

- შეფრობა** 132₁₇ შეფერება, შეხამება (შეკირვება: ს ა ბ ა).
შეფრობლა 118₁₆ შეფეროლა, შეხამებოლა.
შეყრობით 170₁₁ შეყრით, შეხვედრით.
შენწყვედევა 135₁₆ შემწყვედევა; დამალვა.
შეკირვება 161₁₆ შეწუხება.
შეხვრეტლის 134₂ შეხვრება ხოლმე.
შეხლტი 121₃₀ შეხტი.
შეკვანდა 126₁, 131₂₀ კვავდა, შეკვავდა.
შეჟრობდენ 85₁ შეჟფროდნენ, შეენოდნენ, ამკობდნენ.
შვენება 39₁₀, 42₃... მშვენება.
შვენვაშენანი 76₁₃ მშვენების მფენენი.
შვენიერი 32₂₀... მშვენიერი (ყველგან შევნიერი არის ნახმარი, გარდა ერთი შემთხვევისა (48₁₄), რომელიც ჩვენ გაეასწორეთ).
შთა- ძველი პრევერბი შენაცვლებულია ახალ ქართულში ჩ ა პრევერბით.
შთავეყნეთ 104₂₃ ჩავეყნეთ (ფორმით კი უნდა ნიშნავდეს ჩ ა ვ ე ყ თ).
შთავეყნე 184₁₂ ჩავეყნი.
შთაიყვინთა 101₉ ჩაიყვინთა, ჩაიძირა.
შთამოვედ 102₁₇ (ბრძან-) ჩამოდი.
შთამოი 141₂₂ შთამომავალი (?).
შთამოსირვით 179₅ შთამომავლობით, წარმომობით.
შთამოსრული 104₂₉ ჩამოსული.
შთამოსრულობს 94₄ ჩამოდის.
შთამწიხნი 101₁₉₋₂₀ ჩამწიხლავი.
შილინგი 125₁ როკვა, ცეკვა (ს ა ბ ა ს განმარტებით: „შილინგი ესე არს სასიხარულოსა საქმესა ზედა ზარბაზანთა და თოფთა სრულანი, ნესტებთა და საყვირთა; ბერვანი, გინა როკვათა ფერხთა სწრაფად რამ ხმარებანი“).
შიმალი 119₂₆ ახალმოსული, ახალმოზარდი ხე.
შირვანიელი 97₁₁ შირვანის მკვიდრი, შირვანიდან.
შილაღ 205₂₈ მოშლად, გაუქმებად.
შიღვი 127₁₂ ხელი, ვიფი.
შიმაგობ 53₃ ირევი, ვიეობ.
შილტი 101₃₀ თასმალაუწნავი შორახი.
შიორვა 92₉ სუბი, წვენი, ბულიონი.
შიობა მარანდი (ხმა) 71₅ გულამოსყენითი (კილო).
შიროშანი 50₁₄ თეთრი ზამბახი, გამოაქვს ყვავილი. ს ო ს ა ნ - შ რ ო - შ ა ნ - ვ ა რ დ ი ა 182₆.
შტაფლეკარი 187₁₄ (რუს.) შტაბის მკურნალი.
შტახხი სურნელოვანი ნივთიერება, „სუნნელი ფისი ხეთაგან გამოწადენი“ (დ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი). შ ტ ა ხ ს - ა ლ ო 108₃₋₄.
შუა 33₃, 166₁₄ შუამდგომელი, შუამავალი. შემრიგებელი.
შუანი 101₂₄, 104₂₅ დიდი კბილი (შხეთა), ეშვი.
შუბოსანი შუბიანი, შუბის მქონე. შ უ ბ ო ს ა ნ ა თ ა 82₂₁ შუბოსნებს, შუბიანებს (შერითმულია სიტყვებთან: ტ ა ნ ა თ ა, ბ ა ნ ა თ ა) (შ უ ბ ი ო რ ბ ი რ ი და გ რ ძ ე ლ ტ რ ი ა ნ ი ლახვარი საქვერებლად, ПИКА).
შურდული 122₁₄ ქვის სატყორცი, ქვის სასროლი. უ კ უ ნ შ უ რ - ლ უ ლ ნ ე ნ 103₃₁.
შუქმოიფე 188₁₈ შექუხვი.
შუმუნავ 152₁₆ სკმუნავ, წუხხარ, ნადვლობ.

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

ჩ

ჩაბანდული 97₁₂ ჩახლართული-
ჩაიუყუე 95₄ ჩაიუყქდი.
ჩალილისფრული 160₂₇ ჩალილისფე-
რებული, ჩალურჯებული, დაღებუ-
ბული.
ჩამკრები 119₂₃ ვინც ჩაეჭრება, ვინც
შეიჭრება.
ჩანგი 122₁ სიმებიანი საკრავი, ქნა-
რი.
ჩარა 97₁₂ შეჩარა.
ჩარე 68₁₉ ჩარა, გზა, საშუალება (შე-
რითმულია სიტყვებთან: არედ,
მწარედ).
ჩაუხდი 83₃ ჩაუხედი.
ჩაღები 155₁₂ ძლიერი (შერიითმულია
სიტყვებთან: ამონაღები, წა-
მონაღები...) (თურქ. ძლიე-
რი, მაგარი. ეგების იყოს შეკ-
ვეცილი სიტყვა გაჩაღებული).
ჩაჩქანი 144₆ მცირე ზუჩი, საომარი

რკინის ქელი, რომლის ჯაჭვი კი-
სერს ფარავდა.
ჩახვი 120₆ პარკი, ჩინჩახვი.
ჩემ კერძ 80₃ ჩემკენ.
ჩიმი 91₉ კიმი, ოსების სოფელია.
ჩინარი 120₄ ვაღარი.
ჩინუმაჩინი 43₄ ჩინეთი.
ჩინახვი ჩინჩახვი. ჩიჩახვი-
ჩვირი 97₁₂.
ჩიჩვირი ცხენისა და მისთ. ქვედა ტუ-
ჩი, ქვიქვირი („სპილოს ხორთუმი“)
(საბა). ჩიჩახვი-ჩიჩვირი 97₁₂.
ჩმახვე 158₁₅ რომე, როტავ.
ჩოხანი 83₂₁ მწყემსი (ფარისა).
ჩქარედ 158₂₁ ჩქარა (შერიითმულია
სიტყვასთან არედ...).
ჩქაროდა 158₂₅ ჩქარობდა.
ჩქერა 144₂₅ ჩქეფა.
ჩქონი 120₄ (მცენ).
ჩხართვი 120₆ (ფრინგ.).

ც

ცანცარა 97₁₃ ვინც ცანცარებს, ცან-
ცართ შთარული.
ცაცუა 97₁₃ ხელის მომსმელი (შდრ.
ცაცენი).
ცები 75₁, 76₃ მრ. ცა, ცანი. ცების
ციალსა 109₁₁; ცების ცობა-
თა 100₈.
ცენება 135₂, 115₁₅ აღმოცენება; გაჩე-
ნა.
ცეცლანაგზომი 132₁₆ ცეცლაგზნე-
ბული, ცეცლანთებული.
ცეცლდაგული 46₁₄ ცეცლდამწვარი.
ცეცლისგან დამწვარი.
ცეცლმონაგზები 136₃ ცეცლმონთე-
ბული, ცეცლმოკიდებული.

ცეცლნაკიდარი 76₂ ცეცლმოკიდე-
ბული, ცეცლანთებული.
ცვილი 161₂₉ თაფლის სანთელი, წმინ-
და სანთელი. ცვილებრ 124₂₂
თაფლის სანთლისებრ.
ცვრევა 105₂₁ წვეთება, ცვრებად
ღერა.
ცთომილი 169₆... ძველად ცნობილი
იყო შეიდი ცთომილი ანუ ციფრი
სხეული, პლანეტა, მზის გარშემო
მბრუნავი და მისგან შექმისა და
სითბოს მიმღები. ესენია: არია =
მარიბი = მარსი, აფროდიტი = ას-
პირიონი = ვენერა, დია = მემ-
თარი = იუპიტერი, კრმი = ოტა-
რიდი = მერკური, კრონოსი =

ზუალი = სატურნი, მზე = ილიოსი = აპოლო, მთვარე (მთოვარე) = მანვი. თითოეული ამოთვანი არის „ცასა ზედა“ და ცასაც თავისი სახელწოდება ჰქონდა; მაგ.: კრონოსის ცას ერქვა ალბასტრო, მარიხისას — კიშკიმელი, აფროდიტისას — მელტავრო, მთვარისას — ჰირანო, მზისას — კოკიმელი და ასე შ.

ციალი 39;9 ელვარება, ბრწყინვალე-ბა.

ციები 47; ცის მნათობი.

ციერი 146;9 ციური, ზეციური.

ციითა 75; ციდან.

ციითნი 67;25 ციურნი, ზეციურნი.

ცირცელი 120;2 კნავი, მწორი (ხე).

ცისა მშვილდი 129;2 ცისარტყელა.

ციური 45; ცთომილი (იხ.), ვარსკვლავი, პლანეტა.

ცნობა 37; 39;17... გონი, გონება, აზრი, გრძნობა. ცნობა მიმილო 39;17 გონება წამართვა; უცხო შევიქენ ცნობისაგან 37; გონება დაშეკარგა.

ცნობამიხდილი 162;20 გონებადაკარგული.

ცობა 100; 9 ცად ყოფნა, ცად გაბდომა.

ცორანი 75;3 ერმის ანუ ოტარისისა, მეორე ცა.

ცოტადრე 95;11 ცოტათი, ცოტა მცირედ (-რე ძველი ნაწილაკია და აღნიშნავდა ოდნაობას: ცოტათი, მცირედ) (ცოტა მცირე, პატარა; ცოტა).

ცოცხალი 143;22 მრთელი, ჯანმრთელი.

ცრემლზღვათა: ვესტუმარნეთ ცრემლზღვათა 140;6 ვესტუმართ ზღვა ცრემლიანებს, ბევრი ცრემლის მღვრელთ.

ცრუ-ყე 95;8 ცრუ (შერთმულია სიტყვებთან: მსუყე, უყე-) (-ყე ნაწილაკია. იხ).

ცუნცულა 97;13 მოცუნცულე, მელსებრ მავალი (ა. შანიძის აზრით მიღებულია ცულ სიტყვის გაორკეცებით და დისიმილაციით: ცულცულა → ცუნცულა).

ცხენშალი 128;20 ცხენჩქარი, ცხენსწრაფი, სწრაფი ცხენის მყოლი (პატრონი).

ცხენშალობით 117; ცხენის ქენებით.

ცხენშაშვრალი 117;13 დაღლილი ცხენით, დაქანცულ ცხენზე მჯდომი.

ცხოვარი 83;21, 101;25 ცხვარი.

ცხოველობა 44;18 სიცოცხლე, არსებობა.

ძ

ძალები იხ. მჭირს.

ძალმქონი 189; შემძლე, ძალის მქონე.

ძალშიძს 188;4 შემშიძლია.

ძალუა 154;16, 157;27... რძალი.

ძალუძს 108; შეუძლია.

ძაღლუაობს 97;14 ძაღლობს.

ძაძა უხეში ქსოვილი; შავი სამგლო-

ვიარო სამოსელი. ძაძა-ფლასები 150;11 (იხ. ფლასი).

ძელქვა 120;18 (ხე).

ძერძერუკი 120;19 ყაჭირი (ფრინვე.).

ძეძი 111;6

ძეწნი 120;18 ძეწნა, მტირალა ტირიფი (ხე).

ძვირი 76₁₀, 101₂₇ ბოროტი, ავი, ცუ-
ლი.
ძლით 65₉, 101₅... ძალით, ძლიერებით,
ძალმორევით, საშუალებით.
ძლითი 65₁, 102₃₁... ძალისა, ძალის-
მიერი.
ძოწი 174₉ წითელი მარჯანი. ძოწ-

ბალახშნი 176₁₀; ძოწ-ღაღ-
ბაგეთ 354.
ძუბეხაობს 97₁₄ ძუთობს.
ძუნძულაობს 97₁₄ ძუნძულებს.
ძლარბი 82₂₈ ზღარბი.
ძღარბუაობს 97₁₄ ზღარბობს.
ძღნობა 83₂₃ ძღვნობა, ძღვნად შირთ-
მევა.

ფ

ფაბუნძვილი 97₁₅ წაერთნხული
(ზღრ. შებღუნძვა).
ფაქლიტა 157₆, ფაქლიტანა 156₂₉ და-
კეტა, დახურა.
ფალკოტი 170₁, 180₁₃ ბალი (ხილნარი,
ხეხილის ბალი; ყვავილნარი).
ფამარებო იბ. სულთწამარებო.
ფამისწამად 123₁₀ ყოველ წამს, წამ-
დაუწუმ. წამისწამათ 72₇.
ფამიწამართა 79₁₀ ყოველ წამითა,
წამდაუწუმ.
ფამოხლტა 157₃ წამოხტა.
ფამ-წამ 49₁₀ ყოველწამ.
ფანამახვი 118₅ წამახული, წვერწაწვე-
ტებული.
ფარბუაობს 97₁₅ (← წარბი).
ფარვედა 173₁ წარვედ, წადი (შერთ-
მულია სხვა სიტყვებთან: მწარე-
და, არედა).
ფარიტრას 101₁₀ აიყაროს და წაე-
დეს.
ფარმო 65₆ წარმომავალი, წარმოშო-
ბილი (?); 100₁₇ „წარმოსადგომა“
(საბა), „წარმოებული“ (დ. ჩუ-
ბინაშვილი).
წარმოდღება 102₁₆.
წარმონადობს 127₂₈ წარმოადენს,
წამოდერის (?).
წარმონორჩვილი 62₁₃ წამოყლორტი-
23. ბესიკი

ლი, ამონაყარი.
წარმწემედი 130₃ დამღუბველი, მომ-
სობი.
წარმხდომი 104₂₆ გამგლეული, გადამ-
სვლეული.
წარო 120₂₃ (მცენ).
წაროდა 158₂₉ წასვლოდა.
წარსრული 105₃ წასული.
წარტყვენვა 190₆, 193₈ აყრა და გა-
დასახლება, ტყვედ წაყვანა, და-
ტყვევება. წარტყვენეს 141₂₁
ტყვედ წაიყვანეს.
წარწყმედა 104₁₁ დაღუბვა, დაყარვა.
წარხდა 147₉ წაყვიდა; წარხდე 105₃
წახვიდე; წარხდეს 145₁₀ წაყვი-
დენ, დაიყარგენ, გაუჩინარდნენ.
წარხდეს 101₁₀ წაყვიდეს.
წაწუაობს 97₁₅.
წაჰკლვტს 163₁₁ დაკეტავს, დახურავს.
წერა 161₃ ბედისწერა.
წერტა 130₁₄ ჩხვლეტა, გვერა.
წვერა 151₂₆ წვერი, ბოლო.
წვრთა 50₄ წვრთნა, სწავლება, დარ-
გება.
წვრთილობა 85₉ წვრთნილობა, გაწა-
ფულობა.
წიადი უბე, კალთა. წიადით შე-
ნით 102₂₉.
წიადმგლეული 100₁₃ გადამსვლეული.

- წიგნი 125¹⁰, 163³, 4, 20... წერილი.
 წითლოსანი 128²⁰ წითელსამოსიანი, წითლით მოსილი, წითლად ჩაცმული.
 წილი 1 150⁴ ტილის კვერცხი.
 წილი 2 209⁹ ნაწილი.
 წინამო 54³ კულუღი, კავი, ღულამბარი, ლოყათ მაშვენებელი თმა. თმალულამბარ-წინამოს 54¹.
 წინაძლომა 64¹² წინ გაძლოლა, წინამძღვრობა.
 წიხნი 124²² წიხლი (იხ. დამწმინთველ-მფერხველი; შთამწიხვნნი).
 წნორი 120²³ თეთრი ტირიფი (ზე).
 წრფელი 102⁶ სწორი; მართალი.
 წულობს 94¹ მამრობს, ძეობს, ვაკობს.
 წულულაგული 137¹⁹ გულდაკოდილო, დაქრილგულიანო.
 წულუღება 202³⁰ კრილობა, იარა.
 წულული 33⁵, 84²⁹ კრილობა, იარა; 77¹⁰ დაქრილი. წყულულ-დად-გული 40²⁰ დაქრილ-დამწვარი.
 წყობა 82²⁴ მეტროლოდა რაზმი (ბრძოლა, შეტევა; ბრძოლისათვის მზადება).
 წყობილი 167¹¹ მიწყობილი, მიყოლებით დალაგებული.

პ

- პადრაკი 114¹ ბესიკისგან „არის თქმული პადრაკზედ ზმები შაირსა შინა, რომელ არიან ესენი: პადრაკი, მეფე, ლაზიერი, ეტლი, მხედარი, კუ, პაიკი, ჭიში, შამათი და რუკა“ (ხელნაწერი № 1512). შაირის მიხედვით რუკა ბოლოს კი არ უნდა იყოს, არამედ მეორე ადგილას, პადრაკის შემდეგ.
 პავლუა 154¹⁹ პავლი, მსხვილი ნაწნავი (თმა).
 პაკუაობს 97¹⁶ პაკობს.
 პამადი 95¹ საკმელი.
 პანგი 117²⁰ მხეტა ან ფრინველთა კლანჭი, ბრწყალი.
 პანგმახული 65¹³ ბასრქანგიანი, მახვილბრწყალეზიანი (მღრ. წანამახვი).
 პაპო: პაპოს ლაპობით 90¹³.
 პარბუაობს 97¹⁶ კარბობს, მეტობს.
 პარო 120³¹ კარი, ქორის მსგავსი ფრინველი, თევზს იჭერს.
 პიპელ 110⁷.
 პიპელაობს 97¹⁶.
 პიის ფერა 15²⁶ პიისფერი, წითელი.
 პიმპიმელი 76²¹ არეას, მარხის ცა, მეხუთე ცა („არეა... არს მეხუთესა ცასა ზედა, რომელსა პიმპიმელი ეწოდების“; ს ა ბ ა).
 პირანო 75⁵ მთვარის ცა (მთვარე „არს უქვემოესა ცასა ზედა, რომელ ცასა მას ეწოდების პირანო“; ს ა ბ ა).
 პირნაყრძალი 31⁴ პირს მორიდებული, პირს მოფრთხილებული.
 პირ-კმუნვითა 97¹⁶ პირითა და მწუხარებით.
 პკუაბრძნობითა 83¹⁴ კკუაბრძნულად, გამკრიახი გონებით.
 პკუაცეტანი 155²² კკუაცეტი, კკუამხიარული; კკუაცეტი 150²¹ კკუამხიარული.
 კკუტა 120²⁹ პანტა, ტყის მსხალი (ზე).
 კლიკი ჩლიქი; 120³¹ კლანჭი.
 კმახი 67¹⁷ წმახი, მჭახე, მომხარებელი.
 კმუნვა 155²⁴, 161²³... მწუხარება, წუხილი. კმუნვა-ურვა 163²¹.
 კურვა 116⁴ საკურვლით შემოსვა, შეიარაღება.

საქართველო
ენციკლოპედია

ბ

ხალდე 105₂₄ უძახდე, მოუწოდებდე.
ხადი 121₆ აღმათ: ხაზიდი, სიასამური (ცხოვ.).
ხავედმოსილი 55₆ ხავედით მოსილი (ხავედი მცენარე, გამოაქვს სურნელოვანი ყვავილი).
ხაზუაობს 97₁₇.
ხაღენი .77₂₂ მატყლის მსხვილი ქსოვილი (იყენებდნენ საბერო სამოსლისათვის).
ხაღვა 48₄ მარტობით მწუხარება, კმუნვა; მარტობა, განმარტობა.
ხაღნი 171₅, 13. მრ. ხაღები (ხალი შავი წინწკალი პირისახეზე).
ხამი 72₉ გამოუცდელი.
ხამლი 144₂₀ ფეხსაცმელი; აქ: მონადირე ფრინველთა (შვარდნისა, შინოს და სხვ.) ფეხსამოსი.
ხანი 125₂₅ ყაენი, (მონგოლთა) მეფე, ხელმწიფე.
ხარბუაობს 97₁₇ ხარბობს.
ხართუთა 121₄ თუთის ხე, ბეოლა (ხე).
ხარკაშნელი (არქიერი) 201₂₈ ხარკაშნისა.
ხახები 150₁₁ მრ.; მხ. ხასი I საკუთარი, დაახლოებული საიმედო პირი.
ხახები 150₁₂ მრ.; მხ. ხასი 2 სითამამე.
ხასიათ-გვარებს 47₂ მრ. ხარიალ-რიგს, თვისებას. „ხასიათი არაბულია, ხოლო ქართველებზე ბუნებითი ძალი“ (დავით რექტორის განმარტებით: ხელნაწ. № 1512-ის 126 გვერდზე).
ხატი 63₂₆, 69₁₀ სახე, გამომეტყველება; სურათი, ნახატი.
ხაფი (ხმა) 120₂₂ ძლიერი და საშინელი (ხმა).
ხაღებან (სულნი) 178₄ ამოსდით (სულნი).

ხე-ზმილაკი 116₁₄ ზმილაკი, სურო, ელიანდრე, ფათალო (ხე).
ხელაღტყველვილები 123₁ (ხელ + აღტყველვილი ტაშდაკრული + ებრ როგორც, -ვით) როგორც ტაშდაკრული, მსგავსად ტაშისცემით დაჯილდოებულისა (აღტყველვა ორივე ხელის ამართვა და შემოკვრა, ტაშისცემა).
ხელგანაყრობით 160₉ ხელაყრობით, ხელის აშვებით, ხელაყრობილი (სალოცავად).
ხელთო 40₁₀.
ხელთუფალა 121₄ ხეთუფალა (ხე).
ხელი I: კოზაკისა ხელი დავმართა 127₂₂ კოზაკისებრ დავმართა, კოზაკის მსგავსი საქმე მოუვიდა.
ხელი 2 35₉, 40₂₅ გიფი, ჭკუაზე გადასული, ვადარეული, შეშლილი.
ხელითწერილი 191₈, 195₃₄ ხელწერილი.
ხელმოკვდობით 165₂₅ ხელების ვადაკვდობით.
ხელმძმნელი 40₁₅ გამაგიყებელი, ჭკუაზე შემშლელი, ხელად მყოფელი.
ხელმწიფა 182₈ ხელმწიფე ქალი.
ხელნაფი 144₁ საომარი სამკლავე.
ხელობ 53₃ გიფობ.
ხელუკართომელი 121₆ ხელაუკარკალე-ბელი.
ხელურად 97₁₇ გიფურად, შტერულად.
ხელყოფა 209₃ ხელის ხლება.
ხელშემოსილი 197₂, 22.
ხელყოფს 122₇ ხელს ჰკიდებს, იწყებს, შეუდგება.
ხე ზმნის ძირი გამოყენებულია ობიექტის ან სუბიექტის ნ დაბოლოე-

ბიანი მრავლობითი რიცხვის ფორმებთან, მხოლოდობითში კი მას ენაცვლება აღადებს (ვანადებს, მოიღებს დასხვა) ზმნის დ ჩირი. მაგ.: აღუხვენ პირნი 103₂₉ მხოლოდობითში დასმულ (ან მრავლობითი რიცხვის -ებ დაბოლოებიან) ობიექტთან იქნება: აღულე პირი (ან პირები).

ხვამალი 184₁₂ ხომალი.

ხვანთარი იხ. ხონთარი.

ხვანჯავს 107₈ ხლართავს.

ხვარაზმულობდეს 81₈ ხვარაზმული იარაღის თვისებებს იჩენდნენ (ხვარაზმული ხვარაზმიდან გამოსული, ხვარაზმში ნაკეთები იარაღი. საუკეთესო იარაღად ითვლებოდა (ხვარაზმი შუა აზიის ძველი სამეფო იყო).

ხვარაზშა 121₃ ხვარაზმის შაჰი, ხვარაზმის მეფე.

ხვაშიადი 154₂₂ საიდუმლოება, გულისნადები, დაფარული საქმე.

ხვცდა 164₂₂ ხის ურო.

ხიდის ისარი 83₁₁ ხიდის ბურჯებზე გადებული გრძელი ძელები (რომლებზედაც ფიქარია დაგებული. ხიდს ერეკლე მეფის ბრძანებით აპინძის ომის დროს იატაკი ჰქონდა აყრილი: ს. გორგაძე). ისარი 83₁₆ იგივეა, რაც ხიდის ისარი.

ხილვად 104₂₀ სახილადად, სანახადად.

ხილვადი 208₂₂ ვის ან რის ხილვაც შეიძლება, სანახავი, ხილული.

ხინკალი 89₄ „დუმის შაში“ (საბა); ამჟამად: დაკეპილი და შეკაზმული ხორცია პურის თხელ ცომში გახვეული და მოხარშული.

ხლარაზლუჩი 134₁₀ ჩეხის ხმა, ჩეხა.

ხლდებოდნენ 81₁₂ ხტუნავდნენ, ხტოდნენ.

ხლტომა 61₈ ხტომა.

ხმალბასრდღესული 63₃ ბასრად ვალესილი ხმალი, მკრელი ხმალი.

ხმალმოწვდით 164₂₃ ხმალმოწვდით, ხმლის ამოღებით, ხმალამოღებული.

ხმამიწურვილი 66₈ ხმამილეული (?).

ხმაყარიზად 55₂ უცხო ხმად.

ხმაშენადგამად 123₁₄ ხმაშეწყობილად.

ხმაჩადუმებით 153₁₃ ხმაჩაქმენდით, დადუმებით, გაჩუმებით.

ხმელი 102₂, 187₈... ხმელეთი. მთაველ-წყალ-ხმელთა 72₂.

ხმელნარგული 67₁₃.

ხმილვა 104₃₁ დარაჯობა.

ხოკვა კაწვრა, ფხოკვა. თმისა ხოკვით 153₃ თმის გლეჯით.

ხომი 137₁₃, 142₁₂ (წოდებ.) ხომი ხომლი, ვარსკვლავთ კრებული.

ხოთქარი 186₁₆, 195₁₈, ხვანთქარი 81₇, 190₉ მბრძანებელი, ოსმალეთის მეფის ტიტული.

ხოროვ-შირი 121₃ საკუთარ სახელადაა გამოყენებული ანბანთქებაში (წარმომდგარია ნიშანი განწყლის სამიჯნურო პოემის ხოსროვშირინის მთავარ პერსონაჟთა სახელებისაგან: ხოსროვ ფარვიზი და სომეხთა მეფის ასული შირინი).

ხრახტი 127₂₀ ნახველი, სქელი და ბალამიანი ფურთხი.

ხრენი 92₃ (რუს. хрен) პირშეშა (მცენ).

ხრიდული 159₇ გონიერი (?).

ხრდმოხანი ხმლიანი. სკიპტრახრდმოსანო 63₈.

ხრმალი 63₁₈, 68₆... ხმალი.

ხრონონი დრო („ხრონო ბერძულად წელიწადი, საზომი მიღრეისა“: საბა). წელ-ხრონონ-

თა. აღმასრულებელი წყა-
ლობის წიგნი 204₂₀.
ზსონა 69₁₅ ხსოვნა.

ხუვილი 188₁₂ თავთავი, თაველი (მუღლი
რეულისა).

კ

კადა 121₇ მთიულეთის ნაწილია, კა-
დას ხევი შედის მღეთის სასოფლო
საბჭოში.

კადრაბანდი 121₁₀ (მცენ).

კაფი 97₁₉ იგივეა, რაც ხაფი (იხ.).

კაქა ხაბა. კაკადა 121₁₁ ხაბად, ხა-

ხას, ხახაზე.

კვანთქარი 121₉ ხვანთქარი (ხონთქა-
რი. იხ.).

კრდალი 97₁₉ კაკი (ვირი, ცხენი).

კრინკიანობს 97₁₈ ბრინწიანობს (?).

კუმლა 121₁₀ ხურმა.

ჯ

ჯაბანი 129₁₄ მხალაი, შშიშარა.

ჯაჯირ ბანდი (ზმა) 69₉ მრისხანებითი.

ჯალაბი 97₂₀ თჯაბი, საბლუელი.

ჯაორ-ჯილდი 120₂₉, 121₁₆.

ჯაჭვ-თოროსანი 124₂ ჯაჭვით მოსილი
(თორნი ჩასაცმელი ჯაჭვი, „ტანსა-
ცვაშია რკინისა ჯაჭვივით“: ს ა ბ ა).

ჯაჭვი 134₈, 143₂₅ ჩასაცმელი ჯაჭვი,
რკინის პერანგი სხეულის დასაფა-
რავად.

ჯაჭა 152₂₉ ტანჭვა.

ჯერანი 121₁₈, 144₂₃ ჯეირანი, გარეუ-
ლი თბა.

ჯერ არს 103₁₉, 108₂ ხამს, საჭიროა,
უნდა, წესია.

ჯერია 123₂₁ წესია, რიგია.

ჯერისაებრ 108₁ შესაფერისად, რო-
გორც საჭიროა, როგორც უნდა.

ჯილაგდამართვით 126₁₂ უზანგდაწე-
ვით (ჯილაგვი უზანგი).

ჯილდობს 93₅ (← ჯილდო).

ჯილდოვანობს 110₈ (← ჯილდო).

ჯინობს 97₂₀ ეინობს, ეინიანობს.

ჯინჯილი 112₄ ჯაჭვი (ხვეულებრივი
ვაგებით).

ჯირკობს 97₂₀ ჯირკვიითაა, ჯიუტობს.

ჯიქელი 124₆ ჯიქეთის მკვიდრი, ჯიქი
(ჯიქი აფხაზთა მონათესავე ტო-
შია).

ჯიქობს 97₂₀ ჯიუტობს, კერპობს.

ჯილა 121₁₉ თავსაბურის სამკაული
(მარგალიტით შემკული ფრთა), დი-
დებულთა თავსარკობი.

ჯონჯოლი (ნათ. ჯონჯლის) 121 კაპარი
(მცენ).

ჯორჯიჯღუნა 97₂₀.

ჯღარდლა 121₁₇ მადალოში, ყვავის-
ვაშლა (ზე: ს ა ბ ა).

კ

კაე, ჭოე 112₆ ქართული ანბანის უკა-
ნასკნელ ასოთა სახელწოდება:

კ — კაე, ჭ — ჭოე.

კაჯორი 93₅ აზრი.

კაირი 57₇, 115₅ კაერი.

პამარი 79₇, პამარი 120₆ რიცხვი, რაოდენობა, აღრიცხვა.

პარონ 102₃₃ არონ ლევიტელი, ბიბლიური გადმოცემით, მოსე წინასწარმეტყველისათვის ძმად მიცემული, მოსეს შეშვეობით ღვთის სიტყვის ხალხისთვის გადამცემი და მოსესთან ერთად ისრაელთა გამომყვანი ეგვიპტიდან.

პარონობით 121₂₁ პარონის (იხ.) სახელით.

პბაგობს 169₁₀ ბაგესავითაა, წითლობს.

პგებს 8₆₇ არის, იმყოფება.

პზრიალ 147₂₀ აზრად.

პინდი 169₈ ინდი, ინდოელი. მეტაფორულად: შაეი; წამწმები. პინდთ ლაშქარნი 44₈ შაეი

წამწმები; შაენი პინდნი 54₁₂ შაეი წამწმები.

პი-ჭოობით 110₃ (ნაწარმოებია ქართული ანბანის უკანასკნელ ასოთაგან პ და ჭ).

პკიტებს 64₁₁ ძრახეს, დაგმეს.

პკრთებიან 62₅ თრთიან, კანკალბენ.

პრთვენ 138₄ ურთავენ, შატებენ.

პრიდენ 32₃, 9 მოერიდე, განშორდი, მოსცილდი.

პრულავს 138₁, 145₁₉ სძინავს.

პფერობდა 84₁₇ შეჭფეროდა, შეენოდა; პფეროდეს 171₁₃ შეენოდნენ.

პქოვლობ 165₁₇ ეშმაკობ, ცბიერობ.

პყოფნი 174₁₂ გვიანობ, იგვიანებ, ახანებ.

პხამს 44₆, 54₂₀.. ხამს, უნდა, საჭიროა.

ჭ

ჭი თი, ზოგჯერ ჰოი, 1. გამოყენებულია წოდებით ფორმასთან: ჭი, ღრკუო, ცრუო! ჭი, შრუდო, ცუდო! 121₂₆, 28...; 2. შორისდებული, გამოხატავს მწუხარებას, სი-

ხარულსა და მისთანა გრძნობას:

ჭი, ვაი, პაი! 121₂₇...

ჭოე 112₆ იხ. პაე.

ჭოობით 93₅ იხ. კი-ჭოობით.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შესარიონ გაბაშვილი (ბიოგრაფიულ-კრიტიკული ნარკვევი) ალ. ბა-
რაშიძისა 5 — 28

ღ ე ქ ს ე ბ ი

სევდის ბაღს შვეელ	29
შე მივხედი შავას შენსა ბრალეებსა	32
ბულბული მოდის მწუხარებით	34
ტანო ტატანო	35
შე შენმა ფიქრმა მიმარინდა	37
დედოფალს ანაზედ	39
ბულბულის შურსა	42
შე შენი მგონე	44
ერემლოთა ისხარნი	46
ვარდო სასურო	48
შოგეღ აწ, ძმაო	50
რა გული დაეგე შენად საჩებლად	52
შავ ვლახ გულო	53
ხმა სირინოზს	54
შაენი შაშენი	55
იადონს ის ევარდა	56
სტვენს ბულბული	58
ჰაერი ცივნამიანი	60
პირველ სიმდაბლეს აღეკარ	61

მ ი ძ ლ ვ ნ ა

ქება სოლომონ მეფისა	62
სოლომონ მეფის ეპიტაფია	65
ერემლოთა მდინარე	66
[ბედისაღმი]	69
[სვისაღმი]	71
[ეტლზედ]	73
[მნათობთაღმი]	75

რაც შიირეწა სოფელმან	75
ასპინძისათვის	81
აწ აჭა-ქენვით	86
მირიან ბატონიშვილზედ	87
მირიან ბატონიშვილს [პირველი]	88
მირიან ბატონიშვილს [მეორე]	90
მირიან ბატონიშვილს [მესამე]	92
ანტონი კათალიკოსზედ [ანბანთქება]	93
ანტონი კათალიკოსზედ [ზმა]	94
ვაიოს არქიმანდრიტს	95
მზეკაბუჯ ორბელიანზედ [ანბანთქება]	96
მზეკაბუჯ ორბელიანს	98
[მზეკაბუჯ ორბელიანს]	100
***	107
ყოვლად წმიდის ქება	108
წმიდის გიორგის შესხმა იამბიკოდ	109

ანბანთქებანი და ზმები

ანბანთქება	110
ან, ალვა ხარ ტანადობით	111
ნარდზედ ზმები	113
ქადრაჯზედ ზმები	114
„ან“ზე სით მოხვალ	115

პოემაები

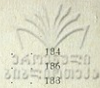
რუხის ბრძოლა	122
სამძიმარი [სამგლოვიარო ოდა]	135
რძალდედამთილიანი	148

სადავონი

პირ ზამბახნი	168
დილას მთიებს	169
შევერთი, როს ვნახე	170
უწყლავსა კირსა	171
რხვეით ნაზო	172
მზემ განრისხებით განმამორა	173
არხვე ტანსა	174
ქუფრ დრომონნი	176
დახე, მაისის ბულბულო	178
ეშხისა ზღვასა	180
რა ქმნას გულმან	182

ისტორიული საბუთები

[მოგზაურობა სპარსეთში] დღიური	184
[ქრონიკები]	186
[მიმოწერა] მიწერილი ბესარიონისაგან პასუხად სულხანთან	183
[დიდ იმპერატრიცა ეკატერინას]	189
[მასვე]	191
[წერილი ვასილ სტეფანიჩის მიმართ]	194
[საიდუმლო მოხსენებითი ბარათი ფელდმარშალ პოტიომკინისადმი]	196
[მოხსენებითი ბარათი პოტიომკინის სახელზე]	198
თანამდებობითი მოხსენებაი	199
[წერილი პოტიომკინთან]	200
აზრი და სათხოველი შეფისა ჩვენისა	203
[ალექსანდრე ბატონიშვილის წყალობის წიგნი] შედგენილი ბესარიონ გაბაშვილის მიერ	204
[დავით იმერთა შეფის წყალობის წიგნი] დაწერილი ბესარიონ გაბაშვილისა	206
[დავით იმერთა შეფის შეწირულობის წიგნი] დაწერილი ბესარიონ გაბაშვილისა	209
[საბიოგრაფიო მასალები]	210
ტექსტისათვის (რედაქციისა)	214
ბესიკის ავტოგრაფი	231
ბესიკის ხელმოწერა	231
ბიბლიოგრაფია (შედგენილი ალ. ბარამიძის მიერ)	232
ბესიკის თხზულებათა გამოცემანი	238
ვარიანტები და შენიშვნები (რედაქციისა)	239
საძიებლები (შედგენილი ვ. თოფურიას მიერ)	268
ლექსიკონი (შედგენილი ვ. თოფურიას მიერ)	283

შეცდომათა გასწორება

გვ.	სტრ. ზემოდან	უნდა იყოს
73	7	გზასა,
75	15	გვირგვინ-კიდარო,
89	3	შეექნათ
101	27	ძვირთა,
103	33	ვითარ
108	5	ჭვარსკმელისა
115	14	მოეხსენება,
118	2	ნახვად.
121	17	ლემად,
128	13	სანდომი:
132	15	სამფსონისა
138	10	მოსესნი
174	12	მჭობმან
175	6	მაარო.
190	34	მოწყალებას,
192	6	მისისა
207	18	იმსახურებოდენ და შენსა
207	31	ჩვენცა
208	14	ხეიარეი,
208	19	მართებდესთ,
210	13	კმა არს
210	21	დავით
222	11	(ქთ ~ ვნის)
238	29	XII + 140 გვ.
259	6	რანაობა*.
270	28	ეფთვიმი

მიუხედავად სათანადო ზომების მიღებისა, ბეჭდვის პროცესში შეცდომები მაინც გაიპარა: აქა-იქ ბოლოკიდური ასოები გაიციოთა, სასვენი ნიშნები (შიმიე, წერტილი) არ გამოვიდა, ან შიმიის ნაცვლად წერტილი გამოჩნდა. ვარდა ამისა, ზოგან სტრიქონები შეწეულ-გამოწეულად დაიბეჭდა.

გამ-ბის რედაქტორი ც. ჩხაიძე
მხატვარი დ. დუნდუა
მხატვ. რედაქტორი ირ. ჯანაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი მ. ჯაფარიძე
კორექტორი გ. თათვიშვილი

* *

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 26|IX 1962 წ., ანაწყოების
ზომა 5,5X9,25, პირობით ფ. რაოდენობა 14,92, ფიზი-
კურ ფ. რაოდენობა 22,75, ტირაჟი 30 000, შეკვეთის
№ 102

* *

გამ-ბა „საბჭოთა მწერალის“ სტამბა,
თბილისი, პლემანოვის, 181
Типография изд-ва „Сабчота Мцeralი“
Тбилиси, Плехановский, 181

ფასი 1 მან. 5 კაპ.

Б е с и к и

(Виссарион Габашвили)

Полное собрание сочинений
Тексты. Примечания. Словарь
под редакцией

А. Г. Варамидзе и В. Т. Топуриа

Изд-во „Сабчота Мцрალი“

Плехановский, 181

19 Тбилиси 62

